

Summ. Rectoris Rectoris.
Anno Domini 1369. Beatus Augustinus, Cyprianus
Ambrosius, Epiphanius, Nazianzenus, Theodorus,
Theologi, Hieronymus, Gaudius, Martinus, Anselmus,
poetae, Plinius, Vegetius, Gervius, Rufinus, En-
niasius, Arrianus, Iulianus, Irenaeus.

3

FLAVII

VEGETII RENATI

uiri illustris de re militari,
Sexti Iulij Frontini uiri con-
sularis de strategematis,
Aeliani de instruēdis aciebus
Modesti de uocabulis rei mi-
litaris, Præclara opera nunc
demū ad multorū uetustissi-
morū codicū fidē recognita
& castigata.

Index capiti præfixus est.

GODEFRIDVS HITTORPIVS

æquo Lectori. S.

RVNT certo scio candidissime le
ctor, qui demirentur, quidnam mi
hi in mentem uenerit, cur Vegetiū,
Aelianum, Frontinum, bellicarum
artiū scriptores, meis impēsis emē
dandos typisq; excudendos curarim: quasi uero nō per
se satis hodie insaniant principes, sed & editis libris,
ad bellum, hoc est ad rem unam omnium pestilentissi
mam erudiendi inflammandiq; sint. Quorum ego co
gitationi illud occurrat uelim, res complures, & fuis
se semper, & adhuc esse, quas ut initio præstabat nun
quam fuisse inuentas, eo quod ingens malorum agmē
secum allaturæ forent: ita posteaquam ab hominibus
improbis in perniciem bonorum repertæ sunt, optimū
esse iudicarunt uiri prudentes, si & boni eas attinge
rent hætenus, ut malorum a se uim ac iniurias posset
depellere. Quo in genere uel cum primis mihi esse
uidetur bellum: quo per deū immortalem, quid bel
luinū magis, quid magis impiū, & ut uno dicam uer
bo, qd inhumanius excogitari ab hominibus poterat
quo tot hominum innocentissimorum sanguis cotidie
funditur, quo tot pereunt animæ, urbes diripiuntur,
regna alioqui florentissima euertuntur, diuina huma
naq; sursum ac deorsum commiscantur ac concidunt:
quod nemo deniq; libens suscepit unquā, nemo esse bo
nus

13938

num putauit, nisi qui sit ipse minime bonus. Sed tamē
quando huc quoq; hominum pessimorum est progressa
audacia, ut aut seruiendum sit bonis uniuersis, aut il-
lorum impijs conatibus resistendum, nemo mali con-
sulet opinor, si quis ea curet proferenda in lucē, quo-
rū adminiculo, facile ab insultibus ac iniurijs aliorū
tuti esse possimus. Id quod nostro hoc æuo, ut si unq; a-
lias, ego esse necessariū duco: quo uniuersus penē orbis
Christianus ita bellis ac discordijs inundatur, ut ne
angulus quidē ullus, huius quasi cataclysmi esse possit
omnino expers. Atq; hīc erat, ut ne plane abs re mihi
facturus uiderer, si hos tres autores, magna cura ac
diligentia repurgatos a mendis, typographorum in-
dustrie in millia aliquot exemplorum diffundendos
locarem. Quorum primus, in uniuersum rei militaris
scientiā tradit: alter, acies quo modo instruenda sit, pe-
culiariter explicat: tertius, ea quorum priores duo tra-
dunt præcepta, ipse exemplis referendis quasi ob ocu-
los ponit. Quæ res quantū momenti allatura sit ad rē
militarem, is demū liquido cōgnoscat, qui libros ipsos
a capite (quod aiunt) usq; ad calcem diligenter euol-
uerit. Quanquā ut uere dicā, non tam curæ nobis hoc
fuit, ut bellandi rationē hīc perciperent homines belli
cosi, quā ut haberēt studiosi literarū, unde multa, quæ
passim apud autores obuia esse solent, minore cum la-
bore assequerētur. Quoties enim ad res bellicas, aliud
interi agētes alludūt: quoties hīc similitudines ducūt?

quoties priscos illos bellatium ritus uelut per nubem
ostendunt: quoties rerum bellicarum uti solent uoca-
bulis: quæ omnia tantū abest ut ab harū rerum igna-
ro possint intelligi, uti haud sciā, ecquid ulla in re alia
homines etiam doctos sæpius hallucinari contingat.
Proinde si hominem civilem earum rerum non usque-
quaq; esse inscium decet, quarum usus uelis nolis sepe
est necessarius: si interest studiosorū, ea cū primis no-
cturna uersare manu, uersare diurna, quæ plurimū ad
græcos pariter ac latinos autores intelligendos con-
ducunt, quis tandem censor fuerit tam iniquus, qui o-
peram nostram, hisce libris emaculādis excudendisq;
impensam non probet: Equidem certe & gratiā mihi
non nullā hinc deberi existimo sed quā ita mihi
abūde retulerit gratus lector, si studiosē
id agat, ut cum maxima utilitate
sua in his libris uersatus
esse uideatur. Vale.

Colo. 1524. Decimo
quarto calen. Iunias.

TABVLA VEGETII
FLAVII
 GETII RENATIVI.

ri illustris comitis ad Valentinianum Aug.
 gustum de re militari librorum & ca-
 pitum ελεγχος.

¶ Primus liber electionem edocet iuniorum, ex qui-
 bus locis, uel quales milites probandi sunt, aut quibus
 armorum exercitijs imbuendi.

¶ Secundus liber ueteris militie continet morem, ad
 quam pedestris institui possit exercitus.

¶ Tertius liber omnia artium genera, quae terrestri
 praelio necessaria uidentur, exponit.

¶ Quartus uniuersas machinas, quibus uel oppugnā-
 tur ciuitates, uel defenduntur, enumerat: naualis quo-
 q; belli praecepta subnectit.

CAPITVLA PRIMI LIBRI.

Romanos omnes gentes sola armorum exercitatione
 uicisse. 1

Ex quibus regionibus tyrones eligendi sunt. 2

Vtrum ex agris an ex urbibus utiliores sint tyrones 3

Cuius aetatis tyrones probandi sint. 4

Qua statura tyrones probandi sint. 5

Ex uultu & positione corporis agnosci in eligendo
 qui meliores possint esse tyrones. 6

A 3 Cuius

TABVLA VEGETII

Cuius artis tyrones eligendi sunt uel respuendi.	7
Quando tyrones signandi sunt.	8
Ad gradum militarem & cursum & saltum exercendos tyrones.	9
Ad usum natandi exercendos tyrones.	10
Quemadmodū ad scuta uimineā, & ad palos antiqui exercebant tyrones.	11
Non cesum sed punctim ferire docendos tyrones.	12
Armaturam docendos tyrones.	13
Tyrones exercendos ad missilia iacienda.	14
Sagittis tyrones diligenter imbuendos.	15
Ad iactandos lapides fundis uel manu exercendos tyrones.	16
De exercitio plumbatarum.	17
Quemadmodum ad ascendendos equos tyrones exercendi sunt,	18
Ad portandum pondus exercendos tyrones	19
Quo armorum genere usi sint antiqui	20
De munitione castrorum	21
In quibus locis constituenda sint castra	22
Quali specie castra delinienda	23
Quo genere munienda sint castra	24
Quemadmodum munienda sint castra cum hostis imminiat.	25
Quemadmodum exerceantur tyrones ut in acie ordines & interualla custodiant.	26
Quantum spacium ire uel redire debeant uel quoties in men	

TABVLA VEGETII

in mense exerceri cum educantur milites am-
bulatum. 27

De adhortatione rei militaris romanæq; uirtutis. 28

¶ Finis capitulorum primi libri.

¶ Incipiunt capitula secundi libri.

In quod genera diuidatur res militaris.	1
Quid inter legiones & auxilia interfit.	2
Quæ causa exhauriri fecerit legiones.	3
Quotenas legiones antiqui ad bellum duxerunt.	4
Quemadmodum legio constituatur.	5
Quot cohortes in una sint legione.	6
Nomina & gradus principiorum legionum.	7
Nomina eorum qui antiquos ordines ducebant.	8
De officio præfecti legionis.	9
De officio præfecti castrorum.	10
De officio præfecti fabrorum.	11
De officio tribuni militum.	12
De centurijs atque uexillis peditum.	13
De turmis equitum legionariorum.	14
Quemadmodum legionum acies instruatur.	15
Quemadmodū triarij uel centuriones armentur.	16
Cōmissa pugna grauē armaturā stare pro muro.	17
Nomina & gradus militum in scutis eorum aduersis scribenda.	18
Præter corporis robur notarum uel computādi artem in tyronibus eligendam.	19

TABVLA VEGETII

Donatiui partem dimidiam debent apud signa milites sequestrare seruandam ipsis.	20
In legione ita fieri promotiones: ut per omnes cohorte transcant qui promouentur.	21
Quid inter tubicines, cornicines, & classicum inter sit.	22
De exercitatione militum	23
Exempla adhortationū exercitij militaris de alijs ar tibus tractatur.	24
Enumeratio ferramentorum uel machinarum legio nis	25

¶ Finis capitulorum secundi libri.

¶ Incipiunt Capitula libri tertij.

Qui modus esse debeat exercitus.	1
Quemadmodum sanitas gubernetur exercitus.	2
Quanta cura prouidenda sunt atq; seruanda pabula uel frumenta.	3
Quemadmodū oporteat prouidere ne seditionem mi lites faciant.	4
Signorum militarium quot sunt genera.	5
Quanta sit cautela seruanda cum uicinis hostibus mo uentur castra.	6
Quemadmodum flumina que maiora sunt transcan tur.	7
Quemadmodum castra debeant ordinari.	8
Que & quanta consideranda sint ut intelligatur an super	

TABVLA VEGETII

superuenientibus & insidijs an publico Marte debeat cō-	
figi.	9
Quid oporteat fieri si quis desuetum a pugna habeat	
exercitum uel tyronem.	10
Quæ ipso die procuranda sunt cum publica committi-	
tur pugna.	11
Inuestigandū quid sentiant milites pugnaturi.	12
Quemadmodū idoneus locus eligatur ad pugna.	13
Quemadmodum acies debeat ordinari ut in conflictu	
reddatur inuicta.	14
Ratio podisimi quantum spaciū in acie inter singu-	
los homines in longum uel inter singulos ordi-	
nes in latum debeat custodiri.	15
De equitibus ordinandis	16
De subsidijs quæ post aciem collocantur.	17
In quo loco primus dux stare debeat, in quo secundus,	
in quo tertius.	18
Quibus remedijs uirtuti uel dolis hostium resistatur	
in acie.	19
Quot generibus pugna publica committatur & quo	
modo etiam qui inferior numero & uiribus est,	
ualeat uictoriam obtinere.	20
Viam abscedendi hostibus dandam ut deleantur faci-	
lius fugientes.	21
Quemadmodum ab hostibus recedatur, si consilium	
pugnae displiceat.	22
De camelis & cataphrattis equitibus	23

TABVLA VEGETII

Quomodo quadrigis falcatis uel elephātis in acie pos
sit obfisti. 24

Quid fieri debeat si ul' ps fugit aut totus exercitus 25

Regule bellorum generales. 26

¶ Finis capitulorum tertij libri.

¶ Incipiunt libri quarti capitula.

Ciuitatē aut natura, aut opere, aut utroq; debere mu-
niri. 1

Non directos sed angulosos muros faciendos. 2

Quemadmodum murus e terra iungatur aggestus ut
nunq; possit elidi. 3

De cataractis & portis ne exurantur ab ignibus. 4

De fossis faciendis. 5

Ne sagittis hostium homines ledantur in muro. 6

Quibus modis puidēdū sit ne famē patiātur obfessi. 7

Quæ species præparandæ sūt pro defensiōe murorū. 8

Quid faciendum sit si neruorum defuerit copia. 9

Quid faciēdum ne aquæ inopiam patiātur obfessi. 10

Si sal defuerit quid faciendum. 11

Quid faciēdū cū primo impetu uenitur ad muros. 12

Enumeratio machinarū quibus muri oppugnātur. 13

De ariete fulce & testudine. 14

De uineis, pluteis, & aggere. 15

De musculis. 16

De turribus ambulatorijs. 17

Quemadmodū ambulatoria turris possit incendi. 18

Quemadmodū

T A B V L A V E G E T I I

Quemadmodū altitudo muris addatur.	19
Quo pacto suffodiatur terra ut machina nihil nocere possit.	20
De scalis, sambuca, exoſtra, & tolenone.	21
De balistis, onagris, ſcorpionibus, arcubaliſtis, fuſtibalibus, fundis per quæ tormenta defenditur murus.	22
Aduerſum arietem proſunt culcitra, laquei, lupi, colūnae grauioreſ	23.
De cuniculis per quos aut murus effoditur aut ciuitas penetratur.	24
Quid facere debeant oppidani ſi hoſtes irruerint ciuitatem.	25
Quæ ſit adhibenda cautela ne hoſtes furtim occupent murum.	26
Quando oppidanis inferantur inſidie.	27
Quid faciant obſidentes ne ab oppidanis patiantur inſidias.	28
Quo genere tormentorum ciuitas defendatur.	29
Quemadmodū meſura colligatur ad ſcalas uel machinas faciendas.	30
Præcepta belli naualis.	31
Nomina iudicum qui præerant claſſi.	32
Vnde appellantur liburnæ.	33
Qua diligentiâ fabricentur liburnæ.	34
Qua obſeruatiōe ſit cædenda materies.	35
Quo meſe ſint cædenda trabeſ.	36
De modo liburnarum.	37

Nomina

TABVLA VEGETII

Nomina uentorum & numerus.	38
Quibus mensibus tutius nauigetur.	39
Quemadmodū tempestatū obseruāda sunt signa	40
De prognosticis, quibus noscitur serenitas & turbatio aëris	41
De aestuarijs, hoc est de rheumate.	42
De locorum noticia siue remigibus.	43
De telis tormentisq; naualibus	44
Quemadmodum nauali bello collocentur insidiae.	45
Quid fiat cum aperto Marte bellum nauale committitur	46

RERVM ET VERBORVM

rum quorū in Vegetio fit mētio per seriē
literarum breuis index.

A

Acies capite 14. libro 3.
Accensi cap. 19. li. 2. et ca.
14. lib. 3.
Ala equitum. cap. 1. li. 2.
Annibal rei militaris peritus in procemo lib. 3.
Anser cap. 26. lib. 4.
Aphricani iaculatores. cap.
pi. 15. lib. 1.
Aquila. cap. 13. lib. 2.
Aquiliferi. cap. 7. lib. 2.

Armatura. Ibidem.

Affer. cap. 46. lib. 4.
Augustales. cap. 7. lib. 2.
Auxiliares. cap. 2. lib. 2.

B

Balearibus fundae primo
reperte. ca. 16. lib. 1.
Barrhitus. ca. 18. lib. 3.
Bebrae ca. 20. lib. 1.
Beneficiarij. cap. 7. li. 2.
Bipennis. cap. 46. lib. 4.
Buccina. cap. 5. lib. 3.

Buccina

TABVLA VEGETII

Buccinatores.ca.7.lib.2.

Burgus.cap.10.lib.4.

C

Calones.cap.6.lib.3.

Campus martius cap. 10.
lib.1.

Campigeni.cap.7.lib.2.

Candidati.cap.7.lib.2.

Capaneus.cap.21.lib.4.

Caput contubernij.ca.8.
lib.2.

Caput porcinum.cap.19.
lib.3.

Castella.cap.8.lib.3.

Cateruae.cap.2.lib.2.

Cato rei militaris scri-
ptor.cap.3.lib.2.

Catonis sententia.ca.13.
lib.1.

Centenarij.cap.8.lib.2.

Centurio primipili. ibidē.

Circitores. cap. 8. lib.3.

Classium duo genera.cap.
1. lib.2.

Claudij iaculatores. cap.
15. lib.1.

Cohortes cap.23. lib.1.

Colligere campum. cap.
25. lib.3.

Colores lune.ca.41. li.4

Cornu. cap.5. lib.3.

Cornicines. cap. 7. lib.2.

Cuneus. cap.19. lib.3.

D

Decumana porta. cap.23.
lib.1.

Decani.ca.8. lib.2. & ca.
13. lib.2.

Decurio. cap.14. lib.2.

Digmata cap.18. lib.2.

Dracones cap. 13. lib. 2.
& cap.23. lib.1.

Drumi. cap.16. lib.3.

Ducenarius. cap.8. lib.2.

E

Equites legionarij. cap.1.
lib.2.

Exercitus. cap.1. lib.2. et
cap.1. lib.3.

F

Phalarica. cap. 18. lib.4.

Falx. cap.46. lib.4

Ferentarij. cap.20. lib.1.

& cap.14. lib.3.

T A B V L A V E G E T I I

Plauiales. cap. 7. lib. 2.
 Forfex. cap. 19. lib. 3.
 Frons. cap. 14. lib. 3.
 Fundibulatores. ibidem.
 Funditores. ca. 15. lib. 2.
 & cap. 14. lib. 3.
 Fustibulus. cap. 14. lib. 3.

G

Galearij. cap. 10. lib. 1.
 Globus. cap. 19. lib. 3.

H

Hastatus. cap. 14. lib. 3.
 Hastatus primus ca. 8. l. 2.
 Hastatus secundus ibidem.
 Harpagones. cap. 25. li. 2.

I

Imaginarij. cap. 7. lib. 2.

L

Lacedæmoniorū circa bel
 lū cura in procemio li. 3.
 Legio. cap. 1. & 2. lib. 2.
 Lewis armatura. ca. 14.
 lib. 3.
 Librarij. cap. 7. lib. 2.
 Loricula. ca. 18. lib. 4.

M

Maleoli. cap. 18. lib. 4.
 Manipulus. cap. 13. lib. 2.

Marij diligentia. cap. 5.
 lib. 1. & cap. 10. lib. 3.
 Martiobarbuli. ca. 17. l. 1.
 Mensores. cap. 7. lib. 2.
 Metatores ibidem.
 Metelli diligentia. ca. 10.
 lib. 3.

Militie sacramentum. ca.
 5. lib. 2.

Minotauri signū. c. 6. li. 3.
 Mulierū ro. cries. c. 9. l. 4.
 Munifices. cap. 7. lib. 2.
 & cap. 19. lib. 2.

Murus pedestris exerci
 tus. cap. 20. lib. 1.

N

Nauarchi. cap. 32. lib. 4.

O

Ordinarij. cap. 7. lib. 2.
 Optiones. cap. 7. lib. 2.

P

Pannonici. ca. 20. lib. 3.
 Papiliones. cap. 23. lib. 1.
 peditū duo genera. c. 1. l. 2.
 Persarū mos ī fossis ducē
 dis. ca. 10. li. 3.
 Phalanges. cap. 2. lib. 2.

Phal

T A B V L A V E G E T I I

Phalarica. cap. 18. li. 4.
 Pherentarij. ca. 15. lib. 2.
 Pila. cap. 20. lib. 1.
 Pilum. cap. 15. lib. 2.
 Pöpeij exercitiū. ca. 9. li. 1.
 Prætoria porta. c. 23. l. 1.
 Principes. ca. 25. li. 2.
 Prîcipes primæ cohortis
 ca. 8. lib. 2.
 Principia. ca. 7. lib. 2.
 Primæ céturæ ca. 23. l. 1.
 Primus hastatus ca. 8. li. 2.
 Promuscis. cap. 26. lib. 3.
 Pyrrhus elephantos pri-
 mus in Italiâ duxit. ibidē.

Q

Quibus dux moueat exer-
 citū ad pugnā. ca. 12. li. 3.
 Quintius cincinnatus. ca.
 3. lib. 1. R
 Remedium in formidine
 militū. ca. 12. li. 3.
 Rhodiorum astutia cap.
 20. lib. 4.

S

Sarisse. cap. 24. lib. 3.
 Scipionis aphyricani i ex-

ercendo milite cura cap.
 10 lib. 3.
 Scipiōis senectia c. 21. l. 3.
 Scriptores rei militaris.
 cap. 8. lib. 1.
 Scutati. cap. 15. lib. 2.
 Serra cap. 19. lib. 3.
 Semisphatæ. ca. 15. li. 2.
 Signa uocalia. ca. 5. li. 3.
 Signa semiuocalia. ibidē
 Signa muta. ibidem
 Signiferi. cap. 7. li. 2.
 Spatha. ca. 15. li. 2.
 Spiculum. ibidem.

T

Talæ. ca. 8. li. 4.
 Tesseræ qd & tesserarij.
 cap. 7. lib. 2.
 Torquati. ibidem.
 Triangularij. ca. 15. li. 2.
 Tribulus ca. 24. li. 3.
 Tribunus. ca. 7. li. 2.
 Triarij. ca. 20. li. 1. et ca.
 14. lib. 3.
 Triarius prior. ca. 8. li. 2.
 Tubicines. cap. 7. lib. 2.
 Turma. ca. 14. lib. 2.

TABVLA VEGETII

Turmales ibidem

Veterum consuetudo. ca.

Tydeus. cap. 5. lib. 1.

13. lib. 1.

V

Vexillationes. ca. 1. lib. 2.

Valli quid. cap. 8. lib. 3.

X

Velites expediti. cap. 16.

Xantippus rei militaris

li. 3. & cap. 26. li. 3.

peritus i. poemio. li. 3.

Verriculum. cap. 15. li. 2.

¶ Finis tabule.

Errata quæ maioris momēti in Vegetio occurrerūt.
Cap. 20. li. 1. pro subsidera lege subsidere. ca. 23. li. 2.
pro quites lege eqtes. ca. 10. li. 3. pro Siquidē illi eue-
niat. &c. lege Si quid enī illi eueniat in bello, & ipsius
culpa, & publica uideatur iniuria. li. 4. ca. 36. ubi ha-
bes post solsticiū æstiuū, adde, & post autūnale equi
noctiū. Reliqua prudens lector facile emendabit.

INDEX in Sextū Iul.

Afranius 10. 14. 21. 36.

Frōtinū, cōtinēs illustriū

Afri 15. 31. (43.

uirorū nomina quorū ex

Agathocles 19

empla hic adducta sunt.

Agrigentini 51

A

Agessilaus 7. 15. 16. 17.

Abydeni 38

Albani 38. (18. 52.

Acilius Glabrio 28

Alexander Macedo. 6. 7.

Adatanthes 33

13. 18. 27. 31. 41. 42.

Aegyptij 3. 25. 30

47. 49. 61. 62. 65.

Aemilius Paul. 5. 7. 56

Alcetas 67

Aetholi 39

Alcibiades. 36. 38. 45.

eorum legati 7

48. 50. 52. 52.

FRONTINI

Amilcar	3.5.29.55	Armēis dux Germā.	40
Ambicorix	56	Artaxerxes	15
Amphipolis	55	Asdrubal	4.6.6.11.20
Anaxibius	7.36	25.25.30.55.56.67	
Annibal	4.6.6.12.13.13	eius caput	40
15.23.23.25.26.31.32.33		Asculani	56
33.37.38.45.46.51.54		Athæas rex Scyt	30
55.56.62.68.69.		Athenienses	6.6.8.12
Antigonus	37.47.58	21.22.54.67	
Antiochus	14.28.43	Athene	4
	45.45.51	Attalus	43
Antipater	8.42	Attilius	40
Antonius	13.26.36.43	Attilius regulo	25.59.62
	53.54.60	Augustus Germanicus	
Appio Claudius	69.60.60	28.42	
Api	50	Autofraudates Perses	7
Apollonides	46	Aurelius Cotta	59
Aquirius	60	Babylon	49
Arcades	17.45	Bateus Nolanus	54
Archelaus	11.18.26	Boij	13
Archidamus	17	Brasidas	12
Aregua	53	Brutus	61
Ariouistus	17.22.64	Byzantiij	652
Aristippus	45	Cecilius Metell.	13
Aristides	62	Caducei	49
Armenij	8.41	Cæditius	11
Aristonicus	65	Cæsar	3.6.9.10.13.14

INDEX

15.17.19.21.22.22.27	Chalcidenses	52
27.36.37.40.44.49.53	Cherronesus	8
56.56.63.64.69	Ciminia sylua	5
C. Cassius	31 Claudius C O S.	8.43
C. Lælius infra.	Clearchus	47.58
Calphurnius	11 Cleandrias	25
Camillus	29.53.63.70 Cleomenes	23
Campani	47.68 Cleonymus	48
Cassius	61 Clisthenes Sicionius	49
Cato	45.69 Cn. Pöpeius infra.	
Cato Portius	2.28 Cominius Atrabas	44
M. Cato	5.39.44.58 Conon	70
	60.62.65.69 Cornelius Nasica	59
Carthaginenses	5.5.6.33 Cornelius Cosus	10.40
41.45. eorum duces	13 Cornelius Ruffinus	48
Cælius prætor urb.	64 Coriolanus	13
Cælius primipilaris	66 L. Cornelius cos.	50
Catij	28 Corinthus	53
Catinenses	41.48 Cotta cos.	59
Casilinum	54.54.65 Crassus	29.35
Causenses	41 P. Crassus	65.70
Cassius	64 Craterus	49
Castronius	25 Crispinus	68.69
Celtiberi	30 Crisei	49
Cizicum	65 Cræsus	9.29.49
Chabrias	8.19 Crotona opp.	48
Chares	42.52 Curius	14.22.62

FRONTINI

52	Curia COS.	60	Ephialtes Trachinius	24
8	Cyanea angustia	8	Epidauri	41
5	Cyriestes	3	Epirota	7
8.43	Cymbri	9.23.39	Equi pop.	39.44
17.58	Cyrus rex Persarum	18	Erythrei	13
25		30.46.49.61	Ennienes	18.69
23	Dareus	12	Entidas	17
48	Daci	28	Eufrates Flu.	49
49	Datomes	39	Fabius	13.39
	Decelea	6	Fabius Max.	5.6.11.12
44	Delminum opp.	48	14.18.21.30.47.50.60	
70	Decius	10.14.64.65	M. Fabius	16
59	Decimus Iunius	59	Fabius Ceso	5
0.40	Didius	14.41	Q. Fabius	17.65
48	Dionysius	14.47	Fabi ⁹ Rutilio max.	28.6a
13	Diodorus	55	Fabius dicta.	32
50	Domitius Corbulo	40.59	Fabritius	62.63
53		59.61.66.	Fidenates	29.30
59	Domicius Caluinus	45	L. Flaccus	57.59
9.35	Domicianus Aug.	4.6.62	Flaminius	33
70	Diullius	9.11.28.45	Flavius Fimbria	56
49	Eginenses	65	Fonteiis	10.64
69	Eoneus Tarentinus	46	Fulvius Priscus	40
49	Epaminundas Theba.	17	Fulvius nobilior	12.16
49		18.19.23.23.45.52.61	Fulvius COS.	60
48		62.63	Fulvius imper.	30
62	Ephesi	47.51	Cn. Fulvius	31.32

INDEX

Fulvius Flaccus	59	Hymera ciuit.	51
Furius Agrippa	39	Iapiges	33
Furius Camillus	39	Iberi	23
Q. Furius	10.40	Ideni	38
L. Furius	4	Illirij	24.31
Gabij	3.46	Indas & Inides aruspex	18
Galli	14.27.28.32.37	Iphicrates	712.13.21.21
	43.53.54.55		36.43.53.68.
Gelotyrant.	18	Iuba rex	36
Germani	4.6.17.37.37	Iudæi	22
Gracchus Tib.	31	Iugurtha	14.22.29.50
Græci	25.25.61	Iunius dictat.	33
Haliattis	54	Laberius	11
Halis flu.	9	Labiſſus	32.35.39
Hanno Carth.	14.24.55	Lacedæmonij	4.6.17.19
Harridas rex Moſſ.	32		21.21.23.23.33.36.37
Hetrufci	14.16.30.37.39		52.52.54.67
Hernici	3	Eorum duces	8
Hirculcius	10.20.25	Lacetani	51
Hermocrates Syra.	41.70	Lælius	35
Himilco Chartag.	51	Lartha dux Poen.	52
Hiſpani	5.29.41.65	Launius	62
Hiſpani leues	34	Leptenes Syracuſ.	31
Hiſpaniæ ciuitates	2	Leonidas	64
Hircius	53.54	Leucadia	47
Horatius Cocles	43	Liburni	36
Hydaſſes flu.	8	Licinij	5.29.33

FRONTINI

51	Ligures	11.12	Masiniſſa	62
33	Liſemachus	10.47	Maurus interrex	53
23	Litana Sylua	13	Mcclantus	36
38	Liuius Salinator	4.25	Megarenſes	70
4.31	Liuius Nero	6	Memnon Rhod.	32.37
x 18	Locri	68.69	Meſſiniij	21
1.21	Lucullus	22.33.38.52	Metellus pius	4.20.25
.68.	Luctatius Catulus	9	Q. Metellus	14.30.43.
36	Luca.opp.	45		57.58.59.70.
22	Lufitani	47	Milo	46
9.50	Lycæones	25	Milites quando primo iu-	
33	Mago dux Carth.	48.68	re iurando facti	57
11	Macedones	38	Minutius COS.	11.32
5.39	Magneti	49	Milciades	70
.19	Maharbal	31	Minutius Rufſus	28
.57	Marcus Liuius	67	Mumius	62
67	Marcus Portius	67	Myronides Athen.	
8	Marcellus	23.29.29.46		29.67.
51		54.61.63.69	Myrridates	11.21.22.
5.5	Marius C.	18.23.28.29		22.33.35.53.56.65
52		39.40.50.58.61	Natames	39
62	Martius T. eques	37.41	Nafica	58
31	Mantinia 52	Manilius 39	Necij	42
64	Manlius A. COS	15	Nero	4.11.22.25
47	Manlius imperioſus	60	Cl. Nero	40
36	Cn. Manlius	16.37	Nenius Cēturio	68
33	Maſſilienſes	13	Nolani	54

INDEX

Numantini	56.65	Pharnaſtenis parthi.	35
Numidæ	11.36.48	Philippus	6.8.28.40
Oracilius	55.59		46.49.50.58.69
Octavius C.	64	Philipp. Maced. rex	7.21
Pacorus rex	3	Piſo Cn.	48
Panſa COS.	36	L. Piſo	59
Pannonij	22	Pinarius	67
Papirius Cursor	28.46	Pitia	69
	60	Piſiſtratus	70
Parthi	23.25.35.35.43	Pycætes	19
Parmenes Theb.	24	Pyrrhus	22.27.29.29
Paulus	27.63.66		37.48.57.58.59
Peloponenſes	10	Ipfius medicus	63
Pelopidas Theb.	8.9.49	Pysidæ	7
	68	Phormio	52
Pericles Athen.	6.10.17	Pœni	8.8.19.29.37.43
	19.45.50.51.67	Pompeius	3.7.9.15.20
Petilius	61		21.22.26.27.34.35.41
Petrcius	14.21		56.63.
Petilini.	65	Popilius Lenas	56
Pcrſes Maced.	27	Porus rex Indorum	7
Perſæ	18.24.24.25	Porſenna	43
	70.70	Poſthumius	17.21.63
Phaliſci	29.31.43	Pontius Cômius	53
	63	Præneste occiſorum capi-	
Phalaris	47	ta	40
Phares dux Athen.	42	Ptolemaus	67

FRONTINI

Publios in alijs nominibus	Scythæ	12.40
quare	Scorilo	16
Quintinus Capitolinus	Scordisci	28.51
39.39.42.44	Segobrienses	52
Quinti in alijs nominibus.	Sempronius	69
Quintus Maximus	69 Sempronius Tuditanus	
Rhegyni	47	64
Rhodij	13 Sempronius Gracchus	
Romulus	30	19.30
Romani	12.12.13.14 Sempronius longus	32
16.17.25.26.29.30.31	Semyramis	49
52.53.54.55.56.68	Sertorius	9.16.16.18
a quo primo uicti.	23 19.20.25.34.38.42.43	
eorum legati	14	66
Rutilius	58 Seruius Tullius	39
Sabini	14.39 P. Seruilius	49
Salinator	4.25.61 Sicioni	45
Saluius Pclignus	40 Sostistratus	46
Samnites	14.16.28.28 Socobrigenses	51
Scaurus M.	58.62. Statorius	3
Scipio	6.18.24.26.38. Statilius	69
	48.50.57.62.66 Sutri	30
Scipio Aemilianus	62 Sulpitius	19
Scipio Africa.	5.14.15.33 Sulpitius Petreius	28
	66.42.57.67 Sylla.	11.11.15.18.18.26
P. Scipio	20.48.68	38.38.40.40.59
L. Scipio	45.51 Syphax	33

INDEX

Syphacis legati	38	Trimaſſon caſtell	49	
Syracuſani	48	Trœzenij	48	
Tarentini	27	Tullus Hoſtilius	38	
Tarquinius rex	39.40	Tymarch. atholus	46	
Tarquinius Suph.	3.46	Tygranes	22.22	
Tarquinienses	29	Tygranocerta	41	
Tamiris aut Tomiris	30	Tyrieſtes	3	
Teagenes	58	Valerius Levinus	29.66	
Tegea	45	P. Valerius	41.59	
Teutoni	23.29.39.40	Varro	63	
Thebani	7.16.29.37.45	C. Varro	57	
	67	Veientes	29.38	
Thermopyle	7.24.37	Velius	56.	
Themistocles	4.6.26	Ventidius	3.23.35	
Thiamenus	5	Verginius	21	
Thraces	41.43.45	Veſpaſianus	22.66	
Thriphon	43	Viriatus	52	
Tisaphernes	15	Viriato dux celtibero.	30	
Tiberius Caſar	66	Viriatus dux Luſitan	43	
Tiberius Gracchus	31.47.	Vmbri	5.14	
Tigracus	68	Volſci	21.29.42.44.70	
Timotheus Athen.	19.37	Vulturſus flu.	23	
Titurius Sabin.	56	Xenopon	8.65	
Torquatus	48	Xerxes	6.24.61	
Thraſſibius Thraſibulus		Zantippus	23.25	
Triballij	30	(50.54	Zopirus	46

FINIS.

FLAVII

VEGETII VIRI IL

lustrissimi, ad Valentinianum Augustum

Epitoma institutorum rei milita-

ris, ex Cōmentarijs Catonis,

Celsi, Traiani, Hadri-

ani, & Fron-

tini, Libri

primi

PROLOGVS

NTI.

quis tempori-
bus mos fuit,
bonarum arti-
um studia mā-
dare literis,
atq; in libros
redacta offer-
re p̄cipibus.
Quia neq; re-
ste aliquid in-

choatur, nisi post deum fauerit imperator: neque
quenquā magis decet uel meliora scire, uel plura quā
principem: cuius doctrina oibus potest prodesse subie-

a Etis

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
tis. Quod Octauū Augustum, ac bonos dehinc prin-
cipes libenter habuisse, frequentibus daclaratur exem-
plis. Sic regnantium testimonijs creuit eloquentia, dū
non culpatur audacia. Hac ego imitatione compulsus,
dum consydero clementiam uestram, ausibus literarū
magis ignoscere posse, quam ceteros, tanto inferiorem
me antiquis scriptoribus esse uix sensi: licet in hoc o-
pusculo, nec uerborū cōcinnitas sit necessaria, nec acu-
men ingenij: sed labor diligens ac fidelis: ut quæ apud
diuersos hystoricos, uel armorum disciplinā docentes,
dispersa & inoluta celātur, pro utilitate Romana pro-
ferantur in mediū. De delectu igitur atq; exercitatio-
ne tyronū, p̄ quosdā gradus & titulos antiquā consue-
tudinem conamur ostendere. Non quo tibi, im-
perator inuicte, ista uideantur incogni-
ta: sed ut quæ sponte pro reip.
salute disponis, agnoscas
olim custodisse Ro-
mani imperij
conditores: & in hoc
paruo libello, quicquid de
maximis rebus, semperq; necessarijs
requirendum credis, inuenias.

LIBER PRIMVS. FOL. 2
 ROMANOS OMNES GENTES
 SOLA ARMORVM EXERCITI
 TATIONE VICISSE
 CAPVT PRI.

N OMNI
 autem praelio ^{conflictum}
 nō tam multi- ^{et confuso}
 tudo & uir- ^{plus esset.}
 tus indocta, ^{etiam}
 ars & exerci- ^{magis}
 tiū solent præ- ^{multo}
 stare uictori-
 am. Nulla enī
 alia re uide-
 mus populū

Romanum sibi orbem subegisse terrarum, nisi ar-
 morum exercitio, disciplina castrorum, usque mi-
 litie. Quid enim aduersus Gallorum multitudi-
 nē, paucitas Romana ualisset? Quid aduersus Germa-
 norum proceritatem, breuitas potuisset audere? Hi-
 spanos quidem non tantum numero: sed etiam uiribus
 corporum, nostris præstitisse, manifestum est. Aphro-
 rum dolis atq; diuitijs semper impares fuimus. Græco-
 rum artibus prudentiaq; nos uinci, nemo unq̃ dubita-
 uit. Sed aduersus oīa profuit tyronē solertē eligere,

a 2 ius

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

*Civilis
Nec u. p. m. uat
h. i. u. s. s. f. i. l. i.
h. i. r. a. u. s. s. s.*
ius (ut ita dixerim) armorum docere, disciplinam quo-
tidiano exercitio roborare, quæcunq; euenire in acie
atq; in prælijs possent, omnia in campestri meditatioe
prænoscere, seuere ind esides uindicare. Scientia enim
rei bellicæ, dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere
metuit, quod se bene didicisse confidit. Etenim in certa
mine bellorum, exercitata paucitas ad uictoriam pro-
ptior est, quam rudis & indocta multitudo, exposita
semper ad cædem.

¶ Ex quibus regionibus Tyro eligendus.

Caput. II.

*Anta han
rtus*
Rerum ordo deposcit, ut ex quibus prouincijs
uel regionibus tyrones legēdi sint, prima par-
te tractetur. Constat enim, in omnibus locis & igna-
uos & strenuos nasci. Sed tamen, quia gens gen-
tem præcedit in bello, & plaga cœli non ad robur
corporum tantum: sed etiam animorū plurimum ua-
let. Quo loco ea quæ a doctissimis hominibus com-
probata sunt, nō omittā. Omnes natiōes, quæ uicine
sunt soli, nimio calore siccatas, amplius quidē sapere:
sed minus habere sanguinis dicūt: ac propterea con-
stantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi:
quia metuūt uulnera, qui se exiguum sanguinem habe-
re nouerunt. Contra, septentrionales populi, remoti a
solis ardoribus, inconsultiores quidem: sed tamen lar-
go sanguine redūdantes, sunt ad bella propitissimi. Ty-
rones igitur de temperationibus legendi sunt plagis,
qui-

quibus & copia sanguinis suppetat ad uulnerum mortisq; cōtemptum, et non possit deesse prudentia: quæ et modestiam seruat in castris, & nō parum prodest in dimicatione, consilijs.

¶ Vtrum ex agris an ex urbibus utiliōres sint tyrones Cap. III.

Sequitur, utrum ex agris, an de urbibus utilior tyro sit, requiramus. De qua parte, nūquam credo potuisse dubitari, aptiorem armis rusticam plebem: quæ sub diuo & in labore nutritur, solis patiens, umbræ negligens, balnearum neſcia, deliciarum ignara, simplicis animi, paruo contenta, duratis ad omnem laborum tollerantiā membris: cui gestare ferrum, fossam ducere, onus ferre, cōsuetudo de rure est. Interdum tamen necessitas exigit, etiam urbanos ad arma cōpelli: qui ubi nomē dedere militiæ, primum laborare, decurrere, portare pondus, & solē pulueremq; ferre, condiscant: parco uictu utantur & rustico: interdū sub diuo, iterdum sub papilionibus immorentur. Tunc demū ad usum erudiatur armorum: & si longior expeditio emergit, in angarijs plurimum detinēdi sunt, proculq; habendi a ciuitatis illecebris: ut eo mo lo, & corporibus eorum robur accedat, & animus. Nec inficiandum est, post urbem conditam, Romanos ex ciuitate profectos ad bellum semper: sed tunc nullis uoluptatibus, nullis delicijs frangebantur. Sudo

plebis
Rustico.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

re cursu et cāpestri exercitio collectū, natans iuuetus
abluebat in tyberi. Idē bellator, idē agricola, genera tū
tū mutabat armorū. Quod usq; adeo uerū est ut arāti

Q. Cincin Quintio Cincinato dictaturam constet oblātā. Ex a-
tatus dicta gris ergo supplendum robur præcipue uidetur exerci-
tus. Nescio enim quomodo minus timet mortem, qui mi-
nus deliciarum nouit in uita.

¶ Cuius ætatis tyrones probandi sunt. Caput. IIII.

Nunc, qua ætate milites legi cōueniat, explore-
mus. Et quidē, si antiqua consuetudo seruanda
est, incipientem pubertatem ad delectum cogēdam, nul-
lus ignorat. Non enim tantum celerius: sed etiā perfe-
ctius imbibuntur, quæ discuntur apueris. Deinde mi-
litaris alacritatis, saltus & cursus ante tentandus est,
Tyro q̄ corpus ætate pigrescat. Velocitas enī est, quæ
percepto exercitio, strenuum efficit bellatorem. Adole-
salusti. in scētes legendi sunt sicut ait Salustius. Iam primum
Catilinar. iuuentus, simul ac belli patiens erat, in castris per la-
borem usu militiam discebat. Melius enī est ut exerci-
tatus iuuenis causetur ætatem nondum aduenisse pu-
gnandi, quā doleat præteruisse. Habeat etiam spaciū
uniuersa discendi: Neq; enim parua aut leuis ars uide-
tur armorum, siue equitem, siue peditem sagittari-
um uelis imbuerē, siue scutatū armaturæ nume-
ros, omnesq; gestus docere, ne locum deferat, ne or-
dines turbet, ut missile & destinato ictu & magnis
uiribus iaciat, ut fossam ducere, sudēs sciēter figere no-
rit,

rit, tractare scutum, & obliquis ictibus uementia tela deflectere, plagam prudenter uitare, audacter inferre. Huic taliter instituto tyroni, pugnare aduersum quoslibet hostes in acie, formido non erit: sed uoluptas.

Qui statura tyrones sint probandi.

Caput. V.

Proceritatem tyronum, a consule Mario scio Marij diligenter exactam, ita, ut senos pedes, uel centum quinquaginta denas uncias habere inter alares equites, uel in primis legionum cohortibus probarentur. Sed tunc erat amplior multitudo: & plures militiam sequebantur armata. Necdum enim ciuilem florentiorem adduxerat iuuentutem. Si ergo necessitas exegerit, non tam stature rationem conuenit habere, quam uirium. Et ipso Homero teste non fallimur, qui Tydeum minorem quidem corpore: sed fortiorem animis fuisse significat.

¶ Ex uultu & corporis positione agnosci in eligendo qui meliores possint esse tyrones.

Caput VI.

Sed qui delectum acturus est, uehementer intendat ut ex uultu, ex oculis, ex omni confirmatione membrorum eos eligat, qui implere ualeant officium bellatoris. Namque non tantum in hominibus: sed etiam in equis & canibus uirtus multis declaratur indicijs: sicut doctissimorum hominum disciplina

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
plina comprehenditur: quod etiam in apibus mantua-
nus auctor dicit esse seruandum.

Ex Vergi. Nam duo sunt genera: hic melior, insignis & ore
lij 4 Ge. Et rutilis clarus squamis. ille horridus: alter
orgicon. Desidia, latamq; trahens inglorius aluum.
Sit ergo adolescens Martio operi deputandus, uigilan-
tibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris mus-
culosis, ualentibus digitis, longioribus brachijs, uentre
modicus, exilior cruribus, suris & pedibus non super-
flua carne distentis: sed neruorum duricia collectis.
Cum hæc signa in tyrone deprehenderis, proceritatē
non magnopere desideres. Vtilius est enim fortes mi-
lites esse, quā grandes.

¶ Cuius artis tyrones uel eligendi sint uel
respuendi. Cap. VII.

S Equitur, ut cuius artis tyrones uel eligendi uel re-
spuitus respuendi sint, in lagemus. P. scatores, aucu-
pes, dulciarios, lintheones, omnesq; qui aliquid tracta-
re uidentur ad gynæcea pertinens, longe arbitror
pellendos a castris. Fabros ferrarios, carpentarios,
macellarios, & ceruorum aprorumq; uenatores, con-
uenit sociare militie. Et hoc est in quo totius resp.
salus uertitur, ut tyrones non tantum corporibus,
sed etiam animis præstantissimi deligantur. Vires re-
gni, et Romani nominis fundamentum, in prima
delectorum examinatione consistunt. Nec leue putetur hoc
offici

officium, aut passim quibuscunq; mandandum, quod apud ueteres inter tam uaria genera uirtutum, in Sertorio precipue constat esse laudatum. Auuentus enim, cui defensio prouinciarum, cui committenda bellorum fortuna, & genere, si copia suppetat, & moribus debet excellere. Honestas enim idoneum militem reddit. Verecundia, dum prohibet fugere, facit esse uictorem. Quid enim prodest si exerceatur ignauus? si pluribus stipendijs moretur in castris? Nunquā exercitus profecit tempore belli, cuius i probandis tyronibus claudicari ¶ elector. Et, quantum usu experimentisq; cognouimus, hinc tot ubiq; ab hostibus illatae sunt clades, dū longa pax militem negligentius incuriosiusq; legit, dum honestiores quiq; ciuilia sectantur officia, dum possessoribus addicti tyrones, per gratiam aut dissimulationem probantur: talesq; sociantur armis, quales domini habere fastidiunt. A magnis ergo uiris, magna diligentia, idoneos eligi cōuenit iuniores.

¶ electio

¶ Quando tyrones signandi sunt.

Caput. VIII.

Sed non statim punctis signorum inscribendus est tyro delectus: uerum ante exercitio prae-tandus: ut utrum uere tanto operi aptus sit, possit cognosci. Et uelocitas in illo requirenda uidetur & robur, & utrum armorum disciplinam ediscere ualeat, utrum habeat confidentiam militarem. Pleriq; enim, quamuis in specie non improbables uideantur

a

s

antur

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
antur: tamen experimentis comprobantur indigni. Re
pudiandi ergo minus utiles: & i locum eorum strenu-
issimi subrogandi sunt. In omni enim conflictu, nō tā
prodest multitudo, quam uirtus. Signatis itaq; tyroni-
bus per quotidiana exercitia, armorum est demonstrā-
da doctrina. Sed huius rei usum, dissimulatio longe se-
curitatis aboleuit. Quem iuenias, qui docere possit qđ
ipse non didicit: De hystorijs ergo uel libris, nobis an-
tiqua consuetudo repetenda est. Sed illi res gestas &
euentus tantum scripsere bellorum, ista quę nunc quę-
rimus tanquam nota linquētes. Lacedæmonij quidem,
& Athenienses, alijq; Græcorum in libros retulere cō-
plura, quę *τοκτικα* uocantur. Sed nos disciplinam mi-
litarem populi Ro. debemus inquirere: qui ex paruis
finibus, imperium suum pene solis regionibus, et mun-
di ipsius sine distendit. Hęc necessitas compulit euolu-
tis auctoribus, ea me hoc ī opusculo fidelissime dicere,
quę Cato ille Censorius de disciplina militari scripsit,
quę Cornelius Celsus, quę Frontinus perstringenda
duxerunt, quę Paternus diligentissimus iuris milita-
ris asertor in libros redegit, quę Augusti & Traia-
ni, Adrianiq; constitutionibus cauta sunt. Nihil enim
mihi auctoritatis asumo: sed horum, quos supra retu-
li, ea quę dispersa sunt, uelut in ordinem & abbrevia-
tiones, quę epithomata dicuntur, conscribo.

¶ Ad gradum militarem & cursum & sal-
tum exercendos tyrones.

Caput

Scriptores
rei milita-
ris.

Caput. IX.

Primis ergo meditationum auspicijt, tyrones militarem edocendi sunt gradum. Nihil enim magis in itinere uel in acie custodiendū est, quā ut oēs milites incedendi ordinem seruent. Quod aliter fieri non potest, nisi ut assiduo exercitio ambulare celeriter & equaliter discant. Periculum enim sæpe ab hostibus grauissimum sustinet diuisus et inordinatus exercitus. Militari ergo gradu, uiginti milia passuum, horis quinque duntaxet æstiuis conficienda sunt. Pleno autē gradu, qui citatior est, todidem horis uiginti quatuor milia peragenda sunt. Quicquid addideris iam cursus est, cuius spaciū non potest diffiniri. Sed ad cursum præcipue assuefaciendi sunt iuniores, ut maiore impetu in hostes procurrant, ut loca oportuna celeriter, cum usus aduenerit, occupent: uel aduersariis, idem facere uolentibus, præoccupent: ut ad explorandum alacriter pergant, alacrius redeant, ut fugientium terga facilius comprehendant. Ad saltum etiam quo uel fossæ transiliuntur, uel impediens aliqua altitudo superatur, exercendus est miles: ut cum eiusmodi difficultates euenerint, possint sine labore transire. Præterea in ipso conflictu ac dimicatione telorum bellator cum cursu saltuque ueniens, aduersarij perstringit oculos, mentēq; deterret, priusq; plagā infigit, quā ille ad cauendū uel ad resistendū se præparet.

De

Pompeijex
ercitium

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

De exercitio Pompeij magni, Salustius hoc memorat, cum alacribus saltu, cum uelocibus cursu, cum ualidis uecte certabat. Neq; enim ille aliter potuisset par esse Sertorio: nisi se & milites frequentibus exercitijs præparasset ad prælia.

¶ Ad usum natandi exercēdos tyrones.

CAPVT. X.

Natandi usum æstiuis mensibus omnis æqualiter debet Tyro condiscere. Non enim semper flumina pontibus transeuntur: sed & cedens et insequens natare cogitur frequēter exercitus. Sæpe repentinis hymbribus uel niuibus solent exundare torrentes. Et ignorantia non solū ab hoste: sed etiam ab ipsis aquis discrimen incurrit. Ideoq; Romani ueteres, quos tot bella & continua pericula, ad omnem rei militaris erudierant artem, Campum Martium uicinum Tyberi delegerunt: in quo iuuentus post exercitium armorum, sudorem puluerēq; dilueret, ac lassitudinem, cursusq; laborem natādo deponeret. Non solum autem pedites: sed & equites ipsosq; equos uel lixas (quos galearios uocant) ad natandum exercere per commodum est: ne quid imperitis, cum necessitas imminebit, eueniat.

¶ Quemadmodū ad scuta uimineā uel ad palos antiqui exercebant tyrones.

CAPVT XI.

Antia

Campus
Martius

Galearij.

Antiqui (sicut inuenitur in libris) hoc genere exercuere tyrones . Scuta de uimine in modum cratium corrotundata texebant : ita ut duplum pondus cratis haberet , quam scutum publicum habere consueuit . Idemq; clauas lingneas, duplicis aque pōderis, p gladijs tyronibus dabāt. Eōq; modo non tantum mane : sed etiam post meridiē exercebantur ad palos. Palorum enim usus non solum militibus, sed etiam gladiatoribus plurimum prodest. Nec unquam aut harena, aut cāpus inuictum armis uirum probauit : nisi qui diligenter exercitatus doceretur ad palū. A singulis autē tyronibus, singuli pali designbātur in terrā, ita ut nutare nō possent, & sex pedibus eminerēt. Contra illum palum, tanquam contra aduersarium, tyro cum crate illa et claua, uelut cum gladio se exercebat & scuto: ut nunc quasi caput aut faciem peteret, nunc a lateribus minaretur, interdum contenderet poplites & crura succidere, recederet, assultaret, insiliret, & quasi præsente aduersariū, sic palū omni impetu, omni bellandi arte tentaret. In qua meditatione seruabatur illa cautela, ut ita tyro ad inferendum uulnus insurgeret, ne qua ex parte pateret ipse ad plagam.

¶ Nō cāsim sed punctū ferire docēdos tyrones.

Caput. XII.

Preterea non cāsim : sed punctū ferire discebant
Nam cāsim pugnantes non solum facile uicere:
sed

*Palus? proprius
dicitur hoc qd
non uolunt
lari*
Palorum
usus.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
sed etiam derisere Romani. Cæsa enim quouis impetu
ueniat, nō frequenter interficit: cū & armis uitalia de
fendantur & ossibus. At cōtra puncta, duas uncias ad
acta, mortalis est. Neceſse est enim ut uitalia penetret,
quicquid immergitur. Deinde dū cæsa infertur, brachi
um dextrum latusq; nudatur. Puncta autem tecto cor
pore infertur: & aduersarium sauciat antequā uidea
tur. Ideoq; ad dimicandum hoc præcipue genere usos
esse constat Romanos: duplicis autem ponderis illa cra
tis & claua ideo dabantur, ut cum uera & leuiora ar
ma tyro sumpſiſſet, uelut grauiore pondere liberatus,
securior alocriorq; pugnaret.

¶ Armaturam docendos tyrones.

Caput. XIII.

PRæterea illo exercitiij genere, quod armatu
ram uocant, & a campi doctoribus traditur,
imbuendus est tyro. Qui usus uel ex parte serua
tur. Constat enim & nunc in omnibus prælijs ar
maturam melius pugnare, quā cæteros. Ex quo in
telligi debet, quantū exercitatus miles in exercitatu sit
melior: cū armatura utcunq; eruditi, reliquos contu
bernales suos bellandi arte præcedant. Ita aut̃ se uere
apud maiores exercitiij disciplina seruata est, ut &
doctores armorum duplicibus remunerarentur annos
nis, & milites, qui parum in illa prælusione profice
rant, pro frumento ordeum cogerentur accipere. Nec
ante eis in tritico redderetur annona, quā sub præsen
tia

Veterum
consuetudo

tia præfecti, tribunorum, uel principum experimentis
datis, ostendissent se omnia quæ erant in militari arte
compleſſe. Nihil enim neq; firmitus, neq; foelicius, neq;
laudabilius eſt recip. in qua abundant milites eruditi.

Nō enim uestiū nitor, uel auri uel argenti gēmarumq;
copiæ hostes aut ad reuerētiam nostram, aut ad gratiā
inclinant: sed solo terrore subiguntur armorum. Dein
de in alijs rebus (sicut ait Cato) si quid erratum est,
potest postmodum corrigi: Præliorum delicta emenda
tionem non recipiunt, cum statim pena sequatur erro
rem. Aut enim confestim percunt, qui ignaue imperi-
teq; pugnauerunt: aut in fugam uersi, uictoribus ul-
tra pares esse non audent.

Catonis
sententia.

¶ Ad missilia iacienda tyro exercendus.
Caput. XIII.

Sed ad inceptum reuertor. Tyro, qui cum claua ex
sercetur ad palum, hastilia quoq; ponderis grauior
ris, quam uera futura sint iacnla, aduersus illum pa-
lum, tanquam aduersus hominem iactare compellitur.
In qua re armorum doctor attendit, ut magnis uiribus
hastile contorqueat, ut destinato ictu uel in palum uel
iuxta dirigat missile. Eo enim exercitio & lacertis
robur accrescit, & iaculandi usus atque peritia ac-
quiritur.

¶ Sagittis tyronem imbuendum diligēter.
Caput. XV.

Sed

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Sed prope tertia, uel quarta pars iuniorum, quæ
 Sapior potuerit reperiri arcubus ligneis, sagittis-
 que lusorijs, ad illos ipsos semper exercenda palos. At
 doctores ad hanc rem & artifices eligendi: & maior
 adhibenda solertia, ut arcum diligenter ac scienter te-
 neant, ut fortiter impleant, ut sinistra fixa sit, ut dex-
 tera cum ratione ducatur, ut ad illud quod ferendum
 est, oculus pariter ac animus cōsentiāt, ut siue in equo
 siue in terra, recte sagittare doceant. Quam artem
 & disci opus est diligenter, & quotidiano usu exer-
 citioq; seruari. Quamum autem utilitatis boni sagit-
 tarij in prælijs habeant, & Cato in libris de discipli-
 na militari euidenter ostendit, & Claudius pluribus
 iaculatoribus ante institutis atq; perdoctis, hostē, cui
 prius impar fuerat, superauit. Aphricanus quidem Sci-
 pio, cum aduersum Numantinos, qui exercitum popu-
 li Romani sub iugum miserant, esset acie certaturus,
 aliter superiorem se futurum esse non credidit: nisi in
 omnibus centurijs lectos sagittarios miscuisset.

¶ Ad iactendos lapides fundis uel
 manu exercendos tyrones.

CAPVT XVI.

*Balearibus
 fundæ pri-
 mo repta.*

AD lapides uero, uel manibus uel fundis ia-
 ciendos, exerceri diligenter conuenit iunio-
 res. Fundarum autem usum primi Balearum in-
 sularum habitatores & inuenisse, & ita perite exer-
 cuisse dicuntur, ut matres paruos filios nullum cibum
 contin-

contingere sinerent: nisi quæ ex funda destinato lapide percussissem. Sape enim aduersum bellatores cassidibus, catafractis, loriceisq; munitos, teretes lapides de funda uel fustibalo destinati, sagittis sunt omnibus grauiiores: cum membris integris, letale tamen uulnus importent: et sine inuidia sanguinis, hostis lapidis ictu intereat. In omnibus autem ueterum prælijs funditores militasse, nullus ignorat. Quæ res ideo ab uniuersis tyronibus frequenti exercitio discenda est: quia fundam portare nullus est labor. Et interdum euenit, ut in lapidoso locis conflictus habeatur, ut aut mons sit aliquis defendendus aut collis. Et ab oppugnatione castellorum siue ciuitatum, lapidibus barbari fundisq; sunt pellendi.

¶ De exercitio plumbatarum.

Caput. XVII.

Plumbatarum quoq; exercitatio (quas Marcio = Marcio barbarulos uocant) est tradenda iunioribus. Nam buli in illyrico ducum duæ legiones fuerunt, quæ sena milia milium habuerunt: quæ, quod his telis scienter utebantur et fortiter, martiobarbuli uocabantur. Per hos longo tempore strenuissime constat omnia bella confecta: usq; eo, ut dum Diocletianus et Maximianus ad imperium uenissent, pro merito uirtutis hos martiobarbulos, Iouianos, atq; Herculianos censuerint appellandos, eosq; cunctis legionibus prætulisse doceatur. Quinos autem martiobarbulos insertos scutis portare

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

re consueverunt: quos si opportune milites iacerent
mutuati prope sagittariorum scutati † imitari videntur officium
Nam hostes equosque consauciant priusquam, non modo
manu ad manum, sed ad ictum missilium potuerat perveniri.

¶ Quemadmodum ad ascendendos equos tyrones
exercendi sunt. Caput. XVIII.

Non tantum autem a tyronibus: sed etiam a stipendiariis militibus salitio equorum districta est semper exacta. Quem usum usque ad hanc aetatem, licet iam cum dissimulatione, pervenisse manifestum est. Equi lignei hyeme sub tectis, aestate ponebantur in campo: super hos iuniores primo inermes, dum consuetudine proficerent, deinde armati cogeantur ascendere. Tantaque cura erat, ut non solum a dextris: sed etiam a sinistris partibus et insilire et desilire condiscerent euaginos etiam gladios uel contos tenentes. Hoc enim continua meditatione faciebat, scilicet ut in tumultu praelij sine mora ascenderent, qui tam studiose exercebantur in pace.

¶ Ad portandum pondus exercendos tyrones.

Caput XIX

Pondus quoque baiulare usque ad LX. libras, et iter facere gradu militari, frequentissime cogendi sunt iuniores: quibus in arduis expeditioibus necessitas imminet annonam pariter ac arma portandi. Nec hoc credatur esse difficile si usus accerserit. Nihil enim est, quod non assidua meditatio facillimum reddat.

Quam

Quam rem antiquos milites facitauisse, Vergilio ipso teste potest cognosci qui ait.

Non secus ac patrijs acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce uiam cum carpit, & hosti
Ante expectatum positis stat in agmine castris.

¶ Quo armorum genere usi sunt antiqui.

Caput. XX.

Locus exigit, ut quo armorum genere, uel instruiendi, uel muniendi sint tyrones, referre tētemus. Sed in hac parte antiqua penitus cōsuetudo deleta est. Nam, licet exemplo Gothorum & Alanorum Hunnorumq; equitum arma profecerint: pedites tamē cōstat esse nudatos. Ab urbe enim condita usq; ad tempus diui Gratiani & Cataphractis & galeis munebatur pedestris exercitus. Sed cum campestris exercitatio, interueniente negligentia desidiaq; cessaret, grauiua uideri arma coeperunt, quæ raro milites induebant. Itaq; ab imperatore postulabant primo cataphractas, deinde cassides deponere. Sic detectis pectoribus & capitibus, congressi contra Gothos milites nostri, multitudine sagittariorum sæpe deleti sunt: nec post tot clades, quæ usq; ad tantarum urbium excidia peruenerunt, cuiquam curæ fuit, uel cataphractas uel galeas pedestribus reddere. Ita fit ut non de pugna, sed de fuga cogitēt q̄ nudi in acie exponūtur ad uulnera.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Quid enim pedes sagittarius sine cataphracta, siue galea, qui cū arcu scutum tenere nō potest, faciet? Quid ipsi draconarii atq; signiferi, qui sinistra manu hastas gubernant, in praelio facient: quorum & capita nuda esse constat & pectora? Sed grauis pediti lorica uidetur, & galea fortasse raro meditati, & arma tractanti. Ceterum quotidianus usus non laborat: etiam si onerosa gestauerit. Sed illi, qui laborem in portandis ueteribus munimentis armorum ferre non possunt, de tectis corporibus & uulnera suscinere coguntur & mortes: & (quod est grauius & turpius) aut certe capiti, aut fuga rempu. perdere. Sic dum exercitium laboremq; declinant cum maximo dedecore trucidantur

† mirus ut pecudes. Vnde apud antiquos † murus non dicebatur. Murus pedestris exercitus: nisi quod pilate legiones praedestris exercitus. tur scuta etiam cataphractis galeisq; fulgebant. Vsq; eo, ut sagittarii sinistra brachia manicis munirentur. Pedites autē scutati, praeter cataphractas et galeas etiā ferreas ocreas in dextris cruribus congerentur accipere. Sic erant armati illi qui in prima acie pugnantes principes, in secunda hastati, in tertia Triarii uocabantur. Sed triarii genibus flexis solebāt intra scuta subsidera, ne stantes uulnerarentur uenientibus telis: et cum necessitas postulasset, tanquam requieti uehementius inuaderent hostes, quibus constat saepe factam esse uictoriā, cū hastati illi, & qui priores steterant, interijssent. Erant autē apud ueteres inter pedites, qui dicebantur.

Triarii.

diceb
prac
di su
tissim
tes
onū
ad p
nes n
ute
lea u
semp
stris
præf
xa, n
ter d
iā ra
cipue
nas i
agiti
Ita e
ad p
dijs p
debe
possi
plag
oi an
se ty

dicebantur leuis armaturæ funditores et ferentarij: q̄
 præcipue in cornibus locabantur, & a quibus pugnan-
 di sumebatur exordiū. Sed hij uelocissimi & exercita-
 tissimi legebātur. Nec erant admodū multi, qui ceden-
 tes (si prælij necessitas cōpulisset) inter principia legi-
 onū recipi solebāt, ita ut acies immota cōsisteret. Vsq̄
 ad præsentē prope ætatem cōsuetudo permansit, ut om-
 nes milites pileis, quos panonicos uocabant, ex pellib9
 ute: entur. Quod propterea seruabatur, ne grauius ga-
 lea uideretur homini in pealio, qui gestabat aliquid
 semper in capite. Missilia autem, quibus utebatur pede Pila.
 stris exercitus, pila uocabantur, ferro subtili trigono
 præfixa, unciarum nouem siue pedali, quæ in scuto fi-
 xa, non possent abscondi: & lorica, scienter ac forti-
 ter directā, facile perrūpuit: cuius generis apud nos
 iā rara sunt tela. Barbari autē scutati pedites his præ Bebræ.
 cipue utuntur, quas bebras uocāt: & binas etiā ac ter-
 nas i prælijs portāt. Sciendū præterea, q̄ cū missilibus
 agitur, sinistros pedes in ante milites habere debere.
 Ita enī uibrādis spiculis uehementior ictus est. Sed cū
 ad pilā (ut appellāt) uenitur, & manu ad manū gla-
 dijs pugnatur: tūc dextros pedes i ante milites habere
 debent: ut & latera eorum subducātur ab hostibus, ne
 possint uulnus accipere, & proximior dextra sit, quæ
 plagā possit inferre. Instruendos igitur ac protegēdos
 oī arte pugnādi, et quocunq; genere armorū, cōstat es-
 se tyrones. Neceffe est enim ut dimicādū acriorē sumat

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
audaciā, q̄ munito capite uel pectore nō timet uulnus.

¶ De munitione castrorum. Cap. XXI.

CAstrorum quoq; munitionem debet tyro cōdis-
cere. Nihil enim tam salutare, neq; tam necessa-
rium inuenitur in bello Quippe si recte constituta s-
unt castra, ita intra uallum securi milites dies no-
ctesq; peragūt, etiam si hostis obsideat, quasi muratam
ciuitatem uideātur secum ubiq; portare. sed huius rei
sciētia prorsus intercidit. Nemo enim iam diu deductis
fossis, præfixisq; sudibus castra constituit. Sic diurno
uel nocturno superuentu equitum barbarorū, multos
exercitus scim̄ us frequenter afflictos. Non solū autem
confidentes sine castris ista patiuntur: sed cum in acie
casu aliquo coeperint cedere munimenta castrorū, quo
se recipiant non habent: & more animalium multi ca-
dunt. Nec prius moriendi finis fit, quā hostibus defu-
erit uoluntas persequendi.

¶ In quibus locis constituenda sint castra Ca. XXII.

CAstra autem præsertim hoste uicino, tuto semp
facienda sunt loco: ubi & lignorum & pabuli
& aquæ suppetat copia. Et si diutius commorandū sit,
loci salubritas eligatur. Cauendum etiā ne mons sit ui-
cinus altior, qui ab aduersarijs captus possit officere.
Considerandum etiā ne torrentibus inundari consue-
uerit campus, & hoc casu uim patiatur exercitus. Pro
numero autem militum uel impedimentorum munien-
da sunt castra: ne maior multitudo constipetur in par-
tis

uis, neue paucitas in latoribus ultra quam oportet cogatur exiendi.

¶ Quali specie delinienda sint castra Ca. XXIII.

Interdum autem quadrata, interdum trigona, interdum semicircularia, prout loci qualitas aut necessitas postulauerit, castra facienda sunt. Porta autem quae appellatur praetoria, aut orientem spectare debet, aut illud Praetoria locum qui ad hostem respicit, aut si iter agitur, illam par portam debet attendere, ad quam est profecturus exercitus. Intra quam prima centuria, hoc est cohortes, papilioes tendunt et dracones et signa constituunt. Decumana Decumana autem porta quae appellatur, post praetoriam est: per quam porta delinquentes milites educuntur ad poenam.

¶ Quo genere munienda sint castra Ca. XXIII.

Castrorum autem diuersa triplexque munitio est. Nam si nimia necessitas non praemittit: cespites circumcinciduntur et terra: et ex illis uelut murus instruitur. Altius tribus pedibus super terram, ita ut in ante sit fossa, de qua leuati sint cespites. Deinde tumultuaria fossa sit lata pedes nouem, et alta pedes septem. Sed ubi uis acrior imminet hostium, tunc latissima fossa ambitum conuenit munire castrorum, ita ut. 12. pedes lata sit, et alta sub linea (sicut appellant) pedes nouem. Supra autem sepibus hincinde factis, quae de fossa leuata fuerit terra congeritur: et crescit in altum quatuor pedes. Sic fit ut sit alta tredecim pedes, duodecim lata. Supra quam sudas de lignis fortissimis, quas milites por-

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
tare cōsueuerant, præfiguntur. Ad quod opus ligones,
rastra, qualos, aliq; utensilium genera habere conue-
nit semper in promptu.

¶ Quomodo munienda sint castra
cum hostis imminet. Caput XXV.

Sed facile est absentibus hostibus castra munire:
Sueri si aduersarius incumbat, tunc omnes equi-
tes, & media pars peditum, ad propulsandum hostium
impetū, ordinātur ī acie: reliqui post ipsos ductis fossis
muniunt castra, & per præconem indicatur, quæ cen-
turia prima, quæ secunda, quæ tertia, quæ quarta opus
omne cōpleuerit. Post hæc a centurionibus fossi inspi-
citur ac mensuratur, & uindicatur in eos qui negligē-
tius fuerint operati. Ad hunc ergo usum instituentus
est tyro, ut cum necessitas postulauerit, sine perturba-
tione celeriter possit castra munire.

¶ Quomodo exercentur tyrones,
ut in acie ordinē & interualla custodiāt.

Caput. XXVI.

Nihil magis prodesse constat in pugna, quam
ut assiduo exercitio milites in acie dispositos
ordines in desinēter obseruent, nec ultra magis quam
expedit, aut cōglobent agmen, aut laxent. Nam etiam
constipati perdunt spacia pugnandi, & sibi inuicem im-
pedimento sunt. Et rariores atq; interlucentes aditum
perrupēdi hostibus præstant. Neceesse est aut statim me-
tu uniuersa confundi, si intercisa acie ad dimicantium
terga

terga accesserit. Producendi ergo tyrones sunt semper ad campum, & secundum matriculae ordinem in aciem dirigendi, ita ut primo simplex extensa sit acies, ne quas habeat curuaturas: ut aequali legitimoque spacio miles distet a milite. Tunc praecipendum, ut subito duplicent aciem: ita ut in ipso impetu, ad quem ipsi respondere solent, ordo seruetur. Tertio praecipendum est, ut quadratam aciem repente constituent: quo facto in trigonum (quem cuneum uocant) acies ipsa mutanda est. Quae ordinatio plurimum prodesse consuevit in bello. Iubetur etiam ut instruant orbes: quo genere cum uis hostium interruperit aciem, resisti ab exercitatus militibus consuevit, ne omnis multitudo fundatur in fugam, & graue discrimen immineat. Haec si iuniores assidua meditatione perceperint, facilius in ipsa dimicatione seruantur.

¶ Quantum spacium ire uel redire debeant, uel quoties in mense exerceri, cum educuntur milites ambulatum.

Caput. XXVII.

Praeterea & uetus consuetudo permansit, & diui Augusti atque Hadriani constitutionibus praecauetur, ut ter in mense, tam equites quam pedites educantur ambulatum: hoc enim uerbo, hoc exercendi genus nominant. Decem milia passuum armati instructique omnibus bustelis pedites, militari gradu ire ac redire iubebatur in castra: ita ut aliquod itineris partem cursu alacriore conficeret.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
cerent. Equites quoq; diuisi per turmas armatiq; simi-
liter tantum itineris peragebant, ita ut ad equestrem
meditationem interdum sequeremur, interdum cede-
rent & recursu quodam impetus repararent. Non so-
lum autem in campis: sed etiam in cliuosis & arduis
locis & ascendere & descendere utraq; acies cogeba-
tur: ut nulla res uel casus prorsus pugnantibus possit
accidere, quam non ante boni milites assidua exercitia-
tione didicissent.

¶ De adhortatiōe rei militaris Romanæq;
uirtutis. Caput. XXVIII.

HAec fidei ac deuotionis intuitu, imperator in-
uicta, de uniuersis auctoribus, qui rei milita-
ris disciplinam literis mandauerunt, in hunc libellum
enucleata congeffi: ut in delectu atq; exercitatione ty-
ronum, si quis diligens uelit existere, ad antiqua uirtu-
tis imitationem facile corroborare possit exercitum.
Neq; enim degenerauit in hominibus Martius calor,
nec effoete sunt terræ quæ lacedæmonios, quæ Atheniē-
ses, quæ Marsos, quæ Sānites, quæ Pelignos, quæ ipsos
progenuerunt Romanos. Nōne Epirotæ armis plurimū
aliquando ualuerunt? Nōne Macedones ac Thesali, su-
peratis Persis usq; ad Indiam bellando penetrarunt?
Dacos autem & Mœdos ad truces, intantum bellicos-
os semper fuisse manifestum est, ut ipsum Martem fa-
bule apud eos natum esse confirment. Longum est
si uniuersarum prouinciarum uires enumerare contē-
dam,

dam, cum omnes in Romani imperij ditione consistant
 Sed longæ securitas pacis homines partim ad delecta-
 tionem ocij, partim ad ciuilia traduxit officia. Ita cura
 exercitij militaris, primo negligentius agi, postea dissi-
 mulari, ad postremum olim in obliuionem perducta
 cognoscitur. Nec aliquis hoc superiore etate accidisse
 miretur, cum post primum punicū bellum uigintiquat-
 tuor circulis excursis annorum, pax ita Romanos il-
 los ubiq; uictores ocio & armorum desuetudine ener-
 uauerit, ut secundo bello punico Hannibali pares esse
 non possent. Tot itaq; consulibus, tot ducibus, tot ex-
 ercitiis amissis, tunc demum ad uictoriam peruene-
 runt, cum usum exercitiumq; militare condiscere po-
 tuerunt. Semper ergo legēdi & exercendi sunt iunio-
 res. Vtilius enim constat erudire armis suos, quam
 alienos mercede conducere.

LIBER PRIMVS EXPLICIT.

FLAVII VEGETII RENA-
 ti de re Militari Libri Secūdi prologus.

INstituta maioriū artis armaturæ, præcipue clemēti-
 am uestrā peritissimeq; retinere, cōtinuis declara-
 tur uictorijs ac triūphis. Siquidē indubitata approba-
 tio artis, est rerum semper effectus. Verū trāquillitas
 tua, imperator inuicte, altiori consilio quam mens
 poterat terrena concipere, ex libris antiqua deside-
 rat: cū ipsam antiquitatē factis recentibus antecedit.

Cum

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Cum igitur hæc litteris breuiter comprehendere, maiestati uestræ non tam discenda quam recognoscenda præciperer, certauit sapius deuotio cū pudore. Quid enim audacius, quam domino ac principi generis humani, domitori omnium gentium barbararum, de usu ac disciplina insinuare bellorum? nisi forte iussus fieri quod ipse gessisset. Et rursus tanti imperatoris non obedire mandatis, plenum sacrilegij uidebatur atq; periculi. Miro itaq; modo in parendo audax factus sum: dū metuo uideri audacior, si negassem. Ad quam temetatem, præcedens me indulgentiæ uestræ perēntitas animauit. Nam libellum de delectu atq; exercitatione tyronum, dudum tanquam famulus obtuli: nec tamen culpatus abscepsi. Nec formido iussus aggredi opus, qd' spontaneum cecit impune.

In quot genera diuidatur res militaris. Caput. I.

ES IGITUR MILITARIS (sicut latinorum egregius auctor, carminis sui restatur exordio) armis constat et uiris. Hæc in tres diuiditur partes. Equites, Pedites, Classes.

Equitū † ala dicuntur, ab eo q; ad similitudinē alarū ab utraq; parte protegāt acies: quæ nūc uexillatiōes uocātur a uelo, quia uelis, hoc est flāmulis, utūtur. Est aliud genus equitū, qui legionarij uocātur: propterea q; connexi sunt legiōi. Ad quorum

alij ala

cellatio

ates le
narij.

rum exemplū, ocreati equites sunt instituti. Classiū itē duo genera sunt. Vnū liburnarū: aliud lusoriarū. Equitibus capi, classibus maria et flumina, peditibus colles, urbes, plana, & abrupta, seruantur. Ex quo intelligitur magis reip. necessarios pedites: qui possūt ubiq; prodesse. Et maior numerus peditū, sumptu & expensa minore nutritur. Exercitus ex re ipsa atq; ope exercitij, non mē accepit: ut ei nunq̄ liceret obliuisci, qd' uocabatur. Verū ipsi pedites, in duas diuisi sunt partes: hoc est, in auxilia & legiōes. Auxilia a socijs, uel foederatis gentibus mittebātur. Romana autē uirtus, præcipue in legionū ordinatione præpollet. Legio autē ab eligendo appellata ē: quod uocabulū eorū de syderat fidem atq; diligentiam, quibus milites probantur. In auxilijs minor, in legionibus longe amplior consuevit numerus militum ascribi.

¶ Quid inter legiones & auxilia intersit. Cap. II.

DEniq; Macedones. Græci, Dardani, phalangē habuerūt: ut in una Phalāge armatorū octo milia censerentur. Galli atq; Celtiberi, pluresq; barbaricæ natiōes, cateruis utebantur in prælio: in quibus erāt sena milia armatorū. Romani legiones habent, in quibus singulis sena milia, interdum amplius, militare cōsueuerunt. Quid autē inter legiones & auxilia interesse uideatur, expediā. Auxiliares conducuntur ad præliū ex diuersis locis, ex diuersis muneribus uenientes: nec disciplina inter se, nec noticia, nec affectatio

ne comm

Classium
duo genera.

Exercitus
Peditū duo
genera.

Legio.

Phalāges
Caterue.

Legio.

Auxilia

FLA. VEGĒTII DE RE MILITARI:

ne consentiunt. Alia instituta, alius inter eos est usus armorum. Necesse est autem tardius ad uictoriam perueniri, qui discrepant antequam dimicent. Deniq; cum in expetitionibus plurimum profit, omnes milites unus præcepti significatione conuerti: non possunt equaliter iussa complere, qui ante pariter non fuerunt. Tamen hæc ipsa si solemnibus diuersisq; exercitijs prope quotidie roborentur, non mediocriter iuuant. Nam legionibus semper auxilia, tanquā leuis armatura in acie iungebamus: ut in his præliandi magis admiculum esset quam principale subsidium. Legio autem proprijs cohortibus plena, cum grauē armaturam, hoc est principes hastarios, triarios, antesignarios: Item leuem armaturam, hoc est ferentarios, sagittarios, funditores balistarios, cum proprijs et sibi impositos equites Legionarios, iisdem matriculis teneat: cū uno animo parique consensu castra muniat, aciem instruat, prælium gerat ex omni parte perfecta: nulloque extrinsecus indigens adiumento, quantamlibet hostium multitudinem superare cōsueuerat. Documētū est magnitudo Romana, quæ semp cū legionibus dimicans, tantū hostiū uicit, quantum uel ipsa uoluit uel re: uim natura pmissit.

¶ Que causa exhauriri fecerit legiones. Caput. III.

Legionum nomen in exercitu permanet hodie: sed per negligentiam superiorum tēporum, robur infractū est, cū uirtutis præmia occuparet ambitio, et p gratiā, pmouerētur milites, qui pmoueri cōsueuerāt per laborē

egio.

cuis ar-
matura.

Dein
mon
tere.
ti: al
terin
bus
uis
cur
mili
na. C
litia
turio
uictu
reip.
ferre
fiunt
sunt.
nus d
Horū
fidel
dilig
præf
uision
ma d
simul

Deinde cōtubernalibus completis stipendijs, per testi-
moniales ex more dimissis, non sunt alij substituti. Præ-
terea necesse est, morbo aliquātos debilitari atq; dimit-
ti: aliquātos militiam deferere, uel diuersis casibus in-
terire: ut nisi annis singulis, imo singulis pene mensi-
bus ī recedentiū locum iuniorum turba succedat, quā-
uis copiosus exhauriatur exercitus. Est & alia causa,
cur attenuata sint legiones. Magnus in illis labor est
militādi, grauiora arma, sera munera, seuerior discipli-
na. Quod uitantes pleriq; in auxilijs saepe festinant mi-
litie sacramenta percipere: ubi & minor sudor & ma-
turiora sunt premia. Cato ille maior, cum & armis in-
uictus esset, & consul exercitum saepe duxisset, plus se
reip. credidit profuturum, si disciplinam militarem cō-
ferret in literas. Nā unius ætatis sunt res quæ fortiter
fiunt: quæ uero pro utilitate reip. scribuntur æterna
sunt. Idem fecerunt alij complures: sed præcipue Frōti-
nus diuo Traiano ob eiusmodi comprobatur industriā
Horū instituta, horū præcepta, inquantū ualeo, strictiū
fideliterq; signabo. Nam cū easdē expēsas faciat &
diligenter et negligēter exercitus ordinatus, non solū
presentibus, sed etiam futuris sæculis proficiet: si pro-
uisione maiestatis tuæ imperator Auguste. & fortissi-
ma dispositio reparetur armorum, & emendetur dis-
simulatio præcedentium.

¶ Quotenas legiones antiqui ad bellū duxerūt.

Caput. IIII:

Cato rei
militaris
scriptor.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

IN omnibus authoribus inuenitur, singulos con-
sules aduersus hostes copiosissimos, non amplius
quam binas duxisse legiones, additis auxilijs sociorum.
Tanta in illis erat exercitatio, tanta fiducia, ut cuius
bello duæ legiones crederentur posse sufficere. Quæ
propter ordinationem legionis antiquæ secundū nor-
mam militaris iuris exponam. Quæ descriptio si ob-
scurior aut impolitior uidebitur, non mihi, sed difficul-
tati ipsius rei conuenit imputari. Attento itaq; animo
sapius relegenda sunt, ut memoria intelligentiaq; uale-
ant comprehendi. Necesse est enim inuictam esse rēp.
cuius imperator militari arte percepta, quantos uolue-
rit faciat exercitus bellicosos.

¶ Quemadmodū legio constituatur.

Caput. V.

Diligenter igitur lectis iunioribus, animis cor-
poribusq; præstantibus, additis etiam exerci-
tys quotidianis, quatuor, uel eo amplius mensū, iussu
auspicijsq; iunctissimi principis legio formatur. Nā & pi-
cturis in cute punctis milites scripti et matriculis in-
serti iurare solent. Et ideo militiæ sacramenta dicun-
tur. Iurant autem per deum & christum & spiritum
sanctum, & per maiestatem imperatoris, quæ secundū
deum generi humano diligenda est et colenda. Nā impe-
ratori, cum Augusti nomē accepit, tanquam præsentī et
corporali deo fidelis est præstāda deuotio. & impeden-
dus peruigil famulatus. Deo enim uel priuatus, uel mi-
lians

+ pictis

Militie sa-
cramenta:

litans seruit, cum fideliter eum diligit, qui deo regnat
 autore, Iurant autem milites omnia se strenue factu-
 ros, quæ præceperit imperator, nunquam deserturos
 militiam, nec mortem recusaturos pro Romana rep.

¶ Quot cohortes in una sint legione. Itē

quot milites in una cohorte. Caput. VI.

Sciendum est autem in una legione decem cohor-
 tes esse debere. Sed prima cohors reliquas, & nu-
 mero militum, et dignitate præcedit. Nam genere et in-
 stitutione literarum viros electissimos querit. Hæc enī
 suscipit aquilam: quod præcipuum signum ī Romano
 est semper exercitu, & totius legionis insigne. Hæc im-
 agines imperatorum, hoc est diuina & presentia si-
 gna ueneratur. Habet pedites mille centum quinque.
 Equites loricatedos centum triginta duos: & appellatur
 cohors milliaria. Hæc caput est totius legionis: ab hac,
 cum pugnandum est, prima acies incipit ordinari. Se-
 cunda cohors habet pedites. 555. Equites loricatedos.
 66: & appellatur cohors quingentaria. Tertia cohors
 similiter habet pedites. 555. Equites. 66. sed in hac
 cohorte tertia, ualidiores probari moris est: quia ī me-
 dia acie consistit. Cohors quarta habet pedites quin-
 gentos quinquaginta quinq; Equites. 66. Cohors quin-
 ta habet totidem. Sed & ipsa strenuos desyderat mili-
 tes: quia sicut prima in dextro, ita quinta in sinistro
 ponitur cornu. Hæ quinque cohortes in prima acie or-
 dinantur. Sexta cohors habet pedites. 555. Equites.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

In ipsa quoq; enucleati ascribendi sunt iuniores: quia in secūda acie post Aquilā & Imagines cohors sex^{ta} consistit. Cohors septima habet pedites. 555. Equites. 66. Cohors octaua habet pedites. 555. Equites 66. Sed & ipsa animosos desyderat uiros: quia in secunda acie consistit media. Cohors nona habet pedites. 555. equites. 66. Cohors decima habet pedites. 555. equites. 66 & ipsa bonos accipere consueuit bellatores: quia in secunda acie sinistrum possidet cornu. His decem cohortibus legio plena fundatur, quæ habet pedites sex milia centū equites septingētiōs triginta. Minor itaq; numerus armatorū in una legione esse nō debet. Maior autem interdum esse consueuit, si non tantum unā cohortē, sed etiam aliās miliarias fuerit iussa suscipere.

¶ Nomina & gradus principiorum legionū.

Caput. VII.

Principia Antiqua ordinatione legionis exposita, principium militum, et (ut proprio utar uocabulo) principiorum nomina & dignitates secūdam præsentem matriculas indicabo. Tribunus maior per epistolā sacrā imperatoris iudicio destinatur. Minor tribunus provenit ex labore. Tribunus autem uocatur a tribu, tribuendog; iure: quia præest militibus quos ex tribu primus Romulus legit. Ordinarij dicuntur qui in prælio præsunt & primos ordines ducunt. Augustales appellantur qui ab Augusto ordinarijs iuncti sunt. Flauiales. uiales item tanquam secundi augustales, a diuo Vespasiano

fiano sunt legionibus additi. Aquiliferi qui aquilam Aquiliferi.
 portant. Imaginarij, uel imaginiferi qui imperatorum Imaginarij
 imagines portant. Optiones ab optando appellati, q. Optiones.
 antecedentibus aegritudine præpeditis, hi tanq̃ adoptati Signiferi.
 eorū, atq; uicarij solēt uniuersa curare. Signiferi, q. si Tesserarij.
 gna portat: quos nūc draconarios uocant. Tesserarij, Tessera qd
 qui tesseram per cōtubernia militū nunciant. Tessera campigenē
 autem dicitur præceptum ducis uel ad aliqd opus quo Metatores
 uel ad bellum mouetur exercitus. Campigeni, hoc est Beneficia
 antesignani, ideo sic nominati, quia eorum opera atq; rij.
 uirtute exercitiij genus crescit in campo. Metatores q. Librarij.
 præcedentes, locum eligunt castris. Beneficiarij, ab eo Tucicines.
 appellati, quod promouentur beneficio tribunorum. Cornici
 Librarij, ab eo quod in libros referant rationes ad mi nes.
 lites pertinentes. Tubicines, Cornicines, & Buccinato Buccinato
 res qui tuba, uel æreo cornu, uel buccina committere res,
 præliū solent. Armaturæ duplæres, quæ binas cōsequū Armaturæ
 tur annonas. Simples, quæ singulas. Mensores, q. in Mensores.
 castris ad podismū demetiuntur loca, in quibus milites Torquati.
 tentoria figant: uel hospicia in ciuitatibus præstant. Candidati.
 Torquati duplæres, Torquati simples, quibus tor- Mucifices.
 ques aureus solidus uirtutis præmium fuit: quem qui
 meruisset, præter laudē interdū duplas consequbatur
 annonas: duplæres duas, simples unā. Erant & secun
 dū annonam candidati duplæres, cādidati simples. Hi
 sūt milites principales, qui priuilegijs muniuntur. Re
 liq. munifices appellantur, quia munia facere cogūtur.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

¶ Nomina eorum qui antiquos ordines ducebant. Caput. VIII.

Centurio primipili. **V**etus autem consuetudo tenuit, ut ex primo primipili cipe legionis, promoueretur Centurio primipili. **Primus hastatus.** li: qui non solum aquila præerat, uerumetiam quattuor centurias, hoc est quadringentos milites, in prima acie gubernabat. Hic tãquam caput totius legionis merita consequebatur et commoda. Item primus hastatus duas cēturias. i. ducentos homines ducebat in acie secunda, quem nunc ducentarium uocant. **Princeps primo cohortis.** me cohortis centuriam & semis, hoc est centum quinquaginta homines gubernabat. **Hastatus secundus.** Ad quem prope omnia, quæ in legione ordinanda sunt, pertinent. Item secundus hastatus centuriam & semis, id est centum quinquaginta milites gubernabat. **Triarius prior.** Triarius prior, centum homines regebat: sic decem centuriæ cohortis primæ, æ quinq; ordinarij regebantur: quibus magnæ utilitates & magnus honor est a ueteribus constitutus: ut cæteri milites ex tota legione omni labore ac deuotione contenderent ad tanta præmia peruenire. Erant etiã centuriones qui singulas centurias curabant: qui nunc centenarij nominantur. Erant decani, denis militibus præpositi: qui nunc caput contubernij uocantur. **Decani.** Secunda cohors habebat cēturiones quinq; **Caput contubernij.** Similiter tertia, quarta, quinta, usq; ad decimam cohortem: in tota autē legione erant centuriones. 55.

¶ De officio præfecti legionis. Caput. IX.

Sed

Sed legati imperatoris ex cōsularibus ad exercitus mittebantur, quibus legiones & auxilia uniuersa obtemperabant in ordinatione pacis uel necessitate bellorum: in quorum locum nunc illustres uiros constat magistros militum substitutos: a quibus non tantum binæ legiones, sed etiam plures numero gubernantur. Proprius autem iudex erat præfectus legiōis, *Præfectus* habens communem primi ordinis dignitatem: qui ab *legionis.* sente legato, tanquam uicarius ipsius, potestatem maximam retinebat. Tribuni uel centuriones, ceteriq; milites, eius præcepta seruabant: Vigiliarum siue profectiōis tessera petebatur ab eodem. Similes crimen aliquā admississet, auctoritate præfecti legionis deputabatur a tribuno ad poenam. Arma omnium militum, item equi, uestes, annona, ad curam ipsius pertinebant. Disciplina ius & seueritas & exercitatio, non solum pedatum, sed etiam equitum legionariorū, præcepto eius quotidie curabatur. Ipse autem custos diligēs & sobrius, legionem sibi creditam assiduīs operibus ad omnem deuotionem, ad omnem affirmabat industriam: sciens ad præfecti laudem subiectorum redundare uirtutem.

¶ De officio præfecti castrorum. Caput. X.

Erat etiam castrorum præfectus: licet inferior dignitate, occupat⁹ tamē nō mediocribus causis: ad quem castrorum positio, ualli & fossæ destinatio pertinebat. Tabernacula uel casæ militum, cum impediementis oībus, nutu ipsius curabantur. Præterea ægri

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
contubernales, & medici (a quibus curabantur) expē
se, etiam ad eius industriam pertinebant. Vehicula
sagittarij nec non etiam ferramenta quibus materies
secatur uel ceditur quibusq; aperiuntur fossæ circa si
tum ualli et aquæ ductus. Item ligna uel stramina, arie
tes, onagri, balistæ, cæteraq; genera tormentorum, ne
deessent aliquando procurabat. Is post longam proba
tamq; militiam peritissimus omnium legebatur: ut re
cte doceret alios quod ipse cum laude fecisset.

¶ De officio præfecti fabrorum. Cap. XI.

Habet præterea legio fabros lignarios instru
tores, carpentorios, ferrarios, pictores, reli
quosq; artifices ad hybernorum ædificia fabricanda, ad
machinas, turres ligneas, cæteraq; quibus uel expugnā
tur aduersariorum ciuitates, uel defenduntur propriæ,
preparatos. Qui arma, qui uehicula cæteraq; genera
tormentorum uel noua facerent, uel quassata repara
rent. Habebant etiam fabricas scutarias, loricarias, ar
cuarias in quibus sagittæ, missilia, cassides, omniaq; ar
morum genera formabatur. Hec enim erat cura præci
pua, ut quicquid exercitui necessariū uidebatur, nunq̃
deesset in castris: usq; eo, ut etiā cunicularios hērent,
qui ad morem Bessorum, ducto sub terris cuniculo, mi
risq; intra fundamenta persosis, improuisi emergerēt
ad urbes hostium capiendas. Horum iudex erat propri
us præfectus fabrorum.

¶ De officio tribuni militum. Cap. XII

Decem

Decem cohortes habere legionem diximus: sed prima erat miliaria, in qua censu, genere, literis, forma, uirtute, pollentes milites mittebantur. Huic tribunus praeerat armorum scientia, uirtute corporis, morū honestate precipuus. Reliquae cohortes pro ut principi placuisset, a tribunis uel a praepositis regerantur. Tanta autem seruabatur exercendi milites cura, ut non solū tribuni uel praepositi cōubernales sibi creditos, sub oculis suis iuberent quotidie meditari: sed etiam ipsi armorum arte perfecti, ceteros ad imitationem proprio cohortarentur exēplo. Tribuni autem sollicitudo per hanc laudatur industriam: cū miles uoste nitidus, armis bene munitus ac fulgens, exercitij usu & disciplina eruditus incedit.

De centurijs atq; uexillis peditum. Ca. XIII Aquila.

Primū signū totius legiōis est Aquila, quā aquili Dracones. fer portat. Dracones etiā p singulas cohortes a draconarijs ferūtur ad praeliū. Sed antiqui, qā sciebāt in acie cōmisso bello celeriter ordines aciesq; turbare atq; cōfundi: ne hoc posset accidere, cohortes in centurias diuiserūt, & singulis cēturijs singula uexilla constituerūt: ita ut ex qua cohorte uel quota esset centuria ī illo uexillo literis esset ascriptū: qd' intuētes uel legētes milites, in quātonis tumultu, a cōtubernalibus suis aberrare nō posset. Cēturiones insuper, q nunc centenarij uocātur, nimium bellicosos loricatos, transumptis cassidū cristis, ut facilius noscerētur, singulas iusserūt

FLA. VEGETII DE RE MILITARI
gubernare centurias: quatenus nullus error existeret,
cum centeni milites sequerentur, non solum uexillum
suum: sed etiam centurionem qui signum habebat in ga-
lea. Rursus ipsæ centuriæ in contubernia diuise sunt:
ut decem militibus, sub uno papilione degētibus, unus
quasi præfesset decanus, qui caput contubernij nomina-
tur. Contubernium autem manipulus uocabatur, ab eo
quod coniunctis manibus pariter dimicabant.

De turmis equitum legionariorum. Cap. XVIII
¶ Vemadmodum inter pedites centuria uel mani-
pulus appellatur, ita inter equites turma dici-
tur. Et habet una turma equites. 32. Huic q
præst, Decurio nominatur. Centum enim pedites ab
uno centurione, sub uno uexillo gubernantur: similiter
32. equites ab uno decurione, sub uno uexillo regūtur.
Præterea sicut centurio eligendus est magnis uiribus,
procera statura, qui hastas uel missilia perite iacule-
tur & fortiter, q dimicari gladio qui scutū rotare do-
ctissime nouerit, qui omnem artem didicerit armaturæ,
uigilans, sobrius, agilis, magis ad facienda quæ ei im-
perantur, quam ad loquendum paratus. Contubernales
suos ad disciplinam retineant, & ad armorum exerci-
tium cogat, ut bene uestiti & calciati sint, ut arma om-
nium defricentur ac splendeant. Similiter eligendus
est decurio qui turmæ equitum præponatur, imprimis
habili corpore: ut loricatedus & armis circumdatus, om-
nibus cum summa admiratione equū possit ascendere,
equi=

Decanus

Manipulus

Turma
Decurio.

equitare fortissime, conto scienter uti, sagittas doctissime mittere, turmales suos. i. sub cura sua equites positos, erudire ad omnia quae equestris pugna deposcit: eosdē cogere loricas suas uel cataphractas, cōtos suos & cassides frequenter tergere & curare. Plurimū enī terroris hostibus armorū splendor importat. Quis credit militē bellicosum, cuius dissimulatione situ ac rubigine arma fœdantur? Non solum autem equites, sed etiā ipsos equos assiduo labore conuenit edomari. Itaque ad decurionē & sanitatis & exercitationis tam hominum quā equorum pertinet cura.

Quemadmodum legionū acies instruuntur. Ca. XV.
Nunc qualiter instruenda sit acies, si pugna imminet, declaretur unius legionis exēplo: quod si usus exegerit transferri possit ad plures legiones. Equites locantur in cornibus. Acies peditū a prima cohorte incipit ordinari in cornu dextro Huic cohors secūda coniungitur. Tertia cohors in media acie collocatur. Huic annectitur quarta. Quinta uero cohors sinistrum suscipit cornu: sed ante signa, et citra signa. Nec nō in prima acie dimicantes, principes uocabantur, hoc est ordinarij, ceteri quique principales. Hec erat grauis armatura, qui habebant cassides, cataphractas, ocreas, scuta, gladios maiores, quos spathas uocant, & alios minores, quos semispathas nominant, plūbatae quas positas in scutis, quas primo impetu iaciunt. Item bina missilia, unū maius, ferro triangulo, unciarū no-

Turmales.

Principes

Spatha

Semispatha.

Pilum.

Spiculum.

Verriculū.

Pherenta-
ry.

Scutati.

Fundito-
res.

Triangu-
larij.

Triarij.

uem hastili pedum quinque & semis, quod pilū uoca-
bant, nunc spiculum dicitur. Ad cuius usum præcipue
exercebantur milites, quod arte & uirtute directum,
& scutatos pedites, & loricated equites sepe trāsuer-
berat. Aliud minus, ferro triangulo, unciarum quinque,
hastili trium pedum & semis, quod tunc uerriculum,
nunc uerutum dicitur. Prima acies principum. Secun-
da hastatorum, armis talibus docetur instructa. Post
hos erāt Pherentarij & leuis armatura, quos nunc au-
xiliatores & armaturas dicimus. Scutati qui plūbatīs
uel gladijs & missilibus accincti, sicut nunc prope om-
nes milites uidētur, armati erant. Item sagittarij, cum
cassidibus, cataphractis, et gladijs, sagittis, et arcubus
Erant funditores, qui ad fundas uel fustibalos lapides
iaciebant. Erant triangularij, qui ad manubalistas uel
arcubalistas dirigebant sagittas. Secunda acies simili-
ter armabatur: in qua consistentes milites, hastati uoca-
bantur. Sed in secunda acie, dextro cornu, cohors sexta
ponebatur: cui iungebatur septima. Octaua cohors me-
diam aciem tenebat, nona comitante. Decima cohors
in undecima acie, sinistrum semper obtinebat cornu.

Quæadmodū triarij uel cēturiōes armētur ea. XVI
Post omnes autem acies, triarij cum scutis, cata-
phractis et galeis ocreati cum gladijs, semispha-
tis, plūbatīs & binis missilibus locabātur: qui genu po-
sito subsidebāt, ut, si prima acies uiceretur, ab his qua
si de integro reparata pugna, posset reparare uictoriā
Omnes autem signarij uel signiferi, quamuis pedites,
loricas minores accipiebant: & galeas ad terrorem ho-

stium, ursinis pellibus testas. Centuriones uero habebant cataphractas, scuta, et galeas ferreas: sed transuersis et argenteis cristis, ut facilius cognosceretur a suis.

Comissa pugna grauem armaturam stare per muro. XVII

Illud autem sciendum est, et modis omnibus retinendum:

Comisso bello, prima acies stabant immota. Triarii quoque, residebant. Pherentarii autem armaturae scutatores, sagitarii, funditores, hoc est leuis armatura aduersarios prouocabant ante aciem praecedentes: si hostes fugare poterant sequebantur, si eorum uirtute ac multitudinem premebatur, reuertebatur ad suos et post eos stabat. Excipiebat autem praelium grauis armatura, et tanquam murus (ut ita dicam) ferreus stabat, non solum missilibus: sed etiam gladiis cominus dimicabant. Et si hostes fugasset non sequebatur grauis armatura, ne aciem suam ordinemque perturbaret, et ad dispersos recurrerent hostes, in compositos opprimerent: sed leuis armatura cum funditoribus, sagitariis, et equitibus, fugientes sequebatur inimicos. Hac dispositione atque cautela sine periculo legio uicebat, aut superata seruabatur incolumis: quia ius legioni est facile nec fugere nec sequi. **N**ota militum et gradus in scutis eorum aduersis scribenda. Ca. XVIII.

Sed ne milites aliquando in tumultu praelii a suis contubernaliis aberrarent, diuersis cohortibus diuersa in scutis signa praeparabant: quae ipsi notant digmata sicut etiam nunc moris est fieri. Praeterea in aduerso scuto uniuscuiusque militis, literis erat nomen ascriptum, addito ex qua esset cohorte, qua uel centuria.

Digmata.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Ex his ergo apparet legionem bene institutam, quasi munitissimā esse ciuitatem, quæ omnia prælio necessaria secum ubique portaret, nec melueret repentinum hostium superuentum, quæ etiam in medijs campis subito fossa se ualloque munit: quæ omne genus militum contineret & armorum. Si quis ergo pugna publica superare Barbaros cupit, ut diuinitatis nutu, dispositione imperatoris inuicti reparentur, ex tyronibus legiones uotis omnibus petat. Intra autem breue spacium temporis, iuniores diligenter electi & exercitati, quotidie, non solum mane: sed etiam post meridiem, omni armorum disciplina uel arte bellandi, ueteres illos milites, qui orbem terrarum integrum subegerunt, facile coæquabunt. Nec moueatur: Cæsar, tua maiestas: quod olim consuetudo est mutata quæ transiuit: sed huius prouisionis ac felicitatis est perhenmitas tua, quod pro salute recip. & noua excogitet & antiqua restituat. Omne enim opus difficile uidetur antequam tentes. Cæteri si exercitati & prudentes uiri delectui præponantur, celeriter manus bellis apta poterit aggregari & diligenter institui. Quiduis enim efficit solertia, si competentes non denegentur expensæ.

¶ Præter corporis robur notarum uel computandi artem in tyronibus eligendam.

Caput. XIX.

Sed quoniam in legionibus plures scolæ sunt, quæ literatos milites querunt: ab his qui tyrones probant

bāt in oībus quidē stature magnitudinem, corporis
 robur, alacritatem animi, conuenit explorari. Sed i qui
 busdam notarum peritia, calculandi computandique
 usus exigitur. Totius enim legionis ratio, siue obsequi
 orum, siue militarium numerorum, siue pecuniæ quo
 tidie ascribitur actis maiore prope diligentia, quā res
 annonaria uel ciuilis politicis libris annotatur. Quo
 tidianas etiam in pace uigilias. Item excubitus siue a
 gareas, de omnibus centurijs & cōtubernijs, quæ uicif
 sim milites faciunt: ut ne quis contra iusticiam præ
 grauetur, aut alicui præstetur immunitas. Nomina eo
 rum qui uices suas fecerunt, breuibus inseruntur. Quā
 do quis commeatum acceperit, uel quot dierum, anno
 tatur in breuibus. Tunc enim difficile commeatus daba
 tur: nisi causis iustissimis approbatis. Nec aliquibus mi
 lites instituti deputabantur obsequijs, nec priuata ijs
 dem negocia mandabantur. Siquidem incongruum ui
 deretur, imperatoris militē, qui ueste et annona publi
 ca pascebatur, utilitatibus uacare priuatis. Ad obsequi
 a tamen iudicū uel tribunorum, nec non etiam princi
 palium deputabantur milites, qui uocabantur accensi,
 hoc est postea additi quam fuisset legio completa: quos
 nunc supernumerarios uocat. Fascicularia tamen. i. li
 gnum, fœnum, aquā, stramen etiam legitimi milites in
 castra portabant. Munifices enim ab eo appellantur, q̃
 hæc munia faciant.

¶ Donatiui partem dimidiā debent apud
 signa

Accensi.
 Supernu
 merarij.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI
signa sequestrare militibus seruandam.

Caput. XX.

Illud uero ab antiquis diuinitus institutum est, ut
ex donatio quod milites consequuntur, dimidia
pars sequestraretur apud signa. & ibidem ipsis militi-
bus seruaretur: ne per luxum aut inanem rerum com-
parationem, a contubernalibus possit absumi. Plerique
enim homines et præcipue pauperes tantum erogant,
quantum habere potuerunt. Sepositio autem ista pecu-
niæ, primum ipsis contubernalibus docetur accommo-
da. Nam cum publica sustententur annona, ex omni-
bus donatiuis augetur eorum pro medietate castrense
peculium Miles deinde, qui sumptus suos scit apud si-
gna depositos, de deferendo nihil cogitat: magis diligit
signa. Pro illis in acie fortius dimicat more humani in-
genij, ut pro illis habeat maximam curam: in quibus
suam uidet positam esse substantiam. Deniq; 10. folles
hoc est. 10. sacci, per cohortes singulas ponebantur: in
quibus hæc ratio condebatur Addebatur etiam saccus
undecimus, in quem tota legio particulam aliquam cõ-
ferebat, sepultura scilicet causa: ut si quis ex contuber-
nalibus defecisset, ex illo undecimo sacco ad sepulturã
ipsius promeretur expensa. Hæc ratio apud signiferos
(ut nunc dicunt) in cophyno seruabatur. Et ideo signi-
feri non solum fideles, sed etiam literati homines eli-
gebantur: qui & seruarent deposita, & scirent singu-
lis reddere rationem.

In legione ita fieri promotiones, ut per oēs cohortes trāscāt q̄ promouentur. Cap. XXI

Non tantum humano consilio, sed etiam diuinitatis instinctu, legiones arbitror a Romanis cōstitutas. In quibus 10. cohortes ita sunt ordinatæ, ut omnium unum corpus, una uideatur esse coniunctio. Nam quasi in orbem quendam per diuersas cohortes & diuersas scholas milites promouentur: ita ut ex prima cohorte ad gradum quempiā promotus uadat ad decimā cohortem: & rursus ab ea, crescentibus stipendijs, cū maiore gradu per alias recurrat ad primam. Ideo primipili centurio, postquam in orbem omnes cohortes per diuersas administrauerit scholas, in prima cohorte ad hanc peruenit palmam: in qua ex omni legione infinita commoda consequatur. Sicut primicerius in officio praefectorum praetorioq; ad honestum quæstuosumq; militiæ peruenit gradum: ita legionarij equites cohortes suas contubernij affectione uenerātur: cum naturaliter equites a peditibus soleant discrepare. Per hanc ergo contextionem, in legionibus, & omnium cohortū equitum peditumq; seruabatur una concordia.

Quid inter tubicines et cornicines & classicū intersit. Caput XXII

Habet præterea legio tubicines, cornicines, & buccinatores. Tubicines ad bellū uocāt milites & rursū receptui canētes reuocāt. Cornicines quotiēs canūt, nō milites: sed signa ad eorū obtēperant nutum

Ergo

Primicerius.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Classicum.

Ergo quotiens ad aliquod opus exituri sunt soli milites, tubicines canunt. Quotiens mouenda sunt signa, cornicines canunt. Quotiens autem pugnatur, & tubicines & cornicines pariter canunt. Classicum tamen appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt. Hoc insigne uidetur imperij: quia classicum canitur imperatore presente, uel cum in militem capitaliter animaduertitur: quia hoc ex imperatoris legibus fieri necesse est. Si uero ad uigilias uel angarias faciendas, siue ad opus aliquod, uel ad decursionem campi exeunt milites, tubicine uocante operantur, & rursus tubicine admonente cessant. Cum autem mouentur signa, aut iam mota signanda sunt: cornicines canunt. Quod ideo in omnibus exercitijs & processionibus custoditur, ut in ipsa pugna facilius obtemperent milites: siue eos pugnare, siue stare, siue sequi, uel redire praeceperint duces. Si quidem ratio manifesta sit, semper in ocio debere fieri: quod necessario faciendum uidetur in praelio.

¶ De exercitatione militum. Ca. XXIII

Legionis ordinatione digesta, ad exercitum reuertamur: unde (sicut iam dictum est) exercitus nomen accepit. Iuniores quidem & noui milites, mane & post meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autem & eruditi sine intermissione semel in die exercebantur armis. Neque enim longitudo aetatis aut annorum numerus artem bellicam tradit: sed post quanta uolueris stipendia, in exercitatus miles semper

semper est tyro. Idcirco armaturam quæ festis diebus
 exhibetur, non tantum qui sub campi doctore sunt, sed
 omnes æqualiter contubernales quotidiana meditatio
 ne discabant, & corporis uelocitatem. Nam & uoloci-
 tas usu ipso acquiritur corporis, & scientia feriendi ho-
 stem seq; protegendî, præsertim si gladijs cominus di-
 micetur. Illud uero maius est, ut seruare ordines discât,
 ut uexillum suum in tantis permixtionibus in ipsa pro-
 lusione comitentur. Nec inter doctos aliquis error ex-
 istat, quamuis in multitudine sit tanta confusio. Ad pa-
 lum quoq; uel sudes iuniores exerceri per commodum
 est, cum latera uel pedes aut caput petere, punctim ce-
 simq; condiscant. Saltus quoq; & ictus facere pariter
 assuescant, insurgere tripudiantes in clypeum: rursusq;
 subsidere, nunc gestiendo prouolare cum saltu, nunc ce-
 dentes in terga resilire. Missilibus etiam palos ipsos
 procul ferire meditentur: ut & ars dirigendi, & de-
 xtra uirtus possit accrescere. Sagittarij uero uel fundi-
 tores scopas, hoc est fruticū uel stramiū fascēs, pro
 signo ponebant: ita ut sexcentis pedibus remoueretur
 a signo, ut sagittis uel certe lapidibus ex fustibalo de-
 stinatis, signum sapius tangerent. Propterea sine tre-
 pidatione in acie faciebant, quod ludentes in campo fe-
 cerant. Semper assuescendū est etiam, ut semel tantum
 funda circa caput rotetur, cum ex ea emittitur saxum
 Sed & manu sola, omnes milites meditabantur libra-
 lia saxa iactare: qui usus paratior creditor, quia non
 d desy:

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
desyderat fundā. Missilia quonque uel plūbatas iugi &
perpetuo exercitio dirigere cogebantur: usque adeo, ut
tēpore hyemis detegulis uel scādulis, quæ fidæ essent et
certæ, de cānis, ulua uel culmo & porticus tegerentur
ad quites, & quædam uelut basilicæ ad pedites: in qui-
bus tēpestare uel uentis aëre turbato, sub tecto armis
erudiebatur exercitus. Cæteris autē etiā hybernis di-
ebus, si niues pluuiæque cessarēt, exerceri cogebātur in
cāpōne intermissa cōsuetudine, animos militum debili-
tarēt et corpora. Syluā cadere, portare onera, trāsili-
re fossas, natare in mari siue fluminibus, gradu pleno
ambulare, uel currere etiā armatos cum sarcinis suis:
frequentissime cōuenit ut quotidiani laboris usus i pa-
ce, difficilis nō uideatur i bello. Siue ergo legio fuerit,
siue auxilia: exerceantur assidue. Nam sicut bene exer-
citus miles prælum cupit: ita formidat indoctus. Po-
stremo sciēdum est, i pugna usum amplius prodesse q̄ ui-
res. Nam si doctrina cesset armorum, nihil paganus dis-
stat a milite.

¶ Exempla adhortationum exercitij militaris,
de alijs artibus tracta. Cap. XXIII.

Athleta, uenator, auriga, propter exiguā mer-
cedem, uel certe plebis fauorem, continua me-
ditatione artes suas aut seruare aut augere consue-
sunt. Militem, cuius est manibus seruanda res publica,
studiosius oportet scientiam dimicandi, usumque rei
bellicæ iugibus exercitijs custodire. Cui contingit nō
tantum.

tantum gloriosa uictoria, sed etiam amplior præda: quemque ad opes ac dignitates ordo militiæ & imperatoris iudicium consuevit euehere. Artifices scæntici ab exercitijs nō recedunt pro laude uulgi. Miles sacramento lectus ab exercitijs armorum, uel nouellus uel iam uetustus cessare non debet: cui pugnādum est pro salute propria & libertate comuni: præsertim cum antiqua sit prudensque sententia, omnes artes in meditatione consistere.

¶ Enumeratio ferramentorum uel machinarum legionis. Cap. XXV.

Legio autem nō tātum militum numero: sed etiā genere ferramentorum uincere consueuit. Primum omnium instruitur iaculis, quæ nullæ lorice, nulla possunt scuta sufferre. Nam per singulas centurias singulas carrobalistas habere cōsueuit, quibus muli ad trahendum, & singula contubernia ad armādum uel dirigendum, hoc est undecim homines, deputātur. Nam hæc quanto maiores fuerint, tātō longius ac fortius tela iaculantur. Non solum autem castra defendunt: uerum etiam in campo post aciem grauis armaturæ ponūtur. Ad quarum impetum, nec equites loricati, nec pedites scutati possunt obstare. In una autem legione quinquaginta quique carrobalistæ esse solēt. Itē decē onagri, hoc est, singuli p singulas cohortes ī carpentis bobus duob9 portātur armatis: ut si forte hostes ad oppugnāliū uenerit uallū, sagittis et saxis possint castra defēdi.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Scaphas quoq; de singulis trabibus excauatas, cū longissimis funibus, interdum etiam ferreis cathenis, secū legio portat: quatenus contextis eisdem (sicut dicunt) monoxylis, superiectisq; tabulatis, flumina sine pontibus, quæ uadari nequeunt, tam a peditibus quam ab equitibus sine periculo transeantur. Habet ferreos harpagones, quos lupos uocant: & falces ferreas confixas longissimis contis. Item ad fossarum opera facienda bidētes, ligones, palas, rastra, alueos, cophinos, quibus terra portetur. Habet quoq; dolabras, secures, ascias, ferras, quibus materia ac pali dolantur atq; secantur. Habet præterea artifices cum omnibus ferramentis: qui ad expugnandas hostium ciuitates, testudines, musculos, arietes, uineas (ut appellant) turres etiam ambulatorias faciant. Verum ne singula enumerando plura dicantur, uniuersa quæ in quoq; belli genere necessaria esse creduntur, secum legio debet ubiq; portare: ut in quouis loco fixerit castra, armatam faciat ciuitatem.

FLAVII VEGETII RENATI DE RE MILITARI
LIBER SECVNDVS EX
PLICIT.

FLAVII VEGETII RENATI DE
RE MILITARI LIBRI TER
TII PROLOGVS.

Athem

Thenienses et Lacedæmonios ac Macedonas rerū potitos, prisci loquūtur annales. Verum apud Athenienses, non solum rei bellicæ: sed etiam diuersarum artium uiguit industria. Lacedæmonijs autem præcipua fuit cura bellorum. Primi niorum cir-
 namq; experimenta pugnarum de euentibus colligen- ca bellum
 tes, artem præliorum scripsisse firman- tur: usque eo ut cura.
 rem militarem, quæ uirtute sola, uel certe felicitate
 creditur contineri, ad disciplinam peritiæq; studia re-
 uocarint: ac magistros armorum (quos *τοκτινοὺς* ap-
 pellauerunt) iuuentutem suam usum uarietatemque
 pugnandi præceperint edocere. O uiros summa admi-
 ratione laudandos, qui eam præcipue artem ediscere
 uoluerunt, sine qua aliæ artes esse non possunt. Horum
 sequentes instituta Romani, Martij operis præcepta
 & usu retinuerunt, & literis prodiderunt. Quæ per
 diuersos authores librosq; dispersa, Imperator inuicte:
 mediocritatem meam abbreviare iussisti: ne uel fastidi-
 um nasceretur ex plurimis, uel plenitudo fidei deesset
 in paruis. Quantum autem in prælijs lacedæmoniorū
 disciplina profuerit (ut omittam ceteros.) Xantippi Xantippus
 declaratur exemplo. Qui Attilium Regulum, Roma- rei milita-
 numq; exercitum, sæpe uictorem cum Carthaginensi- ris peritus
 bus, non uirtute: sed artis solo fere auxilio, prostratis
 exercitibus, cœpit ac domuit: unoq; cōgressu triūphans
 bellum omne confecit. Nec minus Hannibal, petiturus
 d 3 Italian

Hānibal.
rei milita
ris studio
sus.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Italiam Lacedæmonium doctorem quæsiuit armorum. Cuius monitis tot consules, tantasque legiones, inferior numero ac uiribus, interemit. Ergo qui desiderat pacem, præparet bellum. Qui uictoriam cupit, instruat militem diligenter. Qui secundos optat euentus, dimittet arte non casu. Nemo prouocare, nemo audet offendere, quem intelligit superiorem esse si pugnet.

¶ Qui modus debeat esse exercitus. Cap. I.

Rimus liber tyronum delectum exercitumque deprompsit: sequens legionis institutionem disciplinamque edocuit militarem. Hic autem tertius classicam sonat. Ideo enim illa præmissa sunt, ut hæc, in

qbus peritia certaminum et uictoriæ summa consistit, discipline ordine custodito, & intelligerentur celerius, & amplius adiuuarent. Exercitus dicitur tam legionum, quam etiā auxiliiorū: nec non etiā equitū ad gerendum bellum multitudo collecta. Huius modus a magistris queritur armorum. Nam cum Xerxis & Dario & Mitridatis cæterorumque regū, qui innumerabiles armauerunt populos, exemplaria leguntur: euidenter apparet nimium copiosos exercitus, magis propria multitudo, quam hostium uirtute depressos. Nam pluribus casibus subiacet amplior multitudo. In itineribus pro mole sua semper est tardior. In longiore autem agmine, etiā a paucis, superuentum assolet pati. In lo-

cis autem asperis & fluminibus transeundis, propter
 impedimentorum moras sæpe decipitur. Præterea in-
 genti labore numerosis animalibus equisque pabula col-
 liguntur. Rei quoque frumentariæ difficultas, quæ in o-
 mni expeditione uitanda est, cito maiores fatigat exer-
 citus. Nam quantolibet studio præparetur annona, tan-
 to maturius desit, quanto pluribus erogatur. Aqua de-
 niq; ipsa nimie multitudini aliquando uix sufficit.
 Quod si casu acies uerterit tergum: necesse est multos
 cadere de multis: & illos qui effugerit, semel territos,
 postea formidare conflictum. Veteres autem, qui reme-
 dia difficultatum didicerant experimentis, non tam nu-
 merosos, quam eruditos armis exercitus habere uolue-
 runt. Itaque in leuioribus bellis unam legionem, mixtis
 auxilijs, hoc est decem milia peditum & duo milia equi-
 tum: crediderunt posse sufficere. Quam manû prætores
 uelut minores duces, ad expeditionē sæpe ducebāt. Quæ
 si magnæ hostiū copię dicerentur, consularis potestas
 cū .20. milibus peditū & quatuor equitū, tanq̃ comes
 maior mittebatur. Quod si infinita multitudo ex gen-
 tibus fortissimis rebellasset, tunc nimia necessitate co-
 gente, duo duces & duo mittebantur exercitus: cū eius
 modi præcepto, ut prouiderent ne quid respu. detrimē-
 ti capiat: Cōsules ambo. Deniq; cū in diuersis regionibus
 cōtra diuersos hostes a Po. Ro. annis pene oībus
 pugnaretur, ideo sufficiebāt militū copię: quia utilius
 iudicabāt nō tā grādes exercitus habere, q̃ armis īstru-

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

Illā tamen ratione seruata, ne unquam amplior multitudo sociorum auxiliariūm ē esset in castris, quam ciuium Romanorum.

¶ Quēmadmodum sanitas gubernetur exercitus. Caput. II.

NVnc (quod uel maxime prouidendum est) quēmadmodum sanitas custodiatur exercitus admonēbo: hoc est locis, aquis, temperie, medicina, exercitio. Locis, ne in pestilēti regione iuxta morbosas paludes, ne aridis & sine opacitate arborū cāpis aut collibus, ne sine tentorijs aestate milites cōmorentur. Ne egressi tardius, & calore solis, & fatigatione itineris contrahant morbum. sed potius in aestate ante lucem ad loca, cōcepto itinere, destinata perueniant. Ne sēua hyeme iter per niues ac pruinas noctibus faciant: aut lignorum patiantur inopiam: aut minor illis uestiū suppetat copia. Nec sanitati enim, nec expeditioni idoneus miles est: qui algere compellitur. Nec perniciosus & palustribus aquis utatur exercitus. Nam malę aquę potus, ueneno similis, pestilentiam bibentibus generat. Iam uero ut hoc casu egri contubernales oportunis ciuis reficiantur, ac medicorum arte curentur, Principū Tribunorūq; et ipsius Comitīs, qui maiorem sustinet potestatem, iugis queritur diligentia. Male enim cum his agitur, quibus necessitas & belli incumbit & morbi. Sed rei militaris periti, plus quotidiana armorū exercitia ad sanitatem militum putauerunt prodesse, quā medicos

dicos. Itaq; pedites sine intermissiōe imbribus uel niui
bus sub tecto, reliquis diebus exerceri in campo uolue
runt. Similiter equites non solū in planis: sed etiam in
abruptis, & fossarū hiatu difficillimis semitis seq; &
equos suos assidue exercere iusserunt: ut nihil ijs in ne
cessitate praelij accidere posset incognitum. Ex quo in
telligitur, quāto studiosius armorum artem docendus
sit semper exercitus: cum ei & laboris consuetudo in
castris sanitatem, & in conflictu possit prestare uicto
riā. Si autūnali aestiuoq; tpe diutius in ijsdem locis mi
litū multitudo consistat: ex contagione aquarū & odo
re ipsius fœditatis uitiatis haustibus & aëre corrupto
perniciosissimus nascitur morbus, qui prohiberi non
potest aliter, nisi frequenti mutatione castrorum.

¶ Quanta cura prouidenda sint atq; seruanda pabu
bula & frumenta. Caput. III.

ORdo postulat ut de comineatu pabuli frumenti
que dicatur. Sæpius enim penuria, quā pugna
consumit exercitum: & ferro seuior fames est. Deinde
de reliquis casibus potest in tempore subueniri: at pa
bulatio & annonæ in necessitate remediū non habent,
nisi ante condantur. In omni expeditione unū est &
maximum consiliū, ut tibi sufficiat uictus: hostes fran
gat inopia. Ante igitur quā inchoetur bellum de copijs
expensisque sollers debet esse tractatus: ut pabula, fru
mentum, ceteræque annonariæ species, quas a prouin
cialibus consuetudo deposcit, maturius exigantur, &

d s in

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

in opportunis ad rem gerendā ac munitissimis locis,
amplior semper modus quā sufficit aggregetur. Quod
si tributa deficiunt, progato auro comparanda sunt om-
nia. Neque enim diuitiarum secura possessio est, nisi
armorū defensione seruetur. Frequenter autem neces-
sitas geminatur, & obsidio sepe fit longior quā puta-
tur: cum aduersarij etiā ipsi esuriētes circūsidere non
desinant, quos fame sperant esse uincendos. Præterea
quicquid in pecore, uel quacūque fruge uinog; hostis
inferens bellum aduictū suum poterit occupare, non so-
lum admonitis per edicta possessoribus: sed etiam co-
actis per electos perscrutatores ad castella idonea &
armatorum firmata præsidij, uel ad tutissimas conse-
rendum est ciuitates: urgendique prouinciales, ut ante
irruptionē seque & sua mœnibus condant. Reparatio
enim murorum tormentorumque omnium, ante curā
da est. Nam si semel hostes præuenerint occupatos, me-
tu uniuersa turbantur. Et quæ ex alijs urbibus petenda
sunt, interclusis itineribus denegantur. Sed fidelis ser-
uatorum custodia, & erogatio moderata, cōsuevit suf-
ficere pro copia: maxime si ab initio procuretur. Cate-
rum sera parsimōia est, tum seruare cum deficit. In ex-
peditionibus arduis, per capita magis militū, quam per
dignitates ab antiquis præbebatur annona: ita ut post
necessitatē eisdē a rep. redderetur. Hyeme lignorū &
pabuli, estate aquarū uitanda est difficultas. Frumen-
ti uero uini & aceti nec non etiā salis omni tpe neces-
sitas declināda: ita ut urbes atque castella ab ijs mili-

tibus, qui minus pröpti inveniuntur in acie armis, sagittis, fustibalis, fundis etiã & saxis, onagris, balistisque defendãtur. Præcipueque uidetur cauendũ ne aduersariorũ dolo atque pñurijs decipiatur puincialiũ icautas simplicitas. Frequentius enĩ conuentionũ pacisque simulatio credulis, q̃ arma nocuerũt. Qua ratione famẽ collecti patiũtur hostes: dispersi uero crebris suppetibus facile uincuntur. ¶ Quemadmodũ oporteat providere ne milites seditionem faciant. Ca. III.

Interdũ mouet tumultũ, ex diuersis locis collectus exercitus: & cum pugnare nolit, irasci se simulat, ut non ducatur ad bellum. Quod ij præcipue faciunt, qui i sedibus otiose delicateq; uixerunt. Nã asperitatis insoliti, labore offensi, quẽ in expeditiõe necesse est sustinere, præterea metuentes prælium, qui armorum exercitia declinant, ad eiusmodi præcipitantur audaciã. Cui uulneri multiplex medicina consuevit opponi: ut dum adhuc separati sunt in sedibus suis, tribunorum uel uicariorum, necnon etiam principum ad omnem disciplinã arctissima seueritate teneãtur, nihilq; aliud, nisi deuotionem moderatiõe m̃q; custodiant. Campi cursiõem (ut ipsi appellant) inspectiõemq; armorum assidue faciãt. Nullis com meatibus uacent. Nomen & signa obseruare non desinant. Ad sagittas iaciendas, ad missilia dirigenda, ad iactandos lapides uel funda, uel manu. Ad armaturæ gestum, ad uestes iactandos pro similitudine gladiatorum, pñctim cesimq; feriendo, multo die usq; ad sudorem sunt frequentissime detinendi. Cursu etiam et

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

salu ad transmittendas fossas nihilominus imbuendi:
 si mare uel fluuius uicinus est sedibus. Aestiuo tempore
 ad natādum cogendi sunt omnes. Præterea syluam ca-
 dere, iter per dumos et abrupta facere, materiē dolare,
 aperire fossam, occupari aliquem locum, & ne a contu-
 bernalibus detrudantur, in scutis inuicem obuiantibus,
 niti. Ita exercitati atq; eruditi in sedibus milites Rho-
 mani, siue legiōarij, siue auxiliares, siue equites fuerit
 cum ad expeditionem ex diuersis conuenerint locis e-
 mulatiōe uirtutis, præliū magis necesse habeant opta-
 re quam ocium. Nemo cogitat de tumultu, qui fiduciā
 de arte uel uiribus gerit. Dux autē esse debet attētus: ut i
 omnibus legionibus siue auxilijs uel uexillationibus a
 tribunis, uicarijs, principibusq; si qui turbulenti uel se-
 ditiosi fuerint milites, non pro inuidia suggerentium:
 sed pro rerū ueritate cognoscat: eosq; prudentiori cō-
 silio segregatos a castris, ad agendum aliquid quod ip-
 sis prope uideatur optabile: aut ad castella urbescq; de-
 putent muniēdas atq; seruandas, tanta subtilitate, ut cū
 abijciūtur, uideantur electi. Nunquā enim ad contuma-
 ciam pari consensu multitudo prorūpit: sed incitantur
 a paucis qui uitiorū scelerūq; ipunitate sperāt pecca-
 re cū plurimis. Quod si fieri medicinā necessitas ex-
 tremā persuaferit, rectius est more maiōrū i autores
 criminū uindicare, ut ad omnes metus, ad paucos poena
 pueniat. Laudabiliores tamen duces sunt, quorum ex-
 ercitus ad modestū labor & usus instituit, quā illi quo-
 rum

rum milites ad obedientiam supliciorum formido compellit.

¶ Signorum militarium quot sint genera. Cap. V

Multa quidem sunt discenda atque observanda pugnatoribus: siquidem nulla sit negligentia uenia, ubi de salute certatur. Sed inter reliqua nihil magis ad uictoriam proficit, quam monitis optemperare signorum. Nam cum uoce sola inter praeliorum tumultus regi multitudo non possit, et cum pro necessitate rerum plura ex tempore iubenda atque facienda sint: antiquus omnium gentium usus inuenit, quomodo quod solus dux utile iudicasset, per signa totus agnosceret et sequeretur exercitus. Tria itaque genera constat esse signorum, uocalia, semiuocalia, muta. Quorum uocalia et semiuocalia percipiuntur auribus. Muta uero referuntur ad oculos. Vocalia dicuntur quae uoce humana pronunciantur, sicut in uigiliis uel in praelio pro signo dicitur: ut puta, uictoria, palma, uirtus, deus nobiscum, triumphus imperatoris: et alia quaecumque uoluerint dare illi qui in exercitu habent maximam potestatem. Sciendum tamen est, ista uocabula quotidie debere uariari, ne ex usu signum hostes agnoscant: et exploratores inter nostros uersentur impune. Semiuocalia sunt, quae per tubam, aut cornua, aut buccina dantur. Tuba quae directa est, appellatur Buccina, quae in semetipsam aereo circulo flectitur. Cornu quod ex uris agrestibus, argento nexum, temperatum arte, et spiritu, quem canentis flatus emittit, auditur. Nam indubita

Signa uocalia.

Signa semiuocalia.

Tuba.

Buccina.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

Cornu.

Signa muta.

bitatis per hæc sonis agnoscit exercitus, utrum stare aut progredi, an certe regredi oporteat: utrum longe persequi fugientes, an receptui canere. Muta signa sunt aquilæ, dracones, vexilla, flammulæ rursus, pinnae. Quocunque enim hæc ferri iusserit ductor: eo necesse est signū suū comitātes milites pergāt. Sunt et alia muta signa: quæ dux belli in equis, aut indumentis, et etiā in ipsis armis, ut dignoscatur hostis, præcipit custodiri. Præterea manu aliquid, uel flagello more barbarico, uel certe mota qua utitur ueste significat. Quæ omnia in sedibus, itineribus, in omni exercitatione castrensi, uniuerſi milites et sequi et intelligere consueſcant. Continuus enim usus necessarius uidetur in pace eius rei, quæ in prælii confusione seruanda sit. Item mutum et cōe signū est, quotiens proficiscente turba excitatus puluis ad similitudinē nubiū surgit, hostiūq; prodit aduentum. Similiter si diuise sint copię, per noctem flammis, per diem fumo significant socijs: quod aliter non potest nunciari. Aliquando in castellorum aut urbium turribus appendūt trabes, quibus aliquando erectis, aliquando depositis indicant quæ geruntur.

Quanta sit seruanda cautela, cum uicinis hostibus mouetur exercitus. Caput. VI.

Qui rē militārē studiosius didicerunt, afferunt plura in itineribus, quā in ipsa acie pericula solere contingere. Nā in conflictu armati sunt
oēs

omnes milites & hostem cominus uident, & ad oppu-
gnandum animo ueniunt parati. In itinere autem mi-
nus armatus minusq; attentus est miles: & superuen-
tus impetu uel fraude repente turbatur. Ideo omni cu-
ra, omniq; diligentia prouidere dux debet, ne proficis-
cens patiatur incursum: uel facile ac sine damno repel-
lat illatum. Primum itineraria omnium regionum, in
quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscri-
pta: ita ut locorum interualla, non solum passuum nu-
mero, sed etiam uiarum qualitates perdiscat: compedia
diuerticula, montes, flumina, ad fidem descripta consy-
deret: usque eo, ut solertiores duces, itineraria prouin-
ciarum, in quibus necessitas gerebatur, non tantum ad-
notata: sed etiam picta habuisse firmentur: ut non solū
consilio mentis, uerum aspectu oculorum uiam profe-
cturis eligerent. Ad hæc a prudentioribus & honora-
tis ac locorum non ignaris, separatim debet uniuersa
perquirere: & ueritatem colligere de pluribus. Præte-
rea sub periculo eligendarum uiarum, duces idoneos,
scientesque percipere eosque custodiæ mancipare, ad-
dita poene contestatione uel præmij. Erunt enim utiles,
cum intelligant nec fugiendi sibi copiā superesse, & si
dei præmium, ac per fidie parata supplicia. Prouiden-
dum quoque ut sapientes exercitatie quærantur,
ne duorum aut trium error discrimen pariat uniuersis.
Interdum autem imperita rusticitas plura pro-
mittit; & credit se scire quæ nescit.

Itineraria.

Sed

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Sed cautela caput est, ut ad quæ loca uel quibus itineri
 bus sit profecturus exercitus ignoretur. Tutissimum
 nãque in expeditionibus creditur facienda nesciri. Ob
 hoc ueteres Minotauri signum in legionibus habue-
 runt: ut quẽadmodũ ille i intimo & secretissimo labyri-
 tho abditus phibetur, ita ducis cõsiliũ sēper esset oculũ
 Securũ iter agitur, qd' agẽdũ hostes minie suspiciãtur.
 Verum, quia exploratores altrinsecus missi, profectio-
 nem suspicionibus uel oculis deprehendunt, uel inter-
 dum transfuge proditoresq; nō desunt: quemadmodũ
 occurri ingruentibus debeat, intimetur. Dux cum agmĩ
 ne exercitus profecturos, fidelissimos, argutissimosq;
 cum equis probatissimis mittat: qui loca, per quæ iter
 faciendum est, in progressu et a tergo, dextra, leuaq; p-
 lustrent: ne aliquas aduersarij moliantur insidias. Tuti-
 us autem operantur exploratores noctibus quam die-
 bus. Nam quodãmodo ipse sui proditor inuenitur, cu-
 ius speculator fuerit ab aduersarijs cõprehensus. Pri-
 mi ergo equites iter arripiant. Inde pedites, impedimẽ-
 ta, sagittarij, calones, uehicalaque in medio collocẽtur:
 ita ut expedita pars peditum & equitum subsequatur
 Nam ambulanti bus, interdum quidem a fronte: sed fre-
 quẽtius a tergo superuentus infertur. A lateribus quo-
 q; pari armatorũ manu ipedimẽta claudẽda sũt. Nã in-
 sidiatores i alio loco ipulsant, trãsuerso frequẽter in-
 cursu. Illud quoq; præcipue obseruandũ est: ut ea pars
 ad q̃ hostis uẽturus creditur, oppositis electissimis equi-
 bus

bus & leui armatura, nec non etiam peditibus sagittarijs muniatur. Quod si undique circumfunduntur inimici: undiq; preparata debet esse subsidia. Ne uero repetitus tumultus amplius noceat, ante comonedi sunt milites ut parati sint aſo: ut arma in manibus habeant. Nam in neceſſitate ſubita quæ cõterrent, prouiſa non ſolèt eſſe formidini. Antiqui diligētiffime præcauebāt, ne a calonibus interdum uulneratis, interdum timentibus et ſagittarijs clamore pauſa factis, pugnātes milites turbarentur: ne diſperſi longius aut cõglobati, æplius quā expedit impedirēt ſuos: hoſtibusque prodeſſet. Et ideo ad exemplum militum, etiā impedimenta ſub quibusdam ſignis ordinanda duxerūt. Denique ex ipſis calonibus (quos galearios uocant) idoneos ac peritos uſu legebant: quos non amplius quam ducentis ſagittarijs pueriſque præfecerant. Hiſque uexilla dabant: ut ſcirent ad quæ ſigna deberent impedimenta colligere. Sed propugnatores ab impedimentis laxamēto aliquo diuiduntur: ne conſtipati ledantur in prælio, ambulante exercitu. Vt locorum uarietas euenerit, ita deſenſionis ratio uariatur. Nam in campis patentibus equites magis ſolent impugnare quā pedites. At uero in locis ſylueſtribus uel mōtoſis, uel paluſtribus, pedeſtres magis formidāde ſunt copię. Illud quoque uitādū, ne per negligentiam alijs feſtinantibus, alijs tardius incedentibus interrumpatur acies, aut forte tenuetur. Continuo enim hoſtes interpolata peruadunt. Præponendi

Calones.
 Galearij.

c ergo

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

ergo sunt exercitatisimi campi doctores, uicarij, uel tribuni: qui alacriores retardent, & pigrius incedentes accelerare compellant. Nam qui multum præcesserunt, superuentu facto, non tam redire quam fugere cupiunt. Qui uero extremi sunt, deserti a suis, ui hostium ac propria desperatione superantur. Sciendum est etiam, quod aduersarij in his locis quæ sibi oportuna intelligunt, subseßas occultius collocat: uel aperto Marte impetum faciunt. Sed ne secreta noceant, ducis præstat industria: & quæ omnia prius conuenit explorare. Deprehensa quoque subseßa, si circūueniatur utiliter, plus periculi sustinet quam parabat inferre. Aperta autem uis si præparetur in montibus, altiora loca præmissis sunt præsidij occupanda: ut hostis cum aduenerit reperiatur inferior, nec audeat obuiare: cum tã a fronte quã supra caput suũ cernat armatos. Quod si angustæ sint uia, sed tamen tutæ, melius est præcedere cum securibus ac dolabris milites: & cum labore uias aperire: quam in optimo itinere periculum sustinere. Præterea noscere debemus hostium consuetudinem: utrum nocte, an incipiente die, an hora reficiendi lassis superuenire consueuerint: & id uitare quod illos facturos ex more putamus. Tã uero utrũ peditibus an equitibus, utrũ funditoribus, utrũ cõtatis, an sagittarijs amplius ualeant, utrũ numero hominũ an armorum munitione præcellant, nos scire conuenit: & ordinare quod nobis utile, illis docetur aduersum. Tractare quoq; per diẽ

¶ quem

an
rũ
nur
cur
ner
uen
si a
nob
cite
mol
re:
eosa
tore

I
f
crit,
ipso
to u
inter
aped
frãg
trãst
titur
fossis
basti

an p noctē iter expediat inchoare: quæ & quanta loco
rū interualla sint, ad quæ cupimus pperare: ne æstate pe-
nuria obsit cunctibus: ne hyeme difficiles aut inuia oc-
currant paludes, maioresq; torrentes: & impedito iti-
nere circūueniatur exercitus, priusquā ad destinata p-
ueniat. Vt nostra cōmoditas est, ista sapiētē uitare: ita
si aduersariorū imperitia uel dissimulatio occasionem
nobis dederit, non oportet dimitti: sed explorare solli-
cite proditores, ac transfugas inuitare: ut quod hostis
moliatur, in præsemita uel in futurū possumus agnosce-
re: paratisq; equitibus ac leui armatura ambulantes
eosdem, uel pabula uictumq; quærentes, improviso ter-
rore decipere.

¶ Quemadmodum flumina, quæ sunt maio-
ra, transeantur. Caput. VII

IN trāsitu fluuiorum grauis molestia negligentibus
frequenter emergit. Nam si qua aqua uiolentior fue-
rit, aut alueus latior: impedimenta, pueros, & interdū
ipso ignauos solet mergere bellatores. Ergo explora-
to uado, duæ acies equitū, electis aīalibus ordinantur,
interuallis cōpetētibus separatæ: ut p mediū pedites &
impedimenta trāseant. Nā acies superiora quarū impetū
frāgit: inferior, q; rapti submersi q; fuerit, colligit atq;
trāspōnit. At cū alior fluctus nec peditē nec equitē pa-
titur, si p plana decurrat, ductis multi fariā spargitur
fossis: diuisusq; facile transitor. Nauigio uero annes,
basilis fixis ac superpositis tabulatis, puij sūt: uel certe

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

tumultuario opere colligatis inanibus cupis, additisque
trabibus transitum præbent. Expediti uero equites fas-
ces de cannis aridis uel ulua facere consueuerunt: sup-
quos loricas & arma, ne uidentur imponunt: ipsi equi

† colliga q; natando transcunt † colligatisque secum fasces per-
tosq; secum trahunt sarcinis. Sed commodius repertum est, ut mo-
fasces per- noxylis, hoc est paulo latiores scaphas, ex singulis tra-
trahunt ad bibus excavatas, pro genere ligni & subtilitate leuissi-
socios ma, carpentis secum portet exercitus: tabulis pariter

Monoxyli. & clauis ferreis præparatis. Ita absq; mora constru-
ctus pons, & funibus (qui propterea habendi sunt) iun-
ctus, lapidei arcus soliditatem præstet in tempore.

Sed instantes aduersarij ad transitus fluminum insidi-
as uel superuentus facere consueuerunt. Ob quam ne-
cessitatem in utraq; ripa collocantur armata præsidia,
ne alueo interueniente, diuisi opprimantur ab hosti-
bus. Cautius tamen est sudes ab utraq; parte præfigere
ac sine detrimento, si qua uis illata fuerit, sustinere.

Quod si pons non tantum ad transitum, sed etiam re-
cursum & comneatum necessarius fuerit: tunc in ut-
roq; capite, percussis latioribus fossis, aggregq; con-
structo, defensores milites debet accipere. A quibus tam
diu teneatur, quamdiu necessitas locorū postulat.

¶ Quæadmodū castra debēt ordinari.

Caput. VIII.

Consequens uidetur, itineris obseruatione descri-
pta, ad castrorū (in quibus manendum est) ueni-
re ra-

re rationē. Nō enī belli tēpore ad statiuā uel māſionē
 murata ciuitas ſemp occurrit: et incautū eſt plenumq;
 discriminis, exercitū paſſim ſine aliqua munitiōe cōſi-
 dere: cū militibus ad capiendū cibum occupatis, aut ad
 munia faciēda diſperſis, facile neſtantur inſidiæ. Po-
 ſtremo noctis obſcuritas, neceſſitas ſomni, paſcentium
 equorū diſperſio, occaſionē ſuperuenientibus præſtat.
 In metādīs caſtris non ſufficit bonum locum eligere: ni-
 ſi talis ſit, ut alter eo non poſſit melior inueniri: ne uti-
 lior prætermiſſus a nobis, & ab aduerſarijs occupatus,
 apportet incommodū. Cauēdū quoq; ne per æſtatē aut
 aqua morboſa in proximo, aut ſalubris aqua ſit longi9.
 Hyeme, ne pabulatio deſit aut lignū, ne ſubitis tempe-
 ſtatibus campus, in quo manendū eſt, ſoleat inundari:
 ne ſit in abruptis ac deuſijs, & circūſedētibus aduerſa-
 rijs difficilis præſtetur egreſſus: ne ex ſuperioribus
 locis, miſſa ab hoſtibus, in eū tela perueniant. Quibus
 ut oportet caute ſtudioſeq; prouiſis, pro neceſſitate lo-
 ci, uel quadrata, uel rotunda, rel trigona, uel oblonga
 caſtra conſtitues. Nec utilitati præiudicet forma. Ta-
 men pulchriora credūtur, quibus ultra latitudinis ſpa-
 cium tertia pars additur longitudinis. Ita autem
 ab agrimenſoribus podiſimum mēſuræ colligi oportet,
 ut ad quantitatem concludatur exercitus. Nam propu-
 gnatores anguſta cōſtipant: & ultra quam cōuenit la-
 tiora diffundunt. Tribus autē modis diffiniunt caſtra
 muniri poſſe. Primum in unius noctis tranſitum, & iti-

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

neris occupationem leuiorem: cum sublatis cespites circundant, & aggerem faciunt: supra quem ualli, hoc est fudes uel tribuli lignei, per ordinem digeruntur. Cespes autem circunciditur ferramentis, qui herbarum radicibus continet terram: fit altus & semissem, latus pedem, longus pedem semis. Quod si terra solutior fuerit, ut ad similitudinem lateris cespes non possit abscondi: tunc opere tumultuario fossa producit, lata pedes quatuor, alta tres: cui intrinsecus agger excrescat, ut sine metu securus quiescat exercitus. Statim autem castra estate uel hyeme, hoste uicino, maiore labore ac cura firmantur. Nam singulae ceteraque, diuisantibus campi doctoribus & principibus, accipiunt pedaturas, & scutis uel sarcinis suis in orbem circa propria signa depositis, cincti gladio, fossam aperiunt, lata aut nouem, aut undecim, aut tredecim pedibus: uel, si maior aduersariorum uis metuitur, pedibus decem & septem (imparem enim numerum obseruari moris est) tum sepibus ductis uel iterpositis stipitibus ramisque arborum, ne facile terra dilabatur, agger erigitur. Supra quem ad similitudinem muri pinnae & propugnacula componuntur. Opus uero centuriones decempedis metiuntur: ne quis minus foderit, aut errauerit alicuius ignauia. Id tribuni circueunt: nec ante discedunt, qui strenui sunt, quam fuerint omnia perfecta. Ne tamen aliquis superuentus laborantibus fiat, omnes equites & pars peditum, qui non operantur, dignitatis privilegio ante fossam in praecinctu armata consistit: ut ingruentes repellat inimicos. Pri-

† semis pedem.
dem.

ma igitur signa locis suis intra castra ponuntur, quia
 nihil est uenerabilius eorum maiestate militibus. Duci
 prætorium, eiusq; comitibus præparatur. Tribunis ta-
 bernacula collocantur, quibus per cūtubernales ad mi-
 nia deputatos, aqua, lignum, & pabula ministrantur.
 Tunc pro gradu legionibus & auxilijs, equitibus, &
 peditibus, loca in quibus papiliones tendant, deputan-
 tur in castris: ac de singulis centurijs quaterni equites
 & quaterni pedites, qui excubitu noctibus faciunt,
 eliguntur. Et quia impossibile uidebatur in speculis p-
 totā noctē uigilātes singulos pmanere: ideo in quatuor
 partes ad clepsidram sunt diuise uigile, ut nō ampli-
 us quā tribus horis nocturnis necesse sit uigilare. A tu-
 bicine omnes uigilie committuntur. Et finitis horis a
 cornicine reuocantur. Idoneos tamen tribuni & pro-
 batissimos eligunt, qui circūceant uigilias, & renunci-
 ent, si qua emerferit culpa: quos circuitores appellant.
 Nunc militie factus est gradus, & circuitores appellantur. **Circuitores.**
 Sciendū tamē est eqtes extra uallū nocturnas excu-
 bias facere debere. Per diē aut castris positis, alij mane
 alij post meridiē propter fatigationē hominū equorū
 q; angarias faciūt. Inter præcipua cōuenit ducē p uide-
 re, siue in castris, siue ī ciuitate cōsistat: ut aīaliū pas-
 cua, subuectio frumētī, cæterarū q; specierū, aquatio,
 lignatio, pabulatio, secuta ab hostiū reddatur ī cursu.
 Quod aliter non potest euenire, nisi per loca idonea,
 qua nostrorum ambulat commeatus: præsidia dispo-
 nantur. Siue illæ ciuitates sint, siue castella munita.

Castella a
castris.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI
Quod si nō reperitur antiqua munitio, oportunis locis
circūdata: maioribus fossis tumultuaria castella firmā
tur. Nam a castris diminutio uocabulo sūt nuncupa
ta castella. Intra quæ ī angarijs aliquanti pedites, equi
tesq; degētes, tutum iter cōmeatibus pręstāt. Difficile
enim hostis ad ea loca audet accedere, in quibus & a
frōte & a tergo nouit aduersarios commorari.

¶ Quæ et quāta cōsyderanda sunt, ut itelliga
tur utrum superuentibus & insidijs, an pu
blico debeat Marte confligi. Cap. IX.

¶ Quisquis hos artis bellicę cōmentarios, ex proba
tissimis autoribus breuiatos, legere dignabitur:
quā primū legem pręlij, depugnādique cupit
audire pręcepta. Sed cōflictus publicus duarū uel triū
horarū certamine diffinitur: postquā partis eius, quę
superata fuerit, spes omnis intercidit. Ideo oīa ante co
gitāda sunt, ante tētanda, ante faciēda: quam ad ulti
mū ueniatur abruptū. Boni enī duces, nō aperto Mar
te pręliū ī quo est comune periculū, sed ex occulto semp
attētant: ut integris suis, quantū possint hostes interi
mant certe uel terreant. In qua parte quę necessaria ad
modum sunt, ab antiquis recepta perscribam. Pręcipua
ars & utilitas ducis est, ut adhibitis ex uniuerso exer
citu scientibus belli & sapientibus uiris, de suis & hos
tium copijs, sepius tractet: oī (quę plurimū nocet) adu
latione sumnota, utrum maiorem numerū pugnatorū
ipse an hostes habeat, utrum ipsius, an aduersariorum
homines.

homines magis armati sint & muniti. Qui magis ex
 ercitati: qui sint in necessitatibus fortiores. Queren-
 dū est etiā, utra pars equites, utra pedites habeat meli-
 ores. Sciendūq; in peditibus maxime consistere robur
 exercitus: Et inter ipsos equites, qui contatis, qui sagit-
 tarijs antecedāt. Qui plures loricas induāt: quis uti-
 liores equos adduxerit. Postremo ipsa loca in quibus
 pugnandum est: utrum inimicis an nobis uideantur ac-
 commoda. Nam si equitatu gaudemus, cāpos optare de-
 bemus: si pedite, loca eligere angusta, fossis, paludibus,
 uel arboribus ipedita, & aliquoties montosa: cui ma-
 gis uictus abundet quā desit. Nam fames (ut dicitur)
 intrinsecus pugnat, & uincit saepius sine ferro. Maxi-
 me autem tractandum est, utrum protrahi necessitatē
 expediat, an celerius dimicari, interdum enī sperat ad-
 uersarius expeditionem cito posse finire: & si delatus
 fuerit in longum, aut penuria exercitus maceratur,
 aut desyderio suorū reuocatur ad ppria: aut nihil ma-
 gnum faciēs, per desperationem abire cōpellitur. Tūc
 fracti labore & tedio plurimi deserunt, aliquanti
 produnt, aliquanti se tradūt: Quia aduersis re-
 bus rarior fides est, & nudari incipit qui copiosus ad-
 uenerat. Ad rem pertinet nosce qualis ipse aduersarij
 uel eius comites optimateq; sint: utrum temerarij, an
 cauti, an audaces, an timidi, scientes artē bellicā, an ex
 usu temere pugnantes: quæ gentes cum his fortes, quæ
 ignauæ pugnauerint: nostra auxilia cuius fidei qualiū
 e s q; sint

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
¶ Sint uirū, quos aīos illius copiae, quos habeat noster
exercitus, quae pars sibi magis uictoriā repromutat.
Eiusmodi enim cogitationibus uirtus augetur aut frā-
gitur. Desperantibus autem crescit audacia adhortati-
one ducis, & si nihil ipse timere uideatur, crescit ani-
mus si ex insidijs uel occasione aliquid fortiter fecerit,
si hostibus aduerse res coeperint euenire, si uel infirmi-
ores aut minus armatos ex inimicis potueris superare.
Cauendū autē est ne dubitantem aut formidantem ex-
ercitū ad pugnā publicā aliquādo pducas. Interest utrū
tyrones an ueteres milites habeas: utrum ante breue tē-
pus in expeditionibus fuerint, an annos aliquot in pa-
ce durarint. Nā pro tyronibus accipiendi sunt, qui pu-
gnare longo tempore desierunt. Sed cum legiones, au-
xilia, uel equites ex diuersis aduenerint locis, dux opti-
mus & separatim singulos numeros p tribunos elec-
tos, quorum scitur industria, ad omnia genera exerce-
re debet armorum: & post in unum collectos, qua-
si depugnaturus cōflictu publico exercebit. Ipse saepius
tentabit quicquid artis possint habere, quid uirū: quē
admodum sibi ipsi consentiant, utrū ad tubarū moni-
ta, ad signorum inditia, ad praecepta uel nutum suum
diligenter obtemperent. Si errant in aliquibus, exerce-
antur atq; doceantur quam diu possint esse perfecti. Si
uero in campi cursione, in sagittando, in iaculando, in
ordinanda acie ad plenum fuerint eruditi: nec sic quis
dē temere occasione captata ad publicam deducendū
sunt

sunt pugna: sed ante minoribus prelijs imbuendi. Dux itaq; uigilans, sobrius, prudens, tãq; de ciuili causa inter partes iudicaturus adhibito cõsilio de suis, et aduersarij copijs iudicet. Et si multis rebus superior inuenitur, oportunum sibi non differat inire conflictũ. Si uero aduersariũ intelligit potiozem, certamẽ publicũ uitet. Nam pauciores numero & inferiores uiribus superuentus & insidias facientes, sub bonis ducibus repositauerunt sepe uictoriam.

¶ Quid oportet fieri, si quis desuetũ a pugna habeat exercitiũ uel tyronẽ. Cap. X.

OMnes artes oĩaq; opera quotidiano usu & iugi exercitatione proficiũt. Qd' si imparis uerũ est, quãto magis debet in maximis custodiri? Quis autẽ dubitat artem bellicã rebus omnibus esse potiozẽ: p quã libertas retinetur, & dignitas prouinciæ propagatur: et conseruatur imperium? Hãc quodã relictis doctrinis omnibus Lacedæmonij, et postea coluere Romani. Hãc solã hodie quoq; Barbari putãt esse seruandam. Cetera autem hac arte consistere omnia, aut per hanc assequi se posse confidunt. Hec dimicatoribus est necessaria, p quam uitam retineant: & uictoriã consequantur. Dux ergo cui tãtæ potestatis insignia tradũtur, cuius fidei atq; uirtuti possessorum fortune, tutela urbium, salus militum, reip. creditur gloria: non tamen pro uniuerso exercitu: sed etiã p singulis contubernaliibus debet esse sollicitus. Siquidem illi eueniat in bello, et ipsius culpa et pua

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Ergo si tyronem, uel diu armis desuetum exercitum ducit: singularum legionum siue auxiliorū, nec non etiam uexillationum uires, animos, consuetudinem, diligēter exploret. Sciat etiam (si potest fieri) nominatim quis comes, quis tribunus, q̄s domesticus, quis cōtubernalis, quantum possit in bello, authoritatemq; maximā seueritate sumat, omnes culpas militares legibus uindictet, nulli errātium credatur ignoscere: in diuersis locis ex diuersis occasionibus omnium experimenta precipiat. His (ut oportet) ita curatis, cum dispersi ad prædādum securi oberrant hostes: tunc probatos equites uel pedites cum tyrōibus aut inferioribus mittat: ut ex occasione, suis inimicis, & illis peritiis, & reliquis crescat audacia. Ad transitus fluuiorum, ad præcipitia montium, ad sylvarum angustias, ad paludum aut uiarum difficultates, superuentus nullo sciēte disponat: atq; ita iter suū tēperet, ut aut cibum capiētes, aut dormiētes, aut uacantes certe securos inermes, discalciatos, distractis equis, nihil suspicātes ipse paratus inuadat: quatenus i huiusmodi certaminibus sui fiduciam colligat. Nam qui ante longum tēpus, aut omnino nunquā uiderunt homines uulnerari uel occidi, cum primum aspexerint perhorrescūt: & pauore cōfusi, de fuga magis quam de cōflictu incipiunt cogitare. Præterea, si excurrant aduersarij longo itinere, fatigatos aggrediat: ultimos certe uel inasperatos superueniat. Eos etiā qui longe a suis aut pabuli aut prædæ gratia commorātur, cito

cito occupet cū delectis. Illa enī ante tēdāda sūt, quæ si male cesserit minus noceāt: si bene, plurimū profint. Inter hostes discordiarum ferere causas sapiētis est ducis. Nulla enim, quāuis sit minima natio, cito potest ab aduersarijs deleri: nisi proprijs simultatibus seipsa cōsumpserit. Nam ciuile odium ad inimicorū perniciem præceps est, ad utilitatem suæ defensionis incautum. Vnū illud est in hoc opere prædicendum: ut nemo desperet fieri posse quæ facta sunt. Dicat aliquis: Multi āni sunt quibus nullus fossa, aggere, uallo, mansurum circūdat exercitum. Respondebitur, si fuisset ista cautela, nihil nocturni aut diurni superuentus hostium nocere potuissent. Persæ imitantes Romanos, ductis fossis castra constituunt: & quia arenosa sunt prope omnia, saccos, quos inanes portauerant, ex puluerulenta (quæ ibi effoditur) terra cōplent: eorumq; cumulo aggerē faciunt. Omnes barbari carris suis in orbem connexis ad similitudinem castrorum, securas a superuenientibus exigūt noctes. Veremur ne discere nequeamus quæ a nobis alij didicerunt? Hæc ex usu librisq; discenda, quæ antea seruabantur, sed omīssa diu nemo quesuit quia uigentibus pacis officijs, procul aberat necessitas belli. Sed ne impossibile uideatur armorum disciplinā, cuius usus intercidit, reparari posse: doceamur exēplis. Apud ueteres ars militaris in obliuionem sapiē uenit: sed prius a libris repetita est, postea ducum Authoritate firmata. Scipio Aphricanus sub alijs imperatoribus

Hispa

Persarum
mos in f
sis ducē

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Hispanienses exercitus frequenter uictos accepit: hos disciplina regula custodita, omni ope fossi, & faciendis ita diligenter exercuit: ut diceret fodientes luto inquinari debere, qui madere hostium sanguine uoluissent. Cū ipsis deniq; Numantinos sic, capta ciuitate, concremauit ut nullus euaderet. Metellus i Aphrica Albino imperāte subiugatum accepit exercitum. Quem ita emēdauit ueteribus institutis, & disciplina maiorum, ut postea eos, a quibus sub iugū missi fuerant, superarent. Cibri quoq; Cepionis & Manilij & Syllani legiones inter gallias deleuerunt. Quarū reliquias cum C. Marius suscepisset, ita erudiuit sciētia & arte pugnandi, ut innumerabilem multitudinem nō solum Cimbrorum: sed etiā Teutonum & Vmbriorum publico Marte deleteret. Facilius autē est ad uirtutem instruere: nouos milites, quā reuocare perterritos. ¶ Quae ipso die procurāda sunt, cum publica cōmittitur pugna. Caput. XI.

Premiis leuioribus artibus belli, ad publici conflictus incertum & fatalem diem nationibus ac populis, ratio disciplinae militaris inuitat. Nam in euentu aperti Martis uictoriae plenitudo consistit. Hoc ergo tempore tāto magis duces debent esse solliciti, quanto maior speratur diligentibus gloria, & magis periculum comitatur ignauos. In quo momento peritiae usus, pugnandi doctrina consiliumq; dominatur. Veteribus seculis mos fuit pro cibo curatos milites ad certamen educere: ut citatiores sumpta redderet esca: & longiore conflictu non fatigarentur inedia. Præterea ob-

seruādum est praesentibus hostibus, siue ex castris, siue ex ciuitate producas ad praeliū: ne dum per angusta portarū particulatim procedat exercitus, a collectis et preparatis debilitetur inimicis. Ideoq; prouidendum est, ut ante omnes milites egrediātur portam, et acie construant, quam hostis adueniat. Quod si intra ciuitatem manētib; imparatis aduenerit, aut differatur egressus, aut certe dissimuletur: ut dum aduersarij insultare coeperint his quos non puiāt exituros, cū ad praedam uel redeundum conuerterint animum, cum ordinem soluerint, tunc illis stupentibus lectissimi quique prorumpant, et cōfestim aggrediātur ignaros. Obseruatur autē ne longo spacio fatigentur milites, ne lassos post cursum equos ad publicum praelium cogas: multū uiriū labore itineris pugnaturus amittit. Quid faciet qui ad aciem anhelus adueniat? Hoc et ueteres declinarunt, et superiori nostra atate, cū Romani duces per imperitiā non cauisent (ne qd amplius dicā) exercitus perdiderunt. Impar enim cōditio est lassū cum re quieto, sudantem cum alacri, currentem cum eo qui steterit inire conflictum. ¶ Inuestigandum quid sentiant milites pugnaturi. Caput. XII.

Ipsa die qua certaturi sunt milites, quid sentiant diligenter conuenit explorare. Nam formido uel fiducia ex uultu, uerbis, incessu, motibus cernitur. Nec confidas satis si tyro praelium cupit: in expertis enī dulcis est pugna. Et noueris te oportere differre, si exercitati bellatores metuumt dimicare.

*Proponitur
Dilecti bellatores
in expertis.*

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Montis tamē & adhortatiōe ducis, exercitui uirtus accrescit & animus: præcipue si futuri certaminis talē acceperint rationem, qua sperent se facile aduictoriam peruenturos. Tunc inimicorum ignauia uel error ostēdendus est: uel si antea a nobis superati sunt, cōmemorandum. Dicenda etiam, quibus militū mentes ī odium aduersariorum, in irā, & indignationem moueantur. Animis pene omnium hominū hoc naturaliter euenit: ut trepident cum ad conflictū uenerint. Sine dubio aut formidolosiores sunt, quorum mentes ipse cōfundit aspectus. Sed hoc remedio formido lenitur, si antequam dimices frequenter exercitum tuum locis tutioribus ordines: unde et uidere hostem & agnoscere cōsuescāt. Interdū audeant aliquid ex occasione, aut fugēt, aut in termināt īimicos. Inimicorū mores, aduersariorū arma et equos recognoscāt. Nā quæ ex usu sunt nō timētur.

¶ Quem admodum idoneus locus eligatur ad pugnam. Caput. XIII.

Bonum ducem conuenit nosce magnam partem uictoriæ, ipsum locū in quo dimicandum est possidere. Elabora ergo, ut conferturus manum, primū auxiliū capias ex loco: qui tanto utilior iudicatur, quāto superior fuerit occupat⁹. In subiectos enim uehementius tela descēdūt, & maiore impetu obnitētes, pars altior pellit. Qui aduerso nititur cliuo, duplex subit cū loco & hoste certamen. Sed illa distātia est: quod si de peditibus tuis uictoriā speras cōtra equites hostiū, loca aspera,

Quibus
ux exerci
ū moueat.

Remediū
n formidi
c militum

LIBER TERTIVS FOL. 84

aspera, inaequalia, montosa debes eligere. Si uero de equitibus tuis contra aduersariorū pedites uictoriam queris: sequi debes paulo quidē editiora loca, sed plana atq; patentia, neq; syluis, neq; paludibus impedita.

¶ Quemadmodū acies debeat ordinari ut in cō
flictu reddatur inuicta. Caput. XIII

ORdinaturus aciem tria debet ante prospicere, solē, puluerē, & uentū. Nā sol ante faciē eripit uisum: uētus contrarius tua inflectit ac deprimat, hostiū adiuuat tela. Puluis a fronte congestus oculos implet & claudit. Hæc momēto eo quo acies ordinatur, etiam imperiti uitare solent: sed duci prouido cauendū est in futurum, ne post paululū accedēte die noceat solis mutata conuersio: ne uentus aduersus hora solita eo pugnante nascatur. Ita ergo cōstituantur ordines, ut hæc post occipitiū nostrū sint: & (si potest fieri) aduersariorū impetant faciē. Acies dicitur exercitus instructus: fons quæ aduersum hostē spectat. Hæc in pugna publica, si sapiēter disponitur, plurimum iuuat: si iperite, quāuis optimi bellatores sint, mala ordinatiōe frāguntur. Instructiōis lex ē, ut in primo exercitati & ueteres milites collocentur: quos antea principes uocabant. In secundo ordine circūdati cataphratis sagittarij, & optimi milites cum spiculis uel lanceis ordinantur: quos prius hastatos uocabant. Singuli autem
f armati

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
armati in directum ternos pedes inter se occupare cō-
sueuerunt, hoc est, in mille passibus mille sexcenti sexa-
ginta sex pedites ordinantur in longum: ut nec acies
interluceat, & spaciū sit arma tractandi. Inter ordi-
nem autem & ordinem a tergo in latum sex pedes di-
stare uoluerunt, ut haberent pugnantes spaciū acce-
dendi atq; recedendi: uehemētius enim cū saltu cursuq;
tela mittuntur. In his duobus ordinibus & etate ma-
turi, et usu confidentes, & muniti grauioribus etiam
armis collocantur. Hi enim abinuicem muri, nec cede-
re, nec sequi aliquādo cogendi sunt, ne ordines turbēt:
sed uenientes aduersarios excipere, & stando pugnan-
doq; repellere uel fugare. Tertius ordo disponitur de
armaturis uelocissimis, de sagittarijs iuuenibus, de bo-
nis iaculatoribus, quos antea ferentarios nominabant.
Quartus item ordo construitur descutatis expeditissi-
mis, de sagittarijs iunioribus, de his qui acriter ueru-
tis uel martiobarbulis (quas plumbatas nomināt) dimi-
cant: qui dicebantur leuis armatura. Sciendum ergo est
stantibus duobus primis ordinibus, tertium et quartū
ordinem ad prouocandum cum missilibus & sagittis
primo loco semper exire. Quod si hostes in fugam uer-
tere potuerint, ipsi cum equitibus persequuntur. Si ue-
ro ab hostibus pulsī fuerint, redeunt ad primam & se-
cundam aciem: & inter ipsos recipiunt se ad loca sua.
Prima autem & secunda acies cum ad spathas et ad pi-
la (ut dicitur) uentum fuerit, totum susinet bellum. In
quarta.

quarta acie ponebantur interdum carrobalistæ, & manubalistarij, fundibulatores, funditores. Fundibulatores sunt qui lapides fustibalis iaciunt. Fustibalis fustis est longus pedibus. 4. cui per medium ligatur funda de corio: et utraq; manu impulsus, prope ad instar onagri dirigit saxa. Funditores sunt q; fundis ex lino uel setis factis (has enī dicūt esse meliores) cōtorto circa caput brachio dirigūt saxa. Quib; scuta deerāt siue lapidibus manu iactis, siue missilibus ī hoc ordine dimicabāt quos accensos tanq; iuniores & postea additos nominabant. Sextus ordo post omnes a fortissimis, & scutatis, & omni genere armorū munitis bellatoribus tenebatur: quos antiqui triarios appellabant. Hi ut requieti & integri acrius inuaderent hostes, post ultimas acies sedere consueuerant. Si quid enim primis ordinibus accidisset, de horum uiribus reparationis spes tota pendebat.

¶ Ratio podismi quantum spaciū in acie inter singulos homines in longū, uel in latū inter singulos ordines debeat custodiri. Caput. XV.

Explanato autem qualiter debeat acies instrui, nunc podisimum mensuramque ipsius ordinatis exponam. In mille passibus campi, una acies mille sexcentos sexaginta sex suscipit pedites: propterea quia singuli pugnatores ternos occupant pedes

f 2 Quod

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Quod si sex acies in mille passibus campi uolueris ordinare: nouem millia nonaginta sex pedites sunt necessarii. Si aut in ternos ordines hūc numerū uolueris tendere, duo millia passū cōprehēdes. Sed melius est plures acies facere, q̄ milites spargere. Senos autē pedes a tergo inter singulas acies in latum diximus patere debere. Et ipsi bellatores stantes singulos obtinent pedes. Ideoq; si sex acies ordinaueris, quadraginta et duos pedes in latum, et mille passus in longū, et 10000 hominū tenebit exercitus. Si autē in ternos uolueris 21. pedes in latum et duo milia passū in longū 10000 tenebit exercitus. Ad hāc rationem siue 20000. siue 30000. peditum fuerint iuxta mensuram podi sinī, sine aliqua dubitatione difficultatis poterūt ordinari, nec dux fallitur cū sciat qui locus quātos possit capere armatos. Deniq; si āgustior locus sit, uel multitudo sufficiat, et iā inde nouem uel amplius acies ordinari cōuenit. Magis enim expedit ut conferti pugnent, quā longius separati a suis. Nam si nimium fuerit acies at tenuata, cito ab aduersarijs facta impressione pererrum pitur: et nullum postea poterit esse remedium. Qui autem numeri in dextro cornu, qui in sinistro, qui in medio debeant ordinari, et iuxta dignitates eorū seruatur ex more: uel certe pro qualitate hostium commutatur.

¶ De equitibus ordinandis.

Caput. XVI.

Constructa acie peditum, equites ponuntur
in cor^s

in cornibus: ita ut loricati omnes, & contati iuncti
 sint peditibus. Sagittarij autem, uel qui loricas non ha-
 bent, longius euagentur. A fortioribus namq; equiti-
 bus, peditum protegenda sunt latera: & a uelociorib9
 atq; expeditis hostium cornua perfundenda sunt atq;
 turbanda. Scire dux debet contra quos drumos, hoc est **Drumi.**
 globos hostium, quos equites oporteat ponere. Nā ne-
 scio qua occulta ratione, immo pene diuina, alij contra
 alios dimicant melius: & qui fortiores uicerant, ab in-
 ferioribus saepe uincuntur. Qd si equites impares fu-
 erint, more ueterum uelocissimi cum scutis leuibus pe-
 dites, ad hoc ipsum exercitati ijsdē nascendi sunt: quos
 expeditos uelites nominabāt. Quo facto quamuis for-
 tissimi hostium uenerint equites, tamen aduersus mix-
 tum agmen pares esse non possunt. Vnum hoc remedi-
 um duces ueteres inuenerunt, ut asuescere facerent
 iuuenes currentes egregie, et inter binos equites sin-
 gulos ex his pedites collocarēt, cum leuioribus scutis,
 gladijs, atq; missilibus.

¶ De subsidijs quæ post aciem collocantur. Ca. XVII
Sed optima ratio est, & ad uictoriam plurimū cō-
 fert: ut lectissimos de peditibus, equitibus, cum
 uicarijs, comitibus, tribunjsq; uacantibus, habeat dux
 post aciem pręparatos: alios circa cornua, alios circa
 medium: ut sicubi hostis uehementer insistit, ne rum-
 patur acies prouolent subito, & suppleant loca: addita
 que uirtute, innumerorum audaciam frangant. Hoc

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

primi Lacones inuenerunt: quos imitati sunt Carthaginenses, Romani postea ubiq; seruauerunt. Hac dispositione nulla melior inuenitur. Nam directa acies hoc solum agere debet si potest: ut hostem repellat, aut fundat. Si cuneus agendus sit, aut forfex, superfluos habere debes post aciem, de quibus cuneum aut forficem facias: si copia de proximo ducenda sit. Serra ite ex abundantibus ducitur: nam si de loco suo ordinatum militem transferre coeperis, uniuersa turbabis. Si globus hostium separatus, aut ala tua, aut parte alia urgere coeperit: nisi superfluos habeas quos contra globos possis opponere, siue eques siue pedites de acie tuleris: dum aliam uisde fendere, aliam periculosius denudabis. Quod si bellatorum tibi copia non abundat, melius est aciem habere breuiorem: dummodo in subsidijs colloces plurimos. Nam plures circa medias partes campi, ex pedibus bene armatis debes habere lectissimos, de quibus cuneum facias: et statim aciem hostium rumpas. Contra cornua autem de contatis loricatisq; equitibus ad hoc seruatis, et leui armatura peditum, alas hostium circumuenire te conuenit.

In quo loco primus dux stare debet, in quo secundus, in quo tertius. Caput. XVIII.

DVx, qui praecipuam sustinet potestatem inter equites et pedites: in parte dextra stare consueuit. Hic enim locus, est in quo tota acies gubernatur: ex quo rectus est liberq; percursus. Ideo autem inter utrosq; consistit, ut et consilio regem, et auctoritate tam equites quam

LIBER TERTIVS FOL. SI

pedites ad pugnam possit hortari. Hic de equitibus su-
 pernumerariis, mixtis peditibus expeditis: aduersario
 rû sinistrû cornu, quod contra ipsum stat, circuire et a
 tergo semper urgere debet. Secundus dux in media acie
 ponitur peditum, qui eam sustinet & firmet. Hic fortis-
 simos pedites, & bene armatos de superfluis secû ha-
 bere debet, ex quibus aut ipse cuneum faciat & hostiû
 aciem rumpat, aut si aduersarij cuneum fecerint, ipse
 forficem faciat: ut cuneo illi possit occurrere. In sini-
 stra parte exercitus, tertius dux esse debet, satis belli-
 cosus & prouidus, quia sinistra pars difficilior est &
 uelut manca in acie consistit. Ideo circa se bonos equi-
 tes supernumerarios & uelocissimos pedites secû ha-
 bere debet: de quibus sinistrû cornu semp extēdat, ne
 circumueniatur ab hostibus. Clamor autem (quem qui-
 dam barrhitum uocant) prius nō debet attolli, quā aci-
 es utraq; se iunxerit. Imperitorum enim uel ignauoriū
 est uociferari de longe, cum magis hostes terreantur,
 si cum telorum ictu clamoris horror acceperit. Semper
 autem studere debes, ut prior instruas aciem quā ho-
 stis: quia ex arbitrio tuo potes facere quod tibi utile
 iudicas, cum nullus obsistat: deinde & tuis auges confi-
 dentiā, et aduersarijs fiduciā minuis: quia fortiores ui-
 dētur q; puocare nō dubitāt. Inimici aut incipiunt for-
 midare, qui uident contra se acies ordinari. Huic addi-
 tur maximū cōmodū: quia tu instructus paratusque or-
 dinatē & trepidū aduersariū præoccupas. Pars enim
 uictoriæ est inimicū turbare antequā dimices.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Quibus remedijs uirtuti uel dolis hostiũ re-
sistatur in acie. Caput. XIX.

FXceptis superuentibus uel incursionibus repẽ-
tinis ex occasiõe, quã nũq̃ dux exercitus amittit
Nam in itineribus iam fatigatis, in fluminũ transgres-
sione diuisis, in paludibus occupatis, in iugis montiũ
laborantibus, in cãpis sparsis, atq; securis in mansiõe
dormientibus, oportunum praelium semper infertur:
cum alijs negocijs occupatus hostis, prius interimatur
quã pręparare se possit. Quod si cauti sũt aduersarij,
& insidiarum nulla sit copia: tũc aduersum pręsentes,
scientes, uidentesq; æqua cõditiõe pugnatur. Inde ars
belli, nõ miũs in hoc aperto cõflictu, quam in occultis
fraudibus adiuuat eruditos. Cauendum uel maxime,
ne ab ala, cornuq; sinistro (quod sæpius euenit) aut cer-
te dextro (quod tamen raro contingit) circumuenian-
tur tui a multitudine hostium, a uagãtib; globis, quos
drumos uocant. Quod si acciderit, unũ remediũ est, ut
alam cornuq; replicas & rotundes: quatenus conuersi
tui, sociorum terga defendant. Sed et in agulo ipsius ex-
trematis fortissimi collocentur, quia ibi impetus am-
plior fieri cõsueuit. Item aduersum cuneum hostiũ, cer-
tis resistitur modis. Cuneus dicitur multitudo peditũ,
quę iuncta cũ acie primo angustior, deinde latior pro-
cedit, et aduersariorũ ordines rumpit: quia a pluribus
in unũ locũ tela mittũtur. Quã rem milites nominat

Cuneus

Caput porci caput porcinũ. Cõtra quẽ ordinatio poitur, q̃ forficẽ
uocant.

uocant. Nam electissimis militibus confertis in. V. lite
ram componitur: & illum cuneum excipit, atque ex
utraq; parte concludit, quo facto aciem non potest
crumpere. Item serra dicitur, quæ a strenuis directæ, an
te frontē opponitur hostibus, ut turbata acies repare-
tur. Globus autem dicitur, qui a sua acie separatus, ual-
go superuentu incurSAT inimicos. Cōtra quem alter po-
pulosior uel fortior imittitur globus. Obseruādū quo-
q; est, ne sub tempe, quo iam committitur pugna, uelis
ordines commutare, aut de locis suis aliquos munerōs
ad alia transferre. Statim enim nascitur tumultus atq;
cōfusio, et imperatis cōturbatisq; facilius hostis icūbit.

Serra.

Globus

¶ Quot generibus pugna publica committa-
tur, et quomodo etiam qui inferior est
numero & uiribus ualat uictoriam.
obtinere. Caput. XX.

Depugnationum septem sunt genera, quum in-
festa ex utraq; parte signa confligunt. Vna
depugnatio est fronte longa, quadrato exercitu sicut e-
tiam nunc prope semper solet prælium fieri. Sed hoc ge-
nus depugnationis peritii armorum non optimum iudi-
cant, quia cum in prolixo spacio tēditur acies, nō equa-
lis semper campus occurrit, & si aliquando in medio
sinus aut curuatura sit, in eo loco acies frequēter irrū-
pitur. Præterea si multitudinē aduersarius atcedit, a la-
teribus aut dextrā aut sinistrā alā circūuenit, ī quo pe-
riculū magnum est, nisi supernumerarios habeas qui

f s sustineant

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

sustineant hostemq; repellant. Hoc genere solus debet
 conficere, qui & plures et fortes habuerit bellatores:
 ut ex utroq; cornu hostem circumueniat, & quasi in
 sinum suum concludat exercitus. Secunda depugnatio
 est publica, quæ plurimis melior. In qua si paucos stren-
 uos loco idoneo ordinaueris, etiam si multitudine ho-
 stium & uirtute turberis: tamen poteris reportare ui-
 ctoriam. Huius talis est modus. Cum instructæ acies ad
 congressum ueniunt, tunc tu sinistram alam tuam a de-
 xtera aduersarii tui longius separabis: ne uel missilia
 ad eam uel sagittæ perueniāt. Dextram autem alam tu-
 am sinistrae alæ illius iunges, & ibi primū inchoa præ-
 lium: ita ut cum peditibus optimis, & probatissimis e-
 quitibus sinistram partem illius, ad quam te iunxeris,
 aggrediaris atq; circueas: & detrudendo atq; super-
 currendo ad hostium terga peruenias. Quod si semel
 aduersarios exinde pellere cœperis, accedentibus tu-
 is indubitatam uictoriam consequeris: & pars exerci-
 tus tui, quam ab hoste submoueris secunda durabit. Ad si-
 militudinem autem. A. literæ uel libellæ fabrilis, acies
 in hoc dimicandi genere constituitur. Quod si te pri-
 or aduersarius fecerit: illos quos post aciem supernu-
 merarios diximus debere poni, tam equites quàm pedi-
 tes ad sinistrum tuum colliges cornu: & sic aduersa-
 rio resistes magnis uiribus, ne arte pellaris. Tertia de-
 pugnatio est similis secundæ: sed in hoc deterior, quod
 a sinistro cornu tuo cum illius incipis dextro conflice-
 re. Nā quasi mæcus impetus est eorū, & aperte cū dis-

LIBER TERTIVS FOL. 53

ficultate aggrediuntur hostes : qui in sinistro dimicant
 cornu. Quod apertius explanabo. Si quando alā tuā sini-
 strā lōge habueris meliorem, tunc & fortissimos equi-
 tes peditesq; cōiunge, & in congressu ipsam primā ap-
 plica ad alā hostiū dexterā : & quantum potes aduersa-
 rij dextrā partē pellere et circuire festina. Tuā autem
 aliā exercitus partē, in qua deteriores bellatores habe-
 re te nosti, a sinistra longe illius separa: ne uel gladijs
 inuadatur, uel ad eā tela perueniāt. In hoc cauēdū est,
 ne inimicorū cuneis trāsuerſa tua acies elidatur. Hoc
 autē modo uno casu utiliter pugnabitur, si aduersarij
 infirmius dextrū cornu habuerit, & tu longe fortius
 sinistrū. Quarta depugnatio talis est. Cū ordinaueris
 acie ante quadringentos uel quingentos passus, quā ad
 hostē puenias: nō sperante eo subito ambas alas tuas ī-
 citare te conuenit : ut ex utroq; cornu improuisos ho-
 stes uertas in fugam, & celerius uictoriā consequaris.
 Sed hoc genus certaminis licet cito superet, si exerci-
 tatos fortissimosq; produxerit: tamē periculosum est,
 quia mediā acie suam, qui sic dimicat, denudare cōpel-
 litur: & in duas partes exercitū separare. Et si primo
 impetu uictus non fuerit inimicus, habet postea occa-
 sionem, qua inuadat & diuisa cornua, & mediā aciem
 destitutam. Quintade pugnatio est quartæ similis. Sed
 hoc unū amplius habet, quia leuē armaturā & sagit-
 tarios ante primā acie ponit: ut illis resistētibus nō pos-
 sit irrumpi. Nā sic de dextro cornu suo illius sinistrū,
 & de sinistro cornu suo illius dextrum aggreditur.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Quod si fugare poterit, statim uincit: sin minus, media acies illius non laborat: quia a leui armatura sagittariisq; defenditur. Sexta depugnatio optima est, & prope similis secunda: qua utuntur qui de numero suorum & de uirtute desperant: Et si bene ordinauerint, quamuis cū paucioribus: semper uictoriam consequuntur. Nam cum instructa acies ad hostes accedit, dextram alam tuam sinistrae alae hostium iunge: & ibi per equites probatissimos & uelocissimos pedites incipe praefari. Reliquam autem partem exercitus tui, longissime a dextra parte illius remoue: & directum porrige, quasi ueru. Nam si partem sinistram illius & a lateribus et a tergo coeperis cadere: sine dubio uertes in fugam. Aduersarius autem nec de dextera parte sua, nec de media acie potest suis laborantibus subuenire, quia acies tua extenditur & tota se porrigit ad similitudinem. l. literae longissimae, quae recedit ab hostibus. Quo genere in itineribus saepe confligitur. Septima depugnatio est, quae loci beneficio adiuuat dimicantem. In hac quoq; & cum paucioribus, & cum minus fortibus poteris aduersarium sustinere, hoc est, si montem, aut mare, aut flumen, aut lacum, aut ciuitatem, aut paludes, aut abrupta in parte una habeas, ex qua hostis non possit accedere, reliquum exercitum tuum directa acie ordines. Sed in illa ala quae munitionem non habet, omnes equites & ferentarios ponas. Tunc securus pro tuo arbitrio cum hoste confliges, quia ab

una

una t
poni
nihil
illius
sue
loce
hosti
nes
uit. T
cis, in

P
arm
inue
scit
do.
ritu
uiar
cum
bed
Nec
bus
re q

una parte loci natura te munit, ab alia duplex prope ponitur equitatus. Illud tamen obseruandum est, quo nihil melius inuenitur, ut siue de dextro cornu tuo cū illius sinistro pugnare uolueris, ibi fortissimos ponas: siue de sinistro cū illius dextro, ibi strenuissimos colles: siue in medio facere cuneos uolueris, per quos hostium acies rumpas, in cuneo exercitatissimos ordines bellatores. Victoria enim per paucos fieri consueuit. Tantum est ut electi a duce sapientissimo in his locis, in quibus ratio & utilitas postulat, ordinentur.

Itineraria.

¶ Viam abscedendi hostibus dandam, ut deleantur facilius fugientes. Caput. XXI.

Pleriq; rei militaris ignari, pleniorē uictoriā credūt, si aduersarios aut locorum angustijs, aut armatorum multitudine circundederint, ut aditum nō inueniant abscedendi. Sed clausis ex desperatione creuit audacia, & cum spei nihil est, sumit arma formido. Libenter cupit cōmori, q sine dubio scit se esse moriturū. Ideoq; Scipiōis laudata sentētia est, qui dixit, uiam hostibus qua fugerent, non esse muniendam. Nā cum abscedendi aditu patefacto, mentes omniū ad præbēda terga cōsenserint, multi more pecorū trucidātur. Nec insequentium ullum periculum est, cum uicti (qui bus defendi poterant) arma conuerterint. Hoc genere quāto maior fuerit exercitus, tanto facilius multitudo

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
tudo prosternitur. Neque enim ibi requirendus est nu-
merus, ubi animus semel territus, non tam tela hostiū
cupit declinare, quā uultū. Ceterū clausi, licet exigui
numero & infirmi uiribus: hoc ipso tamen sunt hosti-
bus pares, quia desperantes sciunt aliud sibi licere non
posse: sed una salus uictis nullam sperare salutem.

¶ Quemadmodū ab hoste recedatur, si
consiliū pugnae displiceat.

Caput. XXII.

Digestis omnibus quæ ratio militaris experimē-
tis & arte seruauit, unū superest edocere: quē
admodū recedatur ab hostibus. Nam disciplina belli-
cæ & exemplorum periti, nusquam maius periculum
imminere testantur. Qui enim ante congressum rece-
dit ex acie, & suis fiduciam minuit & inimicis addit
audaciam. Verum quia hoc sæpius necesse est euenire:
quibus modis tuto possit fieri declarandum est. Primū
ut tui nesciant ideo te recedere, quia declinas inire con-
flictum: sed credant arte aliqua se ideo reuocari, ut ad
oportuniorem locum inuitetur hostis, ut facilius supe-
retur: aut certe insequentibus aduersarijs secretiores
collocentur insidiæ. Nam necesse est ad fugam parati
sint, qui ducem suum sentiunt desperare. Illud quoque
uitandum est, ne hostes te recedere sentiant & statim
irruant. Propterea plerique ante pedites suos equites
posuerunt, ut discurrentes aduersarios uidere non si-
nerēt

nerent, quando pedites abscedebāt. Item particulatim incipientes a primis, singulas acies subducebant: retrō que reuocabant, in gradu suo manētibz reliquis: quos sensim post acies seque ad illos iungebant, quos subduxerant. Primū aliquantis exploratis itineribus, noctu cum exercitu recedebant: ut hostes die orto, cum intellexissent, non possent comprehendere præcedētes. Præterea levis armatura pramittebatur ad colles, a qua subito tuto reuocaretur exercitus: & si hostes insequi uoluissent, a leui armatura, quæ antea occupauerat locum, additis equitibus fundebantur. Nihil enim periculosius existimatur, quam si inconsulte insequentibus, ab his qui in subsessa fuerint, uel qui ante se parauerint, obuictur. ¶ Hoc tempus est quo oportune collocatur insidiæ, quia aduersum fugientes, maior audacia & minor cura est. Necessario aut̃ amplior securitas grauius solet habere discrimen. Imperatis, cibum accipientibus, in itinere lassis, equos suos pascētibus, ac nihil tale suspicantibus superuentus a solet fieri. Quod & nobis uitandum est, & hosti in eiusmodi occasioibus perniciēs inferenda. Hoc enim casu oppressis, nec uirtus potest nec multitudo prodesse: quia qui in acie publica uincitur pugna, licet et ibi ars plurimū prosit: tamen ad defensionē suam potest accusare fortunam. Qui uero superuentus et subsessas insidias passus est, culpam suam non potest excusare: quia hoc cuitare potuit, & per speculatores idoneos ante cognoscere.

Cum

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Cum receditur, talis fraus fieri consuevit. Recto itinere equites consequuntur. Valida manus occulte per adlia mittitur loca: ubi ad agnē inimicorum peruenerūt equites, tentāt leuiter atq; discedunt. Ille credit quicquid insidiarū fuerat prateriisse, & sine cura resolutur in negligentiam. Tunc illa manus, quæ secreto itinere destinata fuerat, superueniens opprimit ignorantes. Multi cū ab hoste discedunt, si per syluas ituri sunt præmittunt qui abrupta uel angusta occupent loca, ne ibidē ab aduersarijs patiantur insidias. Et rursus post se præcis arboribus uias claudunt, quas compedes uocant, ut aduersarijs facultatem adimant persequendi, & pene utrique parti in itinere ad subseffas communis occasio est. Nam qui præcedit, oportunitas uallibus, uel siluosis montibus, quasi post se reliquit insidias, in quas cum inciderit inimicus, recurrit ipse & adiuuat suos. Qui uero sequitur auersis semitis, longe ante destinat expeditos, ut præcedētem aduersarium arceat a transitu, deceptumq; a tergo & a fronte concludat. Dormientibus noctu aduersarijs, & qui præcefferit potest regredi, & qui sequitur, quantumuis inter sit, potest superuenire per fraudem. In transsfretatione flumiorū, qui præcedit, illam partem tentat opprimere, quæ præmissa transierat, dum reliqui alueo separantur. Qui autem sequitur festinato itinere, illos qui non potuerunt transire, comurbat.

¶ De camelis & cataphrattis equitibus. Ca. XXIII
Camelos

Camelos aliquantæ nationes apud ueteres in acie
 produxerunt: ut Vrcilani in Aphrica, Mahetes
 hodie quoq; producunt. Sed hoc genus animalium arenis
 & tolerandæ siti aptum, confusas etiam in puluere uē
 to uias absq; errore dirigere memoratur. Caterū pro-
 pter nouitatem, si ab insolitis uideatur, inefficax bel-
 lo est. Cataphratti equites propter munimina quæ ge-
 runt, a uulneribus quidē tuti: sed ppter impedimentū
 & pondus armorum, capi eos facile est: & laqueis fre-
 quenter obnoxij, contra dispersos pedites, quā contra
 eqtes in certamine meliores: tamē sunt aut ante legiōes
 positi, aut cum legionarijs mixti: quando cominus (hoc
 est manu ad manum) pugnatur, acies hostiū saepe rum-
 punt.

¶ Quomodo quadrigis falcatis, uel
 elephātis in acie possit obsisti.

Caput. XX.

Quadrigas falcatas in bello rex Antiochus &
 Mitridates habuerunt. Quæ ut primum ma-
 gnum in acie intulere terrorem, ita postmo-
 dum fuere derisui. Nam difficile currus falcatus planū
 sp inuenit agrū, & leui impedimēto retinetur: unōq;
 afflicto aut uulnerato equo decipitur. Sed maxime hæc
 Romanorū militū arte perierūt. Vbi ad pugnā uentū
 est, repente toto cāpo Romani tribulus abiecerunt: in
 quos currentes quadrigæ cum incidissent, deletæ sunt.
 Tribulus autem est ex quatuor palis confixum propu
 gnaculum: quod quomodo abieceris, tribus radijs stat

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

¶ erecto quarto infestus est. Elephantis in praelijs magnitudine corporum, barritus horrore, formæ ipsius nouitate, homines equosq; conturbant. Hos contra Ro-

Pyrhus manum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus elephantos duxit. Postea Hannibal in Aphrica, Rex Anthiocus in primis in oriente. Iugurtha in Numidia copiosos habuerunt. Ad talia duxit uersus quos diuersa resistendi excogitarunt genera armorum. Nam & Centurio in Lucania gladio manum

Promuscis (quæ promusciden uocant) uni abscidit: & bini cataphratti equi iungebantur ad currum. Quibus insidentes clibanarij, sarissas, hoc est longissimos, contos in elephantos dirigebant. Nam muniti ferro, nec a sagittarijs (quos uehebant) belua ledebantur: & earum impetu equorum celeritate uitabant. Alij contra elephantos cataphrattos milites immiserunt: ita ut in brachijs eorum, & in cassidibus uel humeris, aculei ingentes ponrentur e ferro: ne manu sua elephas bellatorum contra se uenientem posset apprehendere. Præcipue tamen uelites antiqui aduersum elephantos ordinarunt.

Velites. Velites autem erant iuuenes, leui armatura, corpore alacri: qui ex equis optime missilia dirigebant. Hi es quis prætercurrentibus ad latiores lanceas uel maiora spicula beluas occidebant: sed crescente audacia postea collecti, plures milites pariter pila, hoc est missilia, in elephantos congerebant: eosq; uulneribus elidebant. Illud tamen additum est, ut funditores cum fustibalis & fundis rotundis lapidibus destinatis, Indos (per quos

quos regebantur elephanti) cum ipsis turribus affli-
gerent atque mactarent, quo nihil tutius inuenitur.
Præterea uenientibus beluis, quasi irrupissent acie, spa-
cium milites dabant. Quæ cum in agmen medium per-
uenissent, circūfusus undique armatorum globis: cum
magistris absque uulneribus capiebantur illesæ. Car-
robalistas aliquanto maiores (hæ enim longius & ue-
hementius spicula dirigunt) superpositas curricula,
cum binis equis aut mulis post aciem ordinari conue-
nit: & cum sub iactu teli acceperint, bestie sagittis ba-
listariorum transfiguntur. Latius tamen & firmitus
contra eas præfigitur ferrum, cum in magnis corpori-
bus maiora sint uulnera. Aduersum elephantos plura
exempla & machinamēta retulimus: ut si quando neces-
sitas postulauerit, sciatur quæ sint tam immanibus be-
luis opponenda. ¶ Quid fieri debeat, si uel pars uel
totus exercitus fugerit. Caput. XXV.

Sciendū uero est, si pars exercitus uicerit & pars
fugerit, minime desperandū: cū in eiusmodi neces-
sitate, ducis cōstantia totā sibi possit uendicare uicto-
riā. Innumerabilibus hoc accidit bellis, & pro superio-
ribus sunt habiti qui minime desperarunt. Nam in si-
mili cōditione fortior creditur, quæ aduersa non fran-
gūt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat, qd ipsi
dicūt colligat cāpū: prior clamore ac buccinis exulta. Colligere
re uideatur. Hac fiducia ita pterrebit inimicos, ita suis campum.
fiduciā geminabit: quasi uictor ex oī parte disceserit.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Quod si aliquo casu omnis in acie fundatur exercitus
perniciosa clade: tamen reparationis multis fortuna
non defuit, et medicina querenda est. Dux ergo proui
dus sub ea cautela publico debet Marte confingere, ut
si quid pro uarietate bellorum, uel conditionis huma
nae secus acciderit: absq; graui detrimēto liberet uictos
Nam si uicini colles fuerint, si post terga munitio, si
ceteris abscedētibus fortissimi quiq; resūterit, se suos
que seruabunt. Frequenter iam fusa acies, dispersos ac
passim sequentes, reparatis uiribus interemit. Nam
nunquam exultantibus maius solet esse discrimen, quā
cum ex subita ferocia in formidinem commutantur.
Sed quicunq; euentus fuerit, colligendi sunt supersti
tes, bello erigendi, adhortationibus congruis et armo
rum instauratione refouendi. Tunc noui delectus, no
ua queruntur auxilia: et (quod amplius prodest) cap
tatis occasionibus in ipsos uictores per occultas insidi
as impetus faciendus est: ac sic audacia reparanda. Nec
oportunitas deerit, cum pro felicitate superbius et in
cautius mentes efferantur humanae. Si quis hunc casū
ultimum putat, cogitet euentus omnium praeliorum,
inter initia contra illos magis fuisse: quibus uictoria
debeatur. ¶ Regule bellorū generales. Ca. XXVI
In omnibus praelijs expeditionis cōditio talis est, ut
I quicquid tibi prodest, aduersario noceat: quod illum
adiuuat, tibi semper officiat. Nunquā igitur ad illius ar
bitriū aliquid facere aut dissimulare debemus: sed id so
lum

lum agere, quod nobis utile iudicamus. Contra te enim
 esse incipis, si imiteris quod fecit ille pro se: & rursus
 quicquid pro tua parte tentaueris, contra illū erit: si
 uoluerit imitari. In bello, qui plus in angarijs uigilaue-
 rit, plusq; in exercendo milite laborauerit: minus pe-
 riculū sustinebit. Nunquā miles in aciem producendus
 est, cuius antea experimenta nō coeperis. Aut inopia,
 aut superuentibus, aut terrore melius est hostem doma-
 re, quā praelio: in quo solet amplius fortuna potestatis
 habere quā uirtus. ¶ Nulla cōsilia meliora sunt, quam
 illa quæ ignorauerit aduersarij antequā facias. ¶ Oc-
 casio in praelio amplius solet inuare quā uirtus. ¶ In
 sollicitandis suscipiendisq; hostibus, si cū fide ueniant,
 magna fiducia est: quia aduersariū amplius frangunt
 traßfuge quā perēpti. ¶ Melius est post acie plura ser-
 uare præsidia, quā latius militē spargere. ¶ Difficile
 uincitur, qui uere potest de suis et de aduersarij copijs
 iudicare. ¶ Amplius inuat uirtus q̄ multitudo. ¶ Am-
 plius prodest sepe locus q̄ uirtus. ¶ Paucos uiros for-
 tes natura procreat, bona iñstitutiōe plures reddit idu-
 striā. ¶ Exercitus labore proficit, ocio consenescit.
 ¶ Nunquā ad certamen publicū produxeris militē: ni-
 si cū eū uideris sperare uictoriā. ¶ Subita conterrent
 hostes, usitata uilescunt. ¶ Qui dispersis suis incōsul-
 te insequitur, quā ipse acceperat aduersario uult dare
 uictoriā. ¶ Qui frumentū necessariaq; nō preparat,
 uicitur sine ferro. ¶ Qui multitudine & uirtute præ-
 8 3 cedit,

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

cedit, quadrata dimicet fronte, qui primus est modus.

¶ Qui imparem se iudicat, dextro cornu suo sinistrū cornu pellat inimici: qui est secundus modus. ¶ Qui sinistram alam fortissimam habere se nouerit, dextrā alam hostis inuadat: qui est tertius modus. ¶ Qui habet exercitatusimos milites, in utroq; cornu pariter præliū debet incipere: qui est quartus modus. ¶ Qui leuem armaturam optimā regit, utramq; alam hostis inuadat, ferentarijs ante aciem constitutis: qui quintus est modus. ¶ Qui nec numero militum, nec uirtute cōfidit: si depugnaturus est, de dextera sua sinistram alā hostium pulset: reliquis suis porrectis in similitudinē ueris: qui sextus est modus. ¶ Qui pauciores infirmioresq; habere se nouit, septimo modo ex uno latere aut montem, aut ciuitatem, aut mare, aut fluiuium, aut aliud quod debet habere subsidiū. ¶ Qui confidit equitatu, altiora loca querat equitibus: & rem magis per equites gerat. ¶ Qui confidit pedestribus copijs, altiora loca peditibus querat: & rem magis per pedites gerat. ¶ Cum explorator hostium latēter oberret in castris, omnes ad tentoria sua per diem redire iubeantur: & statim deprehenditur explorator. ¶ Cum consilium tuum cognoueris aduersarijs proditum, dispositionem mutare te conuenit.

¶ Quid fieri debet tractato cum multis: quid uero factururus sis, cum paucissimis ac fidelissimis, uel potius ipse tecum.

¶ Milites

¶ Milites pœna & timor in sedibus corrigunt: in expeditione spes & præmia faciunt meliores.

¶ Boni duces publico certamine nunquam nisi ex occasione aut nimia necessitate confidunt.

¶ Magna dispositio est, hostem fame magis urgere q̃ ferro. ¶ De equitatu sunt multa præcepta: sed cū hæc pars militiæ usu exercitij, armorum genere, & equorum nobilitate profecerit: ex libris nihil arbitror colligendum, cum præsens doctrina sufficiat.

¶ Quo genere depugnaturus sis nesciant hostes: ne aliquibus remedijs obsistere moliantur.

¶ Dgesta sunt (imperator inuicte) quæ nobilissimi aucthores, diuersis probata temporibus, per experimentorum fidem memoriæ tradiderunt: ut ad sagittadi peritiā, quā in serenitate tua Persa miratur, ad equitadi scientiam uel decorem, quem Hunnorum, Alanorum que natio uelit imitari, si possit: ad currendi uelocitatem, quam Sarracenus Indusq; non æquat: ad armaturæ exercitationem, cuius campi doctores uel pro parte exempla intellexisse gaudent. Nunc regula præliandi, immo uincendi artificium ingeratur: quatenus uirtute pariter ac dispositione mirabili, reiput. tuæ & imperatoris officium exhibeas & militis.

¶ FINIS TERTII.

¶ FLAVII VEGETII RENATI
DE RE MILITARI LIBRI
QUARTI PROLOGVS.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

Grestem incultāq; hominū initio secu-
li uitā, a cōmunionē mutorū animalium
uel ferarū, urbium constitutio pri-
ma discreuit. In his nomē reip. pepe-
rit cōmunis utilitas. Ideo potentissimæ
nationes ac principes consecrati nullam maiorem glo-
riam putauerunt, quā aut fundare nouas ciuitates, uel
ab alijs conditas in nomē suū sub quadā amplificatiōe
trāsferre. In quo ope clemētia serenitatis tuæ obtinet
palmā. Ab alijs enī uel pauca uel singula, a pietate tua
innumerabiles urbes ita iugi labore pfectæ sunt: ut nō
tam humana manu conditæ, quam diuino nutu uidean-
tur paratæ. Cunctos itaq; imperatores fœlicitate, mo-
deratione, castimonia, exemplis, indulgentia, studiorum
amore præcellis. Regni animiq; tui bona cernimus.
Hæc enim anticipare & superior optauit ætas: & ex-
tendi in perpetuum uentura desiderat. Quibus rebus
tantum uniuerso orbi præstitum gratulamur bonum:
quantū uel humana mens petere, uel gratia potuit di-
uina cōferre. Sed dispositionibus uestre clemētiae, quā
tū profecerit murorū elaborata constructio, Roma do-
cumētū est: quæ salutē ciuiū Capitolinæ arcis defensio-
ne seruauit, ut gloriosius postea totius orbis possideret
imperiiū. Ad cōplementū ergo operis maiestatis uestre
præceptione suscepti, rationes quibus uel nostre
ciuitates defendendæ sunt, uel hostium subruendæ, ex
diuersis autoribus in ordinē digeram: nec laboris pigo-
bit

bit cum omnibus profutura credantur.

¶ Ciuitates aut opere aut natura aut utroque debere muniri. Caput. I

Rbes atq; castella aut natura muniuntur, aut manu, aut utroq; : quod firmitus ducitur. Natura, aut loco edito uel abrupto, aut circūfuso mari siue paludibus uel fluminibus. Manu, fossis ac muris. In illo

naturali beneficio tutissimū eligētis cōsiliū, in plano queritur fundantis industria. Videmus antiquissimas ciuitates ita in campis patentibus constitutas, ut deficiente auxilio locorum: arte tamen & opere redderentur inuictæ.

¶ Non directos, sed angulosos muros faciēdos.

Caput. II

Ambitum muri directum ueteres ducere noluerunt, ne ad ictus arietum esset dispositus: sed si uiosis anfractibus iactis fundamentis clausere urbes, crebrioresq; turres in ipsis angulis ediderunt. Propterea, quia si quis ad murum tali ordinatione cōstructiō uel schalas uel machinas uoluerit admouere, non solō a fronte: sed etiam a lateribus & prope a tergo ueluti in sinum circumclusus opprimitur.

¶ Quemadmodū murus e terra iungatur aggestus, nunquā possit elidi. Ca. III.

g s Murus

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Murus autem ut nunquā possit elidi hac ratioe perficitur. Interuallo uicenu pedum interposito, duo intrinsecus parietes fabricantur. Deinde terra quæ de fossis fuerit egesta, inter illos mittitur, uelibusq; densatur: ita ut a muro primus paries parum inferior, secundus longe minor ducatur: ut de plano ciuitatis ad similitudinem graduū quasi cliuo molliusq; ad propugnacula possit ascendi. Quia nec murus ullis potest arietibus rumpi quem terra confirmat: & quouis casu destructis lapidibus, ea quæ inter parietes densata fuerit, ad muri uicem ingruentibus moles obsistit.

capitulum ¶ De cataractis, & portis, ne exurantur ab ignibus. Caput. III.

Cauetur præterea, ne portæ subiectis ignibus exurantur. Propter quod sunt corijs & ferro tegendæ. Sed amplius prodest quod inuenit antiquitas: ut ante portam addatur propugnaculum. In cuius ingressu ponitur cataracta, quæ anulis ferreis ac funibus pendet: ut si hostes intrauerint, demissa eadem extinguantur inclusi. Ita tamen supra portam murus est ordinandus: ut accipiat foramina, per quæ de superiore parte effusa aqua, subiectum extinguat incendium.

¶ De fossis faciendis. Caput. V.

Fosse autem ante urbes altissime latissimeque faciendæ sunt, ut nec possint coæquari repletiq; ab obsidentibus: et cum aquis coeperint inundari, ab aduersario cuniculum continuari minime patiantur. Nā dupli-

duplici modo opus subterraneum pera gi, earum altitudine & inundatione prohibetur.

¶ Ne sagittis hostium homines ledātur in muro. Caput. VI.

Formidatur ne multitudo sagittariorum, de propugnaculis exterritis defensoribus, appositisq; scalaris: occupet murum. Aduersum quod cataphrattas atq; scuta in ciuitatibus debēt habere quam plurima. Deinde propugnacula duplicia, saga ciliciaq; tendantur: impetumq; excipiant sagittarum. Nec enim facile transeunt spicula, quod cedit ac fluctuat. Inuentū quoq; remedium est, ut de ligno crates facerent, quas metellus uocauerunt: lapidibusq; complerent: ea arte inter binā propugnacula constitutas, ut si per scalas ascēdisset hostes, & partem aliquam ipsius cōtingerent: supra caput suum uergerent saxa.

¶ Quibus modis providendum sit, ne famem patiantur obsessi Caput. VII.

Multa defensionum oppugnationumq; sunt genera: quæ locis competētibus inferemus. Nūc sciendum est obsidendi duas esse species. Vnam cum aduersarius opportunis locis præditijs ordinatis, cōtinuis insulubus impugnat obsessos. Alteram cum uel aqua prohibet inclusos, uel deditiōem sperat a fame: quando omnes prohibuerit com meatus. Hoc enim consilio, ipse ociosus ac tutus fatigat inimicū. Ad quos casus possessores, quamuis leui suspitione pulsati, omnem alimoni

am ui.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Ad quos casus possessores, quamuis leui suspitione pulsati, omnem alimoniam uictus intra muros debent studiosissime collocare: ut ipsis exuberet substantia, aduersarios inopia cogat abscedere. Non solum autem porcinum: sed & omnium animalium genus, quod inclusum seruari potest, deputari oportet ad lardum: ut ad miniculo carnis frumenta sufficiant. Aues autem corales & sine expensa in ciuitate nutriuntur, & propter egrotantes sunt necessariae. Pabula equis congerenda praecipue, & quae apportari nequiverint exurenda. Vini, aceti, ceterarumque frugum uel pomorum congerenda sunt copiae: nihilque quod suis proficiat, hostibus relinquendum est. Nam ut hortorum cura in uiridarijs domorum, uel areis exerceatur: utilitatis aut uoluptatis ratio persuadet. Parum autem proficit plurimum collegisse, nisi ab exordio dimensione salubri per idoneos procuratores erogatio temperetur. Nunquam periclitati sunt fame, qui frugalitatem inter copiam seruare coeperunt. Imbellis quoque aetas ac sexus propter necessitatem uictus foris frequenter exclusa est, ne penuria opprimeret armatos, a quibus saepe moenia seruabantur.

¶ Quae species praeparandae sint pro defensione murorum. Ca. VIII.

Exurimenta, bitumen, sulphur, picem liquidam, oleum (quod incendiarium uocant) ad exurendas hostium machinas: conuenit praeparari.

Ad ar-

LIBER QVARTVS FOL. 62

Ad arma faciēda ferrum utriusq; temperaturæ, et car
bones seruantur in conditis: ligna quoq; hastilibus sa-
gittisq; necessaria reponuntur. Saxa rotūda de flumijs
qui pro rotunditate grauiora sunt et aptiora, mittenti-
bus diligentissime colliguntur: ex quibus muri replen-
tur & turres. Minima etiam fundis siue fustibalis uel
manibus iacienda. Maiora per onagros dirigūtur. Ma-
xima uero pondere, formaq; uolubuli, in propugnacu-
lis diriguntur: ut dimissa per præceps, non solū hostes
obruāt subeuntes: sed etiam machinamenta cōfringāt.
Rotæ quoq; de lignis uiridibus ingentissimæ fabrican-
tur: uel iter cisi ex ualidissimis arboribus cylidri (quas
tales uocant) ut sint uolubiles leuigantur. Quæ per
prorum labentia, subito impetu bellatores sternunt:
equosq; solent deterrere. Trabes quoq; & tabu-
lata uel diuersæ magnitudinis clauos ferreos esse opor-
tet i præoptu. Nā talibus oppugnantium machinis, p alias
machinas cōsueunt obsisti. Præcipue cū subitis opibus
addēda sit muris uel propugnaculis altitudo: ne aduer-
sariorū mobiles turres supemineāt et capiāt ciuitatē.

¶ Quid faciendum si neruorum disuerint
copia. Caput. IX.

Neruorum quoq; copiam summo studio expedit
colligi: quia onagri uel balistæ cæteraq; tormē-
ta, nisi funibus neruinis intenta, nihil prosunt. Et quo-
rum tamen setæ de caudis ac iubis ad balistas utiles af-
feruntur. In dubitatum uero est crines faminarum in
eiusmo-

Mulierum
romanarū
crines.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI:
eiusmodi tormentis non minorem habere uirtutē, Ro-
mana necessitatis experimēto. Nam in obsidione Ca-
pitolij corruptis iugi ac longa fatigatione tormentis,
cum neruorum copia defecisset, matrone abscessos cri-
nes uiris suis obtulere pugnatibus: reparatisq; machi-
nis aduersariorum impetum repulerunt. Maluerunt
enim pudicissimæ fœmine deformato ad tempus capite
libere uiuere cū maritis: q̄ hostibus integro decore fer-
uire. Cornua quoq; uel cruda coria proficīt colligi ad
cataphrattas tegendas aliq; machinamenta siue mu-
nimina ¶ Quid faciendum ne aqua inopiam pa-
tiantur obsessi. Caput. X.

Burgus.

Magna urbis utilitas est, cum perennes fontes
murus includit. Quod si natura non præstat,
cuiuslibet altitudinis effodiendi sunt putei: aquarūq;
haustus funibus extrahendi. Sed interdū sicciora sunt
loca, quæ mōtibus sūt saxiq; munita: ī qbus supposita
castella extra murū īferiores repperiūt fontū uenas,
ac de propugnaculis uel turribus destinatis protegūt
telis: ut aquatoribus liber præstetur accessus. Quod ul-
tra iactum teli, in cliuo tamen ciuitatis subiecta sit ue-
na: castellū paruulum (quem Burgum uocant) inter ci-
uitatem & fontē cōuenit fabricari, ibiq; balistas sagita-
tariosq; cōstitui: ut aqua defendatur ab hostibus. Præ-
terea in omnibus publicis ædificijs, multisq; priuatis, ci-
sternæ sunt diligentissime substituendæ: ut receptacula
aquis pluuiialibus, quæ de tectis effluūt præsent. Diffi-
cile enī.

cile enim uincit sitis eos, qui quamuis exigua aqua ad
potum tantum in obsidione sunt usi.

¶ Si sal defuerit quid faciendū sit. Caput. XI.

Si maxima sit ciuitas et sal defuerit, liquor ex ma-
ximi sumptus, p̄ alueos aliaq; patula uasa diffundit-
tur: qui a calore solis duratur in salem. Quod si hostis
ab unda prohibeat (nā hoc sepe accidit) harenas, quas
accitato uento mare superfuderat, aliquando colligūt
& dulci aqua eluunt: quæ sole siccata nihilominus mis-
tatur in salem.

¶ Quid faciendum cum primo impetu uenitur
ad muros. Caput. XII.

Violenta autem impugnatio, quando castellis uel
ciuitatibus preparatur, mutuo utrinq; pericu-
lo, sed maiore oppugnantium sanguine exercentur lu-
tuosa certamina. Illi enim qui muros inuadere cupiūt,
terrifico apparatu expositis copijs, in spem deditiōis
formidinem geminant: tubarum strepitu hominumq;
permixto. Tunc, quia timor magis frangit insuetos,
primo impetu stupentibus oppidanis, si discriminum
experimenta non norunt: admotis scalis inuaditur ci-
uitas. Quod si a fidētib; siue militaribus uiris repella-
tur prima congressio: statim clausis crescit audacia, &
iam non terrore: sed uiribus & arte confugitur.

¶ Enumeratio machinarum quibus muri
oppugnantur. Caput. XIII

Admouen

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Admouentur etiam testudines, arietes, falces, uinea, plutei, muscoli, turres: de quibus singulis qualiter fabricentur, quo etiam pacto praelientur uel repellantur edisseram.

¶ De ariete, falce, testudine. Ca. XIII.

DE materia ac tabulatis testudo contextitur, quæ ne exuratur incendio, corijs uel cilicijs centonibusq; uestitur. Hæc intrinsecus accipit trabem, quæ aduoc præfigitur ferro: quod falx uocatur, ab eo quod incuruata est, ut de muro extrahat lapides. Aut certe ipsius caput uestitur ferro, et appellatur aries. Vel q; habet durissimam frontem, quæ subruat muros: uel q; more arietum retrocedit, ut cum impetu uehementius feriat. Testudo autem a similitudine ueræ testudinis uocabulum sumpsit: quia sicut illa modo reducit modo profert caput, ita machinamentum interdum reducit trabem, interdum exerit, ut fortius cadat.

¶ De uineis, de pluteis, et aggere. Ca. XV.

Vineas dixerunt ueteres, quas nunc militari barbaricoq; usu causias uocant. E lignis leuioribus machina colligitur, lata pedibus. 8. alta pedibus. 7. longa pedibus. 16. Huius tectum munitiõe duplici, tabulatis eratibusq; contextitur. Latera quoq; uimine sepiuntur, ne saxorum telorumq; impetu penetrentur. Extrinsecus autem, ne immisso concremetur incendio, crudis ac recentibus corijs uel centonibus operitur. Istæ, cum plures factæ fuerint, iunguntur in ordinem: sub

sub quibus obsidentes tui ad subruenda penetrant murorum fundamenta. Plutei dicuntur, qui ad similitudinem apsidis contexuntur e uimine, et cilicij uel corijs proteguntur: termisq; rotulis, quarum una in medio, due in capitibus apponuntur. In quacumq; partem uolueris admoventur more carpenti: quos obsidentes applicant muris, eorumq; munitione protecti, sagittis siue fundis uel missilibus defensores omnes de propugnaculis ciuitatis exturbant: ut scalis ascendendi facilius praestetur occasio. Agger autem ex terra lignisq; extollitur contra murum, de quo tela iactantur.

¶ De musculis. Cap. XVI.

Musculos dicuntur minores machinas: quibus pro Musculi. tecti bellatores si lutum effuerit, aut ciuitatis fissatum, apportatis lapidibus, lignis, ac terra, non solum complent: sed etiam solidant, ut turres ambulatoriae sine impedimento iungantur ad murum. Vocantur autem a marinis beluis musculi. Nam quemadmodum illi, cum minores sint, tamen balenis auxilium administrant: iugiter exhibent: ita istae machine breuiores, deputatae turribus magnis, aduentui illarum parant uiam: itineraq; praemuniunt.

De turribus ambulatorijs. Caput. XVII.

Turres autem dicuntur machinamenta, ad aedificiorum speciem ex trabibus tabulatisq; compacta: ne tantum opus hostili concremetur incendio, diligentissime ex crudis corijs uel centonibus committitur:

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

nitur: quibus pro modo latitudinis additur altitudo. Nā interdum tricenos pedes p quadrum, interdū quadragenos uel quinquagenos lata sunt. Proceritas autē ipsarum tanta sit, ut non solum muros: sed etiam turres lapideas altitudine superēt. His plures rotæ mechanica arte subduntur: quarū lapsu uolubili magnitudo tam alta moueatur. Præsens autem periculum ciuitatis est si ad murum fuerit turris admotā: Plures enī accipit scalas, & diuerso genere conatur irrumpere. Nā in inferioribus habet arietem, cuius impetu destruit muros. Circa uero mediā partē accipit pomē, factā de duabus trabibus, septūq; de uimine, quē cito prolatum inter turri murūq; cōstituunt: et p eū ingredientēs de machina bellatores in ciuitatē transeunt, & occupant muros. In superioribus autē turre illius partibus cōtati et sagittarij callocantur, qui defensores urbis cōtis, missilibus, saxiq; ex alto psternāt. Quo factō ciuitas capitur sine mora. Quid enim auxilij superest, cum hi qui de murorum altitudine sperabāt, repēte supra se afficiāt altiorū hostiū murū? ¶ Quemadmodum ambulatoria turris possit incēdi. Caput. XVIII.

HVictam manifesto discrimini occurritur multis modis. Primum si confidentia uel uirtus est militaris, eruptione facta, globus egreditur armatorū & ui hostibus pulsīs machinamentū illud ingens direptis corijs ignis exurit. Quod si oppidani exire nō audeant, maiores balistas, malleolos, uel phalaricas cū incendio

LIB
in
trin
ubi
Pha
ro:
tum
diar
to m
nā f
cū h
cēsis
P
terib
ne de
re. C
nati
re cō
pugn
alian
muri
q; de
tes a
C
I
lo

incendio destinant: ut pruptis corijs uel centonibus in
 trinfecus flamma condatur. Malleoli uelut sagittæ, & Mallioli.
 ubi adheferint (quia ardentes sunt) uniuerſa cōſlagrāt. Phalarica.
 Phalarica autem ad modū hāſtæ ualido præſigitur fer
 ro: iter tubum etiam & haſtile ſulphure, reſina, bi
 tumine, ſtuppisq; conuoluntur inſuſo oleo: quod incen
 diariū uocant. Quæ baliſtæ impetu deſtinata, prærup
 to munimine ardens ſigitur ligno: turritamq; machi
 nā frequēter incēdit. Depoſiti quoq; homines funibus
 cū hoſtes dormiunt, in latebris portant lucernas, & i
 cēſis machinis rursus leuantur in murum.

¶ Quemadmodum altitudo muris addatur. Ca. XIX.

Præterea partem muri, ad quam machina conatur
 accedere, cemento atq; lapidibus uel luto ſiue la
 teribus, poſtrema tabulatis extruendo faciūt altiorē:
 ne deſeſores moeniū deſup urbi uētura poſſit opprime
 re. Conſtat autē inefficax machinamentū reddi, ſi iue
 niatur inferius. Verū obſidētes eiufmodi dolū ad hibe
 re cōſueuerunt: Primo talem exſtruūt turrē, quæ pro
 pugnaculis ciuitatis uideatur inferior. Deinde ſecreto
 aliam de tabulatis intrinfecus faciūt turriculam, et cū
 muris fuerit machina ſociata, ſubito funibus trochleis
 q; de medio turricula illa producitur: de qua egredien
 tes armati (qā altior inuenitur) ſtatī capiūt ciuitatē.

¶ Quo pacto fodiatur terra, ut machina nocere non
 pōt. C. XX.

Interdū lōgiſſimas ferratasq; trabes (poſſit. C. XX.)
 opponūt machine ueniētī, eāq; a muri uicinitate p
 pellūt. Sed

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Rhodiorum
astutia.

Sed cum Rhodiorum ciuitas oppugnaretur ab hostibus, & turris ambulatoria super murorum altitudinē ac turrium omnium pararetur: mechanici ingenio inuentum est tale remedium. Per noctem sub fundamento muri cuniculum fodit: & illum ad quem die postero turris fuerat promouenda, nullo hostium sentiente, egesta terra cauauit intrinsecus: & cum rotis suis moles impulsa fuisset, atq; ad locum qui subtus cauatus fuerat uenisset: tanto pondere solo cedent e subsecit, ut nec iungi muris aut moueri ulterius potuit. Ita ciuitas liberata est, derelictaq; machina.

De scalis, sambuca, exostra, & tollenone. Cap. XXI.

Admotis turribus funditores lapidibus, sagittarij iaculis, manubalistarij uel arcubalistarij sagittis, iaculatores plumbatis ac missilibus, e muris submouent homines. Hoc facto scalis appositis occupant ciuitatem. Sed qui scalis nituntur, frequenter pe-

Capaneus.

riculum sustinent: exemplo Capanei, a quo primū hæc scalarum oppugnatio perhibetur inuenta: qui tanta ui occisus est a Thebanis, ut extinctus fulmine diceretur.

Sambuca.

Et ideo sambuca, exostra, & tollenone obsidentes in murum hostium penetrant. Sambuca dicitur ad similitudinem cythare. Nam quemadmodum i cythara chordæ sunt: ita in trabe, quæ iuxta turrim ponitur, funes sunt, qui pontem de superiore parte trocleis laxant, ut descendat ad murum: statimq; de turri exeunt bellatores, & per eā transeuntes moenia urbis inuadunt. Ex

Exostra.

ostræ

oftra dicitur pōs quē superius exposuimus: qui de tur-
ri in murum repēte protruditur. Tollenō dicitur quo Tollenon.
ties una trabs in terram praelata defigitur. Cui in
summo uertice alia transfuersa trabs longior, dimensa
medietate connectitur: eo libramento, ut si unū caput
depreſeris, aliud erigatur. In uno ergo capite crati-
bus siue tabulatis contextitur machina: i qua pauci col-
locantur armati. Tunc per funes uno attracto depreſ-
ſoq; alio capite eleuati imponuntur in murum.

¶ De balistis, onagris, scorpionibus, arcubalistis,
fustibalis, fundis, per quæ tormenta defen-
ditur murus. Caput. XXII.

ADuersum hæc obſeſſos defendere cōſueuerunt
balistæ, onagri, scorpiones, arcubalistæ, fusti-
bali, sagittarij, fundæ. Balista funibus, neruis, chordis: Balista;
q; tenditur: quæ quanto proluxiora brachiola habue-
rit, hoc est quanto maior fuerit, tanto spicula longius
mittit. Quæ & si iuxta artem mechanicam tempe-
retur, et ab exercitatis hominibus, qui mensuram eius
ante collegerint, dirigatur: penetrat quodcumq; per-
cuſerit. Onager autem dirigit lapides: sed præ neruo Onager.
rum crassitudine & magnitudine saxorum pondera
iaculatus. Nam quanto amplior fuerit, tanto maiora
saxa fulminis more contorquet. His duobus generi-
bus nulla tormētorum species uehementior inuenitur.
Scorpiones dicebātur quas nunc manubalistas uocāt: Scorpiōes.
ideo sic nūcupati quod paruis subtilibusq; spiculis inse-

FLA. VGETII DE RE MILITARI
rant mortem. Fustibalos, arcubalistas, et fundas describere superfluum puto: quæ præsens usus agnoscit. Saxis tamen grauioribus per onagrum destinatis, non solum equi eliduntur & homines: sed etiam hostium machinamenta franguntur.

¶ Aduersum arietes prosunt culcitrae, laquei, lupi: & columnæ grauiores. Ca. XXIII.

Aduersum arietes etiam uel falces sunt plura remedia. Aliquantum centones & culcitrae sunt: bus calcant, & illis opponunt locis qua cedit aries: ut impetus machinae materia molliore fractus non destruat murum. Alij laqueis captos arietes, per multitudinem hominum de muro in obliquum trahunt: & cum ipsis testudinibus euertunt. Plures in modum forficis dentatum funibus alligant ferrum, quod lupum uocant: apprehensumque arietem aut euertunt, aut ita suspendunt ut impetum non habeat ferendi. Interdum bases columnæ marmoreæ uibrato impetu iaciuntur e muris: arietesque confringunt. Quod si tanta uis fuerit, ut murus arietibus perforetur, & (quod sepe accidit) decadat, salutis una spes superest, ut destructis domibus alius intrinsecus murus addatur, hostesque intra binos parietes (si penetrare tentauerint) perimantur.

¶ De cuniculis per quos murus defoditur. Ca. XXIII

Cuniculus. **A**liud genus oppugnationum est, subterraneum atque secretum, quod cuniculum uocant: a leporibus qui casulas sub terras fodiunt, ibique conduntur.

Adhi

Adhibita ergo multitudine ad speciem metallorum, in quibus auri argenteque uenas besforum rimatur industria, magno labore terra defoditur: cauatoque specu exitum ciuitatis inferna queritur uia. Quae fraus duplicibus operatur insidijs. Aut enim penetrant urbem, et noctu non sentientibus oppidanis egrediuntur per cuniculum, referatisq; portis suorum agmen inducunt, hostesq; in ipsis domibus perimunt ignorantes. Aut certe cum ad murorum fundamenta peruenerint, suffodiunt eorum maximam partem, appositis siccioribus lignis: runamq; muri tumultuario opere suspēdunt. Sarmenta insuper iungunt aliaq; fomenta flammaram. Tūc pręparatis bellatoribus subter ignis immittitur, combustisq; collūnis ligneis atq; tabulatis, muro subito corruente irruptioni aditus referatur.

¶ Quid facere debeant oppidani, si hostes irruerint ciuitatem. Ca. XXV.

Innumerabilibus declaratur exēplis, sepe casos ad intermitionem hostes: qui peruaseraut ciuitatem. Quod sine dubio euenit, si oppidani muros ac turres retinuerint: uel altiora loca occupauerint. Tūc enim de fenestris ac tectis omnis ætas ac sexus irrumpentes obruunt saxis, alijsq; generibus telorum. Quod ne sustineant obsidentes, portas ciuitatis aperire consueuerunt, ut resistere desinant, fugiendi potestate concessa. Neccssitas enī quedā uirtutis est desperatio ī hoc ca

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

Vnum oppidanis auxilium est, siue per diem siue per noctem hostis intrauerit: ut muros turreſq; teneant, ac loca ſuperiora conſcendant: hoſteſq; per uicos & plateas undiq; obruant dimicantes.

¶ Quæ ſit adhibenda cautela, ne hoſteſ
furtim occupent murum.

Caput. XXVI.

FRequenter dolum excogitant obſidentes, ac ſimulata deſperatione longius abeunt. Sed ubi poſt metum, murorum uigilijs dereliſtis, requieuerit incauta ſecuritas, tenebrarum ac noctis occasione captata cum ſcalis clanculum ueniunt, murosq; conſcendunt. Propter quod maior eſt adhibenda cuſtodia cum hoſtis abſceſſerit, & in ipſis muris ac turribus tuguriola locanda. In quibus uigiles hybernis menſibus ab hyemribus uel frigore, æſtiuis defendantur a ſole. Illud quoq; uſus inuenit, ut acerrimos ac ſagaciſſimos canes in turribus nutrit: qui aduentum hoſtium odore præſentiant, latratuq; teſtentur. Anſeres quoq; non minore ſollertia nocturnos ſuperuentus clamoribus indicant. Nam ingreſſi Capitolinam arcem Galli, Romanum nomen eruerant: niſi clamore anſerum excitatus Manlius reſtituiſſet. Mira diligentiâ ſiue fortuna uiros, qui uniuerſum orbem erant in ſuri ſub iugum, auis una ſeruauit.

¶ Quomodo oppidanis inferantur inſidiæ
Caput. XXVII.

Non

Non solum in obsidionibus, sed in uniuerso genere bellorum super omnia ducitur, hostium consuetudinem explorare diligenter ac nosce. Opportunitas enim insidiarum aliter non potest inueniri: nisi scias quibus horis aduersarius a laboris intentione discedat, quibus reddatur incautior, interdū medio die, interdum ad uesperum, saepe nocte, aliquando eo tempore quo sumitur cibus: cum utriusque partis milites ad requiem aut curanda corpora disperguntur. Quod in ciuitate cum coeperit fieri, obsidentes astu se de praelio subtrahunt, ut aduersariorum negligentia licentiam tribuant. Quae ipsa impunitate cum creuerit, repente admotis machinis, uel apposis scalis occupant ciuitatem. Et ideo in muris saxa caeteraque tormenta ponuntur in promptu, ut cognitis insidijs occurrentes, ad manus habeant quod supra capita hostium euoluant atque iaculentur.

¶ Quid faciant obsidētes ne ab oppidanis patiantur insidias. Cap. XXVIII.

Cum negligentia interuenerit paribus insidijs subiacent obsidentes. Nam siue cibo siue somno fuerint occupati, siue ocio aut aliqua necessitate dispersi: tunc oppidani repente prorumpunt, ignorantes perimunt, arietes, machinas, ipsosque aggeres ignibus cremant: omniaque in perniciem suam fabricata opera subuertunt. Propter hoc obsidentes ultra iactum teli fossam faciunt, eamque non solum uallis et sudibus: sed

etiam

Loricula

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
etiam turriculis instruunt: ut erumpentibus ex ciuitate possint obistere, quod opus loriculam uocant, & sepe cum obsidio describitur, inuenitur in hystorijs loricula urbem esse circumdatam.

¶ Quo genere tormentorum defendantur ciuitates.

Caput. XXIX.

Sed ex alto destinata missilia, siue plumbata, uel lancea, ueruta, uel spicula in subiectos uehementius cadunt. Sagittae quoque arcubus missae, & saxa manibus, fundis, siue fustibalis directae, quanto de excelsiori loco exeunt: tanto longius penetrant. Balistae uero & onagri, si a peritis diligentissime temperentur, uniuersa praecidunt. A quibus nec uirtus ulla nec munimina possunt defendere bellatores. Nam more fulminis quicquid percusserint aut dissoluere, aut irrumperere consueuerunt.

¶ Quomodo mensura colligatur, ad scalas uel machinas faciendas. Caput. XXX.

Ad capiendos muros scale uel machinae plurimum ualent: si ea magnitudine compactae fuerint, ut altitudinem exuperent ciuitatis. Mensura autem colligitur duplici modo: Aut enim linum tenue & expeditum, uno capite nequitur in sagitta: quae cum ad muri fastigia directae peruenerit, ex mensura lini murorum altitudo deprehenditur. Aut certe cum sol obliquus umbram turrium murorumque iaculatur in terram: tunc ignorantibus aduersarijs, umbræ illius spatium mensuratur.

ratur. Itēq; decēpeda figitur, & umbra illius similiter
mēsuratur. Quo collecto numero, nemo dubitat ex um-
bra decēpedæ inueniri altitudinē ciuitatis, cū sciatur
quāta altitudo, quātum umbra mittat ī longum. Quæ
ad oppugnādas uel defendēdas urbes autores bellica-
rū artū prodiderūt, uel quæ recētior necessitatū usus
inuenit, pro publica (ut arbitror) utilitate digessi: illud
iterū iterūq; cōmonens, ut solertissimē caueatur, ne quā-
do aut potius iopia emergat, aut cibi: qbus malis nulla
arte succurritur. Ideoq; ītra muros tāto plura cōdēda
sūt, quāto scitur clausuræ tēpus in obsidētiū potesta-
te consistere. ¶ Præcepta belli naualis. Cap. XXXI

PRæcepto maiestatis tuæ (imperator inuictē) ter-
restris prælij rationibus absolutis: naualis belli re-
sidua (ut opinor) est portio. De cuius artibus ideo pau-
ciora dicenda sunt, quia iam dudum pacato mari cum
barbaris nationibus agitur terrestre certamen. Roma-
nus autem populus pro decore & utilitate magnitudi-
nis suæ, non propter necessitatem tumultus alicuius,
clāsem parabat ex tempore: sed ne quando necessitatē
sustineret, semper habuit præparatam. Nemo enim bel-
lo lacescere aut facere audet iniuriam ei regno uel po-
pulo, quē expeditū & promptū ad resistendū uindicā-
dūq; cognoscit. Apud Misēnū ergo & Rauennā singu-
la legiones Romani nōis cū clāsisibus stabant: ne lōgius
a tutela urbis abscederēt: & cū ratio postulasset, sine
mora, sine circuitu ad oēs mūdi ptes nauigio puenirēt

Nam

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Nam Misenatum classis, Galliam, Hispanias, Mauritaniam, Aphricam, Aegyptum, Sardineam, atq; Siciliã in proximo habebat. Classis autẽ Raucennantiũ, Epiro Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cretam, Cyprum petere directa nauigatione consueuerat: quia i rebus bellicis celeritas amplius solet, p desse quam uirtus.

¶ Nomina iudicum qui præerant classi. Cap. XXXII
Liburnis autem, quæ in Campania stabant, præfectus classis Misenatum præerat. Eas uero quæ in Ionio mari locatæ fuerant, præfectus classis Rauennatium retinebat. Sub quibus erant deni tribuni per cohortes singulas constituti. Singulæ autem liburnæ singulos nauarchos, id est quasi nauicularios habebant: qui exceptis cæteris, nautarũ officijs gubernatoribus atq; remigibus & militibus exercendis, quotidianã curam & iugem exhibebant industriam.

¶ Vnde appellantur liburnæ. Caput. XXXIII.

Diuersæ autem provinciæ quibusdam tẽporibus mari plurimum potuerunt: & ideo diuersa genera nauium fuerunt. Sed Augusto dimicante Attiaco prælio cum liburnorũ auxilijs præcipue uictus fuisset Antonius: experimento tãti certaminis patuit liburnorum naues cæteris aptiores. Ergo similitudine & nomine usurpato, ad earundẽ instar classẽ Romani præcipes texuerunt. Liburnia namq; Dalmaciæ pars est Iadertinae subiaccens ciuitati, cuius exemplo nunc naues bellicæ

bellicæ fabricantur: & appellantur liburnæ.

¶ Qua diligentia fabricantur liburnæ

Caput. XXXIII.

Sed cum in domibus struendis harenæ uel lapidū
qualitas requiratur, tanto magis in frican dis na
uibus diligencie, cuncta querenda sunt: quāto maius pe
riculum est nauem uitiosam esse quam domum. Ex cy
presso ergo & pinu domestica, siue syluestri larice, et
abiete precipue liburna cōtexitur: utilius æreis clauis
quam ferreis cōfigenda. Quæ licet esse grauior aliquā
to uideatur, expensa tamen, quia amplius durat, lucrū
probatur afferre. Nam ferreus clauos tempore & hu
more celeriter rubigo consumit: ærei autem etiā in flu
tibus propriam substantiam seruant

¶ Qua obseruatione sit cadenda mate
ries. Caput. XXXV.

Obseruandum præcipue, ut aquintadecima luna
usq; ad uigessimam tertiam arbores præscindatur
ex quibus liburnæ contexendæ sunt. His enī tāiū octo di
ebus cesa materies immunis seruetur a carie. Reliquis
autem diebus præcisa, etiam eodem anno interna uermi
um labe exesa in puluerem uertitur. Quod ars ipsa &
omniū architectorū quotidianus usus edocuit, et cōtē
platione ipsius religionis agnoscimus: quā pro æterni
tate his tantū diebus placuit celebrari.

¶ Quo mense sint cadēda trabes. CXXXVI.

Aedūtur autem trabes utiliter post solstitium
Æstiuum.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Illud etiā cauendū ne cōtinuo ut deiectæ fuerūt trabes
secentur: uel statī ut sectæ fuerint mittātur in nauē. Si
quidē et adhuc solidæ arbores etiā diuisæ per tabulas
duplices ad maiorē siccitatē mereātur inducias. Nā ui
rides cōpinguntur, cū natiuū humorē exsudauerint cō
trahūtur, & rimas faciunt latiores, quo nihil est peri-
culosius nauigātibus. ¶ De mō liburnarū C. XXXVII

Quod ad magnitudinē ptinet, minimæ liburnæ re
morū habēt singulos ordines, paulo maiores bi
nos, idoneæ mensuræ ternos uel quaternos: in
terdū quinos sortiuntur remigū gradus. Nec hoc cuiq̃
enorme uideatur, cū in Actiaco prælio lōge maiora re
ferātur cōcurrīse nauigia: ut seniorū etiā uel ultra or
dinū fuerit. Scaphæ tamē maioribus liburnis explora-
toriæ sociātur, quæ uicenos prope remiges in singulis
partibus habebāt: quas Britāni pyctas uocant. Per has
& superuentus fieri & cōmeatus aduersariorū nauīū
aliquādo ītercipi aſolet, & speculandi studio aduētus
earū uel consiliū deprehendi. Ne tamē exploratoriæ
naues cādore pādātur, colore Veneto (q̃ marinis est flu
ctibus similis) uela tinguntur & funes: cera etiā quā
ungere solent naues inficitur. Nautæ quoq; uel milites
Venetam uestem induunt, ut nō solum per noctem: sed
etiā per diem facilius lateant explorantes.

¶ Nomina uentorū & numerus. Ca. XXXVIII.

Quicunq; exercitum armatis classibus uehit, tur
binum signa debet ante prænoscere. Procellis

nam

olor.
enetus.

namque & fluctibus liburnæ grauius quam ui ho-
 stium sepe perierunt. In qua parte naturalis phi-
 losophiæ tota est adhibenda solertia: quia uentorum et
 tempestatum coelesti ratione natura colligitur. Et pro
 acerbitate pelagi, sicut cantos & prouidos cautela tu-
 tatur: ita negligentes extinguit incuria. Igitur uento-
 rum numerum atq; uocabula, ars nauigandi primum
 debet inspicere. Veteres autem iuxta positionem car-
 dinũ tantum quatuor uentos principales a singulis cœ-
 li partibus flare credebant. Sed experimento posterior
 ætas duodecim comprehendit. Horum uocabula ad sub-
 mouendam dubitationem non solum Græca, sed etiã la-
 tina protulimus: ita ut uentis principalibus declaratis,
 eos qui ipsis dextra leuag; iuncti sunt indicemus. A uer-
 no itaq; solstitio. i. ab orientali cardine, sumimus exor-
 dium: ex quo uentus oritur ἀπὸ κλιώτης id est subso-
 lanus. Huic a dextra adiungitur κοκκίας. A sinistra
 eurus siue uulturus. Meridianum autem cardinem pos-
 sidet νότος id est auster. Huic a dextra iungitur λευκο-
 ποτος id est albus notus. A sinistra libonotos. i. co-
 rus. Occidentalem uero cardinẽ tenet ζέφυρος. Huic
 a dextra iungitur λί.† siue Aphricus. A sinistra ἰόνους
 siue Fauonius. Septentrionalẽ uero cardinem sortitus
 Απάρκτιος siue septentrio. Cui adheret a dextra Thra-
 cias siue Circius. A sinistra boreas id est aquilo. Hi
 sepe singuli, interdum duo, magnis autem tempe-
 statibus etiam tres pariter flare consueuerunt.

Horum

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Horum impetu maria, quæ sua sponte tranquilla sunt et quieta, undis æstuantibus seuiunt. Horum statu pro natura temporum uel locorum ex procellis serenitas redditur: & rursus in procellas serena mutantur. Nā secūdo spiramine optatos classis inuenit portus, aduerso stare uel regredi, aut discrimen sustinere compellitur. Et ideo difficile naufragium pertulit, qui uentorū rationem diligenter in spexit.

Quibus mensibus tutius nauigetur.

Caput. XXXIX.

Sequitur mensium dierumq; tractatus. Neq; enim integro anno uis atq; acerbitas maris patitur nauigantes: sed quidam menses aptissimi, quidam dubij, reliqui classibus intractabiles sunt lege naturæ. Phenice decursu. i. post ortum pleadium a die. 6. kalendas lunij usq; ad arcturi ortum. i. in diem. 18. kalendas octobris secūra nauigatio creditur: quia æstatis beneficio uentorum acerbitas mitigatur. Post hoc tempus usque in tertium Idus nouembris incerta nauigatio est, & discrimini propior. Propterea quia post septembris Idus oritur arcturus uehementissimum sydus. Octauo kalendas octobris æquinoctialis euenit acerba tempestas. Circa nonas uero octobris hedi pluuiiales quinto Idus eiusdem Taurus. A nouembri autem mēse crebris tempestatibus nauigia conturbat uergiliarum hyemalis occasus. Ex die igitur tertio Iduum nouembris usque in diem. 6. Iduum Martij maria clauduntur. Nam lux

lux minima, noxq; proluxa, nubium densitas, aeris obscuritas. Ventorum, hyemum uel niuium geminata seuitia non solum classes a pelago: sed etiam commeantes a terrestri itinere deturbat. Post natalem uero (ut ita dicam) nauigationis qui sollēni certamine publicoque spectaculo multarum gentium celebrantur, plurimorum syderum ipsiusque temporis ratione usque in Idus Maias periculose maria tentantur: non quod negotiatorum cesset industria, sed quia maior adhibenda est cautela, quādo exercitus nauigat cū liburnis, quā cum priuatorum mercium festinat audacia.

¶ Quemadmodum tempestatum obseruantur signa. Caput. XL.

Præterea aliquorum ortus occasusque syderum, tempestates uehementissimas commouent. In quibus licet certi dies auctorum attestatione signentur: tamē quia diuersis casibus aliquando mutantur: confitendū est quod cœlestes causas humana conditio ad plenum scire prohibetur. Nauicæ igitur obseruationis curam trifariam diuidunt. Aut enim circa diem statutum, aut ante, uel postea tempestates fieri comperium est. Unde præcedentes $\omega\rho\chi\epsilon\acute{\iota}\mu\alpha\sigma\iota\nu$ nascētes de sollēni $\epsilon\omega\iota\chi\epsilon\acute{\iota}\mu\alpha\sigma\iota\nu$ subsequentes $\mu\epsilon\tau\omega\chi\epsilon\acute{\iota}\mu\alpha\sigma\iota\nu$ Græco uocabulo nūcupauerunt. Sed omnia enumerare nominatim aut ineptum uidetur, aut longum: cum auctores plurimi, non solum mensium, sed etiam dierum rationem diligenter expresserint. Trāsitusque syderum, quos plures

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

netas uocant, quum præscripto cursu dici, arbitrio creatoris suscipiunt signa uel deserunt, frequenter asolēt serena turbare. Inter luniorum autem dies tempestatibus plenos, & nauigantibus quā maxime metuēdos, nō solum peritiæ ratio: sed etiam uulgi usus intelligit.

¶ De prognosticis quibus noscitur serenitas & turbatio aeris. Caput. XLI.

Multis quoque signis & de tranquillo procellæ, & de tempestatibus serena produntur. Quæ uelut in speculo lunæ orbis ostendit. Rubicūdus enim color uentos: ceruleus indicat pluuias. Ex utroque commixtus nimbos & furentes procellas. Letus orbis ac lucidus serenitatem nauigijs repromittit, quam gestat in uultu: præcipue si quarto ortu neque obtusis cornibus rutilat, neque infuso fuerit humore fuscata. Sol quoque exoriens uel diem condens, interest utrum æqualibus gaudeat radijs, an obiecta nube uarietur, utrum solido splendore fulgidus, an uentis urgentibus igneus, neue pallidus uel pluuiæ sit impendente maculosus. Aer uero & mare ipsum nubiumque magnitudo uel species sollicitos instruit nautas. Aliquanta ab auiibus, aliquanta significātur a piscibus: que Vergilius in Georgicis diuino pene comprehendit ingenio: et Varro in libris naualibus diligenter excoluit. Hæc gubernatores sese scire profitentur, sed eātenus quatenus eos i peritiæ usus instruit non altior doctrina firmavit
De

¶ De æstuarijs, hoc est de rheumate.

Caput. XLII.

Elementum pelagi tertia pars est mundi: qđ præter uentorum flatum suo quoque spiramine motuq; uegetatur. Nam certis horis diebus pariter ac noctibus æstu quodam (quod rheuma uocāt) ultro citroq; percurrit: & more torrentium fluminū nunc exundat in terras: nunc refluit ī altitudinem suam. Hæc recipro cantis meatus ambiguitas cursum nauium secunda adiuuat, retardat aduersa: quæ dimicaturō magna sunt cautiōe uitanda. Neque enim auxilio remorum rheumatis impetus uincitur: cui interdum cedit & uentus. Et quoniam in diuersis regionibus diuerso lunæ crescentis minuentisque statu, certis horis ista uariātur: ideo prælium nauale gesturus, consuetudinem pelagi uel loci, ante congressum debet agnoscere.

¶ De locorum noticia siue remigibus.

Caput. XLIII.

Nautarum gubernatorumque sollertia est, loca in quibus nauigatur, portusque cognoscere: ut infesta prominentibus uel latentibus scopulis uadosa ac sicca uitentur. Tanto enim securitas maior est, quāto mare altius fuerit. In nautis diligentia, in gubernatoribus peritita, in remigibus uirtus eligitur. Propterea quia naualis pugna tranquillo committitur mari: liburnarumque moles nō uentorum flatibus, sed remorum pulsu aduersarios percutit rostris: eorumque rur

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

sum impetus uitat. In quo opere lacerti rem gū, Tars
clauum regentis magistri uictoriam præstat.

¶ De telis tormen-isque naualibus. Cap. XLVIII.

Multa quidem armorum genera prælium ter-
restre desyderat: sed nauale certamen non so-
lum plures armorum species uerum etiam machinas et
tormenta flagitat tanq̃ in muris dimicetur et turribus
Quid enim crudelius congressione nauali, ubi et aquis
homines perimuntur & flammis? Præcipua ergo esse
debet cegminum cura: ut cataphratti uel loricati, galea-
ti etiam & ocreis muniti sint milites. De onere nam-
que armorum nemo potest conqueri, qui stans pugnat
in naubus. Scuta quoque ualidiora propter ictus lapi-
dum, et ampliora sumantur propter falces et harpago-
nes, aliaque naualia genera telorū. Sagittis, misilibus,
fundis, fistibulis, plumbatis, onagris, balistis, scorpiōi-
bus, iacula inuicem diriguntur et saxa: et (quod est gra-
uius) qui de uirtute presumunt ad motis liburnis inie-
ctis pōtib; in aduersariorū transeūt naues: ibiq; gla-
dijs manu ad manū (ut dicitur) cominus dimicāt. In ma-
ioribus etiā liburnis ppugnacula turrestq; cōstituunt:
ut tanquam de muro, ita de excelsis tabulatis facilius
uulnerent & perimant inimicos. Oleo incendiario, stu-
pa, sulphure, & bitumine obuolutæ et ardentes sagit-
tæ per balistas in hosticarum nauū alueos insiguntur
unctasq; cera & pice & resina tabulas tot fomeneis ig-
nium repente succendunt. Alij ferro interimuntur et
saxo, alij

saxo, alij ardere coguntur in fluctibus: inter tanta-
men mortium genera, qui acerrimus casus est, absumū-
tur a piscibus & insepulta sunt corpora.

¶ Quomodo in nauali bello collocentur
insidiæ. Caput. XLV.

Adinstar autem terrestris prælii superuentus fi-
unt ignorantibus nautis: uel circa opportunas
insularū angustias collocantur insidiæ. Idque agitur ut im-
parati facilius deleantur: si longo remigio fatigati sunt
hostiū nautæ, si uento urgentur aduerso, si prostris est
rheuma, si nihil suspicantes dormiunt inimici, si statio
quam tenent exitum non habet, si dimicandi optata ue-
nit occasio, fortunæ beneficijs iungende sunt manus,
& ex opportunitate prælium conferendum. Quod si
cautela hostium, euitatis insidijs, publico Marte consti-
gat, tunc liburnarum instruendæ sunt acies non directæ
ut in campo, sed incuruæ ad similitudinem lunæ, ita ut
productis cornibus acies media sinuetur: ut si aduersa-
rij prorumpere tentauerint, ipsa ordinatione circunda-
ti deprimantur. In cornibus autem præcipuum robur et
liburnarum collocetur & militum.

¶ Quid fiat cum aperto Marte nauale com-
mittitur bellum. Cap. XLVI.

Praterea utile est, ut alto et libero mari tua sem-
per classis utatur. Inimicorum uero semper pella-
tur ad littus: quia pugnandi impetum perdunt, qui de-
truduntur in terras. In huiusmodi certamine tria armo-

Antea
fulx
Superius
FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
rum genera solent ad uictoriam plurimum prodesse:
asserres, falces, bipennes. Aser dicitur cum trabs subti-
lis ac longa ad similitudinem antennæ pendet in malo
utroque capite ferrato. Hunc siue a dextra, siue a sini-
stra parte aduersariorum se iunxerint naues pro uice
arietis ui impellunt: qui bellatores hostium siue nau-
tas sine dubio prosternit ac perimit, ipsamque nauē se-
pius perforat. Falx autem dicitur acutissimum ferrum
curuatum ad similitudinem falcis: quod contis longio-
ribus inditum, collatorios funes, quibus antenna suspē-
ditur, repente præcidit: collapsisque uelis liburnam pi-
griorem & inutilem reddit. Bipennis est securis ha-
bēs ex utraque parte latissimū & acutissimū ferrū. Per
has in medio ardore pugnandi peritissimi nautæ uel mi-
lites cum minoribus scaphulis secreto incidunt: funes:
quibus aduersariorum ligata sunt gubernacula. Quo
facto statim capitur tãquam inermis & debilis nauis.
Quid enim salutis superest ei qui amiserit clauum? De
lusorijs, quis in Danubio quotidianis utuntur excubijs,
reticendum puto: quia artis amplius in his frequentior
usus inuenit, quam uetus doctrina monstrauerit.

FLAVII VEGETII RENATI
DE RE MILITARI LI-
BRI Q VATVOR
FINEM HA-
BENT.

AD

AD MAGNIFICVM SENA
TOREM MINVM ROSCI-
VM PHILIPPI BERO
ALDI EPISTOLA

REI MILITARIS DIS-
ciplina ceteris omnibus
haud dubie præcellit: utpote
maximorum regnorum esse
ATRIX ac parens. Hæc Cyro
Persæ, hæc Alexandro Mace-
doni, hæc Cæsari Romano no-
men peperit æternum. Hæc innumeros principes nunc
olī immortalitate donauit. Hæc orbē terrarū parere
Romano imperio coegit. Vnde non minus uere quam
speciose dixit Arpinas orator. Cedat forum castris o-
ciū militiæ, scilicet gladio, umbra soli. De hac tā præcla-
ra tanque excellenti disciplina militari prisco sæculo
nō pauci cōmētātes scripsere eloquēter & sciēter. Ex
quibus plane conditoribus ad nepotes peruenērūt Frō-
tinus, Vegetius, Helianus ac Modestus: q̄ ueluti quadri-
ga per militarem campum latissime decurrunt: omnes-
que militiæ meandros cum laude ingrediuntur. Hos e-
go nūprime relegi emēdauiq; Mine mi aruditorū no-
bilissime in pōticulano tuo feriatu: quo saluberrimo se-
cessu nihil amenius nihil magnificētius, nihil pulchrius
nouī Adco ut Laurentinū Plinianū ut uillæ Lucullianæ
ut præ-

ut pratoria omnia a luxuriosis edificatoribus magni-
ficenter extructa cum Ponticulano Rosciorum com-
parari uix mereantur. Te beatū meritissimo nūcupāt,
cui res adest & uirtus. Hosce igitur doctores rei belli-
cæ luculentos in cōtubernio tuo, quo nihil dulcius, emē-
datos impressori euestigio dedi sub nomine tuo publi-
candos: Quorum eruditio non protrita: quorum lectio
oppido quam erudita est. Qui nō minus utiles futuri
sunt pallentibus in umbra scolasticis: quam coloratis
sub dio bellatoribus. Quos tu (quæso) quū uacabit ne-
spreueris uel transiunter inspicere.

Vale. Et Philippum tuum ama mutui ter

FINIS.

us magni
um com
nūcupāt,
rei belli-
cius, emē
uo publi-
um lectio
es futuri
oloratis
cabit ne

SEX·IV

LII FRONTINI VI-

ri consularis Strategematiōn

Liber Primus.

VM ad instruendam rei mi-
litaris scientiam, unus ex nu-
mero studiosorū eius acce-
serim, eiq; destinationi, quan-
tum cura nostra ualuit, satis-
fecisse uisus sum: deberi adhuc instituta arbi-
tror operæ, ut solertia ducum facta, quæ à
Græcis una Στρατηγικὴ τέχνη appellatiōe
comprehensa sunt, expeditis amplectar com-
mentarijs. Ita enim consilij quoque, & proui-
dentia exemplis succincti duces erunt: unde

A illis

SEX. IVLII FRONTINI STRA

* gene- illis excogitandi * gerēdiq; similia, facultas nutria-
 randiq; tur. Præterea continget, ne de euentu trepidet inuen-
 tiōis suæ, qui probatis eam experimētis comparabit.
 Illud neq; ignoro neq; inficior, etiā rerū gestarū scri-
 ptores, indagine operis sui, hanc quoque partem esse
 complexos. Et ab autoribus exemplorum, quicquid in
 signe aliquo modo fuit, traditum. Sed (ut opinor) oc-
 cupatis uelocitate consuli debet: longum est enim sue-
 gula et sparsa per immensum corpus hystoriarum pro-
 sequi: et hi qui notabilia excerpserunt, ipso uelut
 accruo rerum, confuderunt legentem. Nostra seduli-
 tas impendet operam, ut quemadmodum res poscet,
 ipsum quod exigitur, quasi ad interrogatum exhibea-
 tur: circumspectis enim generibus, præparari oportu-
 na exemplorum ueluti consilia. Quo magis autem
 discreta ad rerum uarietatem apte collocerentur, in
 tres libros ea deducimus. In primo erūt exempla, quæ
 competant prælio nondum commissio. In secundo, quæ
 ad prælium, et confectam pacationem pertineāt. Ter-
 tius, inferendæ soluendæque obsidionis habebit.
 .i. gesta στρατηγικά: quibus deinceps generibus, suas
 seu consi- species attribui. Huic labori non iniuste ueniam pacis-
 lia milita carne me pro incurioso reprehēdat, qui præteritum
 ria. aliquod a nobis repperit exemplum: Quis enim ad
 perconsenda omnia monumenta, quæ utraq; lingua tra-
 dita sunt, sufficiat: unde multa et transire mihi ipse
 permi: si quod me nō sine causa fecisse scient, qui alio

TEGEMATVM LIB. .I. FO. 7.

tum libros, eadem promittentium legerint: Verum
facile erit sub unaquaq; specie suggerere. Nam cum
hoc opus, sicut cetera, usus potius aliorum, quā mea cō
mendationis causa aggressus sim, adiuvare me ab his,
qui aliquid illi astruent, non argui, credam. Si qui
erunt quibus volumina hec cordi sint, meminerint
Σφατρυμαλκωπ & Σφατρυματωπ per quā
similem naturam discernere, Nam tum omnia, quæ
a duce provide, utiliter, constanter, magnifice fiunt,
Σφατρυμαλκωπ habebūtur: si in specie eorum sunt,
Σφατρυματωπ. Eorum proprie vis, in arte solerti
q; posita proficit, tam ubi cavendus, quā ubi opprimē
dus hostis sit. Qua ī re, cum uerborum quoq; il
lustris exstiterit effectus, ut factorum ita
dictorum exempla posuimus.

Finis præfationis.

SPECIES EORVM QVAE

instruent ducem in his, quae ante praelium gerenda sunt.

De occultandis consilijs. caput. 1.

De explorandis consilijs hostium. cap. 2.

De constituendo statu belli. cap. 3.

De transducendo exercitu per loca hoste in festa Ca. 4.

De euadendo ex locis difficillimis. cap. 5.

De insidijs in itinere factis. cap. 6.

Quemadmodum ea quibus defecimus uideantur non deesse aut usus eorum explicatur. cap. 7.

De distringendis hostibus. cap. 8.

De seditione militum, compescenda. ca. 9.

Quemadmodum intempestiua postulatio pugnae inhibeatur. cap. 10.

Quemadmodum incitandus sit ad praelium exercitus. ca. 11.

De dissoluendo metu, quo milites ex aduersis conciderunt omnibus. cap. 12.

De occultandis consilijs.

Caput primum.

Portius Cato, deuictas à se Hispaniae ciuitates, existimabat in tempore rebellaturas, fiducia murorum. Scripsit itaque singulis, ut diruerent munimenta, minatus bellam, nisi confestim obtemperassent: epistolasque uniuersis ciuitatibus.

bus, eodem die reddi iussit: unaqueq; urbium, sibi soli credidit imperatum. Contumaces cōspiratio potuit facere: si omnibus idem denunciari notum fuisset.

Hamilcar dux Pœnorum, ut in Siciliam inopinatus appelleret classem, non pronunciauit quo proficisceretur: sed tabellas, in quibus scriptum erat, quam partem peti uellet, uniuersis gubernatoribus dedit signatas: præcepitq; ne quis legeret, nisi ui tempestatis à cursu prætorica nauis, abduclus esset.

C. Lælius ad Syphacem profectus legatus, quosdam ex tribunis & centurionibus, per speciem seruitutis ac ministerij, exploratores secum duxit: ex quibus, L. Statorium, quia sepius in eisdem castris fuerat, quidā ex hostibus uidebantur agnoscere, occultandæ conditionis eius causa, baculo ut seruum castigauit.

Tarquinius Superbus pater, principes Gabiorū interficiendos arbitratus, quia hoc nemini uolebat commissum, nihil nuncio respōdit, qui ad eum à filio erat missus: tamen uirga eminentia papauerum capita (cū forte in horto ambularet) decussit. Nūcius sine respōsione reuersus, renunciauit adolescenti Tarquinio, qd agētem patrem uidisset: ille intellexit, idem esse eminentibus faciendum.

C. Cæsar, qui suspectam habebat Aegyptiorū fidem, per speciem securitatis, inspectione urbis, atq; operū, ac simul licentioribus conuiujs deditus, uideri uoluit captum sese gratia locorum, & ad mores Alexandri-

SEX. IULII FRONT. STRATE

* ut. et nos uitamq; * deficere: atque inter eam dissimulatē
deficeret: onem preparatis subsidijs, occupauit Aegyptum.

Ventidius Parthico bello aduersus Pacorū regē, nō
* Tyrie ignarus Pharnicum quendā, natione * Cyrresten, ex
stem. his qui focij uidebantur, omnia quæ apud ipsos agebā
tur, nunciare Parthis. perfidiam barbari ad utilitates
suas conuertit: Nam quæ maxime fieri cupiebat, ea
uereri se ne acciderent, quæ timebat, ea ut eucirent
operare se simulabat. Sollicitus itaq; ne Parthi ante trā
sirent Euphratem, quam sibi superuenirēt legiones,
quas in Capadocia trans Taurum habebat: studiose
cum proditore egit, uti sollemni perfidia Parthis sua
deret, per Zeuma traicerent exercitum: quæ & bre-
uissimum iter est: & omisso aluco Euphrates decurs-
rit: Namq; si illacuenirent, asseuerabat se oportunita-
te collum usurum, ad eludendos sagittarios. Omnia
autem uereri, si se in patentes campos proiecissent.
Inducti hac affirmatione barbari, inferiorē itinere, per
circuitum adduxerunt exercitum. Dumq; fustores ri-
pas, & ob hoc operosiores pontes iungunt, instrumē-
tūq; moliuntur XL amplius dies impenderunt:
quo spacio Ventidius ad contrahendas usus est copias.
Eisq; triduo antequam Parthus adueniret receptis,
acie commissa, uicit Parthos & interfecit.

Myridates circumuallante Pompeio, fugā in proxi-
mam diem molies, huius consilij obscurandi causa, la-
timusque ad applicitas hosti ualles, pabulatus. Col-
loquia

loquia quoq; cū pluribus, auertendæ suspiciōis, causa
in posterum cōstituit. Ignes etiam frequentiores, per
tota castra fieri iussit. Secūda deinde uigilia præter
ipsa castra hostium, agmen eduxit.

IM. CAES. Domitianus Aug. Germanicus, cum Germa-
nos, qui in armis erant, uellet opprimere, nec ignora-
ret maiora bellum molitione inituros, si aduentum
tanti ducis præsensissent: profectiōem suam sen-
su obtexuit Galliarum. Sub quibus inopinato bello af-
nis suæ sē-
sus, confusa immanium ferocia nationum, provin-
cijs consuluit.

CL. Nero, cum cuperet Asdrubalem, copiasq; eius an-
tequam Annibali fratri iungerentur. * excidi, iccir * occide
coq; festinaret, se Liuiο Salinatori collega suo cui bel-
lū mādatum fuerat (parum fidens uiribus, quæ sub
ipso erant) adiungere. neque tamē discessum suum ab
Annibale cui oppositus erat sentiri uellet: X. milia
fortissimorum militum * delegit, præcepitq; legatis * elegit.
quos relinquebat, ut eadem stationes & uigiliæ aq;
agerentur: totidem ignes arderent, eademq; facies ca-
strorum seruaretur: nequid Annibal suspicatus aude-
ret aduersus paucitatem relictorum: Cum * deinde demum
in Umbria, occultatis itineribus, collega se iunxisset,
uictuit castra ampliari: ne * quod signum aduentus * quid si
sui daret Poeno detrectaturo pugnam, si consulum gni-
uitas uires intellexisset.

Igitur

SEX. IVLII FRONT. STRATE

Igitur inscium duplicatis aggressus copijs superauit:
 & uelocius omni nuncio, redijt ad Hannibalem. Ita ex
 duobus callidissimis ducibus Pœnorum, eodem cōsilio
 alterum celauit, alterū oppressit. THEMistocles A-
 thenarum dux exhortans suos ad suscitandos festinā
 ter muros, quos iussu Lacedæmoniorum deiecerant-
 legatis Lacedæmone missis, qui interpellarēt, respon-
 dit uenturum se ad diluendam hanc existimationem:
 & peruenit Lacedæmonem: ibi simulato morbo, ali-
 * tempus quantum temporis extraxit: & postquam intellexit
 contraxit suspectam esse tergiuersationem suam, contendit fal-
 sum ad eos rumorem: & rogauit ut mitterent ali-
 quos ex principibus, quibus crederent de munitione
 Athenarum. Suis deinde clam scripsit, ut eos qui
 uenissent retinerent, donec reſectis operibus, confi-
 terentur Lacedæmonijs, munitas esse Athenas: nec da-
 liter principes corū redire posse, quam ipse remissus
 foret: quod facile prestiterunt Lacedæmonij, ne unius
 interitum multorum morte pensarent.

L. Furius exercitu producto in locum iniquum, cum
 cōstituiſſet occultare sollicitudinem suam, ne reliqui
 trepidarent, paulatim se inflectens, tanquam circuitu
 maiore hostem aggressurus, cōuerso agmine, ignarū
 rei quæ agebatur exercitum, in columen reduxit.

Metellus Pius, in Hispania interrogatus, quid poste-
 ra die facturus esset. Tunicam meam si id eloqui pos-
 set (inquit) comburerem.

M. Lici

M. Licinius Crassus, pcontanti quo tempore castra
moturus esset, respondit * uereris ne tubam non * uereris
exaudias? sc ne tu =

De explorandis consilijs hostium.

ba id audi
at.

Caput. II.

S Cipio Aphricanus, capta occasione mittendae ad
Syphacem legationis, cum Lelio seruorum ha-
bitu, tribunos & centuriones electissimos ire
iussit: quibus cura esset * prospicere regias uires: hi, * perspi
ut liberius castrorum positionem scrutarentur, equū cere.
de industria dimissum, tāquam fugientem * perfecta * perse-
ti, maximam partem munimētorum circueiunt: quae cuti.
cum nunciassent, incendio confectum est bellum.

Q. Fabius Maximus bello Hetrusco, cū adhuc incogni-
te foret Romanis ducibus sagatiores explorandi ui-
ae, fratrem Fabium Caesonem, peritum linguae Hetrus-
cae, iussit Hetrusco hebitu penetrare Ciminiam syl-
uam, ante militi nostro intentatum. Quod is adeo
prudenter atq; industrie fecit, ut transgressus syluā,
ymbros Camertes, cum animaduertisset non alienos
nomini Romano, ad societatem compulerit.

Carthaginenses cum animaduertissent Alexandri-
ita magnas opes, ut Aphricae quoq; immineret, unum
ex ciuibus uirum acrem, noie Hamilcarem Rhodinū,
iusserunt simulato exilio ire ad regem: omniq; studio
in amicitiam eius peruenire, qua is potitus, consilia
eius nota ciuibus suis faciebat.

A 5 Ideme

SEX. IULII FRONT. STRATE

lidem Carthagienses, miserunt qui per speciem le-
gatorum longo tempore Romæ morarentur: excipe-
rentq; consilia nostrorum.

M. Cato in Hispania, quia ad hostium consilia, alia
uia peruenire non potuerat, iussit trecentos milites,
simul impetum facere in stationem hostium: raptum-
q; eorum ex his in castra perferre incolumem: tortus
ille omnia suorum arcana confessus est.

C. Marius COS. bello Cymbrico & Teutonico, ad ex-
cutiendam Gallorum & Ligurum fidem, literas eis
misi. Quarum pars prior præcipiebat, ne iteriores,

* signatæ quo * præsignatæ erant, ante tempus certum aperi-
rētur. easdem postea ante præstitutum diem repetijt:
& quia resignatas repererat intellexit hostilia
agitari.

Est etiam aliud explorandi genus, quo ipsi duces
nullo extrinsecus adiutorio, per se prouident. Sicut
Aemilius Paulus COS. bello Hetrusco apud oppidum
Coloniam dimissurus exercitum in planiciem, contem-
platus procul animi multitudinem, citatiore uolatu
& sylua consurrexisse, intellexit illic aliquid in fidiarū
latere, quod & turbata aues, & simul plures euola-
uerant. Præmissis igitur exploratoribus, comperit X

* agniā milia Boiorum, excipiendo ibi Romanorum * agni
in itinere ni imminere: eaque, aliò quàm expectabatur latere
missis legionibus, circumfudit.

Similiter Thyamenus Horestis filius, cum audisset
ingum

Iugum ab hostibus natura munitum teneri, premi sit
 sciscitatuos quid rei foret: ac referentibus eis non
 esse uerum quod opinaretur, ingressus iter, ut uidit
 ex suspecto iugo magnam uim auxilii simul euolasse:
 neq; omnino residere, arbitratus est latere illic ag-
 men hostium: itaq; circumducto exercitu elusit insi-
 diatores.

Asdrubal frater Annibalis, tunc Liuij & Neronis ex-
 ercitus (quanquam hoc illi non duplicatis castris dissi-
 mularent) intellexit: quod ab itinere strigiflores no-
 tabat equos: & coloratione hominum ex uia corpora.

De custodiendo statu belli.

Cap. III.

Alexander Macedo cum haberet uehementē
 exercitum, semper eum statum belli elegit
 ut acie cōfligeret. C. Caesar bello ciuili cū ex-
 ercitus ueteranum haberet, hostium autem tyronem
 esse sciret, acie semper decertare studuit.

FAB. Maximus aduersus Annibalem successibus tra-
 liorum insolentem, recedere ab ancipiti discrimine,
 & tueri tantummodo Italiam constituit: cūctatorisq;
 nomen, & per hoc summi ducis meruit.

Byzantijs aduersus Philippum omne praeliandi disci-
 men uitantes, ommissa etiam finium tutela, intra mu-
 niciones oppidi se receperunt: affecuti que sunt, ut
 Philippus obsidionalis morae impatiens recederet.

Asdrubal

SEX. IVLII FRONT. STRATE-

*** ductū** Hasdrubal Gisgonis filius, secundo Punico bello in
forte Hispaniam *** uictū exercitū** (cum P. Scipio instaret)
per urbes diuisit. itaq; factum est, ut Scipio, ne oppug-
natione plurium oppidorum distringeretur, in hyber-
na suos reduceret.

Themistoches aduentante Xerxe (quia neq; prælio
*** substi** pedestri, neq; finium tutela, neq; *** obsidioni** crede-
bat sufficere Athenienses) autor fuit eis liberos &
*** alij. a** coniuges Troëzena, & in alias urbes *** emittēdi. re-**
mandandi lietoq; oppido, statum belli ad nauale prælium transfe-
rendi. Idē fecit in eadē ciuitate, Pericles aduersum
Lacedæmonios.

Scipio manente in Italia Hannibale, transmissō in
Aphricam exercitu, necessitatem Carthaginē sibus im-
posuit reuocandi Hannibalem: Sicque à domesticis fi-
nibus hostile transulit bellum.

Athenienses, cum Deceleam castellum ipsorum La-
cedæmonij communiſſent, & frequentius uexaren-
tur, classē quæ Peloponnesum infestaret miserunt:
consecutiq; sunt, ut exercitus Lacedæmoniorum, qui
Deceleæ erat, reuocaretur. IMP. CAES. DOMITIA-
nus, Aug. cum Germani more suo ē saltibus & obscu-
ris latebris, subinde impugnarēt nostros, tutumq; re-
gressum in profunda sylvarum haberent, militibus p-
centum uiginti milia passuum actis, non mutauit tan-

*** sub** tum statum belli. sed & *** subiecit** ditiōi suæ hostes,
egit. quorum refugia nudauerat.

De trans

GI
De tr

A

scorpion
um præ
Ageſ
Phrygia
opportu
ptuorum
bus dum
runt La
nis, per q
bas cont
tutā da m
sus est, nu
Nicoſt
aditus in
irrupturu
currente
eos: qui st
ipse cum
intrauit.
Autophr
duceret,
mulata u

De transducendo exercitu per loca hoste infesta.

Caput .IIII.

A Emylius Paulus COS. cum in Lucanos iuxta littus angusto itinere exercitum duceret, & Tarentini ei classe insidiati, agmen eius scorpionibus aggressi essent, * captiuis latera cunctis * captiuis lateri
um prætexuit: quorum respectu hostes inhibere tela. uos lateri

Agésilæus Lacedæmonius, cum præda onustus ex Phrygia rediret, insequerenturq; hostes, & ad locorum opportunitatem lacerarent agmen eius, ordinem captiuorum ab utroque latere exercitus sui applicuit: quibus dum paritur ab hoste, spaciū transcendendi habuerunt Lacedæmonij. Idem, tenentibus angustias Thebanis, per quas transire habebat, flexit iter quasi Thebas contenderet: exterritis Thebanis digressisque ad tutanda moenia, repetitum iter quo destinauerat emens, nullò obistente.

Nicostratus dux Aetolorum aduersus Epirotas, cum ei aditus in fines eorum angusti fierent, per alterum locum irrupturum se ostendens, omni illa ad prohibendum occurrente Epirotarum multitudine, reliquit suos paucos: qui speciem remanentis exercitus preberent: & ipse cum cætera manu, qua non expectabatur * aditus * aditum intrauit.

Autophrades Perses, cum in Pisidiam exercitum * Autophrades, & angustias quasdam Pisidiae occuparent, si phrates. mulata nexatione traiciendi, instituit reducere: quod cum

SEX. IULII FRONT. STRATE

cum Pyside credidissent, ille nocte ualidissimam manum ad eundem locum occupandum premisit: ac postero die totum traiecit exercitum.

Philippus Macedonum rex Græciam petēs, cum Thermopylas occupatas audiret, & ad eum legati Actolorum uenissent acturi de pace, retentis eis, ipse magnis itineribus ad angustias pertendit: securisq; custodibus, & legatorum reditus expectantibus, inopinatus Thermopylas traiecit.

Iph. crates dux Atheniēsum, aduersus Anaxibium Lacedæmonium in Helle spōto circa Abydō, cum trāsducendum exercitum haberet, per loca, quæ stationibus hostium tenebantur, alterum autem latus eius transiit abscessi montes premere, alterum mare ablueret, aliquandiu moratus, cum incidisset frigidior solito dies, & ob hoc nemini suspectus, delegit firmissimos quosq; quibus oleo ac micro calefactis, præcepit, ut ipsam oram maris legerent, abruptiora transirent: atque ita custodes angustiarum inopinatus oppressit a tergo.

CN Pompeius cum flumē trāsire propter oppositū exercitum hostium nō posset, assidue producere & reducere in castra instituit: deinde in eandem perusionem hoste perducto, ne ullam uiam ad progressum Romanorum teneret, repente impetu facto transiitum rapuit.

Alexander Macedo, prohibēte rege Indorū Porotrajici

gei
aff
tati
reti
tum
fle,
re,
ros
mur
inde
opp
ipse
X
duos
esset,
hosti
dem n
infer
grede
cepti
supera
P. C
Mess
fretū
incept
agere
sius ha

Sci exercitum per flumen Hydaspem, aduersus aquā
 assidue procurrare iussit suos. Et ubi eo more exerci-
 tationis * assuetus est, quia Porō aduersa ripa caue- * assecu-
 retur, per superiorē partem subito transmisit exerci-
 tum. Idemq; audi fluminis tractu prohibitus ab ho-
 ste, diuersis locis in flumine equites instituit inmitte-
 re, & transitum minari. Cumq; expectatione barba-
 ros teneret intentos, insulam paulo remotiorem, pri-
 mum exiguo deinde maiore praesidio occupauit: atq;
 inde in ulteriorem ripam trāsmisit. Ad quam manum
 opprimendam, cum uniuersi se hostes effudissent,
 ipse libero uado trāsgressus, omnes copias cōiunxit.

Xenophō ulterioriem ripam Armenijs tenentibus,
 duos iussit quari aditus: & cum a citiore repulsus
 esset, transijt ad superiorem. Inde quoq; prohibitus
 hostium occurſu, repetijt uadium inferius: iussaque ibi
 eam militum parte subsistere, ex qua cum Armenij ad
 inferioris uadi tutelam rediissent, per superius trans-
 gredierentur: Armenij credentes decursuros omnes de-
 cepti sunt à remanētibus. Hi cū resistente nullo uadiū
 superassent, trāseuntū suorū fuere propugnatores.

P. Claudius COS. primo bello Punico, cū a Rhegyo
 Messanam trajicere militem nequiret, custodientibus
 fretū Pœnis, sparsit rumorē, quasi bellū iniussu populi
 inceptū gerere nō posset. classēq; Italiam uersus se
 agere simulauit: digressis deinde Pœnis, q̄ protectioni
 suae habuerant fidē, circumactas naues appulit Siciliæ

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

Lacedæmoniorum duces cum Syracusas nauigare destinassent, & Pœnorum dispositam penitus classem timerent, x. punicas naues, quas captiuas habebant, ueluti uictrices primas iusserunt agi, à latere iunctis ac puppe religatis alijs, quæ specie deceptis Pœnis trans-

Philippus cum angustias maris, quæ (sierunt. Cyaneæ appellantur, transnauigare propter Atheniensium classem (quæ opportunitatē loci custodiebat) nō posset: scripsit Antipatro Thraciam rebellare præsidijs quæ ibi reliquerat interceptis, ut sequeretur ommissis omnibus, quæ epistolæ ut interciperentur ab hoste curauit: Athenienses arcana Macedonum excerpisse uisi, classem abduxerunt: Philippus nullo prohibente angustias freti liberauit, Idem quia Cherronesum quæ iuris Atheniensium erat occupare prohiberetur, tenentibus transitum non Byzantiorū tantum, sed Rhodiorum quoq; & Chiorum nauibus, conciliavit animos eorum, reddendo naues quas ceperat: quasi sequestres futuros ordinandæ pacis inter se, atque Byzantios qui causa belli erāt: tractaque per magnū tempus postulatione, cum de industria subinde aliquid in conditionibus retexeret, classem per id tempus preparauit: eaq; in angustias freti imparato hoste subito euasit.

* Thabi
as & Sa-
miorum

* Chabrias atheniensis, cum adire portum Samnorum obstante nauali hostium præsidio non posset, paucas e suis nauibus præter portum missas, iussit transire: 47

re: arbitratus qui in statione erant, persecuturos: his
q; per hoc consilium euocatis, nullo obstante portum
cum reliqua adeptus est classe.

De euadendo ex locis difficilissimis.

Caput. V.

Q. Sertorius in Hispania, cum à tergo instante
hoste flumen traicere haberet, uallum in ri-
pa eius in modum caue lunc duxit: & one-
raturum materijs incendit: atque ita exclusis hostibus
fluxum libere transgressus est.
Similiter Pelopidas Thebanus, bello Theſſalico tran-
situm quaesuit: namq; castris, ampliorem locum supra
ripam complexus, uallum ceruolis & alio materiae ge-
nere constructum incendit: Dumq; ignitus summo-
rentur hostes ipse fluiuium superauit.

Q. Lucatius Catulus, cum à Cymbris pulsus unā
spem salutis haberet, si flumen liberasset, cuius ripam
hostes tenebant, in proximo monte copias ostendit,
tāquam ibi castra positurus: ac praecepit suis ne sarcin-
as soluerent, aut onera deponerent, ne quis ab ordi-
nibus aut signis discederet: & quo magis persuasio-
nem hostium confirmaret, pauca tabernacula in con-
spectu erigi iussit, ignesq; fieri. & quosdam uallum
struere, quosdam in lignationem, ut conspicerentur,
exire. Quod Cymbri uere agi existimantes, & ipsi
castris delegerunt locum: dispersique in proximorū
agro, ad comparanda ea quae necessaria sunt māsuris.

B occasio

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

occasionem dederunt Catulo non solum flumen transire
eiendi. sed etiam castra eorum infestandi.

Croesus, cum Halim uado transire non posset, neque
navium aut pontis faciendi copiam haberet, fossa su-
periori parte post castra deducta, alueum fluminis à ter-
go exercitus sui reddidit.

C N. Pompeius, Brundisii, cum excedere Italia et
transferre bellum proposuisset, insulae à tergo Cesa-
re consensurus classem, quasdam obstruxit uias alias
parietibus intersepsit. alias intercidit fossis: easque su-
adibus erectis praelusas operuit cratibus humo agge-
sta, quosdam aditus qui ad portam ferebant trabibus
transmissis et in densum ordinem structis ingenti mo-
le tutatus. Quibus perpetratis ad speciem retinendae
urbis raros pro menibus sagittarios reliquit: ceteras
copias sine tumultu ad naues reduxit: nauigatorem enim
mox sagittariorum quoque per itinera nota digressi paruis na-
uigijs consecuti sunt.

C N. Duellius C O S. in portu Syracu-
racusano, quem temere intrauerat, obiecta ad ingres-
sum catena clausus, uniuersos in puppim retulit mili-
tes, atque ita resupina nauigia magna remigantium
ui concitauit, leuata prore super catenam processerunt:
qua parte superata, transgressi rursus milites
in pro- * proras presserunt, in quas uersum pondus decursum
ras cesse super catenam dedit nauibus.
runt

Lysander Lacedaemonius cum in portu Athenien-
sium

stium cum tota classe obsideretur, obrutus hostium nauibus, ab ea parte, qua faucibus angustissimis insluit mare, milites suos clam in litus egredi iussit, & subiectis rotis ad proximum naues portum * Monœci- * Myny
um traiecit. chia.

Herculeius legatus Sertorij, cum in Hispania inter duos montes abruptos, longum & angustum iter ingressus, paucas duceret cohortes: comperissetq; ingentem manum hostium aduenire, fossam transuersam inter montes pressit: uallumq; materia extructum incendit atq; ita intercluso hoste euasit.

C. Caesar bello ciuili cum aduersus Afranium copias educeret: et recipiendi se sine periculo facultatem non haberet, sicut constiterat, prima & secunda acie furtim à tergo ad opus applicata, XV. pedum fossam fecit: intra quam sub occasum solis armati se milites eius receperunt.

Pericles Atheniensis, à Peloponnesu silus in eum locum compulsus, qui undique abruptis circumueis, duos tantum exitus habebat: ab altera parte fossam ingentis latitudinis duxit, uelut hostis excludendi causa: ab altera militem agere cepit tanquam per eum eruipturus. Il qui obsidebant, cum per fossam quam ipse fecerat exercitum periculis non crederent euasurum, uniuersi à limite obstiterunt: Pericles pontibus quos preparauerat fosse iniectis, suos qua non resisteretur emisit.

SEX. IVLII FRONT. STRATE-

*Li*simachus ex his unus, in quos opes Alexandri
transierunt, cum aditum collem castris destinasset, im-
prudencia autem suorum in inferiorem deductus, ne
reretur ex superiore hostium incursum, triplices fos-
* simili- sas intra uallum obiecit. deinde * sublimibus fossis cir-
bus, & ca omnia tentoria ductis, tota castra * confodit: &
confudit intercepto hostium aditu, simul humo quoque, & fron-
dibus quas fossis supericcerat, facto impetu, in supe-
riora euasit.

CN. Fonteius Crassus in Hispania cum tribus mili-
bus hominum predatum profectus ad Hasdrubalem,
& ad primos tantum ordines relato consilio incipien-
te nocte, quo tempore minime expectabatur, per stati-
ones hostium prorupit. L. Furius exercitu pducto
in locum iniquum, cum constituisset occultare sollicitu-
dinem suam nec reliqui trepidarent, paulatim inflex-
it iter, tanquam circuitu maiore hostem aggressurus:
conuersoq; agmine ignarum rei quae agebatur exer-
citum incolumen reduxit.

P. Decius TR. bello Samnitico, Cornelio Cossio COS.
iniquis locis deprehenso ab hostibus suasit, ut ad occu-
pandum collem qui erat in propinquo modicam manu
mitteret: seq; ducem ijs qui mittebantur obtulit: duo-
catus in diuersum hostis dimisit consulem: Decium au-
tem cinxit: obseditq; illas quoq; angustias. noctu erup-
* frustra tione facta cum * eluctatus esset Decius incolumis
is. cum militibus consuli accessit.

Idem

Idem fecit sub Attilio Calatino COS. is cuius uarie tradit nomen: Alij Laberium, nonnulli Q. Ceditū, pluri mi Calphurnium fama uocatum scripserunt: Hic cū dimissum exercitum in eam uallem uideret, cuius late ra omnia superiora hostis infederat, depoposcit & accepit trecentos milites: quos adhortatus ut uirtute sua exercitum seruarent, in mediam uallem decurrit, & ad opprimendos eos undiq; descendit hostis, longoq; & aspero praelio retentus, occasionem consuli ad extrahendum exercitum dedit.

L. Minutius COS. in Lyguria dimisso in angustias exercitu, cum iam omnibus * aduersaretur, * Caudinae obuersare cladis exemplo, Numidas auxiliares, tam propter ipsorum quam propter equorum deformitatem despiciendos, iussit adequitare faucibus quæ tenebantur. Priore mo intenti hostes ne lacefferentur stationem obiecerunt: de industria Numidæ ad augendum sui contemptum, labi equis, & per ludibrium spectaculo esse affectauerunt: ad nouitatem rei laxatis ordinibus barbari in spectaculū usq; resoluti sunt. Quod ubi animaduertenter Numidæ paulatim succedentes, additis caribus per intermissas hostium stationes erupcrunt: quorum deinde cum proximos * inierunt agros, ne * irruerent Liguribus fuit auocari ad defendenda sua, incluserunt. sosq; Romanos emittere.

L. Sylla bello sociali apud Esferniā inter angustias deprehensus, ad exercitum hostium, cui Duillius præ-

SEX. IULII FRONT. STRA-

erat, colloquio petito, de conditionibus pacis agitabas
sine effectu. Hostem tamen propter indutias negligē-
tia resolutum animaduertens, nocte profectus, relicto
buccinatore, qui uigilias ad fidem remanentium diui-
deret, & quarta uigilia commissa, eū sequeretur, inco-
lumes suos cum omnibus impedimentis tormentisque
in tuta pduxit.

Idem aduersus Archelaeum praefectū Mythridatis in
Capadocia, iniquitate locorū, & multitudine hostium
pressus, fecit pacis mentionem: interpositioq; tempe-
ritā indutiarū, & p hoc auocata intentione, aduersa.

Hastdrubal frater Annibalidis, cum sal-
tū euadere non posset faucibus eius obsessis, egit cū
C. Nerone, recepitq; dimissam se, Hispania excessurū
caullatus deinde cōditionibus, dies aliquot extraxit:
qbus omnibus non omisit p angustos tramites, & ob id
neglectos dimittere p partes exercitum: ipse deinde
cum reliquis expeditis facile effugit.

Spartacus fossam, qua erat à M. Crasso circumda-
tus, celsis captiuorū pecorumq; corporibus noctu reple-
uit, & supgressus est. Idem cū in Lesbio obsessus ea p-
te qua mors asperissima erat, ideōq; incustoditus ex ui-
mine siluestri cathenas conseruit, quibus demissus nō
solum euasit, uerum etiā ex alio latere * gladio ita
terrui, ut aliquot cohortes, gladiatoribus quatuor &
septuaginta cesserint. Idē cū à L. Varinio PROCO
praeclusus esset, palis per modica interualla fixis ante
portam,

portam, erecta cadauera (adornata ueste atq; armis)
alligauit, ut procul intuentibus stationis species esset,
ignibus protra castra factis, imagine uana deluso ho-
ste copias silentio noctis eduxit.

Brasidas dux Lacedæmoniorū, circa Amphipolim
ab Atheniensium multitudine numero impar depre-
bensus, claudendum se præstitit: ut per lōgum coronæ
ambitum extenuaret hostilem frequentia: quaq; raris-
simi obstabant erupit.

Iphicrates in Thracia cum depresso loco castra po-
suisset, explorasset aut ab hoste proximū teneri col-
lem, ex unus ad opprimendum ipsos descensus erat, no-
ste paucis intra castra relictis imperauit, ut multos
ignes facerent, eductōq; exercitu & disposito circa
latera prædicta uia, passus est transire barbaros: loco
rumque iniquitate, in qua ipse fuerat, in illos cōuersa,
parte exercitus terga eorum cecidit, pte castra fecit.

Dareus ut falleret Scytas discessu, canes atq; asinos Darius
in castris reliquit, quos cū latrantes rudēteq; hostis
audiret, remanere Dareum credidit.

Eundē errorē obiecturi nostris Ligures, p diuersa lo-
ca bubalos laqueis ad arbores alligauerūt, qui deducti
frequentiore mugitu spēm remanētū præbebāt hostū

Hāno ab hostibus clausus, locū eruptioni maxie ap-
tū, aggestis leuibus materijs incēdit, tū hoste ad cete * certos
ros excitus custodiendos auocato, milites pipsā flāmā
eduxit: admonito: ora scutis, crura ueste contegere.

SEX. IULII FRONT. STRA-

Amibal, ut iniquitatem locorū, & inopiam instans
te Fabio Maximo effugeret, noctu boues, quibus ad cor
nua fasciculos alligauerat sarinētorum, subiecto igne
dimisit: cuiq; ipso motu adolescente flamma turbare
tur pecus, magna discursatione montes, in quos actum
erat collustravit: Romani qui ad spectaculum concur-
* certa. rerant, primo prodigium opinati sunt: deinde cum *
cuncta Fabio renunc assent, ille de insidiarum metus
suos castris continuit, barbari obstantes nullo profe-
cti sunt.

De insidijs in itinere factis. CA. VI.

Fulvius Nobilior, cum ex Samnio in Lucanos ex-
ercitum educeret, & cognouisset à perfugis, ho-
stes nouissimum agmen eius aggressuros, fortis-
* ultima sima n legione primo ire, * ultimo sequi iussit im-
pedimenta: ita factum pro occasione amplexi hostes,
diripere sarcinas coeperūt. Fulvius legionis, de qua su-
pra dictum est, quinque cohortes in dexteram partem
uiæ direxit: quinq; ad sinistram, atq; ita prædationi in-
tentos hostes, explicato per utraq; latera milite, clau-
sit ceciditq;. Idem hostibus tergum eius in itinere præ-
mentibus, dum flumine interueniente, non ita magno
ut transitum prohiberet, moraretur tamē rapiditate,
alteram legionem in occulto citra flumen collocavit:
ut hostes paucitate contempta audacius sequerentur:
quod ubi factum est, legio quæ ab hoc disposita erat,
ex insidijs hostem aggressa uastauit.

Iph: era

Iphicrates in Thraciam, cum propter conditionem
 locorum, longum agmen deduceret, & nunciatum ci
 esset hostes summū id aggressuros, cohortes in utraq;
 latera secedere, & consistere iussit, ceteros * fuge- * suffi-
 re & iter maturare. Transiente autem toto agmine, gere
 lectissimos quosq; retinuit: & ita passim circa prædā
 occupatos hostes, iam etiam fatigatos, ipse requietis
 & ordinatis suis aggressus fudit exiitq; prædā.

Boij in sylua * Litana, qua trāsiturus erat noster * Latina
 exercitus succiderant arbores: ita ut ex parte exigua
 sustentata starent donec impellerentur, delituerant
 deinde ad extremas: ipsi ubi (ingressu syluam hoste)
 proximas ulteriores impulerunt, eo modo propagata
 pariter supra Romanos ruina, magnam manum eli-
 serunt.

Quemadmodum ea quibus deficiamus, uidean-
 tur non deesse, aut usus eorū expleatur.

Caput .VII.

L. Cæcilius Metellus, quia usus nauium quibus ele-
 phantes transportaret deficiebatur, iunxit do-
 lia construitq; tabulamenti, ac super ea posi-
 tos, per Siculum freium transiuit.

Annibal, cum in præalti fluminis transitū elephan-
 tes non posset pellere: neq; nauium aut materiarum, * cōster-
 quibus rates * continerentur, copiam haberet, insit ncrentur.
 ferocissimum elephātum sub aure uulnerari: & cum
 qui uulnerasset, transnato statim flumine procurrere:
 B s elephan-

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

* dedit elephantus exasperatus ad persequendum doloris sui authorem tranavit amicum, & reliquis idem audendi * fecit exemplum.

Carthaginensium duces instructuri classem, quia sparto deficiebantur, erinibus consarum mulicrum ad funes efficiendos usi sunt. Idem Massilienses & Rhodij fecerunt.

M. Anthonius à Mutina profugus, cortices pro scutis militibus suis dedit. Spartaco copiisque eius, scuta ex umine fuerunt, quæ corijs tegebantur. Non alie nus (ut arbitror) hic locus est, referendi factum Alexandri Macedonis illud nobile, qui per deserta Africa itinera gravissima siti cum exercitu affectus, oblata sibi à milite in galea aquam spectantibus uniuersis effudit * utiliore exemplo temperatiæ quàm si communicare * potuisset.

De distringendis hostibus.

Caput. VIII.

COriolanus, cum ignominiam damnationis suæ bello ulcisceretur, populationem patritiorum agrorum inhiuit, densis uastatisq; plebeiorum: ut discordiam moueret, quæ consensus Romanorum, distringeretur.

Annibal Fabium, cui neque uirtute neq; artibus bellandi par erat, ut infamia distringeret, agris eius abstinnit ceteros populatus. Contra ille, ne suspecta ciuibus fides eët, magnitudinē anī effecit: publicatis possessionibus

TEGEMATVM LIB. .I. FO. 14

sessionibus suis. FAB. Maximus quanto COS. cum Gallo
rum, Vmbriorum, Etruscorum, Samnitiumq; aduersus
P. R. exercitus coissent, contra quos & ipse trans
Apeninum motem castra communiebat, scripsit Ful
vio & Posthumio, qui in presidio urbi erant, copias
ad * Sitium mouerent: quibus affecutis ad sua defen * Samni
denda Etrusci, Vmbriq; descenderunt: relictos Sama um.
uites Gallosque Fabius & collega Decius aggressi,
micerunt.

M. Curius aduersus Sabinos, qui ingenti cōscripto,
relictis senibus suis, nostros occupauerant, occultis iti
neribus manu misit, quæ desolatos agros eorum ui
cosque, per diuersa incendit. Sabini ad arcendam da
mesticam uastitatem recesserunt: Curio contigit &
uacuos infestare hostium fines: & exercitum sine pre
lio auertere, sparsumque cedere.

T. Didius paucitati suorum diffidens, cū in aduentū eorū
legionū, quas expectabat traheret bellū & occurrere
eis hostem comperisset, concione aduocata aptari ius
sit milites ad pugnam: ac de industria negligentius cu
stodiri captiuos: ex quibus pauci qui profugere, nunci * suspe
auerunt suis pugnam imminere. At ille, ne * suspitio ratione
ne prelii deducerent uires, omiserunt occurrere eis, prelijs
quibus insidiabantur. legiones tutissime nullo excipi
ente ad Didium peruenerunt.

Bello Punico quedam ciuitates, quæ à Romanis de
ficere ad Pœnos destinauerant, cū obsides dedissent,
quos

SEX. IVLII FRONT. STRATE

quos recipere antequam desciscerent studebant, simulauerunt seditionem inter finitimos ortam, quam Romanorum legati dirimere deberent: missosque eos uelut contraria pignora retinuerunt: nec ante reddiderunt quam ipsi recuperarent suos.

Legati Romanorum, cum misissent ad Antiochum regem, qui secum Annibalem uictis iam Carthaginensibus habebat, consiliumque eius aduersus Romanos instruebat, crebris cum Annibale colloquijs, effecerunt ut is regi fieret suspectus, cui gratissimus alioqui & utilis erat, propter calliditatem & peritiam bellandi.

Q. Metellus aduersus Iugurtham bellum gerens, missos ad se legatos eius corrupit, ut sibi proderet regem: Cum etiam alij uenissent idem fecit: Eodem consilio usus est & aduersus tertios: Sed de captiuitate Iugurthæ res parum processit (uiuum enim tradi sibi uolebat) plurimum tamen consecutus est: nam cum interceptæ fuissent epistolæ eius ad regiones amicos scriptæ, in omnes eos rex animaduertit: spoliatusque consilijs amicos postea parare non potuit.

C. Caesar per exceptum quendam aquatorem, cum comperisset Afranium Petreiumque, castra noctu moturos, ut citra uexationem suorum, hostilia impediret consilia, in initio statim noctis uasa conclamare milites, & præter aduersariorum castra agi multos cum fremitu, & * sonum iussit continuare quos retentos uolebat: arbitrati castra Casarem mouere.

* Sono iussit continere

Scipio

GE

So
meati
subuen

De

ingent

cum op

custodi

rent: di

cesse fu

ny suis r

par num

aduersa

Age

sapherni

cis montu

pugnatur

in Cariam

um regni

cumia regi

D

.M

A mi

hosp

par sit eod

rum consilio

& ex occasi

GEMATVM LIB. .I. FO. 15.

Scipio Aphricanus ad excipienda auxilia cum co-
meatibus Annibali, Venticium Terrium dimisit, ipse nuere se
subuenturus. et arbitra-
ri.

Dionysius Syracusanorum tyrannus, cum Aphri-
ingenti multitudine traiecturi essent in Siciliam, ad
cum oppugnandum, castella pluribus locis communijt:
custodibusque praecepit, ut ea aduenienti hosti dede-
rent: dimissiq; Syracusas occulte redirent. Aphris ne-
cesse fuit capta castella praesidio ibi tenere, quos Dio-
nysius redactos ad quam uoluerat paucitatem, penè iam
par numero aggressus uicit: cum suos contraxisset &
aduersarios sparsisset.

Agésilas Lacedaemonius, cū inferret bellum Thy-
sapherni, Cariam se petere simulauit: quasi aptius lo-
cis montuosis, aduersus hostem equitatu praevalentem
pugnaturus. Per hanc consilij ostentationem aduocato
in Cariam Thysapherne, ipse Lydiam, ubi caput hosti-
um regni erat, irrupit: oppressisq; qui illic agebāt, pe-
cunia regia potitus est.

De seditione militum compefcenda

Caput .IX.

A. Manlius COS. cum comperisset coniurasse
milites in hybernis Campaniae, ut iugulatis
hospitibus, ipsi res inuaderent eorum, rumorē
sparsit eodem loco hybernatos: atq; ita coniurato-
rum consilio turbato, Campaniam periculo liberauit: habet
ex occasione nocentes puniuit.

Liui. lib. 7

ab urb. cō

CL. Mar-

tiū Ruti-

habet

Lucius

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

Lucius Sylla cum legiones ciuium Romanorum permisciosa seditione furerent, consilio restituit sanitatem
 * prope. efferatis * Propere enim annuciari iussit, hostem
 adesse, & ad arma uocatum clamorem tolli, signa canere discussa seditio est, inuicem aduersus hostem commoventibus.

CN. Pompeius, trucidato ab exercitu Mediolani senatu, ne tumultum moueret, si solos euocasset nocentes, mixtos eis qui extra delictum erant, uenire iussit ita & noxii minore cum metu, quia non segregati, ideoque non ex causa culpa uidebatur accersi, commoventur: & illi quibus integra erat conscientia, custodiendis quoque nocentibus attenderunt: ne illorum fuga inquinarentur.

C. Caesar cum quaedam legiones eius, seditionem mouissent, adeo, ut in perniciem quoque ducis uiderentur consurrectura, dissimulato metu, processit ad milites, postulantibusque missionem, ultro minaci uultu dedit: exauctoratos poenitentia coegit satisfacere imperatori, obsequentioresque in reliquum operas adere.

Quemadmodum intempestius postulatio poenitentiae inhibeat.

Caput. XI.

Q. Ser

Q Sertorius, quod experimento didicerat impa-
rem se uniuerso Romanorum exercitui, ut
barbaros quoque in conspectum pugnam expo-
scentes doceret, adductis in conspectum duobus equis,
altero preualido altero admodum exili, duos admo-
uit iuvenes similiter affectos, robustum & graci-
lem: ac robustiori impauit equo exili uniuersam cau-
dam abruptere: Gracili autem ualentiorē per * singu-
singulos uellere. Cumque gracilis fecisset quod im-
peratum erat, ualidissimus cum infirmi equi cauda si-
ne effectu luctaretur * iam (inquit Sertorius) Roma-
narum cohortium (per hoc uobis exemplum ostendi)
milites, insuperabiles sunt uniuersas aggrredientibus:
easdem lacerabit & carpet. qui per paries attentas
uerit.

Idem cum uideret suos pugne signum inconsulte
flagitantes, cederetque rupturos imperium nisi con-
grederentur, permisit turmæ equitum ad laceffendos
hostes ire: laborantibusq; submisit alias, & sic recepit
omnes: tutisque & sine noxa ostendit, quis exitus fla-
gitatam pugnam mansisset: obsequentiis inde
eis usus est.

Agefilæus Lacedæmonius cum aduersus Theba-
nos castra super ripam posuisset, multoque maiorē
hostium manum intelligeret, & ideo suos arcere à cu-
piditate * decertandi uellet, dixit decernendi
responsō

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

reſpoſo deũ ſe ex collibus pugnare iuſſum: & ita ex
iguo præſidio ad ripã poſito acceſſit ad colles. Quod
Thebani pro metu interpretati tranſierunt flumen:
& cum facile depuliſſent præſidium, ceteros inſecuti
avidius, iniquitate locorum a paucioribus uicti ſunt

Scorio

* Scorylo dux Dacorum cum ſciret diſſociatum
armis ciuilibus populum RO. neq; tamen tentandum
arbitraretur, quia externo bello poſſet concordia: in
ciues coaleſcere duos canes in conſpectu popularium
commiſit: hiſque acerrime inter ipſos pugnantibus lu
pum oſtendit: quem protinus canes omiſſa inter ſe ira
aggreſſi ſunt. Quo exemplo, prohibuit barbaros ab
impetu, Romanis profuturo.

Quendamodum ſit incitandus
exercitus ad prælium

Caput XI

* ſimula
uit.

M. Fabius & CN Manlius COSS. aduerſus He
truſcos propter ſeditiones detractante præ
lium exercitu, ultro * ſimularunt cuncta
tionẽ: donec milites probis hoſtium coacti pugna de
poſcerent: iurarentq; ſe ex ea uictores redituros.

Fuluius Nobilior cum aduerſus Samnitium nume
roſum exercitum, & ſucceſſibus tumidum, paruis co
pijs neceſſe haberet decertare, ſimulauit unam legio
nem hoſtium à ſe corruptam ad proditionem: impera
uitq; (ad eius rei fidem) tribunis, & primis ordinibus,
& centurionibus, quantum quiſque numerate pecu
niæ, aut

nia, aut auri argentiq; haberet, cōferret. ut repræsen-
tari merces proditoribus posset. Se autem his qui con-
tulissent, pollicitus est cōsummata uictoria, ampla in-
super premia daturum. Quæ sua persuasio Romanis
alacritatem attulit & fiduciam: unde etiam præclara
uictoria, commisso statim bello * peracta est.

* pate

C. Cæsar aduersus Germanos & Ariouistum pugna-
turus cōfusis suorum animis pro contione dixit nulli
us se eo die opera nisi decima legionis usurum. Quo
cōsuetus est, ut * decimani, tanq̃ præcipug fortitu * decimā
dinis testimonio * cōgerentur, & ceteri pudore, ne * cogere,
penes alios gloria uirtutis esset. ret, & c.

Q. Fabius, q̃ egregie sciebat, & Romanos eius eē teros pu-
bertatis, quæ cōtumelia exasperaretur. & a Pœnis deret
nihil iustum aut moderatum expectabat, misit lega-
tos Carthaginem de conditionibus pacis: quas cum ini-
quitatis & insolētiæ plenas attulissent exercitus Ro-
manorum ad pugnandum concitatus est

Agefilæus Lacedæmoniorum dux, cum prope ab Or-
thomeno, socia ciuitate castra haberet: comperissetq;
plerosq; ex militibus preciosissima rerum deponere
intra munimenta, præcepit oppidanis, ne quid ad ex-
ercitum suū pertinens reciperetur: quo ardētius dimi-
caret miles, qui sciret sibi pro omnibus suis pugnandū

Epaminondas dux Thebanorum aduersus Lacedæ-
monios dimicaturus, ut non solum uiribus milites sui,
uerum etiam affectibus adiuuarentur, pronunciauit in

C concio

SEX. IVLII FRONTINI STRA

concione, destinatum Lacedemonijs si uictoria poterantur oēs uirilis sexus interficere, uxoribus aut eorum & liberis in seruitutē adductis Thebas diruere. Qua de nunciatione concitati primo impetu Thebani Lacedemonios expugnauerunt.

Eutidas dux Lacedemoniorum pugnaturus eodem die, qua classe uicerant socij, quīs ignarus actae rei, uulgauit nunciatam sibi uictoriam partium: quo constanteriores ad pugnam milites haberet.

A. Posthumius praelio quo cum Latinis conflixit, oblata specie duorum in equis iuuenū, animos suorum erexit, Pollucem & Castorem adesse dicens, ac sic praelium restituit.

Archidamus Lacedemonius aduersus Archadas bellum gerens, arma in castris statuit, & circa ea duci equos noctu clam impauit. Quorum uestigia mane (tanquam Castor & Pollux perequitasent) ostendēs, adfuturos eosdem ipsis praeliantibus persuasit.

Pericles dux Atheniensium, initurus praelium cum natus
 * locum. aduertisset * lucū, ex quo utraq; acies conspici poterat, densissima opacitatis uastū, alioqui & Diti patri sacrum, ingentis illic statura hominem, altissimis cothurnis, & ueste purpurea, coma uenerabilem in curru candidorum equorum sublimē constituit: qui dato signo pugnā proueheret: & uoce Periclem nomine
 * ante coniectū. sibi adesse: quo penē * primo coniectū teli hostes
 terga

L. Sylla, quo paratiorē militē (terga uertentē).
ad pugnandū haberet, prædici sibi à dijs futura simu-
lauit. Postremo in cōspectu exercitus, priuſq̃ in aciem
descenderet, signum modicæ amplitudinis quod Del-
phis sustulerat orabat petebatq; ut promissam uicto

C. Marius * sagam quandā (riam maturaret. * magā,
ex Syria habuit: à qua se dimicationū euenius prædi-

Q. Sertorius cum barbaro, & (scere simulabat.
rationis indocili milite uteretur, ceruā candidam in-
signis formæ, per Lusitaniam ducebat: & ab ea, quæ
agenda, aut uitāda essent, prænoscere se assueuerat:
ut barbari ad omnia tanq̃ diuinitus imperata obedirēt.

Hoc genere strategematicōn nō ea tantū pte uiedū
est, quæ imperitos existimabimus esse, apud quos his
utemur: sed multo magis ea, quæ talia erunt, exco-
gitabimur, ut ab his monstrata credantur.

Alexander Macedo sacrificaturus, inscripsit medi-
camento aruspiciſ manu, quā ille extis erat suppositu-
rus: litteræ significabāt uictoriā Alexandro dari:
quas cū iecur calidū rapuisset, & à rege militi esset
ostensum, auxit animū tanq̃ deo spōdente uictoriam.
Idem fecit Innides * aruspex præliū Eumene cū Cal * Indas
lis cōmissuro. & Epaminūdas Thebanus aduersus Lace-
demonios fiduciā suorū religione adiunandā ratus, ar-
ma q̃ ornamentiſ affixa in tēplis erant, nocte substra-
xit: persuasitq; militibus, deos iter suū seq̃, ut prælianti-
bus ipsis adessent. & Ageſilaus Lacedæmonius, cū quos-
dam Persarū cepisset, quorum habitus multum ter-

SEX. IVLII FRONTINI STRA

roris præfert quoties ueste tegitur, nudatos militibus suis (ut alba corpora umbratica cõtemnerent) ostendit.

Gelo Syracusarum tyrannus bello aduersus Pœnos suscepto cum multos cœpisset, infirmissimum quẽq; * auxili Precipue ex * auxiliariis qui nigerrimi erant, huatoribus datum in conspectu suorum produxit ut persuaderet contemnendos.

Cyrus rex persarum, ut concitaret animos populum, tota die in excidenda quadam sylua eos fatigauit: deinde post die præstitit eis liberalissimas epulas, & interrogauit utro magis gauderent. Cumq; ei præsentia probassent: atq; per hæc (inquit) ad illa perueniendum est. Nam liberi beatiq; esse nisi Medos uiceritis, non potestis: atq; ita eos ad cupiditatem prælii concitauit.

L. Sylla quia aduersus Archelaum prefectum Mithrydatis, apud Pyrea pigrioribus ad prælium militibus utebatur: opere eos fatigando compulit ad poscendum ultro pugnae signum.

Fabius Maximus ueritus ne qua fiducia nauium, ad quas refugium erat, minus constanter pugnaret excutitus, incendi eas priusquam iniret prælium iussit.

De dissoluendo metu quem milites, aduersis conceperint omnibus

Caput. XII.

Scipio

Scipio ex Italia in Africā transportādo exerci-
tū, cum egrediēs nauē prolapsus esset, & ob hoc
attonitos milites cerneret, id quod trepidationē
afferebat, constantia & magnitudine anī, in hortatio-
nem cōuertit. Et aud te (inquit) milites Africā oppre-
C. Caesar cū forte conscēdens nauē lapsus eēt, (ssi.
teneo te terra mater (inquit) qua interpretatione effe-
cit, ut repetiturus illas à quibus proficiscebatur ter-
ras uideretur. T. Sempronius Gracchus COS. acie ad-
uersus Picētes directā, cum subitus terremotus utras-
q; partes confudisset, exhortatione * confirmauit su * confor
os & impulit, ut consternatum superstitione hostem tauit
inuaderent, adhortatusque deuicit.

Sertorius, cum equitum secuta extrinsecus, equorū
que pectora cruenta subito prodigio apparuissent, ui-
etoriam portendi interpretatus est: quoniam illa par-
tes solerent hostili cruore respergi.

Epaminondas Thebanus contristatis militibus, q;
ex hasta eius ornamentum, infule more dependens,
uentus ablatum in sepulchrum Lacedæmonij cuiusdā
depulcrat. Nolite (inquit) milites trepidare: Lacedæ-
monis significatur interitus. Sepulchra enim funeri-
bus ornantur.

Idem cum fax de cælo nocte de lapsa eos qui aduer-
terunt terruisset, lumen (inquit) hoc numia ostēdūt.

Idem instante aduersus Lacedæmonios pugna, cum
sedile in quo resederat succubisset, & id uulgo pro-
tristi exciperetur significatione, confusi milites

SEX. IVLII FRONT. STRATE

* legent- interpretarentur. Immo (inquit) uetamur sedere.
dum forte L. Sulpitius Gallus defectum lunæ imminuentem, ne
trepida- pro ostento exciperent milites, prædixit futurum, ad
rent: ditis rationibus causisq; defectionis.

Agathocles Syracusanus aduersus Pœnos simili ei-
usdem syderis diminutione, qua sub diē pugnae, ut pro-
digio milites sui consternati erant, ratione qua id acci-
deret exposita, docuit quicquid illud foret ad rerum
naturam, non ad ipsorum propositum pertinere.

Pericles, cum in castra eius fulmen decidisset, ter-
ruissetq; milites, aduocata concione, lapidibus in cōspe-
ctu omnium collisis ignem excussit: sedauitq; turbatio-
nem, cum docuisset similiter nubium attritu excui
fulmen.

Tymotheus Atheniensis, classe dimicaturus aduer-
sus Corcyreos, gubernatori suo (qui proficiscēti iam
classi signum receptui coeperat dare, quia ex remigia-
bus quendam sternutauiem audierat) miraris (inquit)
militibus. ex tot * milibus unum perfrixisse.

Chabris Atheniensis classe dimicaturus excusso
ante nauem ipsius fulmine exterritis per tale prodigi-
um militibus. Nunc (inquit) potissimum incunda pug-
na est: cum deorum maximus Iuppiter adesse numen
suum classi nostræ ostendit.

FINIS LIBRI PRIMII.

SEX

TEGEMATVM LIB. .I. FO. 70.

SEX. IVLII FRONTINI STRA

tegematum, Liber Secundus.

PRAEFATIO.

Dispositis primo libro exemplis instructuris
(ut mea fert opinio) ducē ī his quæ ante * cō * iustum
missum prælium agenda sunt: deinceps redde
mus pertinentia ad ea, quæ in ipso prælio agi solent,
Et deinde ea quæ post prælium: Et eorum quæ ad præ
lium pertinent species sunt.

De tempore ad pugnam eligendo. caput. 1.

De loco ad pugnam eligendo cap. 2.

De acie ordinanda. cap. 3.

De acie hostium turbantia. cap. 4.

De insidijs. caput. 5.

De emittendo hoste ne clausus prælium ex despera
tione redintegret. cap. 6.

De dissimulandis aduersis cap. 7.

De restituenda per constantiam acie. cap. 8.

Deinde eorum quæ post prælium agenda sunt,
has species arbitrauerim.

De Summaridis reliquijs belli, si res prospere cesserint caput. 9.

De aduersis emendandis, si res durius cesserit. ca. 10.

De dubiorum animis in fide retinendis caput. 11.

Quæ facienda sunt procastris, si satis fiducia in præ
sentibus copijs non habeamus. cap. 12.

De effugiendo. cap. 13.

C 4 De tem

SEX. IVLII FRONTI STRATE

De tempore ad pugnam eligendo.

Caput Primum.

. SCIPIO in Hispania, cum comperisset Hasdrubalem Pœnorii ducem ieiuno exercitu
* mane processisse in aciem, continuit in horam septimam suos: quibus præceperat, ut quiescerent & cibum caperent: cumq; hostes,

inedia, siti, mora sub armis fatigati, reperere castra coepisset, subito copias eduxit: & cōmisso prælio uicit

Metellus Pius in Hispania aduersus Hirculeiū, cum ille oriēte protinus die instructam aciem uallo eius ad mouisset, feruidissimo tunc tpe anni, intra castra suos continuit in horam dici sextam: atq; ita fatigatos æstu, facile integris & recētibus uicit suorū uiribus.

Idem iunctis cum Pompeio castris aduersus Sertorium in Hispania, cum sæpe instruxisset aciem, hoste (qui imparem se duobus credebat) pugnam detrectante, quodam deinde tempore Sertorianos milites animauertisset, magno impetu instinctos deposcētes pugnam, humerosque exercentes, & lanceas uibrantes, existimauit ardori cedendum in tempore: recepitque exercitum, & Pompeio idem faciendi autor fuit.

Posthuc

Posthumius COS. in Sicilia, cum castra eius a Puni
 eis trium milium passuum spacio distarent, & dictato
 res Carthaginensium quotidie ante ipsa munimenta
 Romanorum dirigerent aciem, exigua manu leuibus
 assidue praelijs pro uallo resistebat. Quam consuetudi
 nem contemnente iam Poeno, reliquis omnibus p quie-
 tem intra uallum preparatis, ex more pristino, cū pau-
 cis * sustinuit in cursum aduersariorū: ac solito diu- * susten
 tius detinuit. Quibus fatigatis post sextam horam, eti tautit..
 am se recipientibus, & cum inedia quoq; laborarent,
 per recentes suos hostem, quem prædicta profligau-
 rant incommoda fugauit.

Iphicrates Athenien. quia explorauerat, eodem as-
 sidue tempore hostes cibum capere, maturius uelci su-
 os iussit: & eduxit in aciem: aggressusque hostem ita
 detinuit, ut ei nec consilgēdi, nec abeundi daret facul-
 tatem. Inclinato deinde iam die reduxit suos, & nihi-
 lominus in armis retinuit: fatigati hostes non statioē
 magis quā inedia, statim ad corporis curam & cibū
 capiendum festinauerunt: Iphicrates rursus eduxit &
 incompoti hostis aggressus est castra.

Idem cum aduersus Lacedæmonios pluribus diebus
 castra comminus haberet, & utraq; pars certis tempo-
 ribus assidue pabulatum lignatumque procederet, quo-
 dam die militū habitu, seruos lixaque dimisit ad mu-
 nera, milites retinuit. & cum hostes dispersi * essent * essent
 ad similia munera, expugnauit castra eorum, iner-
 C s meisque

SEX. IVLII FRONT. STRATE.
mesq; cum fasciculis passim ad tumultum recurrētes,
facile aut occidit, aut coepit.

Verginius COS. in Volskis cum procurrere hostes
effusos ex lōginq; uidisset, quiescere suos ac defixa
tenere pila iussit. Tūc anhelantes, integris uiribus ex
ercitus sui, aggressus auertit.

Fab. Max. non ignarus Gallos & Samnites primo
impetu praeualere, suorū aut in fatigabiles spiritus, in
ter moras decertandi etiam incallescere, impauit mili
tibus, ut contenti essent primo congressu sustinere, ut
hostem mora fatigarēt, quod ubi successit, admoto ē
subsidio suis, in prima acie uniuersis uiribus oppressit.

Philippus ad Cheroniā, memor sibi ēē (fudit hostē
milite longo usu duratū, Atheniē sibus acrem quidem,
sed in exercitū & impetu tantū uiolentum, ex indu
stria praelium traxit. Moxq; languentibus iam Atheni
ensibus cōcitatus intulit signa, & ipsos cecidit.

Lacedemonij certiores ab exploratoribus facti,
Messenios in eā exarsisse rabiē, ut in praeliū cum cō
iugibus ac liberis descenderent pugna distulerūt.

C. Caesar bello ciuili, cū exercitū Afranij & Petreij
circumvallatum siti augeret, isq; ob hoc exasperatus,
interfectis omnibus impedimentis, ad pugna descēdis
set, continuit suos, arbitratus alienum dimicatiōi tem
pus: quod aduersarios & ira & desperatio incēderat.

C N. Pompeius, fugientem Mythridatem cupiēs ad
praelium compellere, elegit tempus dimicatiōi noctur
num: ut

cum ut aduenti se opponeret: atq; ita preparatus, subi-
 tam hostibus necessitatem * decertandi iniecit. Præ- * decer-
 terea sic constituit aciem, ut Ponticorū quidem oculos nendi
 aduersa luna pstringeret suis autem illustrem & con-
 spiciū præberet hostem

Iugurtam aut constat memorē uirtutis Romanorū,
 semp inclinato die cōmittere praelia solitum, ut si fu-
 garētur sui oportuna noctē haberent ad delitescēdū.

Lucullus aduersus Mithridatem & Tigranem, in Ar-
 menia maiore apud Tigranocertā, cum ipse non am-
 plius. XV. milia armatorū haberet, hostis aut innume-
 rabilem multitudinem. Eoq; ipso inhabilem, usus hoc
 in cōmodo, nondum ordinatam hostiū acie inuasit, atq;
 ita protinus dissipauit, ut ipsi quoq; reges abiectis in-
 signibus fugerent.

C. L. Tyberius Nero aduersus Pannonios, cum barba-
 ri feroces in aciem oriente statim die processissent, cō-
 tinuit suos, passusq; est hostem nebula & himbribus, q-
 forte illo die crebri erant, urberari ac deinde, ubi fes-
 sum stando & pluuia non solum anio, sed & lassitudi-
 ne deficere animaduertit, signo dato adortus superauit

C. Caesar in Gallia, quia cōpererat Ariouisto Germa-
 norum regi institutum, & quasi legem esse non puga-
 nandi, decrescente luna, tum potissimum acie cōmissa
 impeditos religione hostes uicit.

D. Aug. Vespasianus, Iudeos Saturni die (quo eis ne-
 fas est quicquā seris rei agere) adortus superauit.

Lysan

SEX. IVLII FRONT. STRATE

Egeopotamici. Lysander Lacedæmonius aduersus Athenienses apud * Aegeopotamos instituit certo tempe infestari naues Atheniensium, deinde reuocare classem, ea re in consuetudinem perducta, cum Athenienses post digressum eius ad contrahendas copias dispergerentur, extendit ex consuetudine classem, & recepit. Tum * dilapsa hostium maxima parte ex more * delapsa reliquos adortus occidit: & uniuersas naues cepit.

De loco ad pugnam eiigenao.

Eaput .II.

M. Curius, qui a phlangi regis Pyrrhi explicitè resisti non posse animaduerteat, dedit operam ut in angustijs confligeret: Vbi conferta sibi ipsa esset impedimento.

C. N. Pompeius in Capadocia, elegit locum castris æditum, unde adiuvante procliuo impetum militum, facile ipso discursu Mythridatem superauit. C. Cesar aduersus Pharnacem, Mythridatis filium dimicaturus, in colle instruxit aciem: quæ res expeditam ei fecit uictoriam. Nam pila ex ædito in subeuntes barbaros emissa, protinus eos auerterunt.

Lucullus aduersus Mythridatem & Tygranem, in Armenia maiore, apud Tigranocertam dimicaturus, collis proximi planum uerticem raptim cum copiis præ adeptus, in subiectos hostes decucurrit: & equita
tum

tum eorum à latere inuasit, auersumque: & eorundē
p̄tem p̄turbantem insequutus, clarissimam uictoriam
rexit.

Ventidius aduersus Parthos non ante militem edu-
xit, quàm illi quingentis non amplius passus abes-
sent, atq; ita procursione subita ad eos se admouit, ut sa-
gittas quibus ex longinquo usus est, cōminus applici-
tus eluderet, quo consilio (quia quandam fiducia etiā
speciem ostentauerat) celeriter barbaros debellauit.

Annibal apud Numistronem, contra Marcellum pu-
gnaturus, cauas & praeuptas uias obiecit à latere, i-
psaq; loci natura, pro munimentis usus clarissimū du-
cem uicit. * Muni-
stronem

Idem apud Cannas, cum comperisset Vulturium a-
mmem, ultra reliquorum naturam fluminum ingentes
auras manē p̄flare, quae arenarum & pulueris uerti-
ces agerēt, sic direxit aciem: ut tota uis à tergo suis,
Romanis in ora & oculos incideret: quibus incommo-
dis mire hosti aduersantibus, illā memorabile adeptus
est uictoriam.

Marius aduersus Cimbroſ ac Teutonoſ constitutā
die pugnaturus, firmatū cibo militem ante castra col-
locauit: ut p̄ aliquantum spaciū, quo aduersarij dirime-
bantur, exercitus hostium potius labore itineris proſi-
garetur, fatigationi eorum deinde incommodum ali-
ud obiecit, ita ordinata suorum acie, ut aduerso sole,
& uento & puluere barbarorum occuparetur exer-
citus.

SEX. IVLII FRONT. STRATE

citus.

Cleomenes Lacedæmonius aduersus. Hippia[m] athe-
niensem, q[ui] equitatu preualebat, planiciem in qua di-
micaturus erat, arboribus prostratis impediunt & in

* Africā Iberi in * Africa, ingenti (uiam equiti fecit.
hostiū multitudine excepti, timentesq[ue] ne circūirentur,
applicuerunt se flumini, qd̄ aliis in ea regione ri-
pis * præflu * profluebat: q[ui] ita à tergo amne defensi, & sub-
inde cū uirtute præstarent, incurfando in proximos,
ebat. omnem hostium exercitum strauerunt.

* à deff. Xantippus Lacedæmonius sola loci cōmutatione,
fortunā Punici belli conuertit: nam cū * desperatibus
iam Carthaginē sibus mercede sollicitatus, an̄ aduer-
tisset Afros quidem qui equitatu & elephantis præ-
stabant, colles sectari: à Romanis autem, quorū robur
in peditibus erat, campestria teneri, Pœnos in plana
deduxit. ubi per elephātos, dissipatis ordinibus Roma-
norum, sparsos milites per Numidas p̄secutus, eorum
exercitum fudit. in illam diem terra mariq[ue] uictorem.

Epaminondas dux Thebanorū, aduersus Lacedæ-
monios directurus aciem, pro fronte eius decurrere
equitibus iussis, cum ingentem puluerem oculis hosti-
um obiecisset, expectationemq[ue] equestris certaminis
prætendisset, circumducto pedite ab ea parte, ex qua
decurfus in aduersam hostium aciem ferebat, inopinā-
tium terga adortus cecidit.

Lacedæmonij. CCC. contra innumerabilem mul-
titudi

titudinem Persarum, Thermopylas occupauerūt, quarum angustia non amplius, quam parem numerum cōminus pugnaturum, poterant admittere: eaq; ratione (quantum ad congressus facultatem) equati numero barbarorum, uirtute autem praestantes magnam eorū partem occiderunt: nec superati forent, nisi per proditorem Ephyaltem Trachinium circumductus hostis, à tergo eos oppressisset.

Themistocles dux Atheniensium: cum uideret utilissimum Gracia, aduersus multitudinem Xerxis nauium in angustijs Salaminis discernere, idq; psuadere ciuibus nō posset, solertia effecit, ut à barbaris ad utilitates suas Græci compellerentur: simulata namque proditione, misit ad Xerxem, qui iudicaret populares suos de fuga cogitare, difficilioremq; rem ei futuram, si singulas ciuitates obsidione aggrediretur. Qua ratione effecit ut exercitus Barbarorum primum inquietaretur, dum tota nocte in statione custodiae est: deinde, ut sui mane integris uiribus, cum dictis barbaris uigilia marcentibus confligerent, loco ut uoluerat arcto, in quo Xerxes multitudine, qua praestabat, uti nō posset.

De acie ordinanda.

Caput. III.

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

CN. Scipio in Hispania aduersus Hannonem ad oppidum Indibile, cum animaduertisset Punica aciem ita directam, ut in dextro cornu Hispani constituerentur, robustus quidam miles, sed qui alienum negotium ageret. In sinistro autem Afri minus uiribus firmi, sed animi constantioris, reducto sinistro latere suorum dextro cornu, quod ualidissimis militibus extruxerat, obliqua acie cum hoste conflavit. Deinde, suis fugatisque Afri Hispanos (qui in recessu spectantium more steterant) facile in deditionem compulit.

* **Hyliri** Philippus macedonum rex aduersus * Illyrios gerens bellum, ut animaduertit frontem hostium stipatam electis a toto exercitu uiris, latera autem infirmiora, fortissimis suorum in dextro cornu collocatis, sinistrum latus hostium inuasit: turbataque acie tota, uictoriam profligauit.

* **Pame-**
nes

* Parmenes Thebanus, conspecta Persarum acie, quae robustissimas copias in dextro cornu collocatas habebat, simili ratione et ipse suos ordinauit, omnemque equitatum, et fortissimum quenque peditum, in dextro cornu, infirmissimos autem contra fortissimos hostium posuit: praecepitque ut ad primum impetum eorum, sibi fuga consulerent: et in syluestria confragsaque loca se recipient. Ita frustrato robore exercitus ipse optima parte uirium suarum, dextro cornu, totam circumiit aciem hostium et euertit

P, C O R, Scipio, qui postea Africano cognomen fuit aduersus

aduersus Asdrubalem ducem Pœnorū in Hyspania bel-
lum gerens, ita per cōtinuos dies ordinatū produxit
exercitum, ut media acies fortissimis fundaretur: Sed
cū hostes quoq; eadē ratione assidue ordinati, proce-
derent, Scipio eo die quo statuerat decernere, cōmu-
tauit instructionis ordinē, & firmissimos id est legio-
narios in cornibus collocauit, ac leuem armaturam in
media acie, sed retractā. ita cornibus quibus ipse præ-
ualebat infirmissimas hostium partes lunata acie ag-

Metellus in Hispania eo (gressus facile fudit.
prælio quo Hirculciū deuicit, cum comperisset cōhor-
tes eius, quæ ualidissimæ uocabantur, in media acie lo-
catas: ipse mediam suorum aciem reduxit, ne * ea * ea pā
parte ante cum hoste cōfligeret, quā cornibus conflitem.
gatis, medios undiq; circumuenisset.

Artaxerxes aduersus Græcos, qui Persidā intraue-
rant, cum multitudine superaret, latius q̄ hostes acie
instructa, in fronte equitem, leuemq; armaturā in cor-
nibus collocauit: atq; ita ex industria lentius proceden-
te media acie, copias hostium cinxit ceciditq;.

Contra Annibal ad Cannas reuelis cornibus produ-
ctaq; media acie, nostros primo impetu protulit. Idē
conserto prælio, paulatim inuicem sinuantibus, proce-
dentibusq; ad præceptum cornibus, auidē insequētem
hostem in mediam aciem suam recepit: & ex utraq;
parte compressum cecidit: ueterano & diu & doctus
sus exercitu: hoc enim genus ordinationis exeq; nō se-
perius

SEX. IVLII FRONT. STRATE-

peritus & ad omne momētum respondens miles, uix

Linus Salinator & CL. Nero cum (potest.

Asdrubal bello Punico secūdo decertandi necessitatē
euitans, in colle confragoso post uincas aciem direx-
isset, ipsi deductis in latera uiribus, uacua fronte ex
utraq; parte circumuenerunt eum: atq; ita aggressi
superauerunt. ¶ Annibal quū frequentibus prælijs à
CL. Marcello superaretur: nouissime sic castrametabatur,
ut aut montibus, aut paludibus, aut simili loco
rum aliqua oportunitate adiutus, aciem eo modo collo-
caret, ut uincens quidem Romanis, pene indcūmē
recipere posset intra munimenta exercitum: cedenti-
bus autem instandi liberum haberet arbitrium.

Xantippus Lacedæmonius in Africa aduersus M. At-
tilium Regulum leuem armaturam in prima acie col-
locauit in subsidio aut robur exercitus: precepitq; au-
xiliaribus, ut emissis telis cederent hosti: & cum se in-
tra suorum ordines recepissent, confestim in latera
discurrerēt: & à cornibus rursus eriperent: exceptū
q; iam hostem à robustioribus & ipsi circumirent

Sertorius idem in Hispania aduersus Pompeiū fecit

* alijs

Clādridas

* Cleandrias Lacedæmonius aduersus Lycaonos den-
sam instruxit acie, ut longe minoris exercitus specie
preberet: securis deinde hostibus, in ipso certamine de-
duxit ordines, à lateribus circumuentos eos fugit.

Castronius Lacedæmonius, cū in auxilio Aegyptijs
aduersus Persas uenisset: & sciret firmiorē esse Græ-
cum militem: magisq; à Persis timeri: commutatis ar-

mis Græcos in prima posuit acie: & cum illi æquo Marte pugnaret submisit Aegyptiorum manu. Perse cum Græcis, quos Aegyptios opinabantur, restitissent, superueniente multitudine, quam ut Græcorum expauerant cesserunt.

CN. Pompeius in Albania quia hostes & numero & equitatu præualebant, iuxta collem in angustiis protègere galeas (ne fulgore earum cõspicui fierent) iussit: equites deinde in æquum procedere, ac uelut prætere pedibus: præcepitq; eis ut ad primũ ipetũ hostiũ refugeret: & simul ac ad pedites uentũ eẽt, in latera discederent: quod ubi displicitum est, patefacto loco subita peditum cõsurrexit acies: inuectosq; temere hostes inopinato interfusa prælio cecidit.

M. Antonius aduersus Parthos, qui infinita multitudine sagittarum exercitum eius obruebãt, subsidere suos, & testudinem facere iussit: supra quam trãmissis sagittis, sine militum noxa exhaustus est hostis.

Annibal aduersus Scipionem, in Africa, cũ haberet exercitum ex pœnis & auxiliariis, quorum pars nõ solum ex diuersis partibus, sed etiam ex Italicis constabat, post elephantos LXXX, qui in prima fronte positi hostium turbarent aciem, auxiliares Gallos & * barbaros Ligures & * Baliæres Maurosque posuit, ut non solum gere possent, Pœnis à tergo stantibus, & hostem oppositi si non infestarent at cerre fatigarent, tum suis & Macedonibus (qui iam fessos Romanos integri exciperet) in summa acie collocatis, nouissimos Italicos

SEX. IVLII FRONT. STRATE

eos constituit: quorum & timebat fidem & segnitiam,
 uerebatur: quoniā plerosq; eorū ab Italia inuitos ex-
 traxerat. Scipio aduersus hanc formā, robur legionis,
 triplici acie in fronte ordinatū, per hastatos & prin-
 cipes & triarios opposuit: nec continuas construxit
 cohortes, sed manipulis inter se distantibus spaciū de-
 dit, per quod elephanti ab hostibus acti, facile trāsmi-
 ti sine perturbatione ordinum possent, ea ipsa inter-
 ualla expeditis uelitis impleuit, ne interluceret aci-
 es, dato eis præcepto, ut ad impetum elephatorū, uel
 * recta * retro uel in latera cōcederent. Equitatū deinde in
 cornua diuisit: & dextro Romanis equitibus Lælium,
 sinistro numidis Masimissam præposuit: quæ tam pru-
 dens ordinatio, non dubie causa uictoriæ fuit.

Archelaus aduersus L. in Syllam, in fronte ad per-
 turbandum hostem falcatas quadrigas locauit, in se-
 cunda acie phalangē Macedonicā, in tertia Romano-
 rū more armatos auxiliares, mixtis fugitiuis Italice
 * pemi- gentis: quorū * peruiaciæ plurimū fidebat: leuē ar-
 citate maturā in ultimo statuit: in utroq; deinde latere equi-
 tatū, cuius amplū numerū habebat, circūeundi hostis
 causa posuit. Contra hæc, Sylla fossas amplæ latitudi-
 nis in utroq; latere duxit: & capitibus earū castella cō-
 munxit: qua ratione, ne circūretur ab hoste, & pedi-
 tū numero, & maxie eqtatu superāte, cōsecutus est.
 Triplicē deīdepeditū aciem ordinauit, relictis inter-
 uallis, p leuē armaturā, & equitcm, quē in nouissimo
 colloca

GEMATVM LIB. .II. FO. 17

collocauerat, ut cum res exegisset emitteret: * tum * cūpost
 prosignanis, qui scda acie erāt impauit, ut densos nu signarijs.
 merososq; palos firme in terram defigerent intrāq;
 eos, appropinquantibus quadrigis ante signa, nostram
 acie recepit: tū demum sublato uniuersorum clamore
 uelites leuē armaturam ingerere tela iussit. Qui-
 bus factis quadrigæ hostiū aut implicate palis aut ex
 territe clamore telisque, in suos cōuersæ sunt: turba
 ueruntque Macedonū structuram. Qua cedente cum
 Sylla staret & Archelaus equitē opposuisset, Romani
 equites subito omissi auerterūt eos cōsummauerūtq;

C. Caesar Gallorum falcatas quadrigas (uictoriam
 eadem ratione palis defixis excepit inhibuitque.

Alexander ad Arbela cū hostium multitudinē uere-
 retur, uirtuti autem suorū fideret, aciem in oēm par-
 tem spectantem ordinauit, ut circūuenti, undique pug-

Paulus aduersus Persen Macedo- (nare possent
 num regem cum is phalangem suorum duplicem, me-
 diam in partem direxisset, eaque leui armatura cin- * arma-
 xisset, & eqtē in utroque cornu collocasset, tripilcē tura iun-
 aciem cuneis instruxit: iter quos subinde uelites emi xissent
 sit. Quo genere cum profligari nihil uideret, cedere
 instituit: ut hac simulatione pduceret hostes in cōfra-
 gosa, locaque ex industria captauerat. Cum sic quoq;
 suspecta calliditate recedentiū, seqretur ordiata pha-
 lanx, eqtes à sinistro cornu præter ora phalangis iun-
 ssit trāscurrere citatis eqs tectos, ut obiectis armis

SEX. IULII FRONT. STRA=

ipso impetu præfringerent hostiū spicula: quo genere
telorū ex armati macedones soluerunt acie, & terga

Pyrrhus pro Tarentinis apud Asculū (uerterunt
secundum Homericum uersum, quo pessimi in mediū
recipiuntur, dextro cornu Samnitas Epyrotasq;, sini
stro Brucios atq; Lucanos cū Salentinis, in media acie
Tarentinos collocauit, equitatū & elephātos in subsi
dijs eē iussit. Cōtra COSS. aptissime diuis in cornua
equitibus, legiones in prima acie & in subsidijs collo
carunt: & his immiscuerunt auxilia. Vtrimq;, X L. mi
lia constat fuisse. Pyrrhi dimidia ps exercitus amissa,
apud Ro. quinq; milia desiderata sunt.

* pale= CN. Pompeius aduersus C. Casarem * palustri præ
strialis. a lio Pharsaliæ triplicē instruxit acie: quarum singula
liās, pale= denos ordines habuerunt in latitudinē. Legiōes scđm
pharsali uirtutem cuiusq; firmissimas in cornibus & in medio
tripl. collocauit: spacia his iterposita tironibus supplēuit de
xtro latere. DC. equites, propter flumen Empeū, quod
& aluco suo & alluuię regionē impediērat, reliquē
equitatū in sinistro cornu cū auxilijs oībus collocauit,
ut inde Iulianū exercitū circuiret. Aduersus hanc ordi
nationē Iulius Caesar & ipse triplici acie, dispositi in
fronte legionibus, sinistrū latus ne circuii posset ad
moxit paludibus. In dextro cornu posuit eqtem, cui ue
locissimos miscuit peditū. & ad morē equestris pugne
exercitatos: sed deīde cohortes ī subsidio retinuit, ad
res subitas: sed dextro latere conuersas in obliquū: ma
de equis

GEMATVM LIB. II. FO. 28

de equitatum hostium expectabat collocauit. nec ulla
res ad uictoriā plus eo die Cæsari contulit: effusum nā
q; Pōpei equitatum inopinato subinde lati excursu a-
uerterunt, cædendumq; tradiderunt.

Imperator C A E S. Germanicus, cum subinde Catij
equestre prelium, in syluas refugiendo * reducerent: * diduce
iussit suos equites, simul atq; ad impedimenta uentū rent.

esset, equis de silire, pedestriq; pugna confugere: quo
genere consequutus, ne quis non locus eius uictoriam

C. Duilius cum uideret graues suas (miraretur.
naues mobilitate Punicæ classis eludi irritamq; uirtu-
tem militum fieri, excogitauit manus ferreas quæ ubi
hostilem apprehenderent nauem supiecto ponte, trās-
grediebatur Romanus, & in ipsorum ratibus cominus
eos trucidabat.

De acie hostium turbanda. Cap. IIIII.

Papyrius cursor, filius consulis, cum æquo Marte
aduersus obstinatos Sammites cōcurreret, igno-
rantibus suis præcepit Spurio naucio, ut pauci
* Calones, & agasones mulis insidentes, ramosq; p * Ceda
terram trahentes, a colle transuerso magno tumultu res aliās
decurrerent. Quibus prospectis proclamauit uictorē alares.
adesse collegam, ut occuparent ipsi presentis prælij
gloriam: quo facto & Romani fiducia concitati, pro-
pulere propulsi terga uerterent.

Fab. Rutilius Maximus, quarto cōsulatu in Samnio,
omni mō frustra conatus aciem hostium perumpere,

D † nouissi.

SEX. IULII FRONT. STRA

nonissime hastatos subduxit ordinibus: & cū Scipio
legato suo circumiussit: iussitq; collem cape, ex quo de
curri poterat in hostium terga: quod ubi factū est. Ro
manus creuit animus, & Samnites pterriti fugam mo

Scortissis

Minutius Ruffus Imp. cum à Sorclientes caesi sunt
d. scis Dacisq; premeretur, quibus impar erat numero,
premissit fratrem & paucos equites, unā cum anca
toribus: precepitq; ut cum uidisset contractum preli
um, subitus ex d. uerso se ostenderet iuberetq; ancato
res cōcinere: so iantibus montium iugis species in
gentis multitudinis, offusa est hostibus: qua pterriti

Agellius

Acilius Glabrio COS. aduersus An (dedere terga.
tiochi regis aciem, q̄ is i Achaiam per angustias Ther
mophylarum direxerat, iniquitatibus loci non irritus
tatum sed cam iactura quoq; repulsus esset, nisi cir
cūmissus ab eo Portius Cato (qui tum, tribunus militū
à populo factus in exercitu erat) deiectis iugis Callia

dromiaco
lis

dromi montis * Aetolis, q̄ presidio tenebantur, sup
eminentem castris regis collem, à tergo subitus appa
ruisset: quo facto perturbatis Antiochi copijs, utrinq;
irrupere Romani: & fusis fugatisq;, castra coeperūt.

C. Sulpitius Petreius COS. contra Gallos dimica
turus, iussit miliones clam in mōtes proximos cū mu
lis abire. & inde confertio iam prelio, uelut equis in
sidentes ostentare se pugnantibus: quare Galli existi
mantes aduentare auxilia Romanis cessere, iam penē

Marius circa aquas Sextias, cum in (uictores.
animo

TEGEMATVM LIB. II. FO. 29

animo haberet postera die depugnare aduersus theu-
tonos, Marcellum cum pua manu equitum peditumq;
noctu post terga hostiū misit: & ad implendā multi-
tudinis spēm, agasones lixasq; armatos simul ire ius-
sit: iumentorūq; magnam ptem instructorū cū * con-
tunculis, ut p hoc facies equitatus obijceretur: præce- * cunicu
pitque ut cum animaduertissent cōmitti praelium, ipsi lis.
in terga hostiū descenderent: q apparatus tantū terro-
ris intulit, ut asperriimi hostes in fugam uersi sint.

Licinius Crassus fugitiuorū bello apud * Calamar calama-
cum educturus militē, aduersus Castū & Canimocū du trum.
ces Gallorū. XII. cohortes cum C. Pōptinio et cū Q. Castrū &
Marcio Ruffo legatis, post montem circūmisit. Que canonicū.
cum cōmisso iam praelio, à tergo clamore iā sublato,
decucurrissent, ita fuderunt hostes, ut ubiq; fugā pro-

Marcellus, cū ueretur ne (pugna capefferet.
paucitatē eius militum clamor detegeret, simul lixas
calonesque, & oīs generis sequelas, cōclamare iussit:
atq; ita hostem magni exercitus spēm exterruit.

Valerius Leuinus aduersus Pyrrhū, occiso quodam
grægali, tencus gladiū cruentū, exercitui utriq; psua-
sit Pyrrhū interemptū. Quamobrē hostes destitutos
se ducis morte credentes, cōsternati à mendacio, se pa-
uidi in castra receperunt.

Iugurtha in Numidia aduersus C. Mariū, cū Latīe
quoq; linguae usum ei cōuersatio pristina castrorū de-
disset, in primam aciem procucurrit: & occisum se C.

SEX. IULII FRONT. STRATE.

Mariū tum latē clare predicauit, atq; ita multos no

Myronide s Athenien. dubio pra (storū auertit.
lio aduersus Thebanos rem gerens, repente in dextrā
suorum cornu prosiluit: & exclamauit se iam sinistro
uicisse. Quare & suis alacritate & hostibus metu in

Crcsus praualido hostium equitatu, (iecto uicit.
camelorum gregem opposuit: quorum nouitate et hor

* pter = uerunt, sed peditum quoq; suorum ordines * protriue
runt, uincendosq; hosti praebuerunt.

Pyrhus Epyrotarum rex, pro Tarentinis aduersus
Ro. eodem mō elephantis ad pturbandam aciem usus

Poeni quoq; aduersus Romanos idem fecerūt (est.
frequenter. ¶ Volscorum castra cum prope uirgula
ta syluasque posita essent, Camillus ea omnia, quae con
ceptum ignem usq; in uallum proferre poterāt incen
dit: & sic aduersarios exiit castris. M. Crassus bello

* inter = sociali eodē modo prope cum copijs omnibus * inter =
emptus

Hispani contra Hamilcarem boues ue (ceptus est
hiculis adiunctos, in prima fronte constituerunt: uehi
culaq; , tade & sepi & sulphuris plena, signo pugnae
dato, incenderunt: actis deinde in hostem bobus cōster
natam aciem perruperunt.

Phalisci & Tarquinienfes, compluribus suorum in
habitu sacerdotum subornatis faces & angues furiali
habitu praesentibus, aciem Romanorū turbauerūt.
Idem Veientes & Fidenates facibus arreptis fecerūt.

Athcas

Atheas rex * Scytharum cum aduersus ampliore * athes.
 Triballorum exercitum confligeret, iussit à fœminis
 & pueris omniq; imbelli turba, greges asinorum, ac
 boum, ad postremam hostium aciem admoueri: & ere
 ctas hastas præferre: famam deinde diffudit tanq̃ au-
 xilia sibi ab ulterioribus Scythis aduentarēt: qua assen-
 satione auertit hostem.

De insidijs Cap. V.

Romulus, per latebras copiarū parte disposita,
 cum ad Fidenas accessisset, simulata fuga te-
 mere hostes insequutos eo perduxit, ubi occul-
 tos habebat milites: qui undique adorti effusos, & in-
 cautos occiderunt.

Q. Fabius maximus COS. auxilio Sutrinis missus
 aduersus Hetruscos, omnes hostium copias in se cōuer-
 tit: deinde simulato timore, in superiora loca uelut fu-
 giens recessit: effuseq; subeuntes aggressus, non aciē
 tantum superauit sed etiam castris exiuit.

Sempronius Gracchus aduersus Celtiberos, metu
 simulato, continuit exercitum: cmissa deinde armatu-
 ra leui, quæ hostem laceraret, ac statim pedem refer-
 ret, euocauit hostem: deinde inordinatos aggressus, us-
 que eo cecidit ut etiam castra caperet.

Q. Metellus COS. in Sicilia bellū gerēs aduersus
 Asdrubalem, ob eius ingētem exercitum & CXXX.
 elephantos intentior, diffidentia simulata, intra
 Panor

SEX. IULII FRONT. STRATE-

Panormi copias tenuit: fossamq; ingētis magnitudis
ante se duxit: cōspecto deinde exercitu Asdrubalis, q
ī prima acie elephātos habebat, praecepit hastatis tela
* iacere in beluas * iacerent: protinusq; se intra munimenta
reciperent: ea ludificatione rectores elephantorū cō
citati, in ipsam fossam elephantos egerunt: quo ut pri
mū illaqueati sunt, ptim magnitudine telorū cōfecti,
partim retro in suos acti, totā aciem turbauerūt. Tūc
Metellus, hanc operiens occasionem, cū toto exercitu
erupit, & aggressus à latere Pœnos cecidit: ipsiq; ut
* Tomyris Scytharū regina, (elephantis potitus est.
Cyrus Persarū ducem, a quo Marte certantem, simu
lato metu elicit ad notas militi suo angustias, atq; ibi
repente conuerso agmine, natura loci adiuta, deuicit.

Aegyptij conflicturi acie in eis campis quibus iun
cte paludes erāt, alga eas cōtexerūt: cōmissioq; praelio
fugā simulātes in insidias se uocauerūt, qui rapidius
uecti p ignota loca, limo ihæserūt, circūuentiq; sunt.

Viriatus ex latrone dux Celtiberorū, cedere se Ro
maris equitibus simulans usq; ad locū uoraginosum
& præaltum eos pduxit. Et cum ipse per solidos ac no
tos sibi transitus euaderet, Romanos ignaros locorū
immersosque limo cecidit.

Fuluius Imp. Cymbrico bello collatis cū hoste castris,
equites suos iussit succedere ad munitiones eorum, la
cessitisq; barbaris, simulata fuga * recedi, hoc cum p
aliquot dies fecisset, auide īsequētib; Cymbris, anī ad
uertit

regredi.

uerit castra eorū solita nudari: itaq; per ptem exer-
citus custodita consuetudine, ipse cū expeditis post ca-
stra hostiū cōsedit occultus, effusisq; eis ex more repē-
te adortus, & desertū proruit uallum & castra cœpit.

C N. Fuluius cum in finibus nostris exercitus Falis-
corum, longe nostro maior castra posuisset, p suos mi-
lites quēdā procul à castris aedificia succendit, ut Fali-
sci suos id fecisse credentes, spe prædæ diffunderētur.

Alexāder ex Epirotis aduersus Illyrios collocata in
insidijs manu, quosdā ex suis habitu Illyricorū instru-
xit, & iussit uastare suam, id est Epiroticā regionē: q;
cum Illyrij uiderēt fieri, ipsi passim prædari cœperūt.
cōsecuriusq; præcidentes, ueluti pro exploratoribus
habebant, à quibus ex industria in loca iniqua deducti

Leptenes quoq; Syracusanus (cæsi fugatiq; sunt.
aduersus Carthaginen. uastari suos agros & incendi-
uillas castellaq; quēdam impauit. Carthaginen. à suis
id fieri rati, & ipsi tanq; in adiutoriū exierūt: excep-
tisq; ab insidiatoribus fusi sunt, Maharbal missus à Car-
thaginē. aduersus Afros rebellantes, cum sciret gentē Annibal
quidam esse uini, magnū eius modiū mandragoræ pmi-
scuit: cuius inter uenenum ac soporē media uis est, tūc
prælio leui cōmisso, ex industria cessit: nocte deinde
intempesta, relictis intra castra quibusdā sarcinis, &
omni uino infecto, fugā simulauit. Cūq; barbari oc-
cupatis castris, in gaudiū effusi, medicatū auide * ui-
num hausisset, & in modū defunctorū strati iacerēt, * merū,
reuersus

teuerſus cepit eos ac trucidauit.

Annibal cum ſciret ſua & Romanorū caſtra, in eis
loeis eſſe, quæ lignis deſiciebantur, ex induſtria in re-
giōe deſerta, plurimos armentorum greges interual-
lum reliquit: qua uelut præda Romani potiti in ſum-
mis lignationis auguſtijs, in ſalubribus ſe cibis onera-
runt, Annibal reducto nocte exercitu, ſecuros eos
& in ſemicruda graues carne, maiorē in modum uex-

Tiberius Gracchus in Hiſpania, certior (auit,
factus hoſtem inopem & commercio laborare, inſtru-
ctiſſima caſtra oibus eſculentis deſeruit, q̄ adeptum
hoſtem & reſtis intemperanter repletū, grauēq; re-
ducto exercitu ſubito oppreſſit.

Hi qui aduerſus Erythreos bellū gerebant ſpecula-
torem eorū in loco ædito deprehenſum occiderūt, &
ueſte eius ſuo militi dederūt, q̄ ex eodē iugo Erythre-
os ſigno dato in inſidias euocauit.

Arabes cum eſſet nota conſuetudo eorū, qua de ad-
uentu hoſtium interdū ſumo, nocte igne ſignificare in-
ſtituerāt, ut ſine intermiſſiōe ea fierent præceperūt:
aduentatibus aut̄ aduerſarijs intermitteret: q̄ cū ceſ-
ſantibus lūnibus exiſtimaret ignorari aduentū ſuum

Alexāder Ma. (auidiuſ ingreſſi oppreſſiq; ſunt
cedo, cū hoſtis in ſaltu æditore caſtra cōmuſſeſſet, in-
ducta pte copiarū, præcepit his quos reliquebat ut ex
more ignes & excitarent, ſpeciemq; præberent totius
exercitus ipſe p̄ auiaſ regiones circūducta manu, hoſ-
tem ſupiore aggreſſus loco depulit.

* cita-
rent.

Memnon

TEGEMATVM LIB. II. FO. 32

Memnon Rhodius rex, cum equitatu praeualeret, et
hostem in collibus se continentē, in cāpos uellet dedu-
cere, quosdā ex militibus suis, sub specie p̄fugae misit ī
hostiū castra, q̄ affirmarent exercitum Mēnonis iam
p̄uiciosa seditione furere: et ut subinde aliqua p̄s eius
dilabaretur. Huic affirmatiōi ut fidem faceret, pessim
in cōspectu hostiū inssit p̄ua castella muniri: uelut in
ea se recepturi essent: q̄ diffidebāt, hac p̄suasione solli-
citati qui in mōtibus se continuerant, in plana descen-
derūt: et dū castella tentāt, ab eq̄tatu circūuenti sūt.

Harridas rex Molossorū bello petitus ab Ardie Illy-
rio maiore aliquanto exercitū habente molitus, imbel-
les suorū in uicinamq; regionē Aetoliae tamē sparsit:
sic tanq̄ urbes ac res suas Aetolis cōcederet. Ipse cum
his qui arma ferre poterant, insidias in montibus, et
locis cōfragosis distribuit. Illiij timentes ne quae Mo-
lossorum erant ab Aetolis occuparētur, uelut ad prae-
dam festinantes neglectis ordinibus accelerare coepe-
runt. Quos dissipatos, nihil tale expectantes, Harri-
das ex insignis fudit fugauitq;

T. Labienus C. Caesaris legatus aduersus gallos,
ante aduentum Germanorum quos auxilio his uentus
ros sciebat, confligere cupiens, diffidentiam simulaz-
uit: positisq; in diuersa ripa castris, profectiōē edix-
it in posterum diem. Galli credentes cum fugere
flumen quod medium erat instituerunt transmittē-
re. Labienus circumacto exercitu inter ipsas
super. n

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

superandi annis difficultates, eos cecidit.

Annibal cum explorasset negligenter castra Ful-
uij Ro. ducis munita, ipsum praterea multa temere
audere, prima luce cum densiores nebula praestarent
obscuritatem, paucos milites munitionū nostrarū ui-
gilibus ostendit: quo Fuluius repente mouit exercitū.
Annibal p diuersam partem castra eius occupauit: et
ita in tergum Romanorū effusus, octo milia fortissi-
morum militū cum ipso duce trucidauit.

Idem Annibal, cū inter Fabium dictatorem & Mi-
nutium magistrū equitū diuisus esset exercitus: & Fa-
bius occasionibus immineret, Minutius pugnandi cupi-
ditate flagraret, castra i campo q̄ medius inter hostes
erat posuit. & cum ptem peditum in confragosis rupi-
bis celsasset, ipse ad euocandū hostem misit qui proxi-
*mo * tumu- num * cumulum occuparent: ad quos opprimēdos cū*
eduxisset copias Minutius, insidiatores ab Annibale
dispositi, subito consurrexerunt & delescent Minutij
exercitū, nisi Fabius periclitantibus subuenisset.

Idem Annibal cum ad Threbiā in cōspectu haberet
Sempronij longi COS. castra, medio amne interfluēte,
seuissima hyeme Magonem & electos in insidijs po-
suit, Deinde Numidas equites, ad eliciendā Sempronij
credulitatē, ad equitare uallo eius iussit:

quibus preceperat, ut ad primū nostrorum incursum p̄
nota refugerent. ada. Hos consul & adortus temere,
& secutus, ieiunū exercitum, in maximo frigore tran-
situ su

situ fluminis rigere fecit. Mox torpore & inedia affectis Annibal suū militem opposuit, quem ad id ignibus, oleoq; & cibo fouerat. nec defuit partibus Mago qui terga hostium in hoc ordinatus caderet.

Idem ad Trasimenum, cum arcta quædam uia, ī radicibus montis & campos patentes duceret, simulata fuga per angustias ad patentia euasit: ibiq; castra posuit, ac nocte dispositis militibus, & per collem, qui imminabat, & in lateribus angustiarum prima luce, nebula quoq; adiutus, aciem direxit.

Flaminius uelut fugientem insequens, cum angustias esset ingressus, non ante prouidit insidias, q̄ simul à fronte, lateribus, tergo circumfusus, ad internitionem

Idem Annibal aduersus (cum exercitu caderetur. Iunium dictatorem, nocte intempesta sexcentis equitibus imperauit, ut in plures turmas segregati, per uices, sine intermissione circa castra hostium, se ostentarent. Ita tota nocte Romanis in uallo statione, ac pluuia, quæ forte continua fuerat, inquietatis confectisq; cum receptui signum iam Iunius dedisset, Annibal suos requietos reduxit, & castra eius inuasit.

Epaminondas Thebanus in eundem modum, cū Lacedæmonij Athmon ualle ducto Peloponneson tuerentur, paucorū opera leuis armatura, tota nocte inquietauit hostem: ac deinde prima luce uocatis suis cū Lacedæmonij se recepissent, subito uniuersum exercitum quem quietum habuerat admouit: & per ipsa muni

SEX. IVLII FRONTINI STRA

menta deſtituta propugnatoribus irrupit

Annibal directa acie ad Cannas DC. equites Numidas inſiſſit tranſfugere: qui ad fidem faciendā, gladios & ſcuta noſtris tradidere: & in ultimum agmen recepti, ubi primū concurrī cōepit, ſtrictis minoribus (quos occultauerant) gladijs, ſcutis iacentiū aſſumptis, Romanorū aciem ceciderunt.

Iapyges. P. Licinio proconſuli pagos quoq; ſub ſpecie deditōnis obtulerunt: qui recepti & in poſtrema acie collocati terga Romanorum ceciderunt.

Scipio Aphricanus cum aduerſa haberet bina hoſtium caſtra Syphacis & Carthagenen. ſtatuit Syphacis ubi multa incendijs alimenta erant aggredi nocte, ignemq; inijcere, ut ex ea re Numidas quidem ex ſuis caſtris trepidātes cederet. Pœnos aut, quos certū erat ad ſuccurrēdum ſocijs procurſuros) inſidijs diſpoſitis exciperet, utruſq; ex ſententia inceſſit.

Myſthridates à Lucullo uirtute frequenter ſuperatus, inſidijs eum appetijt, Adathante quodam eminēte uiribus ſubornato, ut trāſfugeret: & fide pacta hoſti, facinus ppetraret: quod is ſtremue quidem, ſed ſine euentu conatus eſt: receptus enim à Lucullo in gregem equitum, non ſine tacita cuſtodia habitus eſt: quia nec credi ſubito tranſfugæ, nec inhiberi reliquos oportebat. Cum deinde frequentibus excuſſionibus, promptā & enixam opam exhiberet, fide acquiſita tempus elegit, quo miſſa principia quietem omnibus caſtrēſibus dabant

debāt: pratoriumq; secretius præstabāt: casus adiunxit
 Lucullum. Nam qui ad uigilantem usq; admitteretur,
 fatigatū, nocturnis cogitationibus illo tempore quies-
 centem inuenit. Cum deinde, tanq̃ nunciaturus aliquid
 subitum ac necessarium intrare uellet, & p̃tinaciter
 à seruis ualitudini domini consulentibus excluderetur
 meritis ne suspectus esset, equis quos ante portam pa-
 ratos habebat, ad Mythridatem refugit irritus.

Sertorius in Hispania cum apud Lauronem oppidū,
 uicina castra Pompei castris haberet, & due tantū-
 modoregiones essent, ex quibus pabulum peti posset,
 una in propinquo, altera longius sita, eam quæ in pro-
 pinquo erat, subīde à leui armatura infestari, ulterio-
 rem autem uetuit ullo armato adiri, donec persuasit
 aduersarijs, tutiorem esse quæ erat remotior: quam cū
 petiissent Pompeiani Octauum Gracinum cum decē
 cohortibus, in morem Romanorum armatis, & decem
 Hispanorum leuis armaturæ, & tarquinianū priscum
 cum duobus milibus equitum ire iubet ad insidias ten-
 dendas pabulatoribus, illi strennue imperata faciunt.
 Explorata enim locorum natura, in uicina sylua nocte
 prædictas copias abscondunt, ita ut in prima parie le-
 ues Hispanos, aptissimos ad furta bellorum ponerent:
 paulo interiori scutatos, in remotissimo equites,
 ne fremitu equorum cogitata proderentur,

E z Quiescere

SEX. IVLII FRONTINI STRA-

quiescere omnes silentio seruato in horam tertiam dici iubet, cum deinde Pompeiani securi seruatiq; pabulo de reditu cogitarent, & hi quoq; qui in statione fuerant quiete, inuitati ad pabulum colligendum dilaberentur emissi primū Hispani, uelocitate gentili in

* palan-
tis.

* planis effunduntur: & cum uulnerant cōfunduntq; nihil tale expectantes, prius deinde q̄ resisti his inciperet scutati cūpunt ē saltu & redeuntēs in ordinem, consternūt uertuntq; fugientibus equites immisi toto eo spacio quo rediebat in castra persecuti ceduntur. curatum quoq; ne quis effugeret, nam reliqui
* M. D. * . 250. equites * emissi facile per compendia itinerum effusis habenis, anteq̄ ad castra Pompei perueniretur conuersi, occurrerunt eis qui primi fugerant.

si.

Ad cuius rei sensum Pompeio emittente legionem, cum Lelio in praesidium suorum, subducti in dextrum latus uelut cesserunt equites deinde & cum ita legionem hanc tergo infestarent, cum iam à fronte qui pabulatores persecuti erant incursarent, sic legio quae inter duas acies hostium cum legato suo elisa est: ad cuius praesidium Pompeio totum educens exercitum, Sertorius quoque ē collibus suos instructos ostendit: efficitque ne Pompeio expediret ita praeterduplex damnum, eadem solertia illatum, spectatorem quoq; cum cladis suorum continuit: hoc primum praesidium inter Sertorium & Pompeium fuit. X. milia ho-

minum

TEGEMATVM LIB. .II. FO. 35

minum de Pompei exercitu amissa, & omnia impedi

Pompeius in Hispania, (menta. Liuius autor est. dispositis ante qui ex occulto aggredierentur, simula to metu, deduxit instantem hostem in loca infesta: de inde ubi res poposcunt, conuersis & in fronte & u trisque lateribus ad internitionem cecidit, capto etiã

Idem aduersus Mythri- (duce eorum Perpenna. datem in Armenia, numero & genere equitum praua lentem, tria milia leuis armaturæ, & D. equites no ste in ualle sub uirgultis, quæ inter bina castra erant, disposuit: prima deinde luce in statione hostium emi sit equites ita firmatos, ut cum uniuersus cum exerci tu hostium equitatus prælium inisset, seruatis ordi bus paulatim cederent, donec spaciū daretur consur gendi à tergo, ob hoc dispositis: quod postquam ex sen tentia contigit, conuersis qui terga dedisse uideban tur, medium hostem trepidantem cecidit: ipsos etiam equos pedite cominus accedente confodit: eoque præ lio fiduciam regi quam in * equestribus copijs habebat detraxit. * campe stribus.

Crassus bello fugitiuorum (bat detraxit. apud * Catherinam bina castra cōminus cum hostium * cantem nam. castris uallauit: nocte deinde * communitis copijs ma * cōmunitatis. nente prætorio in maioribus castris, ut falleretur ho stes, ipse omnes copias eduxit, & in radicibus prædi cti montis constituit: diuisosque equitatu, præcepit L. Quintio partem Spartaco obijceret, pugnaque cū frustraretur: parte alia Gallos Germanosque ex E 3 fractione

SEX. IVLII FRONT. STRATE

* ubi

factione Casti & Gannici ciceret ad pugnam, & praegria simulata deduceret, * nisi ipse aciem instruxerint. Quos cum barbari insequuti essent, equite recedente in cornua subito acies Romana ad apta cum clamore cucurrit. XXXV. milia armatorum eo praelio interfecta cum ipsis ducibus Livius tradit, receptas quoque Romanas aquilas, signa sex & XX. multa spolia, inter quae quinq; fascēs cum securibus.

C. Cassius in Syria aduersus Parthos ducens aciem, equitem ostendit à fronte, cum à tergo peditem in cōfragoso loco occultasset. dein cedente equitatu, & pnota se recipiente, in preparatas insidias perduxit exercitum Parthorum, & cecidit.

Ventidius Parthos & Labienum, alacres successibus uictoriarum, dum suos ipse per simulationem metus continet, euocauit: & in loca iniqua deductos, aggreffus per obreptionem, adeo debellauit, ut destituti Labieno provincia excederent Parthi.

Idem aduersus Pharnastanis Parthos, cum ipse exiguum numerum militum haberet, illis autem fiduciam ex multitudine uideret inescere, ad latus castrorum. X V I I I. cohortes in obscura ualle posuit, * peditum it, equitatu post terga militum collocato. Tum paucos admodum milites in hostem misit, qui ubi simulata fuga hostem effuse sequentem, ultra locum insidiarum perduxere, cohorta à latere acie, praecipitatis in fugā his Pharnastanem interfecit.

TEGEMATVM LIB. .II. FO. 36

C. Caesar suis & Afranianis castris contrarias tenē
sibus planicies, cum utriusque partis plurimum inter-
esset colles proximos occupare, idq; propter saxorum
asperitatem esset difficile, tanquam Ilerdam repeti-
turum retro, agmen ordinauit, faciente inopia fidem
destinationi: intra breuissimum deinde spaciū, exi-
guo circuitu flexit repente ad montes occupandos.
Quo uisu perturbati Afraniani, uelut captis castris,
& ipsi effuso cursu, eosdem montes petiere: quod fu-
turum cum * prædestinasset Caesar, partim peditatu, * prædi-
quem præmiserat, partim à tergo submissis equitibus uinasset.
in ordinatos est adortus

Anthouius apud forum Gallorū cum Pansam COS.
aduentare comperisset, in sidijs per siluestria Aemi-
liæ uia dispositis, agmen eius excepit, fuditq; & ip-
sum co uulnere affecit, quo intra paucos dies exani-
marctur.

Iuba rex, in Africe bello ciuili Curionis animum
simulato regressu, impulit in uanam alacritatem: cu-
ius spei uanitate deceptus Curio, dum tanquam fugien-
tem Saborum regium præfectum persequitur, deue-
nit in patentes campos, ubi Numidarum circumuen-
tus equitatu, perduto exercitu cecidit.

Melantus dux Atheniensium, cū prouocatus à rege
hostiū Xanto Bocotio descēdisset ad pugnā, ut primū

E + cōminus

SEX. IVLII FRONT. STRATE

cōtinuus stetit, inique (inquit) Xante, & contra pactū
facis, aduersus solum enim cum altero processisti. Cū
q̄ admiratus ille, quā siam se comitaretur, respexisset,
auersum uno ictu confecit. Tiphicrates Athenien. ad
Cherronessum cum sciret Lacedemoniorū ducem Ana
xibium exercitum pedestri itinere ducere, firmissimā
maurum militum eduxit e nauibus, & in insidijs collo
cauit: naues autem oīm, tanq̄ onustas milite, palā trās
nauigare iussit, ita securos & nihil expectantes Lacedemonios, à tergo ingressus itinere oppressit, fuditq;
Liburni, cum uadosa loca obsedissent, capitibus tan
tum eminentibus, fidem fecerunt hosti alti maris, ac
triremē, quē eos persequabatur, implicatam uado cœ-

occulta.

* auer =
sum

Alcibiades dux Athenien. in Helesponto perunt.
aduersus Naudarum & Lacedemoniorum ducem, cū
amplum exercitū & plures naues haberet, nocte ex
positis in terram quibusdam militum suorum, parte
quoq; nauium post quedam promontoria * occultata
ipse cum paucis profectus, ita ut contemptu sui hostē
inuitaret: eundem insequentem fugit, donec in præpa
ratas insidias pduceret: * aduersum deinde, & egre
dientem in terram, per eos quos ad hoc ipsum expo

Idem nauali prælio decertaturus, suerat cecidit.
constituit malos quosdam in promontorio, præcepitq;
his quos ibi relinquebat, ut cum prælium commissum
fensissent, pāderent uela. Quo facto consequutus est,
ut hostes aliam classam in auxilium superuenire ei ar
bitrati

bitrati uerterentur.

Memnon Rhodius nauali praelio, cum haberet. CC. nauium classē & hostium naues elicere ad praelium uellet, ita ordinauit suos, ut paucarum nauium malos erigerent: easque primas agi iuberent: hostes procul conspicati numerum arborum, & ex eo nauium quoque coniectantes, obtulerūt se certamini, & à pluribus occupati superatiq; sunt.

Timotheus dux Athenien. aduersus Lacædemonios nauali acie decertaturus, cum instructa classis eorum ad pugrandum processisset, ex uelocissimis nauibus. XX. præmisit: quæ omni arte uariisq; flexu eluderent hostem, ut primum sensisset deinde minus agiler moueri aduersam partem, progressus prælassatos facile suæ De emittendo hoste ne clausus præliū perauit. ex desperatione reintegret.

Cap. VI.

GALLOS, eo praelio quod Camilli ductu gestū est, de siderātes nauigia quibus tyberim transirēt. Senatus censuit transuehēdos, & cōmeatibus quoque persequēdos. Eiusdem generis hoībus, postea p. Pomptinum agrum fugientibus uia data est quæ Galli L. Martius eques Ro. cui duobus Sci (ca appellatur. pīdibus occisis exercitus imperiū detulit, cū circūuēti ab eo Poeni, ne inulti morentur, acrius pugnarent, laxatis manipulis, & concesso fugæ spacio, dissipatos sine periculo suorum trucidauit.

C. Caesar Germanos inclusos, ex desperatione forti

E s us puga

SEX. IVLII FRONT. STRATE-

us pugnantes, emitti iussit: fugientesq; aggressus est.

Annibal cum ad Trasimenū inclusi Germani acer rime pugnarent, deductis ordinibus fecit eis abeundi potestatem: cunctesq; sine suorum sanguine stravit.

Antigonius rex Macedonū Aetolis, qui in obsidionem ab eo compulsi, fame urgebantur statuerantq; eruptione facta commori, viam fugæ dedit: atq; ita infracto impetu eorum, insecutus auersos cecidit.

Agefilæus Lacedæmonius aduersus Thebanos cum cum acie confligeret intellexissetq; hostes locorum condicione clausos, ob desperationem fortius dimicare: laxatis suorum ordinibus apertaue Thebanis, ad euadendum iua, rursus in abeuntes contraxit aciem et sine iactura suorum cecidit auersos.

CN. Manlius COS. cum ex acie reuersus capta ab Hetruscis Romana castra inuenisset, omnibus portis statione circumdatis, inclusos hostes, in eam rabiens efferauit, ut ipse in prelio cadret. Quod ut animam aduerteriant legati eius, ab una parte remota statione, exitum Hetruscis dederunt: & effusos persecuti, occurrente altero consule Fabio ceciderunt.

Themistocles uicto Xerxe, uolentes suos pontem rumpere prohibuit, cum docuisset aptius esse eum ex pelli ex Europa quam cogi ex desperatione pugnare.

Idem misit ad eum, qui indicaret in quo periculo esset nisi fugam maturaret.

Pyrrhus Epyratorū rex cū quādā ciuitatē cepisset clausisset

GEMATVM LIB. .II. FO. 38.

clausisq; portis, ex ultima necessitate forrier dimi-
cantes eos, qui inclusi erant, aniaduertisset, locū illis
ad fugā dedit. Idem inter cetera precepta impatoria
memoriae tradidit, nō esse ptinaciter instandū hosti fu-
gienti: ne nō solum à se fortius ex necessitate resiste-
ret, sed ut postea quoq; facilius acie caderet, nō usq;
ad pncipem fugientibus instaturos uictores.

De dissimulandis aduersis Cap. VII.

TULLIUS Hostilius rex Romanorū, commisso aduer-
sus Veientes pralio, cū Albani deserto exerci-
tu Romanorū, proximos peterent tumultos, ea-
q; res turbasset nostrorum animos, clare pronūciauit
iussu suo Albanos id fecisse, ut hostem circūueniret.
Que res & terrorem Veientibus & Romanis fida-
ciā attulit, remq; inclinātam consilio resituit.

Lucius Sylla, cum prefectus eius comitante non
exigua equitum manu, commisso iam pralio ad hostes
transfugisset, pronūciauit iussu suo id factum: eaq;
ratione militum animos non tantum à confusione re-
traxit, sed quadam etiam spe utilitatis, quæ id consili-
um securura esset * consummauit.

Idem cum auxiliares eius missi ab ipso circūuen-
ti ab hostibus & interfecti eēnt, uerereturq; ne prop-
ter hoc damnuū, uniuersus trepidaret exercitus, pronū
ciauit * auxiliares, qui ad defectionē conspirassent,
cōsilio à se in loca iniqua deductos, ita manifestissimā
cladem

*De hoc agitur
in hoc loco*

* confu-
mauit.

* auxili-
aribus.

SEX. IVLII FRONT. STRATE-
cladem, ultionis simulatione uelauit, & militum ani-
mos hac persuasione confirmauit.

Scipio, cum Syphacis legati nunciarent, ei regis sui
noie, ne fiducia societatis eius, ex Sicilia in Africam
transiret, ueritus ne confunderentur animi suorū, ab-
* per re scissa peregrina societate, dimisit * ire legatos, & fa-
legatos. mam diffudit, tanq̃ ultro à Syphace accerseretur

Q. Sertorius cum acie decertaret, barbarum qui
ei nunciauerat Hirculcium perijisse, pugione traiecit,
ne & in aliorum id noticiam pferret, & ob hoc animi
suorum infirmarentur.

* idenis

Alcibiades Athenien. cum ab * Abidenis praelio ur-
geretur, subitoq; magno cursu tristem aduertisset ad-
uentare tabellarium, prohibuit palam dicere qd affer-
ret. Deinde secreto sciscitatus, à Pharnabazo regio
praeffecto classem suam oppugnari, celatis & hostibus
& militibus praelium finijt: ac protinus ad eripiendā
classem ducto exercitu opem tulit suis.

Annibalem uenientem in Italiam tria milia Carpe-
tariorum reliquerunt, quo ille exemplone & ceteri
mouerentur, edixit à se esse dimissos: & insuper in fi-
dem eius rei, paucos leuissimæ opæ domos remisit.

L. Lucullus, cum animaduertisset Macedonas equi-
tes, quos in auxilio habebat, subito consensu ad hostē
transfugere, signa canere iussit: & turmas quæ eos se-
querentur immisit. hostis cōmitti praelium ratus, tras
fugientes telis exceptit Macedones: qui cum uiderent
neq;

neq; recipi se ab aduersarijs, & premi ab his quos deserebant, necessario ad instum praelium conuersi hostem inuaserunt.

* Datames dux Persarum aduersus Anthostrada * Na. de
tem in Capadocia, cum ptem equitum suorum trāsu- mes.
gere comperisset, ceteros omnes uenire secum iussit,
assectusq; transfugas collaudauit, quod eū alacriter
præcessissent. hortatusq; est eos etiam, ut fortiter ho-
stem adorirentur: pudor transfugis attulit pñiam, &
consilium suū (quia nō putabāt deprehensum) mutauit.
T. Quintius Capitolinus C O S. ceden runt.
tibus Romanis ementitus est in altero cornu hostes su-
gatos: & ita confirmatis suis uictoriam rettulit

C N. Manilius aduersus Hetruscos, uulnerato, col-
lega Fabio, qui sinistrum cornu ducebat: & ob id pte
cedente, q; etiam occisum crederent consulem, cū tur-
mis equitum occurrit, clamitans & collegam uiuere,
& se dextro cornu uicisse. Qua cōstantia re dintegra-
tis animis suorum uicit.

Marius aduersus Cymbros & Teutonos, cum me-
tatores eius, per imprudentiam ita castris locum coe-
pissent, ut sub potestate barbarorum esset, à qua flagi-
tantibus cam suis, digito hostem ostendens, illinc (in-
quit) petenda est. Quo instinctu assectus est, ut protu-
nus barbari tollerentur.

T. Labienus post Pharsalicam pugnam, cū uictis
partibus Dyrrachium refugisset, miscuit uera falsis:
& non

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

Non cœlato exitu pugne, æquatam partium fortunam, graui uulnere Caesaris finxit. & hac assimulatione reliquis Pompeianarum partium fiduciam fecit.

M. Cato cum Ambratiam, eo tempore quo sociæ naues ab Aetolis oppugnabantur, imprudens uno lembo appulisset quanquam nihil secum præsidij haberet, coepit signum uoce gestuq; dare, quo uideretur subsequentes suorum naues uocare: eaq; asseueratione hostem terruit, tanquam plane appropinquarent, qui quasi è proximo citabantur. Aetoli, ne aduentu Romanæ classis opprimerentur reliquerunt oppugnationem.

De constituenda per constantiam acie.

Caput. VIII.

2 ego N. in 2 lib.
1. de 2. 2. 2. 2.
quintus
Seruius Tullius adolescens, prælio quo Tarquinius rex aduersus Sabinos confluit, signiferis segnis dimicantibus, raptum signum in hostem misit: cuius recipiendi gratia Romani ita ardentè pugnauerunt, ut & signum & uictoriâ retulerint.

Furius agrippa COS. cedente cornu, signum militare ereptum signifero, in hostes Hernicos & equos misit: quo facto eius prelium restitutum est. Summa enim alacritate Romani ad recipiendum signum incubuerunt.

T. Quintius Capitolinus COS. signum erunt. hostes Phaliscos erexit. militesq; id ropetere iussit.

M. Furius Camillus TR. M. consulari potestate, cunctante exercitu arreptum manu signiferum in hostes

hostes Volscos & Latinos traxit, ceteros puduit non
Saluius Pelignus bello Persico idem fecit. (sequi.

Q. Furius * auerso exercitu, cum occurrisset
affirmauit non recepturum se in castra quęquā nisi * aduer-
uictorem: reductisq; in aciem, uictoria potius est. fo.

Scipio apud Numantiam, cum * auersum suum * aduer-
uideret exercitum pronunciauit sibi pro hoste futu- sum.

rum quisquis in castra redisset
Sinilius Priscus dictator, cum signa legionum ferri in Fuluius
hostes Phaliscos iussisset, signiferum cūctantem occi-
di imperauit: quo exemplo pterriti hostē inuaserūt.

Cossus Cornelius magister equitum aduersus Fide-
Tarquinius aduersus Sabi- (nates idem fecit.
nos cunctantes equites, detractis frenis concitatisq;
equis procurrere & perumpere aciem iussit.

M. Attilius SOC. bello Samnitico, ex acie refugien-
tibus in castra militibus, aciem suorum opposuit: affir-
mās secū & cū bonis ciuib; dimicaturus eos, nisi cū
hostibus maluissent: ea ratiōe uniuersos in aciem re-

Lucius Sylla, cedentibus iam legionibus (duxit.
exercitui Mythridatico, ductu Archelai, stricto gla-
dio in primā aciem procurrit: appellansque milites
dixit: si quis quęsisset ubi imperatorem reliquissent
responderent pugnātem in Bœotia: cuius rei pudore
uniuersi cum secuti sunt.

Dimus Iulius ad Mundam suis referentibus pedem,
equū suū abduci à cōspectu suo iussit. & in primā acie
pedes

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

pedes profilijs: milites dum destituere imperatorem
erubescunt, redintegrarunt praelium.

Philippus ueritus ne impetum Scytharum sui non
sustinerent, fidelissimos equitum à tergo posuit, præ-
cepitque, ne quem commilitonum ex acie fugere pate-
rentur, persecrantius abeuntes trucidarēt. Quæ de-
nuuciatione cum effecisset, ut etiam timidissimi mal-
lent ab hostibus quàm à suis interfici, uictoriam acqui-

De his quæ post praelium sunt si res (sunt.
prosperè cesserint. & de cōfirmendis reliquijs
belli. Caput. IX.

C Marius, uictis praelio Teutonibus, reliquias eorū
(quia nox circumuenerat) circum sedēs, subla-
tis subinde clamoribus, p̄ paucos suorum terri-
tauit, insonnemque hostem detinuit, ex eo consecutus
ut postero die irrequietum facilius debellaret

Claudius Nero uictis Pœnis, quos Asdrubale ducē
in Italiam ex Hispania traiecientes exceperat, caput
Asdrubalis in castra Annibalis eiecit: quo factum est
ut & Annibal luctu (nam frater occisus erat) & exer-
citus desperatione aduentātis præsidij affligeretur.

Lucius Sylla his qui Præneste obsidebantur occi-
sorum in praelio ducum capita hastis præfixa ostēdit:
atque ita obstinatorum peruicaciam f. egit.

Armenius dux Germanorum, capita eorum quos
occiderat similiter præfixa, ad uallum hostium admo-

Domitius Corbulo cum Tyg⁴ (ueri iussit.
nocerrant

GEMATVM LIB. II. FO. 41.

nocertam obsideret, & Armenij pertinaciter uideren-
tur * tolerare obsidionē, in quendam ex Megistanis * tolera-
quos coeperat animaduertit: caputque eius balista ex-
cussum, intra munimenta hostium misit: id forte deci-
dit in medium consilium, quod tum maxime habebant
barbari: ad cuius conspectum uelut ostento consterna-
ti, ad deditionem festinauerunt

Hermocrates Syracusanus, supatis acie Carthagi-
nen. ueritus ne captiui (quorum ingentem manum in
potestatem redegerat) parum diligenter custodiren-
tur * qui euentus dimicationis in epulas & securita-
tem compellere uictores poterat, finxit proxima no-
cte equitatum hostilem uerturum. Qua expectatione
assequantus est, ut solito attentius uigilia agerentur.

Idem rebus prospere gestis, & ob id resolutis suis
in nimiam securitatem, somnoq; & micro pressis, in
castra trās fugam misit, qui pramoneret se fuga la-
psum, dispositas etiam ubiq; à Syracusanis insidias, * dispo-
sitarum metu recepit aciem. Illi cum aduētarent per-
secuti in fossas deciderunt: & eo modo uicti sunt. ubiq;

Si res durius cesserit de aduersis emendandis.

Caput .X.

Titus Didius in Hispania, cum acerrimo prelio
cōflixisset, quod nox diremerat, magno nume-
ro utrinque caeso, cōplura suorum corpora atra
nocte sepelienda curauit: Hispani postero die ad simi-
le officium progressi, quia plures ex ipsorum numero

F quam

SEX. IVLII FRONTINI STRA

quàm ex Romanis caesos reppererant, uictos se esse
secundum eam dinumerationem argumentati, ad con-
ditiones imperatoris descenderunt.

T. Martius eques Romanus, qui reliquis exercitus
duorum Scipionum praefuit, cum in propinquo bina ca-
stra Poenorum paucis milibus passuum distarent, co-
hortatus milites, proxima castra intempesta nocte ad-
ortus est: & cum hostem uictoriae fiducia incompo-
* cladis. tum aggressus, ne nuncios quidem * clade reliquisset,
breuissimo tempore militi ad requiem dato, eadem
nocte, raptim famam rei gestae praegressus, altera co-
rumpide castra inuasit. Ita bis simili usus est euentu dele-
tis ubiq; Poenis amissas pop. Ro. Hispanias restituit.

De dubiorum animis in fide retinendis.

caput. XI.

P Valerius Epidauri, timens oppidanorum persi-
diam, quia parum praesidij habebat, gymnicos lu-
dos procul ab urbe apparauit. Quo cum omnes
ferè multitudo spectandi causa exisset clausit portas
nec in eas antea admisit Epidaurios quàm obsides à
principibus acciperet.

* Cati-
nenses

Cn. Pompeius cum suspectos haberet * Causenses,
& ueretur ne praesidium non reciperent, petijt ab
eis ut agros interim apud se refici paterentur: for-
tissimis deinde habitu languentium missis ciuitatem
occupauit continuitq;.

Alexander deuicta perdomitq; Thracia petens
Asiam

Asiam, ueritus ne post ipsius discessum sumerent ar
ma, reges eorum praefectosq; Omnes quibus uideba
tur inesse cura detracta libertatis, secum uelut hono
ris causa traxit: ignobiles aut relictis, plebeiosq; pra
fecit, consecutus uti principes beneficijs eius obstricti
nihil nouare uellent: plebs uero ne posset quidem spo

Antipater conspecto priore (liata principibus,
Neciorum exercitu (qui audita morte Alexandri ad in
festandum imperium eius confluxuerat) dissimulans
se scire qua mente uenissent, gratias his egit, quod ad
auxiliū ferendū Alexandro aduersus Lacedaemonios
conuenissent: adiecitq; id se regi scripturū. Ceterum
ipso (quia sibi opera eorū in praesentia non esset ne
cessaria) abirent domos hortatus est: Et hac assuecra
tione periculū, quod ex nouitate rerum imminabat

Scipio Aphricanus in Hispania, cum (discussit,
inter captiuas eximia formae uirgo alias, Et nobilis,
ad eum pducta esset, omniumq; oculos in se conuerte
ret, summa custodia habitam, sponso nomine * Alicio
reddidit: in superq; aurū quod parentes eius redēpturi
captiuā domū Scipioni attulerant, eidem spōso pro nu
ptiali * munere dedit: q; multiplici magnificētia, uni
uersa gēs uicta, īperio populi Ro. accessit.

* luccio

* gratia
restitut.

Alexandri quoq; Macedonē traditū est eximia pul
chritudinis uirgini captivae, cū finitimae gētis principi
fuiisset desponsata summa, abstinentia ita pepcisse, ut
illam ne aspexerit quidē. Qua mox ad spōsum remis
sa, uniuersae gētis p hoc beneficiū aīos cōciliauit sibi.

SEX. IVLII FRONTINI STRA

IMP. Caesar Aug. Germanicus, eo bello quo uictis ho

* Gallia stibus cognomen Germanici meruit, cum in finibus *
Cubiorum castella poneret, pro fructibus eorum loco
rum, quæ uallo comprehendebat, precium solui iussit:
atq; ea iusticiæ fama omnium fidem astrinxit.

Quæ faciendæ sunt pro castris si satis fidu
ciæ in presentibus copijs non habeamus.

Caput. XII.

Titus Quintius COS. cum Volci castra eius ag
gressuri forent, cohortem tantummodo in sta
tione detinuit: reliquum exercitum ad quiescē
dum dimisit: æneatoribus præcepit ut uallum in fiden
tes equis circumirent concinerentq;. Quæ facie & si
mulattone cum & propulsasset & detinuisset per to
tam noctem hostes, ad lucis exortum fessos uigilia,
repente facta eruptione, facile superauit.

Quintus Sertorius in Hispania hostium equitatu
maxime impar, qui usque ad ipsas minutiones nimia
fiducia succedebat, nocte scrobes aperuit: & ante eas
acien direxit: cum demum turmales secundum cōsue
tudinem redire uellent, pronunciauit comperisse in se
dias se ab hostibus dispositas: uidecirco ne discederent à
signis neque laxarent agmen. Quod cum soluere ex
disciplina fecisset, exceptus forte ueris insidijs, quia
predixerat, interritos milites habuit.

* chares

* Phares dux Ateniensium cum expectaret auxilia,
& uereretur ne interea contemptu presentis paucita
tis hostes

tis hostes castra eius oppugnarent, complures ex eis quos habebat, per aduersam partem nocte missos, iussit qua praecipue conspicui forent hostibus, redire in castra: & adcedentium nouarum uirium specie prebere: atq; ita simulatis auxilijs tutus est donec instru-

Iphicrates Atheniensis (ceretur expectatis. cum campestribus locis castra haberet, explorassetq; Thraces ex collibus, per quos unus erat descensus, non esse ad diripienda castra uenturos, clam duxit exercitum, & in utroque uiae latere (per quam transituri erant Thraces) distributum collocauit: hostemque decurrentem in castra (in quibus multi ignes per paucorum curam instituit, speciem manentis ibi multitudinis seruabant) à lateribus adortus oppressit.

De effugiendo Caput. XIII.

Galli pugnaturi cum Attalo, aurum omne & argentum certis custodibus tradiderunt: quibus si acie * fugissent parceretur, quò facilius * fusi colligenda praeda hostem impeditum effugerent. * essent.

Triphon Syria rex uictus, per totum iter fugiens pecuniam sparsit: * eumque sectantes Antiochi eq- * ei, in tes moratus effugit. * sectanda.

Quintus Sertorius pulsus acie à Quinto Metello Pio, nefugam quidem sibi tutam arbitratus, milites dispersos abire iussit, admonitos in quem locum uellet Viriatus dux Lusitanorum copias (conuenire. nostras, locorūq; iniquitatem euasit eadem qua Sertorius

SEX. IULII FRONT. STRA

pius ratione, sparsa exercitu deinde recollecto.

Horatius Cocles urgente Porcennae exercitu, iussit suos per portum redire in urbem. eumque (ne casu sequeretur hostis) intercideret. Quod dum efficitur in capite eius propugnator ipse insequentes detinuit. Audito denique fragore pontis abrupti, deiecit se in alveum. cumque in armis et uulneribus oneratus tranavit.

Afranius in Hispania ad Ilerdam, cum Caesarem fugeret, instante eo castra posuit: cum idem Caesar fecisset et pabulatum suos dimisisset, ille signum repente itineri dedit.

Antonius cum ex Parthis sibi instantibus reciperet exercitum, et quoties prima luce moueret, toties urgentibus barbarorum sagittis infestaretur, abeuntium agmen in quintam horam continuit: suisque fidem constantiorem fecit: qua persuasione digressis inde Parthis, reliquo istis, iustum iter et alio die sine interpellatione consensu Philippus in Epiro uictus, ne fugientem (cit. eum Romani premerent, inducias ad sepeliendum eos qui caesi erant impetravit: et ob id remissoribus custodibus, eua sit.

Publius Cl. navali praelio superatus a Poenis, cum per hostium praesidia necesse haberet erumpere, reliquas viginti naues tanquam uictrices iussit ornari: atque ita Poenis existimantibus superiores fuisse acie nostros, terribilis excessit.

Poeni classe superati, quia instantem auertere Romanum

marum studebant, simulauerunt in uisa naues suas
incidisse & herentesq; imitati effecerunt, ut uictor eo
rum timens casum spacium ad euadendum daret. tisq; nuta

Cominius Atrabas cum uictus à D. Iulio ex Gallia in
Britanniam fugeret, & forte ad oceanum secundo uen
to quidē sed aestu recedēte uenisset, quis naues in sic
cis littoribus haerent, pardi nihilominus uela iussit.
Quae cum persequens eum Caesar ex longinquo tumē
tia & flatu plena uidisset, ratus prospero sibi eripi cur
su recessit.

Finis Libri Secundi.

SEX. IULII FRONT. STRATE-

gematon Libri tertij Praefatio.

SI priores libri responderunt titulis suis, & lecto
rem huc usq; cum attentione pduxerunt, adan
nunc circa oppugnationes urbium defensioneq;
strategemata: nec morabor ulla praelocutione, prius
traditurus quae oppugnandis urbibus usui sunt, tū quae
obseffos instruere possint: depositis aut operibus &
machinamentis, quorū expleta iam pridē inuentione,
nullā uideo ultra artium materiam, has circa expugna
tionē spēs strategematon fecimus.

De repentino impetu

Caput. 1.

De fallendis ijs qui obsidebuntur

cap. 2.

De eliciendis ad prodicionem.

cap. 3.

Per quae hostes ad inopiam redigantur

cap. 4.

Quemadmodū psuadatur obsidionē pmanfurā.

ca. 5.

De destructione praesidiorum hostium

cap. 6.

De fluminum deriuatione, & uitatione aquarū

ca. 7.

De iniiciendo obseffis pauore.

ca. 8.

SEX. IVLII FRONT. STRA-

De irruptione ex diuersa pte qua expectamus. ca. 9

De insidijs p quas eliciantur obfessi ca. 10.

De simulatione regressus caput. 11.

Ex contrario, circa tutelam obfessorum

De excitanda cura suorum. cap. 12

De emittendo & recipiendo nuncio cap. 13.

De introducendis auxilijs, & comitatibus suggerendis. cap. 14

Quemadmodum efficiatur, ut abundare uideantur que decurrunt. cap. 15

Qua ratione proditoribus & transfugis occurratur. ca. 16

De eruptionibus. cap. 17

De constantia obfessorum cap. 18

De repentino impetu. Cap. I.

Quintius COS. multis acie Equis, & Volscis cum Antium oppidum expugnare statuisset, ad concionem uocato exercitu, exposuit quam id necessariam & facile esset, si non differretur: eoq; impetu, quae exhortatio concitauerat, aggressus est urbem.

Marcus Cato animaduertit in Hispania potiri se quodam oppido posse, si inopinantes inuaderet, quadri itaq; iter biduo, per confragosa & deserta emensus, nihil tale metuentes oppressit hostes: uictoribus deinde suis causam tam facilis euentus requirentibus, dixit, tum illos uictoriam adeptos, cum quadridui iter biduo arripuerint.

GEMATVM LIB. .III. FO.45.

De fallendis ijs qui obfidebuntur.

Caput .II.

Domitius Caluinus cum obfideret * Liucā op= * lucrīa
pidum Ligurum situ non tantum & operi=
bus, uerum etiam propugnatorum præstantia
tutum, circuii muros frequenter omnibus copijs in=
stituit: easdemq; reducere in castra. Qua consuetudi=
ne inductis ita oppidanis, ut crederent exercitationis
id gratia facere Romanum, & ob hoc nil ab eo cona=
tu cauentibus, morem illum obambulandi in subitū di=
rexit impetum: occupatisq; moenibus * oppressit, ut expressit
seipsos dederent & oppidum.

C. Duilius C O S. subinde exercendo milites, re=
migesq; consecutus est, ut securis Carthaginensibus us=
que in id tempus innoxie consuetudinis, subito abmo=
ta classe murum occuparet.

Annibal in Italia multas urbes cepit, cum Romano
rum habitu quosdam suorum, ex lōgo belli usu latinæ
quoq; loquentes præmitteret.

Arcaedes Messeniorum castellum obsidentes: factis
quibusdam armis ad similitudinem hostilium, eo tem=
pore quo successura alia præsidia his explouerant, in=
structi eorum qui expectabantur ornatu, admissiq; p=
hunc errorem ut socij, possessionem loci strage hosti=
um adepti sunt.

Cymon dux Atheniensium in Caria insidiatus cui=
dam ciuitati, religiosum incolis templum Dianæ lu=
F f cumq;

SEX. IVLII FRONT. STRATE

cum ꝑ. qui extra muros erat noctu impronius inccra-
dit: effususqꝫ oppidanis ad opem aduersus ignes feren-
dam, uacuum defensoribus coepit urbem.

Alcibiades dux Athenien. cum ciuitatem Agrigen-
tinorū egregie munitam obsideret: petito ab eis con-
silio, diu tanqꝫ de rebus ad cōmune ptinentibus disser-
uit in theatro, ubi ex more Græcorum locus consulta-
tioni præbatur, dumqꝫ consilij specie tenet multitudo
dinem, Aethenienses quos ad id præparauerat incusto-
ditam urbem coeperunt,

Epaminondas Thebanus in Archadia, die festo effu-
se extra mœnia uagantibus hostium fœminis, plerosqꝫ
ex militibus suis muliebri ornatu imiscuit: qua simu-
latione illi intra portas sub noctem recepti, coeperūt
oppidum, & suis aperuerunt.

Aristippus Lacedæmonius, festo die Tegeatarū, quo
omnis multitudo ad celebrandum Minervæ sacrum ur-
be egressa erat, iumenta saccis frumētarijs palea re-
fertis horuista, Tegeam misit: agentibus ea militibus,
qui negociatorū specie inobseruati portas aperuerunt

Antiochus in Cappadocia ex castello (suis.

* Sueda. * Suenda quod obsidebat, iumenta frumentatū egre-
ssa intercept: occisiqꝫ caloribus, eorundem uestitu mi-
lites suos tanquam frumentum reportantes submisit.
Quo errore illi, custodibus deceptis, castellum intraue-
runt: admiseruntqꝫ milites Antiochi.

Thebani cum portum Sycioniorum nulla ui redige-
re in

se in potestate suam possent, nauem ingentē armatis
 compleuerunt, exposita sup merce, ut negotiatorum
 specie fallerēt: ab ea deinde pte murorū, quē longissi-
 me remota erat apparere paucos disposuerunt: cū qui
 bus ē naue quidam egressi inermes simulata rixa, oc-
 currerūt. Sicionijs ad dirimēdū id iurgium aduocatis.
 Thebanæ naues & portum uacantem & urbem occu-
 paucrūt. Thymarcus Actolus occiso * Charmade Pto * Car
 lonei regis præfecto, chlamyde interempti & galero ncade.
 ad Macedonicum ornatus est habitum: per hunc erro-
 rem pro Charmade in Sanniorū portum receptus oc-
 cupauit.

De eliciendis ad prodicionem.

Caput .III.

Papyrius Cursor COS. apud Tarentum, Miloni
 qui tum præsidio Epirotarū urbem obtinebat,
 salutem ipsi & popularibus, si p illum oppido
 potiretur, pollicitus est. Quibus præmijs ille corruptus
 psuasit Tarentinis ut se legatum ad consulem mitte-
 rent: à quo plena promissa ex pacto referens, in secu-
 ritatem oppidanos resoluit: atq; ita incustoditam ur-
 bem Cursori tradidit.
 M. Marcellus cū Syracu-
 sanum quendā Sosistratū ad prodicionē sollicitasset:
 ex eo cognouit remissiores custodias fore die festo,
 quo Ephicides præbiturus esset, uini epularūq; copiā, * Phici
 insidiatus igitur hilaritati, & quæ eā sequebatur so des
 cordie, murimenta conscendit: uigilibusq; cæsis ape-
 ruit exercitui Romano urbē nobilibus uictorijs clarā

Tarquinius

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

Tarquinius superbus cum Gabios in deditiōem acci-
pi non posset filium suum SEX. Tarquiniū casum
uirgis ad hostem misit. is incusata patris seuitia per-
suasit Gabinis, ut odio suo aduersus regem uterentur:
¶ dux ad bellum electus tradidit patri Gabios,

Cyrus Persarum rex suum comitem Zopirum, ex-
plorata eius fide truncata de industria facie, ad hostes
dimisit: ille assentante iniuriarum fide, creditus inimi-
cissimus Cyro, cum hanc persuasionem adiuuaret pro-
currendo propius quotiens acie decertaretur, ¶ in cū-
tela dirigendo commissam sibi Babyloniorum urbem
tradidit Cyro.

* apollo
nio. Philippus oppido Samiorum exclusus * Apollonide
præfecto eorum, ad proditionem corrupto persuasit, ut
plaustrū lapide quadrato oneratum, in ipso aditu por-
tæ poneret: confestim deinde signo dato insequutus op-
pidanos, circa impedita portæ claustra oppressit tre-
pidantes.

Annibal apud Tarentum quæ à præsidio Romano,
duce Liuius tenebatur. Eo cum quendam Tarentinum
quem ad proditionem sollicitauerat, eiusmodi fallacia
instruxit, ut ille per causam uenandi noctu præcede-
ret, quasi id per hostem interdum non liceret: Egresso
ipsi apros subministrabant, quos ille tanq̃ ex captura
Liuii offerret, idq̃ cum sæpius factum esset, ¶ ideo
minus obseruaretur: quadam nocte Annibal uenatorū
habitu, Pœnos comitibus eius immiscuit: qui cum onus
sti uenat-

TEGEMATVM LIB. III. FO. 47

sti ucnatione quam ferebant recepti essent à custodi-
bus, protinus eos adorti occiderunt. Tunc fracta porta
admissus cum exercitu Annibal omnes Romanos in-
terfecit, exceptis his qui in arcem praefugerant.

Lysimachus rex Macedonum, cum Ephe sios oppu-
gnaret, & illi in auxilio haberent Mandronem Archia-
piratam, qui plerūq; oneratas praeda naues, Ephe sum
appelabat: corrupto ei ad prodicionem, iunxit fortissi-
mos Macedonum, quos ille restrictis manibus pro ca-
ptiuus Ephe sum introduceret: q̄ postea raptis ex arce
armis urbem lisy macho tradiderunt.

Per quæ hostes ad inopiam redigantur.

Caput .IIII.

FAbius maximus uastatis Campanorum agris, ne
quid eis ad fiduciam obsidionis superesset, recess-
sit sementis tempore, ut frumentum quod reli-
quum habebat in sationes conferret: reuersus deinde
renato protriuit, & ad famem redactis potitus est.

Antigonius aduersus Athenienses idem fecit.

Dionysius multis urbibus captis, cum Rhegynos
aggredi uellet, qui copijs abundat, simulauit pacem, pe-
tijtq; ab eis, ut commectus exercitui ipsius submini-
strarent: quod cum impetrasset, ex hausto oppidano-
rum frumento aggressus urbem alimētis destitutam
superauit.

Idem & aduersus Himereos fecisse dicitur.

Quintus Curtius. Alexander oppugnaturus Leu-
cadiam

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

Leucadiam commeatibus abundantem, prius castella, quæ in confinio erant cepit: omnesq; ex his Leucadiam passus est confugere, ut alimenta inter multos celerius absumerentur.

Phalaris Agrigētinus, cum quædā loca munitione tuta in Sicilia oppugnaret, simulato federe frumenta que residua se habere dicebat, apud eos deposuit: de inde data opera ut tectorum camerae, in quibus id conferebatur rescissæ pluuiam reciperent, ut fiducia con-

* circū-
specto.

diti commicatus, proprio tritico abusus initio astatim aggressus inopia compulit ad deditionem.

Quemadmodum persuadeatur obsidionem permansuram. Caput .V.

CLearchus lacedæmonius, exploratum habens Thracas omnia uictui necessaria in montes comportasse, una quoque ope sustentari, quod crederent eum commeatus inopia recessurum: per id tempus quo legatos eorum uenturos opinabatur, aliquem ex captiuis in conspectu iussit occidi: & membratim tanquā alimenti causa in cōtubernia distribuit: Thracæ nihil non facturum perseverantiæ causa cum credentes, qui tam detestabiles epulas sustinuisset expetiri, in deditionem uenerunt.

Tyberius Gracchus Lusitanis dicentibus in decem annos cibaria se habere, & ideo obsidionem non exoptauisse, undecimo inquit anno uos capiam. Quia uoce perterriti Lusitani quanquam instructi comēatibus statim

statim se tradiderunt.

A. torquato Grecam urbem oppugnanti, cum dicere
tur iuuentutem ibi studiosè iaculis & sagittis exer-
ceri, plaris eam inquit propediem uendam.

De destructione presidiorum hostium.

Caput. VI.

Scipio Annibale in Africam reuerso, cum plurā
oppida, quæ ratio illi in potestatem redigēda di-
stabat, firmis præsijs diuersè p̄t̄is obtinerē
tur, subinde aliquam manū summittebat ad infestāda
ea, nouissime etiam tanquam direptus ciuitates ad-
erat. deinde simulato metu refugiebat: Annibal ra-
tus uerā esse eius trepidationē, deductis undiq; præsi-
ijs tāquam de summa rerū dimicaturus īsequi cœpit:
ita consecutus Scipio quod petierat nudatas propug-
natoribus urbes, per Masimissam & Numidas cœpit.

P. Cornelius Scipio intellecta difficultate expugnā-
di * Delminum, quia omnium concursu defendebatur * Delui-
aggredi alia oppida cœpit. num.

Pyrrhus Epiratotarrum rex, aduersus Illyricos cum ci-
uitatem, quæ caput gentis erat redigere in potestātē * Illyri-
suam uellet, eius desperatione ceteras urbes petere os.
cœpit: consecutusq; est, ut hostes fidutia uelut satis
munita urbis eius ad tutelam aliarum dilaberentur.
Quo facto ipse rursus reuocatis omnibus suis,
uacuant eam defensoribus cœpit.

Cornelius

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

Cornelius Ruffinus COS. cum aliquanto tempe Crotonam oppidum, frustra obsedisset: quod inexpugnabile faciebat, assumpta in praesidia Lucanorum manus simulavit se cepto desistere: captivum deinde magno premio sollicitatum, misit Crotonam: qui (tanquam ex custodia effugisset) persuasit discessisse Romanos: id uerum Crotonenses arbitrati, dimisere auxilia: destitutiq; propugnatoribus inopinati, & invalidi capti sunt.

* circa quadam turre * circumsepto, suspicatus uentura ei subsidia, p fugam misit qui psuaderet appropinquantibus captum iam Pisonem. Qua ratione deterritis eis reliqua uictoria consumauit.

Alcibiades in Sicilia cum Syracusanos capere uellet, ex Catinen sibus, apud quos tum exercitum continebat, quendam exploratae solertiae submisit ad Siracusanis: is in publicum consilium introductus persuasit infestissimos esse Catinenses Atheniensibus, & si adiunxeretur à Siracusanis, futurum ut opprimerent eos & Alcibiadem: quare adducti Siracusani uniuersis uiribus Catinam petitori processerunt, relicta ipsorum urbe: quam à tergo adortus Alcibiades desolatam ut sperauerat afflixit.

Cleonymus Atheniensis Troezenios (qui praesidio Craterum tenebant) aggressus, tela quedam (in quibus scriptum erat uenisse se ad liberandam eorum repub.) intra

intra muros iecit : & eodem tempore captiuos quosdam conciliatos sibi remisit: qui Craterum detrectarent . Per hoc consilium seditione intestina apud obfessos cōciliata, admoto exercitu potitus est ciuitate.

De fluminū deriuacione & uitatione aquarū.

Caput . VII.

Publius Seruilius Isauram oppidum flumine (ex quo hostes aquabantur) auerso ad deditionem siti compulsi

C. Caesar in Gallia Caduceorū ciuitatem amne cinctam & fontibus abūdantē ad inopiam aque redegit, cum fontes cuniculis auertisset & fluminis usum per sagittarios arcuisset .

L. Metellus in Hispania citeriore, castra hostium in humili loco posita, fluuium ex superiore parte immisit: & subita inundatione turbatos, per dispositos in hoc ipsum insidiatores cecidit .

Alexander apud Babilonem quæ media flumine Eufrate diuidebatur fossam pariter & aggerem instituit ut in usum cuius extimarēt hostes eggeri terrā atq; ita subito flumine auerso, p̄ alucū ueterem (qui siccatus ingressum præbebat) urbem intrauit.

Semiramis aduersus eosdem Babilonios eodem Eufrate auerso, idem fecisse dicitur.

Clisthenes Sicionius ductum aquarum in oppidum Criseorum ferētē rupit: Mox affectis siti restituit aquam elleboro corruptam, qua usos profluuio nētris

G decipiens

SEX. IVLII FRONTINI STRA
decipiens coepit.

De iniiciendo obsessis pauore. Cap.VIII.

* Teena
ssum.
alias cie
cit.

Philippus cum * trinaßum castellum, nulla ui ca
pere posset terram ante ipsos muros eggressit:
simulauitq; agi cuniculi: castellauiq; quia suba
rutos se existimarent dederunt.

Peolopidas Tebanus Magnetum duo oppida, simul
oppugnaturus non ita longo spacio distantia, quo tem
pore ad alterum eorum exercitum admouebet, praece
pit, ut ex composito ab alijs castris quatuor equites co
ronati, notabili alacritate uelut uictoriam nunciãtes
uenirent: ad cuius simulationem curauit, ut sylua quae
in medio erat incenderetur, praebitura speciem urbis
ardētis: praeterea quosdam captiuorum habitu eodem
iussit perducı. Qua assenuratione pterriti, qui obside
bantur dum in parte iam se superatos existimarent
defecerunt.

Cyrus rex Persarũ in cluso Sardibus Croeso, qua pra
ruptus mons nullum aditum praestabat, ad moenia ma
los exequantes altitudinem iugi subrexit. Quibus si
mulachra hominum armata Persici habitus imposue
rat, noctuq; eos monti admoit. Tum prima luce ex al
tera parte muros aggressus est, ubi orto sole simila
chra illa, armatorum referentia habitum, refulserũt,
oppidani captam urbem à tergo credentes, & ob hoc
in fugam lapsi uictoriam hostibus concesserunt.

De irruptione ex diuersa parte quã expe
ctamus.

SCipio apud Carthaginem sub discessum æstus maritimi secutus deū (ut dicebat) ducem ad muros urbis accessit: & cedente stagno, qua non expectabatur irruit.

Fabius Maximus Cunctatoris filius, apud Arpos præsidio Annibalis occupatos, considerato situ urbis, sexcentos milites obscura nocte misit: qui per munitam eoque minus * frequentem oppidi partem scalis e- * frequē
necti in murum, portas reuellerent: hi adiuti decidētium aquarum sono, qui operis strepitum obscurabat, iussa peragunt: ipse dato signo ab alia parte aggressus cepit Arpos. tatum.

C. Marius bello Iugurtino apud flumen Mulucham, cū oppugnaret castellum, in monte saxeo situm, quod una & angusta semita adibatur, cætera parte uelut, * cum saltu præcipiti, nunciato sibi per Ligurē quen- * consul
dam ex auxilijs gregalem militem, qui forte * aqua- to.
tum progressus, dū per saxa montis coctas legit, ad * aquarū
summum perueniat, eripi posse castellum, paucos centuriones, quibus perfectissimos cum uelocissimis militibus anatores immiscuerat misit: capite pedibusq; nudis, ut prospectus uisusq; per saxa facilius foret, scutis * armisq; à tergo aptatis, hi ligure duce et * gladijs
telis et clauis quibus in ascensu nitentur adiuti, cū ad portam
teriora et ob id uacua de fessoribus castelli puenissent, cōcinere & tumantuari, ut præceptū erat cepit: ad quod

SEX. IVLII FRONTINI STRA

Marius constantius adhortatus suos, acrius instare ca-
stellanis cepit. Quos ab imbelli multitudine suorum
reuocatos tanquam capri à tergo essent insecutus ca-
stellum cepit.

Lucius Cornelius COS. complura Sardine cepit op-
* firmis pida: dū * fortissimas partes copiarum, noctu expo-
nit: quibus precipiebat ut delitescerent operireturq;
* natus tempus, quo ipse nactus appelleret: occurrentibus de-
inde aduentanti hostibus & ab ipso per simulatione
fuge longius ad persequendum auocatis, illi in relictas
ab eis urbes impetum facerent.

Pericles Atheniensium dux cum oppugnaret quā-
dam ciuitatem, magno cōsensu defendentium tutam,
nocte ab ea parte murorum que mari adiacebat clas-
sicum cani, clamoremq; attolli iussit: hostes * pene
trati illac in oppidum rati, reliquerunt portas: per
quas Pericles destitutas præsidio irrupit.

Alcibiades dux Athentensium Cyzicum oppugnandi
eius causa nocte impreuisus accessit: & ex diuersa
parte moenium cornicines canere iussit: sufficere pro
gugnationi murorum poterant ad id latus, à quo solo
* obfiste se tentari putabant, cum fluere qua non * obfideba-
batur. tur muros transcendit.

Traſibulus dux Milesiorum, ut portum Syciniō
occuparet, à terra subinde oppidanos tentauit: & illō
quò laceſcebantur cōuerſis hostibus, classe inspectata
Philippeus in obsidione cuiusdam (portum cepit
maritime

maritimæ urbis, binas naues procul à conspectu cõta
bulauit: superstruxitq; eis turres: alijs deinde turribus
adortus à terra, domibus propugnatores distrixit, tur
ritas naues à mari applicuit, & qua non resistebatur
Pericles Peloponnessorum (subijt muros
castellum oppugnaturus, in quod duo omnino erāt ac
cessus, alterum fossa interclusit: alterum munire isti
tur: castellani securiores ab altera parte facti, eam
solum qua muniti uidebant custodire cœperunt: Peri
cles preparatis pontibus iniectisq; super fossam qua
non cauebatur subijt castellum.

Antiochus aduersus Ephesios, Rhodijs quos in au
xilium habebat præcepit, ut nocte portum cum magno
strepitu inuaderent: ad quam partem omni multitudine
cũ tumultu decurrerent, nudatis defensore reliqs
munitionibus ipse aggressus ex aduerso ciuitatē cœ

De insidijs per quas elicianter obfessi. (pit.

Caput. X.

Cato in conspectu Lacetanorum quos obside
bat, reliquis suorum submotis, Suffanos quos
dam ex auxiliariis, maxime imbelles, aggre
di mœnia iussit: hos cum facta eruptione Lacetani fa
cile auertissent, & fugientes auide insequi esent
illis quos occultauerat cohortibus oppidum cœpit.

Lucius Scipio in Sardinia, cuiusdã ciuitatis p̃tumul
tum relicta oppugnatione quã instruxerat, speciem su
gentis * præstitit: insecutisq; temere oppidanis per
finxit.

SEX. IVLII FRONT. STRATE

eos quos in proximo occultauerat oppidum inuasit.

Annibal cum obsideret ciuitatem Hymerā, castra sua capi de industria passus est, iussis recedere Poenis tanquam praeualeret hostis. Quo euentu Hymeraeis ita deceptis, ut gaudio impulsī relicta urbe procurrent ad puniū uallum: Annibal uacuum urbem per eos quos ī insidijs, ad hāc ipsam occasionē posuerat cepit. Idem ut Saguntinos eliceret rara acie ad muros accedens ad primam eruptionem oppidanorum simulata fuga cessit: interpositoque exercitu ab oppido interclusos hostes à suis, in medio trucidauit.

Himilco Carthaginensis, apud Agrigentum iuxta oppidum, partem copiarū in insidijs posuit: praecepitque his, ut cum processissent oppidani ligna humida incenderent: deinde cum reliqua parte exercitus luce ad eliciendos hostes progressus, simulata fuga persequentes oppidanos longius cedendo protraxit: in sidiatores prope moenia imperatum ignem. * acerbum subiecerunt. Vnde obortū contemplati fumum Agrigentini incensam ciuitatem suam existimauerunt: defendendaeque eius gratia, dum trepide recurrunt, obuijs eis qui insidiati iuxta muros erant, et à tergo insistentibus quos persecuti fuerant, in medio trucidati sunt.

Virgatus disposito per occulta milite, paucos misit qui abigerent pecora Socobrigentiū, atque illi uindictā dācū frequētes procucurrissent, simulantesque fugā praedatores persequerentur: deducti in insidias, caesi sunt.

Scordisci

* acerbis.

* Et obri
genium.

TEGEMATVM LIB. III. FO. 52

Scordisci equites (cū Heraclea duarū partiū presidio
propositus esset Lucullus) pecora abigere simulātes, * procia
prouocarunt eruptionem: fugā deinde mentiti, sequē rauerunt.
tem Lucullum in insidias deduxerunt: & octingentos
cum eo milites occiderunt.

Chares dux Atheniensium, ciuitatē aggressurus lit
tori appositam post quadam promontoria occulte ha
bita classē, ē nauibus uelocissimā prater hostilia prae
sidia ire iussit: qua uisa, cū omnia nauigia, quae pro ci
stodia portus agebantur ad persequendā euolassent,
Chares indefensum portum cū reliqua classē inuectus,

Barca dux Pœno (etiā ciuitatem occupauit. * Lartā
rum, in Sicilia Lilibœum nostris terra mariq; obside
tibus, partē classis suae procul armatā iussit ostendi:
ad eius cōspectū cū euolassent nostri, ipse reliqs quas
i occulto tenuerat nauibus, Lilibœi portū occupauit.

De simulatione regressus cap. XI.

Phormion dux Atheniēsum, cū depopulatus es
set agros Chalcidēsum, legatis eorū de ea re
querentibus benigne respondit: & nocte qua * admissi
dimissurus illos erat, finxit litteras sibi supernuēnisse
ciuiū suorū, propter quas redeundū haberet, ac pau
lū regressus dimisit legatos, his omnia tuta & ab isse
Phormionē renūciantibus, Chalcidēses spe & oblate
hūanitatis & abducti exercitus remissa urbis custo
dia, cū cōfestim Phormion reuertisset prohibere in
Agefilau dux Lace (expectatā uim nō potuerāt
demoniorū cū Phocēses obsideret, & itellexisset eos

SEX. IVLII FRONT. STRATE

qui tunc praesidio illis erant, iam grauari belli incommodo, paululum regressurus tanq̃ ad alios actus, liberam occasionem recedendi his dedit: non multo post milite reducto, destitutos Phocenses superauit.

Alcibiades aduersus Byzantios qui se moenibus continebant, insidias disposuit: & simulato regressu, incautos eos oppressit.

Viriatum cum tridui iter discedens consciscisset, idē illud uno die remensus securos Segobrienses & sacroficio tum maxime occupatos oppressit.

Epaminondas Mantiniam cum Lacedaemonios in subsidium hosti uenisse animaduerneret, ratus posse Lacedaemonem occupari, si clam illō profectus esset, nocte crebros ignes fieri iussit, ut specie remanendi, occultaret profectiōem. Sed à transfuga proditus, ascuto exercitu Lacedaemoniorum, itinere quidem quo

* Portā Spartam petebat destitit: idem tamen consilium conuertit ad Mantinienses: aequae enim ignibus factis Lacedaemonios quasi maneret frustratus, per. XL. milia passuum Mantiniam reuertitur: eamq̃ auxilio destitutam occupauit.

Ex contrario circa tutelam obsessorum, de exercitanda cura suorum.

Caput XII.

ALeibiades Athenien. ciuitate sua à Lacedaemonijs obfessa, ueritus negligentiam uigiliū, denuncianit his qui in stationibus erāt, ut obseruarent

uerent lumen quod nocte ostensurus esset ex arce, & ad conspectum eius ipsi quoque lumina attollerent. In quo munere, qui cessasset, poenam passurum: dum sollicitate expectatur signum ducis, per uigilatum ab omnibus & suspecta noctis periculum evitatum est.

Iphicrates dux Atheniensium cum praesidio Corinthum tenebat, & sub adventum hostium ipse uigilias circumiret, uigilem quem dormientem uiderat, transfudit cuspide: quod factum quibusdam tanquam saevum increpantibus, qualem inueni inquit talem reliqui. Epaminondas Thebanus idem fecisse dicitur.

De emittendo & recipiendo nuncio.

Caput XIII.

Romani obfessi in Capitolio ad Camillum ab exilio implorandum, miserunt Pontium Cominum, qui ut stationes Gallorum falleret, per saxa Tarpeia dimissus, transito Tyberi Veios peruenit, & perpetrata legatione similiter ad suos rediit.

Campani, diligenter Romanis à quibus obfessi erant castodias agentibus, quendam pro transfuga subornatum miserunt, qui occultatam balteo epistolam, inuenta effugiendi occasione ad Poenos pertulit.

Venatione quoque & pecoribus quidam * insue miserunt ruit literas, membranis mandatas. *Justing l. 1.*

Aliqui & iumentum in * aduersam partem insulserunt dum stationes transeunt. Nonnulli interiora uaginae * aliàs aux. pte influxerunt inscripserunt.

SEX. IVLII FRONT. STRATE

Cizienos L. Lucullus * Cyrycenos obsessos à Mythridate, ut certiores aduentus sui faceret, cum præsidii hostium teneretur introitus urbis, qui unus & angustus ponte modico insulam cōtinenti iungit, militem e suis sciolum nandi, & nauticæ artis peritum, iussit insidentē duobus inflatis utribus, literas insutas habētibus, quos ab inferiore parte duabus regulis inter se distantibus commiserat, ire septem milium passuum traiectum.

Quod ita perite gregalis fecit, ut criuribus uelut gubernaculis, dimissis cursum dirigeret, & procul uisentes qui in statione erant marinæ specie beluæ deciperet.

Hircius COS. ad Decimum Brutum, qui (ret. Mutinæ ab Antonio obsidebatur, literas subinde misit plumbo scriptas, quibus ad brachium religatis, milipes * Scutellam amnem transibant.

Idem columbis (quas inclusas ante tenebris & fasci-
* Sculte me affecerat) epistolas sēta ad collum religabat, easq;
nam. q; à propinquo in quantum poterat mœnibus loco emittebat: ille lucis cibiq; auide, altissima edificiorum petentes excipiebātur à Bruto, qui eo modo de omnibus rebus certior fiebat: utiq; postq̃ disposito quibusdam locis cibo columbas illuc deuolare instituerat.

De introducendis auxilijs & comitatibus
suggerendis, Caput XIII.

Ategua

Bello civili, cū Ategua urbs in Hispania Pompeiarum ptiū obsideretur. * Maurus interrex, tanq̃ Cæsarianus Tribunus cornicularius uigiles quosdam

dam excitauit, e quibus aliquos cuitans, constantia fal-
lacie suae p medias Caesaris copias praesidium Pompei
transduxit.

Annibal: obsidente Casilinum Romani farinam do-
lijs secunda aqua Vulturi stuminis dimittebant, ut ab
obsessis exciperetur: quibus cum obiecta p medium am-
nem cathena Annibal obstitisset, nuces sparsere, quae
cum aqua ferepte ad oppidum defluerent, eo comcatu
sociorum necessitatem sustentauerunt.

Hircius Mutinensibus obsessis ab Anthonio salcm
quo maxime indigebat cuppis conditum, p annem Sa-
niturnum intromisit: Idem pecora secunda aqua dimi-
sit, quae excepta sustentauerunt necessariorum inopia.

Quemadmodum efficiatur ut abundare ui-
deantur quae deerunt.

Cap. XV.

Romani cum a Gallis Capitolium obsideretur,
in extrema iam fame paem in hostem iacta-
uerunt: consecutiq; ut abundare comeatibus ui-
deretur, obsidionem donec Camillus subueniret tolle-
rauerunt.

Athenienses aduersus Lacedaemonios idem fecisse
dicuntur.

Hi qui ab Annibale Casilini obsidebantur ad extre-
mam famem pugnasse crediti, cum etiam herbas ali-
mentis eorum Annibal saepe arato loco qui erat inter
castra ipsius & moenia praeiperet, semina in praepa-
(ratum locum iecerunt: consecuti
ut habe-

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

ut habere uiderentur, quo uictum sustentarent usque ad satorum prouentum.

* defice re * defici frumento uidebantur: horrea tota nocte circumduxerunt: captiuos deinde præcis manibus dimiserunt: hi circumfidentibus suis persuaferunt, ne spem maturæ expugnationis reponerent in fame Romanorum, quibus alimentorum ingens copia superesset.

Thracæ in arduo monte obsessi, in quem hostibus accessus non erat, collato uiritim exiguo tritico, aut caseo pauperunt pecora, & in hostium præsidia dimiserunt: quibus exceptis occisisq; cum frumenti uestigia in uisceribus eorum apparuissent, opinatus hostis magnam uim tritici superesse eis, qui inde etiam pecora pascerent, recessit ab obsidione.

* in stru his. Thrasibius dux Milestorum cum longa obsidione milites sui argerentur, ab Aliatte qui sperabat eos ad deditionem, fame posse compelli, sub aduentum legatorum Aliattis frumentum omne in forum compellere iussit: & conuiuiis sub id tempus * institutis per totam urbem epulas præstitit: atq; ita persuasit hosti superesse ipsis copias, quibus diurnam sustinerent obsidionem.

Qua ratione proditoribus & transfugis occurratur. Caput XVI.

C L. Marcellus cognito consilio Battei Nolani, qd corrumpere ad defectiōem populares studebat, & Ant

GEMATVM LIB. .IIII. FO. 47

Annibali gratificabatur, quod illius beneficio curatus inter Cannenses sauius, & ex captiuitate remissus ad suos erat, quia interficere eum (ne supplicio eius reliquos concitaret Nolanos) non audebat, accersitum ad se allocutus est, dicēs, fortissimum eum militē esse, quod antea ignorasset: hortatusq; est, ut secū moraretur: & super uerborum honorem, equo quoq; donauit. Quā benignitate non illius tantū fidem, sed etiam popularium qui ex illo pendeāt sibi obligauit.

Amilcar dux Poenorum, cum frequenter auxilia res Galli ad Romanos transirent, etiam ex consuetudine ut socij exciperentur, sibi fidelissimos subornauit ad simulandam transitionem, qui Romanos excipiendorum causa eorum progressos * ceciderunt. * occiderunt. Quā sollertia Amilcari non tantū ad presentem prouiduit successum, sed in posterum praestitit, ut Romanis ueri quoq; transfugae forent suspecti.

Hanno Carthaginensium Impator in Sicilia, cum eum comperisset Gallorum mercenariorum, circiter quatuor milia conspirasse ad transfugiendum ad Romanos, quod aliquot mensium mercedes non receperant, animaduertere autem in eos non auderet, metu seditionis, promisit prolationis iniuriam, liberalitate pensaturum: quo nomīe gratias agentibus Gallis, per tempus idoneum * datis pollicitis, fidelissimum dispo- * datur satores ad Otaciliū COS. misit: qui tanq̃ rationibus pollicitus * interuerses trāsfugisset, nunciauit nocte proxima Gallorū

SEX. IULII FRONT. STRATĒ.

Gallorū quatuor milia, que prædatū foret missa, posse excipi. Otacilius nec statim credidit transfuge, nec tam rem sperandā ratus, disposuit in insidijs lectissimam manum suorum, ab ea Galli excepti dupliciter Hannonis consilio satis fecerunt, et Romanos ceciderunt, et ipsi omnes interfecti sunt.

Annibal simili consilio, se à transfugis ultus est. Nam cum aliquos ex militibus suis sciret transfugisse proxima nocte, nec ignoraret exploratores hostium in castris suis esse, palam pronunciauit, non debere transfugas uocari solertissimos milites, qui ipsius insu exierint ad excipienda hostium consilia: auditis quæ pronunciauit retulerunt exploratores ad suos. Tum * cōprehensi à Romanis transfuge et amputatis manibus remissi sunt.

* com
pressi.

Diodorus cum præsidio Amphipolim tueretur, et duo milia Thracum suspecta haberet, que uidebatur urbem direptura, mentitus est paucas hostium naues proximo littori applicuisse, easque diripi posse. Quæ spe stimulat Thracas emisit: ac deinde clausis portis non recepit.

De eruptionibus. cap. XVII.

Romani, qui in præsidio Panormitanorum erant, ueniente ad obsidionem Hasdrubale raros, ex industria in muris posuerunt defensores. Quorum paucitate contempta cum incautus muris succederet Hasdrubal, eruptione facta ceciderunt eum.

Aemilius Paul. uniuersi Liguribus improviso adortus castra

castra eius, simulato timore militem diu cōtinuit, de
de fatigato iam hoste, à quatuor portis eruptione fa-
cta strauit cœpitq; Ligures
Velus præfectus Romanorū arcem Tarentinorum te-
nens, misit ad Hasdrudalem legatos, uti abire sibi in-
columi liceret: ea simulatione ad sacuritatem perdu-
ctum hostem eruptione facta cecidit.

CN. Pompeius circumfessos ad Dyrrachium nō tā-
tum obsidione liberauit suos, uerū etiam post erupti-
onem, quam opportuno & loco & tempore fecerat
Cæsarem ad castellum, quod duplici munitione instru-
ctum erat, auidè irrumpentem, exterior circumfusus
corona obligauit, ut ille inter eos quos obsidebat, &
eos qui extra circūuenerant medius, non leue pericu-
lum & detrimentum senserit.

Flavius Fimbria in Asia apud Hildinacū aduersum * didia-
filiū Mythridatis brachijs à latere ductis, deinde fos- cum, aliās
sa in fronte percussa, quietū in uallo milite tenuit, do- drindacū.
nec hostilis equitatus intraret angustias munimento
rum tunc eruptione facta sex milia eorum cecidit

C. Cæsar in Gallia deletis ab Ambiorige Titurij Sa-
bini & Cottæ legatorum copijs, cum à Q. Cicerone
q̃ & ipse oppugnabatur certior factus, cū duabus le-
gionibus aduentaret cōuersis hostibus metum simula-
uit: militesq; in castris quæ ampliora solito industria
fecerat tenuit Galli præsumpta iam uictoria, uelut ad
prædā castrorū tendentes, fossas implere & uallū detra-

SEX. IVLII FRONT. STRATE-

here coeperunt: qua re prælio aptatos, Caesar emissio re
pente uidiq; milite trucidauit.

Titurius Sabinus aduersus Gallorum amplum ex
ercitum, continendo militem iuxta munimenta, præ
stitit eis suspicionem metuentis: cuius augendæ causa
pfugam misit, qui affirmaret exercitum Romanum in
desperatione esse: ac fugam cogitare. Barbari oblata
uictoriæ spe concitati, lignis sarmentisq; se onerave
runt, quibus fossas complerent: ingentiq; cursu castra
nostra in colle posita petiuerunt: unde in eos Titurius
uniuersas immisit copias: multisque Gallorum caesis
plurimos in deditionem accepit.

Asculani opugnaturi oppidum Pompei, cum pau
cos senes ægros in muris ostendissent, ob id securos
Romanos eruptione facta fugauerunt.

Numantini obfessi, ne pro uallo quidem instruxe
* leuati. runt aciem: adeoq; se continuerunt, ut Popilio Lenati
fiducia fieret scalis oppidum aggrediendi. Quo dein
de suspicante insidias (quia ne tunc quidem obfisteba
* aduer. tur) ac suos reuocante, eruptione facta * auersos &
descendentes adorti sunt.

De constantia obfessorum

Caput XVIII.

Romani assidente moenibus Annibale ostentan
da fiduciæ gratia, supplementum exercitibus
* quos in Hispania habebat diuersa porta mi
serunt.

Idem

GEMATVM LIB. III. FO. 57

Idem agrum in quo castra Annibal habebat, defur-
to forte domino uenalem ad id precium licendo per-
duxerunt, quo is ager ante bellum uenierat. Hi, dum
ab Annibale obsiderentur, & ipsi * obside

derent Capuā: decreuerunt ne nisi

* obside
re.

capta ea reuocaretur

inde exercitus.

¶ Finis libri tertij.

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

gematum liber quartus incipit.

PRAEFATIO.

Multa lectione conquiritis Strategematibus,
& non exiguo scrupulo digestis, ut promi-
sum trium librorum implerē, si modo imple-
ui: hoc exhibebo ea quae parum apte descriptioni pri-
orum ad speciem alligata subijci uidebantur & erant
exempla potius strategico quam strategemata. Quae
iccirco separaui, quia quamuis clara, diuersae tamen e-
rant substantiae: ne si qui forte in aliqua ex his incidis-
sent similitudine indocte praetermissa opinarentur,
& sane uelut residua expedienda sunt: in quo sicut
antea & ipse ordinem per species seruare conabor.

De disciplina.

Cap. 1

De effectu disciplinae.

Cat. 2

De continentia.

Cap. 3

De iusticia.

Cap. 4

H

De constantia.

cap. V.

De effectu & moderatione.

cap. VI.

De uarijs consilijs.

cap. VII.

De disciplina. Cap. I.

Scipio ad Numantiam, corruptum
superiorum ducum socordia exerci-
tum correxit, dimisso ingenti luxuriae
numero, reductis ad munus (quotidis-
na exercitatione) militibus, quibus cum frequens in-
iungeret iter, portare copuliam dierum cibaria im-
perauit: ita ut frigora & hyemes pati, uada flumina
pedibus transire assuesceret miles: exprobrante sub
inde imperatore timiditatem & ignauiam, frāgente
delicatoris usus ac parū necessaria expeditioni uasa.

* Menio Quod maxime nobiliter accidit C. * Meuius tribuno
cui dixisse traditur Scipio: mihi paulisper, tibi & rei
necessariū pu. semper * nequam eris.

nequāq̃ Q. Metellus bello Iugurtino, similiter lapsam mi-
litum disciplinam pari seueritate restituit: cum in sup-
prohibuisset alia carne, q̃ assa elixa ue milites uti.

Pyrrhus delectori suo fertur dixisse, tu grandes
elige, ego eos fortes reddam.

Lucio flacco & C. Varrone COS. milites primo
iureiurando facti sunt: antea enim sacramento tantū
modo à tribunis rogabantur. Caterum ipsi inter se
cōiurabant se fugae atq; formidinis cā non abituros:
neq; ex ordine recessuros, nisi teli petēdi ferienda: ut
hostis aut ciuis seruandi causa.

GEMATVM LIB. IIII. FO. 58.

Scipio Africanus, cum ornatum scutum elegantius
cuiusdam uidisset, dixit non se mirari, quod tanta cu-
ra ornasset, in quo plus praesidij quam in gladio haberet.

Philippus, cum primum exercitum constitueret, uehi-
culorum usum omnibus interdixit equitibus, non ampli-
us quam singulos * calones habere permisit. Peditibus
autem denis singulos, qui molas et funes ferrent in asti-
ua exeuntibus XXX. di. crum farinam collo portare

Lacones

Caius Marius recidendorum impedi imperauit.
mentorium gratia, quibus maxime exercitus agmen o-
neratur, uasa et cibaria militum in fasciculos aptata
furcis imposuit: sub quibus et habile onus et facilis re-
quies esset. unde et in prouerbio traditum est mali ma-

Theagenes Atheniensis cum exercitum Ciani.
Megaram duceret, petentibus ordines respondit ibi se
daturum: dein clam equites praemisit, eosque hostium spe-
cie impetu in socios retorquere iussit. Quo facto quos
tum habebat, tanquam ad hostium occursum prepararentur,
permisit ita ordinari aciem, ut quo quis uoluisset loco
consisteret, et cum iertissimus quisque retro se dedisset, stre-
nui autem in fronte prosilissent, ut quaeque inuenerat stare

Lysander (te, ita ad ordines militiae prouexit.
Lacedaemonius, egressum uia quendam castigabat: cui di-
ceti ad nullius rei rapinam se ab agmine recessisse, re-
spondit, ne speciem quidem rapturi praebas uolo

Antigonus cum suum filium diuertisse audisset
in eius domum, cui tres filiae insignes specie es-
sent, audio, inquit, fili anguste habitare te, plurim-

SEX. IVLII FRONTINI STRA

bus dominus domum possidentibus: hospitium laxius accipere iussq; commigrare edixit, ne quis minor quam quaginta annos natus hospitio matris familias uteretur

Q. Metellus COS. quamvis nulla lege impediretur, quin filium contubernalem perpetuum haberet, maluit tamen eum in ordine merere.

Publius Rutilius COS. cum secundum leges in contubernio suo filium posset habere, in legione militis

M. Scaurus filium, quod in saltu Tridentino loco hostibus cesserat, in conspectum suum uenire uetuit: adolescens uerecundia ignominie pressus, mortem sibi consciuit.

Castra antiquitus Romani ceteraq; gentes passim per corpora cohortium uelut mapalia constituere soliti erant: cum solos urbium muros nosset antiquitas.

Pyrhus Epirotharum rex, primus totum exercitum sub eodem uallo continere instituit, Romani deinde infatuenti. Ato eo in Campis Arusinis, circa urbem * Statuenti castris eius potiti & ordinatione notata paulatim ad hanc usq; metationem, quae nunc effecta est peruenierunt.

P. Nasica in hybernis, quis classis usus non esset necessarius, ne tamen desidia miles corrumperetur, aut per ocij licentiam socijs iniuriam inferret, naues edificare instituit.

M. Cato memoriae tradidit, in furto comprehensis inter commilitones dextras esse praecisas: aut si lenitius animaduocare uoluissent, in principis sanguinem

GEMATVM LIB. IIIL. FO. 59

missum. Clearchus dux Lacedæmoniorū exercitui dicebat, imperatorem potius quam hostem metui deberet: significans eos, qui in prælio dubiam mortem timuissent, certum (si deseruissent) manere supplicium.

Appij Claudij sententia, senatus eos qui à Pyrrho rege Epirotarum capti, & postea remissi erant, equites ad peditem redegit: pedites ad leuam armaturā: omnibus extra uallum iussis tendere, donec bina hostium spolia singuli referrent.

Otacilius Crassus COS. eos qui ab Annibale sub iugum missi redierant, tendere extra uallum iussit, ut immuniti assuescerent periculis, & aduersus hostem audentiores fierent.

P. Cornelio Nasica Decimo Iunio COS. qui exercitū deseruerant damnati uirgis cæsi publicè uenerunt.

Domicius Corbulo in Armenia, duas alas & tres cohortes, quæ ad castellum initio hostibus cesserant, extra uallum iussit tendere, donec assiduo labore & prosperis excursionibus redimerent ignominiam.

Aurelius Cotta consul, cum ad opus equites necessitate cogente iussisset accedere, eorumque pars detrectasset imperium, questus apud censores, effecit ut * * uocarentur. A patribus deinde optinuit ne eis præterita aera procederent.

Tribuni quoque plebis de eadem re ad populum pertulerunt, omniumque consensu stabilita disciplina est.

Q. Metellus Macedonicus in Hispania quinque cohortes quæ

SEX. IVLII FRONT. STRATE

tes quæ hostibus cesserant testamentum facere iussas
ad locum recuperandam remisit: minatus non nisi post
victoriam receptum iri.

aliis ser- P. Valerio consuli senatus præcepit, exercitum ad
miura Sirim victum ducere & Serinum: ibiq; castra munire:
& hyemem sub tentorijs exigere.

Senatus cum turpiter fugati eius milites essent, de
creuit ne auxilia ei submitterentur, nisi captis eius
legionibus, quæ puunico bello militiam detrectauerat:
aut in Siciliam uelut relegatis per. V. I. annos ordinem
ex senatusconsulto datum est.

L. Piso cum Titium præfectum cohortis, quod loco
fugitiuis cesserat, cincto toga præciso, soluta tunica,
nudis pedibus, in principijs quotidie stare, dum uigiles
uenirent iussit, coniuijs & balneo abstinere.

Sylla cohortem & centuriones, quorum stationem
hostis perruperat galeatos & discinctos perstare in
principijs iussit.

Domicius Corbulo in Armenia, Aemilio Ruso præ
fecto equitum quia hostibus cesserat, & parum instru
ctam armis alam habebat, uestimenta per lictorem sci
dit: eidemq; ut erat sedato habitu perstare in princia
pijs donec mitterentur, imperauit.

aduersus. Attilius regulus cum ex Sannio in lucernam trans
grederetur, exercitusq; eius obuijs hostibus & auersus
esset, opposita cohorte iussit fugientes pro defectori
Cotta C. O. S. in Sicilia, in Valerium nobi (bus cadi.
lent

TEGEMATVM LIB. IIII. FO. 60

lem tribunum militū ex gēte Valeria uirgis aiaduēr
Idem. P. Aurelium sanguine sibi iunctum, (tit.
quem obsidioni Lipararum (ipse ad auspicia repe-
tenda Messanam transiturus) praefecerat, cum agger
incensus & capta castra essent, uirgis caesum in nume-
rum gregalium peditum referri, & muneribus fungi

Fuluius Flac. COS. Fuluiū fratrem suū, qā (iussit
legionē, in qua tribunus militum erat, iniussu consu-
lis dimiserat, à senatu mouit.

M. Cato ab hostili littore, in quo per aliquot dies
manserat, cum * tradito profectionis signo classē * tardā
soluisset, & relictus ē militibus quidam alta uoce & to-
gestu expostularēt, uti tolleretur, circumacta ad littus
uniuersa classe cōprehensum supplicio affici iussit: et
quē occisuri pignominā hostes fuerant, exemplo po-
tius impendit. Appius Claud. ex his q loco cesserant
decimā quēq; militē, sorte ductū, fuste percussit. Fab.
Rullus COS. ex duabus legionibus, quae loco cesserant
sorte ductos in cōspectu militum securi percussit. Aq-
uius ternos ex centurijs quorū statio ab hoste prupta
erat securi percussit. M. Anthoniū, cū agger ab hosti-
bus incensus esset, ex his q in ope fuerāt duarū cohor-
tū militem decimauit: & in singulos, ex his, centurio-
nes aiaduerrit: legatū cū ignominia dimisit: reliquis
ex legionē ordem dari iussit. In legionēq; regiū oppi-
dū iniussu ducis diruerat, aiaduersum est: ita ut quatu-
or milia tradita custodiae necarentur. Præterea S. C.
sautū est, ne quē ex eis sepelire uel lugere fas esset.

SEX. IULII FRONT. STRA-

L. Papirius cursor dictator Fabium Rutilium, magistrum equitum, quod aduersum dictum eius, quamuis prospere pugnauerat uirgis poposcit caesum, securi percussurus: nec contentioni aut precibus militum concessit ad aduersionem: eumque profugientem Romam persecutus est: nec ibi quidem * remissionem prius supplicij metu, quam ad genua eius et Fabius cum patre prouolueretur et pariter senatus ac populus rogarent.

Manlius cui imperioso postea cognomen fuit, filium quod is contra edictum patris cum hoste pugnauerat, quamuis uictorem, in conspectu exercitus uirgis caesum securi percussit.

Manlius filius, exercitu pro se aduersus patrem seditionem parante negauit tanti esse quenquam, ut propter illum disciplina corrumpetur, et obtinuit ut ipsum puniri paterentur.

Q. Fabius Maximus transfugarum dexteras praecidit.

C. Curio COS. bello Dardanio, circa Dyrrachium, cum ex quinque legionibus una seditione facta, militiam detrectasset, secuturamque se temeritatem ducis, in expeditionem asperam et in sidiosam negasset, * omnibus quatuor legiones eduxit armatas et consistere * ordinibus, detectis armis uelut in acie, iussit: post haec * distinctionem seditionis legionem inermem procedere, * distinctionemque in conspectu armati exercitus, stramenta coegit secare: postero autem die similiter fossam distinctos milites facere, nullisque precibus legionis ab eo im-

eo impetrari potuit, ne signa eius submitteret, no-
menque aboleret: milites autem in supplementum ce-
terarum legionum distribueret.

Q. Fulvio Appio claudio COS. milites ex pu- * ex S.
gna cānensi in Siciliā * à senatu relegati postulaue C.
runt à COS. M. Marcello ut in prælum ducerentur,
ille senatum consuluit: senatus negauit sibi placere
committi his rempu. quam deseruissent: Marcello ta-
men permisit facere quod uideretur, dum ne quis eo
rum munere uacaret, neue donaretur, neue quod præ-
mium ferret, aut in Italiam reportaretur, dum Poeni
in ea fuissent.

Salinator cōsularis damnatus est à populo quod præ-
dam non equaliter diuiserat militibus.

Cum ab Liguribus in prælio Q. Petilius COS. in-
terfectus esset, decreuit seuatus, uti ea legio, in cuius
acie COS. erat occisus, tota infrequens referretur: sti * nume-
pendium ei annuum non daretur: * acraq; rescinde- roq; rescī-
rentur. De effectu discipline. Caput .II. decretur.

BRuti et Cassij exercitus, memorie proditū est,
bello ciuili, cum unā per Macedoniam iter face-
rent, priorq; Brutus ad fluuium, in quo pontem
iungi oportebat puenisset, Cassij tamen exercitū
in efficiendo ponte, & in transitu maturando præces-
sisse. Qui uigor discipline effecit nè solum in opibus
uerū & iā in summa belli præstarent Cassiani Brutia
C. Marius, cum facultatem eligendi exer (nis.
H f citus

SEX. IVLII FRONT. STRATE

citius haberet ex duobus, qui sub Rutilio, & q sub Me-
tello, ac postea sub seipso meruerant, Rutilianū quē-
dam minorem, qui certioris disciplinæ arbitrabatur
peritavit * præoptavit.

Domitius corbulo, duabus legionibus & paucissimis
correcta auxilijs disciplina * correpta Parthos sustinuit.

Alexāder macedo. XL. milibus hominum, iam inde
à Philippo patre discipline assuefactis, orbem terrarū
aggressus, innumeras hostium copias uicit.

Cyrus bello aduersus Persas. xiiij. milibus armato-
rum immensas difficultates superauit.

Epaminondas dux Thebanorum. iij. milibus homi-
num ex quibus. cccc. tantum equites erant, Lacedæmo-
niorum exercitum. xxiiij. milium peditū, equitū mille
sexcentorū uicit. T A. xiiij. milibus Græcorum, qui nu-
merus in auxilijs Cyri, aduersus Artaxerxem fuit, ceterū
milia barbarorum, prælio superata sunt.

Eadem Græcorum prælio. xiiij. milia, amissis duci-
bus reditus sui cura, uni ex corpore suo Xenophonti
Atheniensi demandata, per iniqua & incognita loca,
incolumia reuersa sunt.

Xerxes à. ccc. Lacedæmoniorum ad Thermophylas
uexatus, cum uix eos confecisset, hoc se deceptū aie-
bat: quod multos quidem homines haberet, uiros autē
discipline tenaces nullos.

De continentia.

Caput .III.

M. Cato

M. Catonem uino eodem quo remiges contem-
tum fuisse traditur.

Fabricius cum Cyncas legatus Epirotarū
grande pondus auri dono ei daret, non accepto eo. di-
xit, malle se habentibus id, imperare quam habere.

Attilius Regulus cum summis rebus prae fuisset, adeo
pauper fuit, ut se, coniugem, liberosq; tolleraret agel-
lo, qui colebatur per unum uillicum. cuius audita mor-
te, scripsit senatui de successore destitutis rebus obitu
serui necessariam esse praesentiam suam.

C N. Scipio, post res prospere gestas in Hispania, in
summa paupertate decessit: nec ea quidem relicta pecu-
nia, quae sufficeret in dotem filiarum, quas ob inopiam
publice dotauit senatus.

Idem praestiterunt Athenienses filijs Aristidis, post
amplissimarum rerum administrationem, in maxima
paupertate defuncti. Epaminondas dux Thebanorū
tanta abstinentie fuit, ut in suppellectili eius, praeter
senium & ueru unicum nihil inueniretur.

Annibal surgere de nocte solitus, ante noctem non
requiescebat: crepusculo demum ad cenam * uaca- uocabat
bat: neq; amplius quam duobus lectis discumbebatur
apud eum.

Idem cum sub Asdrubale Imperatore militaret ple-
rūq; super nudam humum * sagulo tectus, somnos ea sacco

Aemilianū Scipionē traditur in itinere cū piebat.
amicis ambulantē, accepto pane uesci solitū. Idē et de

Alexa

SEX. IVLII FRONT. STRATE.
Alexandro Macedone dicitur.

Massinissam nonagesimum etatis annum agentē,
meridie ante tabernaculum stantem, uel ambulantem
capere solitum cibos legimus.

C. Curius, cum uictis ab eo Sabinis, ex senatus con-
sulto ampliaretur ei modus rrgri, quem consumati mi-
lites accipiebant, gregalium portione contentus fuit:
malū ciuem dicens, cui nō esset id quod ceteris satis.

Vniuersi quoq; exercitus notabilis sæpe fuit conti-
nentia, sicut eius, qui sub M. Scauro meruit: namq; me-
morie tradidit Scaurus pomiferam arborem, quam in
pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die
abeunte exercitu intactis fructibus relictam.

Auspicijs Imp. Cæs. Domitiani Augusti, Germanico
bello, quod Iulius ciuilis in Gallia mouerat, Lingonum
opulentissima ciuitas, quæ ad ciuilem desciauerat, cum
adueniente exercitu Cæsaris populationem timeret,
quod contra expectationem inuiolata, nihil ex rebus
suis amiserut: ad obsequium reducta septuaginta milia
armatorum tradidit ei.

* Lani-
nius.

L. Mumius, qui Corintho capta non Italian solam,
sed etiā provinciā tabulis statuisq; exornauit, adeo
nihil ex tantis manubijs in suum conuertit, ut filiam
eius inopem senatus ex publico dotauerit.

De iustitia Caput .IIII.

Camillo Phaliscos obsidenti, ludi magister libe-
ros Phaliscorum tāquam ambulandi causa ex-
tra

tra murum eductos, tradidit, dicens repetendis eis ob
fidibus necessario ciuitatem imperata facturam. Ca=
millus non solum sprecuit perfidiam, sed & restrictis
post terga manibus magistrum uirgis agendum ad pa=
rentes tradidit pueris: adeptus beneficio uictoriani
quam fraude non concupierat. Nam Phalisci ob hanc
iusticiam sponte ei se dediderunt.

Ad Fabricium ducem Romanorum medicus Pyrrhi
Epirotarum regis peruenit, pollicitusq; est daturum
Pyrrho uenenum, si merces sibi in qua opere praciū
foret constitueretur. Quo facinore Fabricius egere
uictorian suam non arbitratus, regi medicum detex=
it: atq; ea fide meruit, ut ad appetendam amiciciam
Romanorum compelleret Pyrrhum.

DE constantia. Caput.V.

CN. Pompeius minantibus directuros pecuniam
militibus, quæ in triumpho ferretur, Seruilio
& Glaucia cohortantibus ut diuideret eam, ne
seditio fieret, affirmavit non triumphaturum se poti=
us, sed moriturum quam licentiæ militum succumbe=
ret. Castigatisq; oratiōe graui laureatos fasces obie=
cit ut ab illorum inciperent direptione, eaq; inuidia
redegit eos ad modestiam.

C. Caesar seditione in tumultu ciuiliū * armorū, * arma
ac tum maxime tumentibus animis, legionem totam torum
exauctorauit, ducibus seditionis securi percussis: mox
eos quos exauctorauerat ignominiam deprecantes
restituit

SEX. IVLII FRONT. STRATE
restituit, & optimos milites habuit.

Posthumius consularis cohortatus suos, cum inter-
rogatus esset à militibus quid imperaret, dixit ut se
imitarentur. & arrepto signo hostes primus inuasit:
quem secuti uictoriam adepti sunt.

L. Marcellus cum in manus Gallorum imprudens in-
cidisset, circumspiciendæ regionis, qua euaderet causa
equum in orbem flexit: deinde cum omnia esse in sca-
sta uidisset precatus deos in medios hostes irrupit: q-
bus in opinata audacia perculsis, duce[m] quoq; eorum
trucidauit: atq; ubi spes salutis uix superfuerat, inde
opima retulit spolia.

L. Paulus amisso ad Carnas exercitu, offerente ea-
quum Lentulo quo fugeret, superesse cladi (quanquã
non per ipsum contractæ) noluit sed in eo saxo, cui
se uulcratus acclimauerat, perседit donec ab hosti-
bus oppressus confoderetur.

Varro collega eius uel maiore constantia post ear-
dem cladem iuxit: gratiaque ei à senatu & populo
acta sunt, quod non desperasset temp. non autem ui-
ta cupiditate sed recip. amore se superfuisset relinquo-
etatis suæ tempore approbauit. Nam & barbari ca-
pillumq; submisit. & postea nunquam recubans eibit
cepit: honorib; q; cum ei deferrentur a pop. renūcia-
uit dicens: felicioribus magistratib; recip. opus esse.

Sempro. Tuditanus, & C. Octavius Trib. mil. oib; fusis
ad Carnas, cū in minoribus, circūsiderentur sua
serunt

serunt commilitonibus, ut stringerent gladios, & per
hostium praesidia erumperent secum, id sibi esse ani-
ctiā si nemini ad erumpendū audacia fuisset affirmās
decunctantibus. xij. omnino equitibus, uel peditibus, q
comitari sustinuerant re ptiis, incolumes Canusium p-
uenerunt.

● C. Ponteiū Crassus in Hispania, cum tribus milibus
hominum praedatum profectus, locoq; iniquo circūuen-
tus ab Asdrubale ad primos tantū ordines relato cōsi-
lio, incipient nocte (quo tempore minime expectaba-
tur) per statione hostium erupit.

P. Decius tribunus militum, bello samnitico, Corne-
lio consuli iniquis locis deprehenso ab hostibus, suasit
nt ad occupandum collem, qui in propinquo erat, modi-
cam manum mitteret: seq; ducem his, qui mittebātur
obtulit, auocatus in diuersa hostis emisit cōsulem. De-
cium autem cinxit obseditq; illas quoq; angustias no-
ste eruptione facta, cum eluctatus esset Decius inco-
lumis cum militibus consuli accessit.

Idem fecit sub Attilio Calatino consule cuius ua-
rie traduntur nomina: alij Laberium: nonnulli * Ca-
dicum: quā plurimi Calphurnium Flammam uocita-
tum scripserunt. Hic cum demissum in eam uallem
uideret exercitum, cuius omnia latera, quae superi-
ora hostis insiderat, depoposcit, & ac-

cepit

SEX. IVLII FRONT. STRATE-

capit à consule trecetos milites, quos hortatus ut uirtute sua exercitum seruariant, in mediam uallem decurrit. ad opprimendos eos undiq; descendit hostis, longoq; & aspero praelio retentus, occasionem cōsuli ad extrahendum exercitum dedit.

C. Caesar aduersus Germanos & regem Ariouistū
* supra pugnaturus * confusior anis pro concione dixit, nullus
fol. 17. lius se eo die opera, nisi decimæ legiōis usurum. Quo
affectus est, ut & decumani tanquam præcipua fortitudinis testimonio concitarentur: & ceteri pudore, ne penes alios gloria uirtutis esset

Lacedæmonius quidam nobilis, Philippo denunciante, multis se prohibiturū, nisi ciuitas sibi traderetur: nū inquit & pro patria mori nos prohibebit? Leonidas Lacedæmonius, cum dicerentur Persæ sagittarum multitudine, nubes esse facturi, fertur dixisse melius in umbra propugnabimus.

Cælius prætor urbanus, cum ei ius dicenti picus in capite insedisset, & aruspices respondissent, dimissa aue hostium uictoriā fore, necata populum Romanum supiorem, ac Cælium cum familia periturum: a uem occidit, qua occisa, nostro exercitu uincente, ipse cum. xiiij. Cælijs ex eadem familia in praelio est eccisus: hunc quidam non cælium sed Lælium fuisse, & Lælios non Cælios perisse credunt.

P. Decius primo pater postea filius, in magistratu se pro republica deuouerunt, admissisq; in hostem equis

equis, adepti uictoriam patriæ contulerunt.

P. Crassus, cum bellum aduersus Aristonicū in Asia gerens, inter Aeliam & Mirinam in hostium copias incidisset, uiuusq; abduceretur, exaceratus in consule Romano captiuitatem, uirga qua ad equum erat usus * Thraci (a quo tenebatur) oculum eruit, atq; ab eo per dolorem concitato transuerberatus, dedecus serui gis. tutis ut uoluerat effugit.

M. Cato Censorij filius, in acie decidente equo pro lapsus: cum se recolligisset, animaduertissetq; gladium excidisse uagina, ueritus ignominiam redijt in hostem: ex coq; aliquot uulneribus recuperato gladio, denum reuersus est ad suos.

Petilini à Pœnis obsessi parentes & liberos propter inopiam diecerunt: ipsi corijs made factis & igne siccatis, folijsq; arborum & omni genere animalium uitam trahentes, X. menses obsidione tolerauerūt.

Hispani cum Fabre scense omnia eadem passi sunt: nec oppidum Hirculeio tradiderunt.

Casilini obsidente Annibale tantam inopiam perpeffi sunt, ut centum denarijs murem uenisse, proditum memoria sit, eiusq; uenditorem fame periisse: emptorem autem uixisse: fidem tamen seruare Romani perseverauerunt.

Cizicum cum oppugnaret Mythridentes, captiuos eius urbis produxit, ostenditq; obsessis, arbitratus futurum, ut miseratione suorum compelleret ad dediti-

SEX. IVLII FRONTINI STRA

onem oppidano: at illi cohortati ad patiendum forti
ter mortem captiuos, seruare Romanis fidem perse-

* Ego ui Aeginenses cum à Viathotis (uerauerunt.
uenses. liberi & coniuges caderentur: preoptauerunt specta
re supplicia pignorum suorum quàm à Romanis deficere.

Numantini ne se dederent, fame mori prefixis so
ribus domuum suarum maluerunt.

De effectu & moderatione. Cap. VI.

Q Fabius hortante filio ut locum doncum pau
corum iactura caperet. Vis ne, inquit, tu ex
illis paucis esse.

Xenophon cum equo ueheretur, & pedites iugum
quoddam occupare iussisset, unum ex eis obmurmu
rantem quod diceret, facile tam laboriosa sedentem
imperare, desiluit, & gregalem equo imposuit: cur
suq; ipse pedestri ad destinatum iugum contendens,
cuius facti ruborem, cum perpeti miles non posset, ir
ridentibus commilitonibus sponte descendit. Xeno
phontem uix uniuersi perpulerunt, ut conscenderet
equum, & laborem suum in necessaria duci * mune
ra referuaret.

Alexander cum hyeme duceret exercitum, resides
ad ignem recognoscere pretereuntes copias cepit:
cumq; conspexisset quendam prope exanimatum fri
gore, considere loco suo iussit: dixitq; ei si in Persis
natus esses, in regia sella resedisse tibi capita foret,
in Macedonia nato conceditur.

Diuis

Diuis Augustus Vespasianus, cum quendam adolescentem honeste natū, militie inhabilem angustiarū rei familiaris causa * eductum ad longiorem ordinē deductum * rescisset, censu constituto, honesta missione ex- reieciisset auctorauit.

De uarijs consilijs. Cap. VII.

CAESAR dicebat idem esse sibi consilium aduersus hostem, quod plerisque medicis, contra uitia corporum, fame potius quam ferro superandi. * sperare

Domitius Corbulo dolabra. i. operibus, hostem uincendum esse dicebat.

L. Paulus imperatorem senem moribus dicebat esse oportere: significans moderatiora sequenda consilia.

Scipio Aphricanus fertur dixisse, cum cum parum quidam pugnacem dicerent, imperatorem me mater non bellatorem peperit.

C. Marius Teutono prouocanti cum postulanti, ut prodiret respondit, si cupidus mortis esset laqueo cum uitam posse finire: cumq; demonstraret ei gladiatorem contempte staturae & prope exactae etatis obiecit ei, dixitq; si cum superasset cum * uictore con-

Q. Sertorius experimento (gressurum.
 didicerat se imparem uniuerso Romanorū exercitui, ut barbaros quoq; inconsulte pugnam deposcentes do-
 cret, adductis in cōspectum duobus equis, eorum pre-
 ualido alteri, alteri admodum exili, duos admonuit iu-
 uenes similiter electos, robustum & gracilem: robusti

SEX. IVLII FRONT. STRATE

ori imperauit equi exilis uniuersam caudam abruptum
pere: gracili autem ualentioris per singulos pilos uel
lere. Cumq; gracili successisset quod imperatum erat
ualidissimus cum i firmi equi cauda sine effectu lucta
retur, naturam (inquit) Sertorius Romanoru uirium
per hoc uobis exemplum ostendi, milites insuperabi
les sunt uniuersos aggredienti, eos lacerabit & cara
pet qui per partes attentauerit.

Valerius Lepidus COS, cum intra castra sua explo
ratorem hostium deprehendisset, magnamq; copiaru
suarum fiduciam haberet, circumduci cum iussit. ter
rendiq; hostis causa, exercitus suos uisendos specula
toribus eorum, quoties uoluissent patere.

Celius primipilaris, qui in Germania post Valeria
nam cladem obsessis nostris pro duce fuit, ueritus ne
barbari ligna, que congesta erant uallo admouerent,
& castra eius incenderet, simulata lignorum inopia
missis undiq; qui ea furarentur effecit, ut Germani
uniuersos trunco amolirentur.

Cn. Scipio bello nauali amphoras pice & teda ple
nas, in hostium classem iaculatus est: quarum iactus &
pondere foret noxiu, & diffundendo que cotinuerant
alimentu prestarent incendio. Tamibal regi Antio
cho monstrauit, ut in hostium classem uascula iacula
retur uiperis plena: quaru metu perterriti milites, a
dimicatione & nauticis ministerijs impedirentur.

Idem fecit iam cedente classe sua Prusias.

Marcus porcius, impetu in classẽ hostium cum
 tran siluisset, deturbatis ex ea Poenis eorumq; armis,
 & insignibus, inter suos distributis, multas naues ho
 stium, quos sociali habitu se fellerat mer sit.

o Athenienses, cum subinde à Lacedæmonijs infesta
 rentur, diebus festis, quos sacros Mineruæ extra urbẽ
 celebrabāt, omnem quidem colentium imitationem,
 expresserunt armis tantum & ueste calatis: peracto
 ritu suo, non statim Athenas reuer si, sed protinus inde
 raptim acto Lacedæmonem uersus agmine, eo tempo
 re quo minime timebantur, agrum hostium, quibus
 subinde præde fuerant, ultro depopulati sunt.

Cassius onearias naues, nō magni ad alia usus, accē
 sas, oportuno uento in classẽ hostium misit, & incē
 dio eam consumpsit.

M. Liuius fuso Asdrubale hortantibus eum quibus
 dam ut hostem ad internecionem persequeretur, re
 spondit, aliqui & super sint qui de uictoria nostra ho
 stibus nuncient.

Scipio Aphricanus dicere solitus est, hosti nō solum
 dandam esse uiam fugiendi, sed etiam munien

Pericles Atheniensis affirmauit icolu (dam.
 mes futuro hostes, si deponerent ferrum: ei; obse
 cutos conditiōibus, uniuersos qui in * sagulis ferre * singu
 as fibulas habuissent interfici iussit. Hasdrubal sub lis.
 igendorum Numidar ū cā ingressus fines eorū, resiste
 re parātibus, affirmauit ad capiēdos se uenisse elephā

SEX. IVLII FRONTINI STRA
tos, quibus ferax est Numidia: ut hoc permitterent
poscentibus, securitatem promissit: & ex ea persuasio
ne auocatos adortus sub leges redegit.

Alcetas Lacedæmonius, ut Thebanorum commeatibus
facilius ex inopinato aggrediretur, in occulto paratis
nauib, tanquam unam omnino haberet triremem, ui
cibus in eam remigem exercebat: quodam deinde tem
pore omnes naues in Thebanos transnauigantes im
misit, & commeatibus eorum potitus est.

Ptolomeus aduersus Perdiccam exercitu prævalen
tem ipse inualidus, omne pecudum genus, religatis ad
tergum quæ traherent carpētis, agendum per paucos
curauit equites: ipse prægressus cum copijs quas habe
bat effecit, ut puluis quem pecora exortauerant speci
em magni sequētis exercitus moueret, cuius expecta
tione territum uicit hostem.

Mirodines Atheniensis aduersus Thebanos, equita
tu prævalentes pugnaturus, in campis suos edocuit ma
nentibus esse spem aliquam salutis: cedentibus autem
perniciosissimum. Quæ ratione cōfirmatis militibus
uictoriam consecutus est.

L. Pinarius in Sicilia præsidio Hennæ præpositus,
clauis portarum, quas penes se habebat, reposcētibus
magistratibus Hennen sum, q. suspectos eos tanquam
transiitionem ad Pœnum pararent habebat, petijt uni
us nostris ad deliberationem spaciū: indicatq. mili
tibus fraude Græcorum, cum præcepisset ut parati po
sterō

stera die signum expectaret, prima luce assistentibus militibus redditurum se clauēs dixit, si idem omnes Hennenses censuissent: ob eam causam uniuersa multitudo conuocata in theatrum, & idem flagitante, manifesta deficiendi uoluntate, signo militibus dato uniuersos Hennenses cecidit.

Iphicrates dux Atheniensium, classē suam hostili habitu instruxit: & ad eos quos suspectos habebat inuectus, cum effuso studio exciperetur, deprehensa eorum perfidia oppidum diripuit.

* diripit

Tigracus cum edixisset futurum ut ex Volonum numero fortibus libertatem daret, ignauos crucibus afficeret, & quatuor milia ex his (quia segnius pugnauerant) metu poenae in quendam munitum collem coissent, misit qui eis dicerent, totum sibi exercitum Volonum uicisse uideri, quod hostes * fugissent: & sic eos & sua fide & ipsorum metu exolutos recepit.

* fuisset

Annibal post praelium, quo ingentē cladem ad Trasimenū Romani acceperunt, cum sex milia hostium, interposita pacatione, in potestatem suam redegisset, socios Latini nomini, benigne in ciuitates suas dimisit: diffidans se Italiae liberandae causa bellum gerere: eorumque opera aliquot populos in deditionem accepit.

Mago cum Locri obsiderentur à Crispino, classis nostrae praefecto, diffudit ad Romana castra rumorem, Annibalem * caeso Marcello ad liberandos obsi-

* caesum

dione

SEX. IVLII FRONT. STRATE-
dione Locros uenire: clam deinde equites emissos in-
sit à montibus, qui in conspectu erant se ostendere.
Quo facto effecit, ut Crispinus Annibalem adesse ra-
tus, conscenderet naues ac fugeret.

Scipio Aemilianus ad Numantiam, omnibus non
cohortibus tantum, sed centurijs, sagittarios & fundi-
tores interposuit.

Pelopidas Thebanus, cum à Thessalis in fugam
uersus, flumen in quo tumultuarium fecerat pontem
liberasset, ne sequentibus hostibus idem transitus ma-
neret, nouissimo agmì præcepit, incenderent pontem.

Romani cum Campanis equitibus nullo modo pa-
res essent. Q. Neuius Centurio in exercitu Fuluij
Flacci PROCO S. excogitauit, ut delectos ex toto
exercitu, qui uelocissimi uidebantur, & mediocris sta-

* paru
lis. turæ erant * parmulis non amplis, & * glariaculis
gladijsq; ac septenis singulos hastis quaternouum cir-
* Gleichen
lis citer pedum armare, eosq; adiunctos equitibus iube-
ret usq; ad mœnia prouehi: deinde ibi positis nostris
equitibus * incipere inter hostium equitatu præliari.
Quo facto, uehementer & ipsi Campani afflicti sunt
& maxime equi eorum: quibus turbatis prona nostris

P. Scipio in Lydia cum die ac (uictoria fuit.
nocte imbre continuo uexatum exercitum Antiochi
uideret, nec homines satum aut equos deficere, uerū
arcus quoq; madentibus nervis inhabiles factos, ex-
* suos hortatus est * fratrem ut postero, quamuis religioso
die,

ligioso die, committeretur praelium: quam sententiam
secuta uictoria est.

Catonem uisitatam Hispaniam, legati * Ilcrgetum Illegit.
qui sociorum populus erat, adierunt oraueruntq; aux-
ilia: ille ne aut abnegato adiutorio socios alienaret,
aut diducto exercitu uires minueret, tertiam partem
militum cibaria parare, & naues ascendere iussit: da-
to precepto, ut cauti uentos retro redirent præcedēs
interim aduentantis auxilij rumor, ut Ilcrgetum exci-
tantis animos, ita hostium consilia discussit.

C. Caesar cum in partibus Pompeianis magna equi-
tum Romanorum esset manus, eaq; armorum scientia
milites cōficeret, ora oculosq; eorum gladijs peti ius-
sit: & sic * aduersam faciem cedere coëgit.

aduersam.

Locri, cū à Sempromio Gracco collatis signis urge-
rentur, uniuersas copias cinxere plaustris, quæ imple-
uerāt fortissimis uiris, muliebri ueste tectis. Sempromi-
um quoq; tanq̃ aduersus foeminas, audentius ad obsi-
dendos hostes consurgentem, hi qui in plaustris erant
aggressi fugauerunt.

* Vaccēi

Eumenes Sardianus ex successoribus Alexandri, in
castello quodā clausus, quo exercere equos nō poterat
certis quotidie horis ita suspēdebat, ut posterioribus
pedibus innixi, prioribus alleuatis, cum naturalem assi-
stendi appetunt consuetudinem, ad sudorem * uing; * uindig;
crura iactarent.

M. Cato, pollicentibus Barbaris duces itinerum, &
insuper

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

insuper præsidium, si magna summa eis promitteretur, non dubitauit polliceri: quia aut uictoribus exspolijs hostilibus poterat dare: aut interfectis exoluebatur promissio.

Q. Maximus transfugere ad hostes uolentem Statilium nobilem clare operæ equitem, uocari ad se iussit: cuiq; excusauit, quod inuidia commilitonum, uirtutes illius ad id tempus ignorasset. Tū donato ei equo, pecuniam insuper largitus obtinuit, ut quem ex conscientia trepidum accersierat letū amitteret: & ex dubio in reliquum non minus fidatē quam fortem haberet equitem.

Philippus, cum audisset Pythiam quendam bonum pugnatorem, alienatū sibi, quod tres filias inops uix aleret, nec à rege adiuuaretur, monentibus quibusdam uti eum caueret, quid si, inquit, partem agram corporis habcrem, abscederem potius quam curarem: deinde familiariter secreto elicitum Pythiam, accepta difficultate necessitatum domesticarū, pecunia instruxit: ac meliorem fidioremq; habuit, quam habuerat antea quam offenderet.

* Q.
Sertorius

T. Quintus Crispinus, post infausam aduersus Pœnos dimicationem, qua collegam Marcellum amiserat, cum comperisset positum anulo interfecti Annibalem literas circa municipia totius Italiae dimisit, ne crederent epistolis, si quæ Marcelli anulo obsignatæ pfererentur: monitione cōsecutus est ut Salapia & alia ut

bet

bes frustra Annibalis dolis tentarentur.

Post Cannensem cladem, percussis ita Romanorū animis, ut pars magna reliquiarum nobilissimis autoribus deferendæ Italiæ iniret cōsiliū, Publius Scipio adolescens admodum, impetu facto in eo ipso, in quo talia agitabantur cœtu pronunciauit, manu se sua interfecturum, nisi qui iurasset non esse sibi mentem destituendæ reip. Cūq; ipse se primus religione tali obligasset, stricto gladio mortem uni ex proximis minatus, nisi acciperet sacramētum: illum metu, ceteros etiam exemplo cōegit adiurandum.

Volscorum castra cum prope à uirgultis syluaque posita esset, Camillus ea omnia, quæ conceptū ignem, usq; in uallum perferre poterant incēdit: & sic aduersarios exiit castris.

P. Crassus bello sociali eodem modo prope cum copijs omnibus interceptus est.

Q. Metellus in Hispania castra moturus, cum in agmine milites cōtinerent se intra castra. Hermocrates detentos eos, postero die habilioribus iam suis tradidit, bellumque confecit.

Milciades cum ingentem Persarū multitudinē apud Marathonem fudisset, Athenienses, circa gratulationem morantes compulit, ut festinarent ad opem urbi ferendam, quam classis Persarū petebat. Cumq; præcucurrisset impleissetq; mœnia armatis, Perserati ingentem esse numerum Atheniensium, & alio milite

SEX. IVLII FRONT. STRATE.

* alio lite apud Marathonem pugnatum, * alium pro muris suis opponi, circumactis ex templo nauibus Asiaticis
Pisistratus Atheniensis, cum (repetierunt, excepisset Megarensium classem, qua illi ad Eleusim noctu applicuerant, ut operatas cereris sacro foeminas Atheniensium raperent, magnaque edita caede commulsi esset suos, eadem qua ceperat nauigia Atheniensium milite compleuit, quibusdam matronis habitu captiuarum in conspectu locatis. Qua facie decepti Megarenses tanquam suis et cum successu renauigantibus effuse obuii inermesque, rursus oppressi sunt.

Conon dux Atheniensium, uicta classe Persarum apud insulam Cyprum, milites suos captiuis armis induit, et iisdem barbarorum nauibus ad hostem nauigauit in Pamphiliam apud flumen Eurymedonta: Persae qui et nauigia et habitum superstantium agnoscerent, nil cauerunt, subito itaque oppressi eodem die, et nauili et pedestri praelio uicti sunt.

F P N I S.

Erratula Frontini.

Folio. 9. linea. 39. lege portum. Item. 10. 33. nere liqui. 11. 14. deformitate. 12. 12. ex quo unus. 13. 20. deficiebat, 14. 10. ingenti exercitu. 16. 26. decernendi, reponere ad marginem. 17. 46. cum animaduertisset. 22. 38. qui phalangi. 25. 50. Lycæones. 26. 42. L. Syllam. 41. 33. utrobique Poenis. Reliqua candide lector, quæ pro innumeris forte pauca inuenies, ipse corrigito.

AELIANI

DE INSTRVENDIS ACIEBV^S

opus ad Diuum Hadrianum, à Theodoro
Theſſalonicenſe latinum factum, & An
tonio Panormite Alphonſi regis
præceptorî dicatum.

PRAEFATIO.

Scientiam Græcis acierû instruendarû solitâ Di
sue Hadriane, quam ab Homeri usq; temporibus
sumpsisse initiû certû est, literis cõplures man
dauērūt autores superiores, qui parû eam quâ nos ha
bere in rebus mathematicis credimur, disciplinâ tenu
ere. Quâ ob rem, pace omnîû dixerim, ita persuasus,
de hac cadē tractare scientia uolui, ut posteris nostra
potius quâ illorû antiquorû præcepta lecturos cõfide
rē, tamē quod Romanâ huiusmodi rei facultatē ac pe
ritiam, ut uerû fatear, ignorarē, diu dubitauî an rē re
petere in usumq; reuocare deberē, iâ lapsam, desitam,
& forsā minime propterea utilem, ob eā doctrinam
quâ tui Romani inuenere. Sed cū ad diuū Neruā patrē
tuū salutādi uisendiq; gratia Formias uenissēm, diesq;
nonnullos apud Frontinū uirū consularē insignē, et rei
militaris peritū, diuertere, intellexi sanē nō minus stu
dij ab eo ipso græce impendi quâ romane sciētiæ mili
tari, atq; ita negligendū, præterea quod de acierum in
structione more græcorū docere non censui, ratus scili
cet nunquā apud Frontinū posse id studiū seruari, nisi

Aa

haud

haud deterius eo genere ordinandi, quod Romani ex-
 creant, haberetur. Formam igitur operis quam notaue-
 ram quidem aliquando literis sed nunquā edere ausus
 sum, propter tuā summā peritiā et uirtutē, qua faci-
 le omnes qui copijs unquā imperauerint antecellis, mo-
 do perficiendam expoliciendamq; repetij ea cum dili-
 gentia, ut prae omnibus ueterum autorū graecorū ope-
 ribus posset meo iudicio cōprobari. Nam dilucide qui-
 dem ordinateq; expositionis ratione futurū ita affir-
 maucrim, ut qui opus hoc legant, lōge et plenius pos-
 sint doceri et facilius, quā ex ijs quae antiquiores re-
 liquerunt: sed quanquā hoc ita est, tamen non sine pūdo-
 re summaq; retractiōe mittere opus militare ad te po-
 teram, tam multorum magnorūq; bellorum magistrū
 atq; imperatorem: haud enim fieri potest quin haec te-
 nuiora uideantur si cum tuis conferri uolueris. At si ut
 peregrinam scientiā et rationū elegantiusculam quā-
 dam legeris cōmentationem, credo nonnihil capies de-
 lectationis, praesertim si in his uel Alexandri Macedo-
 nis ingenium ac studium militare contempleris. Sum-

mas autem et ueluti capita eorum quae expli-
 cantur praeposui omnium, ut quando per
 tuas occupatiōes minus plura legere li-
 ceat, paucis quae liber continet intel-
 ligere posses, et quae placuerit
 legere, facile sine ulla ia-
 ctura tēporis inuenires.

Primus

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

PRIMVS omnium quos nouerimus poeta Ho-
merus acierum instruendarum scientiam tenuisse,
ac homines ea praeditos facultate probasse laus-
dauisseq; uidetur. Quale illud de Menestheo carne le-
gimus. Nulla qdē hūc similē mortālē protulit etas. Or-
tine q martis turmas eqtemq; locaret. Et quidē de Ho-
merica disciplina armorum legimus opera Stratoclis,
Hermiae, & Frontini nostrae etatis uiri consularis: sed
latius Aeneas Genus id instruendi exposuit: qui de tota
quoq; re militari satis operū adidit, quae Cyneā Thes-
salum redigisse in breuitatem constat. Pyrrhus etiam
Epyrota, quemadmodum copiae instrui deberent, scri-
psit: & Alexander eius filius, Clearchus, itemq; Pau-
sanias, Euangelus & Polybius Megalopolitanus, uir in-
nario literarum studio delectatus, & Scipionis fami-
liaris. Ad haec Eupolemus atq; Iphicrates, Posidonius
Stoicus etiam artem instruendarum acierum scripse-
re, pluresq; alij, aut prima quaedam imbuendi crudimē-
ta adidire, ut Bryon, aut pleniores tractatus quos To-
picos à denotatione locorum inscripserunt. Verum e-
numerare oēs qui aliqd de re militari scriptū relique-
runt, longum & superuacuum est: omniū tamen ope-
ra legi, & quid de ijs iudicem dicant: omnes ferē ita mi-
hi unanimiter scripsisse, quasi docere homines uellent
non ignaros, sed satis earum rerum peritos, quas ex-
plicare statuerent. Quod igitur nobis incommodū cū
primum rei huiusmodi disciplinam affectaremus, oc-

currebat, ut neq; præceptores nostræ ætatis idoneos haberemus, neq; satisfacere posse ueterum illa præcepta putaremus, id pro uiribus enitemur, ne alijs eueniat, committimus: quamobrem quoties minus sententiã nostram uerbis satis exprimere possumus, adiumento utemur figurarum descriptionis: ut ipse cõspectus usq; intelligentiæ subueniat. Nusquã tamen antiquorum autorum uocabulis uti omittam: ut qui primus his nostris erudimentis imbuatur, nihil postea peregrinũ sibi sonare arbitretur, cum illorum opéra audit. Credo autem neminem fore qui nostra hac uia & ratione institutus, non facile ueterum quoq; omnia possit opéra intelligere. Vtilem omnium maxime disciplinã hãc esse intelligi ex ijs licet quæ Plato philosophus in eo opere quod edidit de legibus, disserit. Cretensium enim legumlatorem ita leges condidisse affirmat, tanquã homines semper parati essent ad bellum, atq; in proximo dimicandi consisterent: omnibus namq; inter se urbibus bellum geri, quod nõ aliquo præcone aut feciali, sed ab ipsa rerum natura indiceretur. Quod cum ita sit, quæ nam alia esse potest disciplina uel potior, uel humanæ uitæ commodior quã hæc rei militaris? Initium uero sumendum ab ijs cõseo quæ absolute ad bellum atq; perfecte apparantur, quarum duplices esse copias nouimus: Aut terrestres eni aut nauales. Terrestres quæ terra præliantur, Nauales quæ mari aut flumijs classe decercent. Sed de instructione naualis ordinis alias,

Nunc

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

Nunc quæ ad terrestrem pertinent expeditionem exponemus. Hominū igitur quos ad bellū colligimus numerus ita constat, ut partim bellatores sint, partim imbelles, tantum ad usus necessarios bellatorum & ministeria accommodati. Bellatores ij sunt qui ad decertandum instruuntur, armisq; aduersarium inuadunt. Imbelles reliqui omnes habentur, ut medici, ut tabernarij, ut serui, & cæteri qui exercitum ministerij causa sequuntur. Bellatorū alij pedites, alij vectores. Pedites q̄ pedibus in terra emittuntur: Vectores qui aliquo ferantur uehiculo: quorum duplex est genus. Nam alij equis, alij elephantis uehuntur: quin etiā q̄ equo utuntur, seorsum in duas partes distinguuntur: quippe qui aut in curribus cōstent, aut equis ipsis insideant: hæ sunt uniuersi generis differentiæ. Membrum pedestre atq; equestre multiplex est: quod uero in elephantis et curribus uersari proposui, nulla euariat differentia. Pedestris itaq; ordo in partes digeritur tres, Armatos, Velites, Peltatos. Armati grauissimis inter pedites armis uti consueuerunt more Macedonū: & ob eam rem grauis armaturæ dicuntur, ac nomen illud Armati speciale accipiunt. Nam scutum amplius & rotundum gerunt, et hastam longiorem. Velites leuissime omnium armantur, quo circa uel expeditos nuncupari eosdem licuit: non lorica induunt, non ocrea muniuntur, non clypeum aut scutum graue gerere soliti sunt: sed telis tantū utuntur aut sagittis, iaculis, lapide aut ex funda, aut ex

manu: quo in genere Argili telū ponendū est. Peltatis
 similis Macedonica illi armatura in usu est: sed leui-
 or. Nam et pelta scutū parū leuicq; est, & cōti corū
 longe sarijsis sunt breuiiores: deniq; genus id armatu-
 re locū inter uelites & armatos tenere apertū est, ut
 delictet grauius quā uelites, leuius q̄ armati: quā ob rem
 sunt cōplures q̄s eos cū uelitis iūgāt, & uirōsq; uoca-
 re uelint leuē armaturā. Equestres copię quę a quadri-
 gis seiungi & per turmas locari debent, modo arma-
 di inter se distant. Pars enim armis tota obsepta est,
 & hinc cataphracti nomē sortita est, pars non tota ar-
 mis integitur. Cataphractus igitur intelligi eos uolo,
 q̄ nō solū sua corpora, sed etiā equos lorica undiq; mu-
 nūt. Partis autē non cataphractę alij hastati habentur,
 alij ferentarij. Hastati qui manus cōserūt, & comi-
 nus hasta decertāt, quorū alij scutū gerūt, & inde scu-
 tati dicūtur. Alij sine scuto hasta impugnant, qui nomi-
 ne speciali Hastati uocantur, & cōtati. Ferentarij equi-
 tes ij dicūtur, qui cminus solent dimicare: quorū alij ia-
 culis alij arcu utuntur. Iaculantur quos Tarentinos uo-
 camus: Arcu utuntur qui equites sagittarij, & a nōnul-
 lis Scythę etiā uocātur. Tarentinorū duo sunt genera,
 nā alij lōgius iaculātur, & ob eā rē equites iaculatores
 dicūtur, & Tarentini speciali uocabulo. Alij cū semel
 aut bis iaculū miserūt, quo leuiori utūtur, manus de cæ-
 tero cū aduersario cōserūt, & cominus pugnare inci-
 piūt, nō secus q̄ quos hastatos appellari retulimus. Le-
 ues hos

DE INSTRVENDIS ACIEBV'S.

ues hos nominari solitū est. Ergo Tarētīnorū alij Tarētīni nomine suo uocantur, qui de lōge iaculari cōsueuerūt, alij leues, qui pugnā cominus subeūt. Expositi generā copiarū numero ix. armatos, peltatos, uelites, eq̄tes hastatos, equites iaculatores, equites sagittarios, equites cataphractos, currius, elephantos. Sed cū phalanx quaeq; collegia, praefecturas, ordines, nūcrūq; idoneū cōtineat, atq; etiā uerba sortitur, quae tū ad praecēpta quotidiani exercitiij, tū ad praeliū ipsum accommodētur, de his singulis doceamus necesse est. Primū igitur in hac disciplina & praecipuū est ut ex multitudine hominū quā fusam iordinatāq; acceperimus, idoneos eligamus, & locis cōuenientibus instruamus, hoc est decuriemus, & cōdecuriemus, atq; ut nūcrū statuamus copiarū, q̄ modice cōmodeq; ad belli rationē et usum suppeditet, quippe cū & in itinere et in castris et in praelijs ipsis instructū haberi exercitū sit perquātibile. Iā saepius magnas copias inordinatas à paucis ordinatis militibus profligatas legimus. Quāobrē Aeneas ita genus id disciplinae definit, ut sciētia sit bellicae motiōis. Polybius uero sciētia eē inq̄t, qua homines militari ordini admittantur, decurientur, cōdecuriētur, deniq; aptentur & erudiantur ad belli usum & rationē. Decuriare igitur est decurias instituere. Est aut decuria nūcrus hominū, q̄ a duce uno positiōe simplici subinde deductus serie cesset uel in octauum uel in duodecimum uel in decimum sextum. Numerus enim de-

AELIANVS

curiæ ad hunc modum a diuersis autoribus datur. Verum in re nobis proposita sexdecim describantur: cū hic numerus tum ad phalangis longitudinē modice habeatur, si usus aliquādo exigat altitudinē, uel duplicari in xxxij. & augeatur, uel dimidiari ut in viij. diminiatur, nihil postpositis expeditis militibus esse possit impedimento. Nam siue iaculentur siue funda aut arcu utantur, facile suo iactu altitudinē phalangis exuperent. Optimus cuiusque decuriæ præponi & ductor cæterorum omnium esse debet, qui & decurio, & decanus, & dux, & primus, & præstes nuncupatur. Vltimum decuriæ tergiductorem uocamus. Totam uero ipsam decuriā, ordinem uersum, & decaniam, nonnulli etiam enomotiam quasi auctorationem a sacramento militari appellāt. Sed sunt qui enomotiam quartā esse decuriæ partem asserant, præfectumq; enomotarcham præponant. Duas item enomotias dimeriam, quasi bipartitam uocant, & principem Dimœritam, ita ut semidecuriam dimeriam quoq; liceat uocitari, & semidecurionem. Dimœritam qui secundus decuriæ est: nā qui proxime decurionē postponitur, substes dicitur, qui uero hūc sequitur, præstes. Itē substes qui primus ab hoc præstite est, ac deinceps in hūc modū præstes substesq; locatur, ut ordo totus ex præstitibus & substitibus positus alternatim conficiatur. Vnde merito decuriā ita quoq; diffiniunt, ut uersus sit ex primis secundisq; pro uirtute institutus, atq; uni decurioni obtemperantibus

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

rantibus. Condecuriare est primæ decuriæ secundam
ita apponere, ut lateri primi uersus decuriõis decurio
secûdi uersus respõdeat: et lateri substitis primi decu
riõis, substes primæ secûdæ decuriæ, ac deiceps ad hûc
modû. Astes uero is dicitur qita appositus uiget: uerbi
gratia, decuriõis primæ decuriæ astes, decurio secûdæ
decuriæ: et substitis primæ, substes secûdæ, itaq; dem
iceps: quoties igitur post secûdā decuriā tertia et quar
ta et reliquæ deiceps adijciuntur, talis cõstructio cõdecu
riatio dicitur: totaq; coagmentatio phalanx siue legio.
Cuius longitudo prima decurionum ordinatio est, quæ
& frons, & facies, & acies, & iugum, & os, & du
ces, & præstites, & primi, decuriarum uocari solita
est. Quātū uero phalangis pone frontē ad tergi usq;
ductores porrigitur, id altitudo nominatur. Stare per
directum in longum astites, iugare dicitur. Stare per
directum in latum præstites substituteq;, uersare uoca
bulum accipit. Phalanx seorsum in primas sum
masq; partes duas a frõte per totam sui altitu
dinem secatur, quarum altera cornu dex
trum & caput uocatur, altera cornu
leuum & pes dicitur: qua au
tem longitudo ita secatur,
oris & umbilici nomi
ne utimur.

Ad S

Post

Post armorum phalāgem ponē leuis locatur ar-
 matura. Equites uero ab hac loco tertio statuū-
 tur: fieri tamen potest ut usus uel secus disponi in-
 terdū exigat, quod in progressu operis explicabimus.
 Nunc quantus armorum atq; equitum numerus esse
 debeat, & quemadmodū singulos oporteat ordinari,
 & ordines magna cum celeritate trasformari neces-
 sitate incumbente conueniat, & quae in disciplina mo-
 uendi de singulis ordinibus habeatur, exponemus. Nu-
 merum statuere certum copiarum nulla probabili ra-
 tione possumus. Prout enim rem suam quisq; plus mi-
 nusue apparatus desiderare intelligit, ita modum de-
 scribet. Sciendum tamen eos numeros deligi oportere,
 qui ad ordinum transformationē possint occurrere ha-
 biles: Hoc est, quoties phalangis longitudinē, auge-
 re, altitudinem diminuerē, aut e contrario agere uolue-
 rimus: quamobrē genus numeri illud probamus, quod
 subinde i partes aequas usq; i unitatē possit diuidi: unde
 autores q de acierū instructiōe scripsere, magna ex
 parte phalangē grauis armaturae numero xvi. mil.
 ccclxxxiij. institui cēsent oportere. Leuis armatura
 subduplo eius numeri, itemq; huius subduplo equitum
 phalangem describunt. Nam xvi. mil. ccclxxxiij. nu-
 merus dimidiari subinde usque in unitatē potest. For-
 me igitur descriptionisque gratia hunc ponimus nūe-
 rum. Vnde fit, ut quoniam decuriā xvi. hominibus cō-
 stare proposuerimus, Mxxxiij. decurias cōfici nece-
 sit.

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

fit. Decurię in ordineſ digeruntur: quibus ſingulis uel nomen proprium inditum eſt: duę namq; decurię di-
lochiam, uelut duplarcm quādam decuriam ſiue arma-
turam conſtituunt, hominum xxxij. cuius ordinis prin-
ceps dilochita duplaris quidam decurio nuncupatur.
Quatuor decurię tetrarchiam, quadruplarē dixerim
decuriā faciunt, hoīm lxxij. cui præeſt tetrarcha, qua-
druplaris decurio. Duę quadruplares illę centuriā cō-
ſtituunt, hominū cxxviij. decuriarū viij. cuius præ-
fectuſ Cēturio, et à nōnullis ordinarius dicitur. Duę cē-
turie manipulū reddūt, decuriarū xvi. hoīm cclvi.
cui manipulariuſ præeſt. Sunt qui genus hoc ordinis
cclvi. Xenagiā à mercenario milite uocēt, cuiuſq; prin-
cipem Xenagum. In hiſce ſingulis cclvi. hominū ma-
nipulis homineſ ſuperordinarij v. habētur: Signifer,
Tubicen, Miniſter, Præco, Tergidux. Quadram habe-
re hunc ordinem formam certum eſt: longitudine ad
xvi. altitudineq; ad totidcm. Duo manipuli pentacoſi
archiam, cohortem quingentariam componunt, homi-
num dxij. centuriarum xxxij. cuius princeps pentaco-
ſiarcha. Tribunuſ minor. Duę cohortes quingentarię
mœrarchiā. i. cohortē miliariā faciūt, hoīm Mxxiiij.
cēturiarū lxxij. cuiuſ præfectuſ mœrarcha. Tribunuſ ma-
ior. Duę millenarię mœroſ hocē partē cōſtituūt, hoīm
ij. mil. xlviij. cuiuſ præfectuſ mœrarchā à parte, quaſi
ptariū dicimus, decuriarū cxxviij. Genuſ hoc ordinis
nonnulli teluſ nūcupauerūt, præfectuſq; cuiuſ telarchā.

Duę

Due partes phalangarchiam phalangē simplare cō-
 summāt hominū iij. mil. cxvi. decuriarū cclvi. cu-
 ius praefectus phalangarcha princeps phalangis sim-
 plaris dicitur: nonnulli strategiam, id est praetura hūc
 ordinē uocant, & strategum, id est praetorē eius prin-
 cipem nominant. Due simplares phalanges duplare
 phalangem reddunt hominum viij. mil. cxcij. decuria-
 rum dxij. Sunt qui ordinem hunc mezos, id est partē
 appellari uelint, quod modo cornu & alam diximus
 nominari. Due duplares phalanges quadruplare pha-
 langem coaugmentant, decuriarum M xxiiij. hominū
 xvi. M. ccclxxxiiij. Sūt itaq; i tota phalāge siue legioe
 cornu ad duo, phalāges simplares quatuor: partes octo: co-
 hortēs mil. exvi. quingētaria xxxij. manipuli lxiiij. Cē-
 turi e cxxviij. Cēturia quadruplares cclvi. Decuria
 duplares d xij. Decuria M xxiiij. Optimus quisq; pra-
 fectorū phalāgū simplariū in prima simplari, hoc est
 in dextro cornu statuitur: secundus uirtute i secūda, hoc
 est in leuo cornu locatur, tertius cū secūda in leuā po-
 nitur mediā uersus secturā, quartus cū prima in dex-
 trā, hic etiā mediā uersus secturā. Quod cū prima &
 quarta praefectos habeant, primū uirtute & quartū,
 secūda autē & tertia secundū uirtute, & tertiu, pares
 utiq; uirtute suorū principū cōstant. Nam si in quatu-
 or magnitudinibus insunt pportiones aequales, quod à
 prima et quarta pueniat, et magnitudine id esse aequa-
 le quod sit à secūda & tertia, apertum in disciplinis
 mathematicis est.

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

Prima igitur et quarta secundam et tertiam equiparant. Partium quoque praefecti ita ordinantur, ut primus uirtute in leuo primae phalangis simplaris statuatur. Secundus in dextro secundae. Tertius in leua tertiae. Quartus in dextro quartae, in singulis etiam decurijs quadruplaribus decuriones ita locantur, ut primae decuriae princeps uirtute excellat, quartae secundum uirtutis locum obtineat, tertiae tertium, secundae quartum. Ita enim uirtute pares intra se constant, cum prima primum et quartum uirtute habeat. Secunda autem secundum uirtute et tertium. Item cum in singulis manipulis quatuor decimae duplares contineantur, hac eadem ratione uel in his ipsis principes ordinemus, ut prima quadruplaris praefectus in leuo ponatur, et uirtute ceteris sit praestantior. Quartae leuam teneat cornu et uirtute secundus habeatur. Tertiae in dextro constituantur, et uirtute sit tertius. Secunda in leuo locetur quartus uirtutis ratione. Hanc eandem proportionem siue comparationem uel in maioribus praefecturis seruabimus.

DE INSTRVMENTIS ACIEBV.S.

Nunc de interuallis quibus armati inter se distent tum in longum tum in altum agemus. Differentia triplex est interualli. Nam homo ordinatus cubita quatuor occupat. Densatus duo. Constipatus unum. Densatio igitur est cum ex laxioribus arctiora reddimus interualla: atque ita per astitem substititque corpus phalangis colligimus: et militem uniuersum facimus tum in longum tum in latum adductiorem. Verum ita ut recipere possit immutationem. Constipatio est quoties phalanx per astitem ac substititem arctius sese colligit: quam modo densari retulimus, adeo ut ob frequentiam militis nulla uel dextrorsus uel sinistrorsus possit fieri declinatio. Densatur, cum phalangem duci in hostes placet imperatori. Constipatur, cum hosti aggredienti resistendum in robore est. Cum itaque frontem phalangis declinationes Mxxiiij. compleant, ij certe ordinati, cubita iiij. mil. xcvi. longitudinus occupabunt: hoc est, stadia x. et cubita xcvi. Densati stadia quinq;, cubita xlvij. Constipati stadia occupabunt ij. et semis, et cubita xxiiij. Armabitur phalanx scuto et hasta. Scutum optimum quod Macedonicum, aeneum, mediocriter cauum, ad octo dodrantum magnitudinem. Hasta nulla cubitis octo breuior, longissima, quae catenus sumi potest, quatenus tenere miles et uti facile ualeat. Decuriones utpote duces decuriarum phalangis, optimos esse oimodo conuenit, ita et ut statura et uiribus corporis praestantiores ceteris sint, et rei militaris pitiores.

Hoc

DE INSTRVENDIS ACIEBVS.

Hoc enim iugum phalangem continet uniuersam, & in usu præcipuum est. Vt enim gladius pondere sui ferri posterioris et mole, aciem efficaciorē præstat. Idem in phalange existimandum esse ut pro acie ac oris cuiusdam robore ipse sit ordo decurionum. Pondus autē & molem & magnitudinis additamentum afferat cōstituta in tergo militum multitudo. Curandum quā ad fieri potest, ut etiam iugum secundum milite constet idoneo. Nam eius quoq; ordinis ista in frontem prominet, & adiuncta priori utilis ex propinquo est, & uel desiderato uel sauciato decurione, secundus se in parte priore constituens, ordinis incolunitatē seruabit. Tertium item iugum & quartum & reliqua deinceps p uirtute instituemus, ut qui deterior sit ijs subinde posterior collocetur. Macedonica phalāx iexpugnabilis et intolerāda hostibus habita ē genere suo instructiōis & ordinis. Miles enim armatus uel in duobus cubitis stat quoties densari imminens prælium postulat. Sarrisse longitudo ad cubita xiiij. quorum duo manus auferunt reliqua xij. prominent. Itaq; fit ut secundi suas sarrissas super armatos iugi prioris prominētes, ad decem cubita habeāt: tertij ad octo. quarti ad sex. quinti ad quatuor. sexti ad duo. Ab his nulla item sarrissa primum superat iugum. Quod tum per singulos iugi primi sarrissæ quinq; aut sex prominent, species formidolosā existat consentaneum est. Miles item firmus ac robustus constat quinque sexq; sarrissis obseptus, & tot
tantissq;

tantisq; siliis innixusq; facultatibus commilitonum.
 Quin etiam post sextum positi sint iugum, & si mi-
 nus sariis agunt, tamen pondere sui corporis promi-
 nentes, augent vires totius phalangis & facultatē, nec
 fugiendi ullam ducibus & praestitibus relinquunt occa-
 sionem, nonnulli hastam posterioris militis longiorem
 quā prioris sumi iccirco voluerunt, ut etiā qui in ter-
 tio & quarto iugo locati essent, spiculis suis pari fron-
 te hostem possent excipere. Tergidux superordinari-
 us singulorū ordinū prudens peritusq; esse debet, qui
 provideat & procuret quemadmodum milites ordi-
 nis totius uersent inter sese atq; iugent: & recedentes
 uel metu, uel aliqua alia causa, phibeat, & restitui co-
 gat in ordinem: at etiā cum constipandū sit, compellat
 militem, cogatq; si usus exigit, in arctum quā maxi-
 me adduci. Ita enim sit ut vires & robur phalanx ac-
 cipiat. Quas ob res non modo in fronte, uerum etiam
 in tergo legionis principem & ducem aliquē statui ne-
 cessariū ducimus. Hæc de decuriatiōe armatorum pha-
 langis dixisse sufficiat. Nunc de uelite. Instruet impe-
 rator suum uelitem pro paratu ex consilio hostiū, mo-
 do in fronte, modo in dextra, modo in leua, non nunquā
 etiam in tergo, uidelicet quemadmodum res ususq; exi-
 git. Nos exempli gratia sic instruimus.

DEcurias quoq; in ordine uelitem statuimus. **M**
 xxiii. uidelicet totidem quot phalanx cōtinet
 armatorum: ut sub prima armatorum decuria

prima uelutum ordinetur, & sub secundam secunda, & deinceps sub singulis singulae constituantur, non tamē ex xvi. hominibus has instituemus, sed ex viij. ita ut Mxxiiij. decuriae cōpleāt hoīm viij. mil. cxcij. Nomina eorum & ordines ita accipe. Quatuor decurias uelutum systasin, id est constitutionē uocamus, hominum xxxij. Duas cōstituliēes pentacōtarchiā semicēturiā, dixerim, hominum lxiiij. Duas semicēturias centuriā hominū cxxxviij. Inesse singulis centurijs debēt subordinarij quinq; Signifer, Tergidux, Tychicen, Minister, Praeco. Duas centurias psilagam, à ducentis uelutibus, quae si uelitariam, uel expeditariam nominamus, hominū cclxvi. Duas uelitarias xenagiā à mercenario milite, uelut mercenariam dicimus, hominū dxiij. Duas mercenarias systema, tanquā constitutoriā appellamus, hominū Mxxiiij. Duas constitutorias epixenagiā seu admercenariam, hominū ij. mil. xlvij. Duas admercenarias stiphus, hominū iij. mil. xcvi. Duae stiphæ epitagma, uelut additam legionem, decuriarū Mxxiiij. hominū viij. mil. cxcij. In his quoq; superordinarios viij. inesse solitum est, quorum iij. Epixenagi, hoc est duces siue principes admercenariae illius habentur reliqui Systematarchae praeficiūt principes seu praefecti eius quam constitutoriā interpretamur. Iaculatores sagittarij, & omnes qui aliquo teli genere utantur, utiles ad eam rem esse constat, ut praeliū exoriantur, hostem prouocent, feriant, saucient cernunt, et proster-

DE INSTRVENDIS ACIEBVS.

prosteruant. Fündant aciem, repellant equitem, cogāt aduersarium procur santem loco cedere: explorent, p lustrant quæ loca suspecta, locent insidias: hi deniq; & primum certanem subeunt, et unā cū cæteris pugnat: & quanquā cæteri desierunt, ipsi perseverant in dñicatione: omnino genus hoc militum cum opcrā præstet celeriore agatque eminus, multa efficere potest & præclara.

De Acie Equestri.

Equitum acies autores superiores aut quadratas, aut parte altera longiores, aut Rhombi cuiusmodi uel gerentes speciem tradidere. Sed nemo suā ferē satis expressit sententiā. Quamobrem nos descriptione etiam figurarum, formas explicabimus acierū ipsas, quo possit facilius percipi. Aciebus ad Rhombi similitudinem formatis Theſalos primos usos compariimus, qui plurimum equitatu ualuerunt. Iasonē (ut ferunt) autore generis huius aciei, ut pote ad omnis usus accommodatioris: equites enī cōstituti in hac forma, uertere sese in quemuis prospectum possunt, minimeq; uel à tergo uel à latere capientur. Quippe cum præstantiores Rhombi latera teneant, & principes angulos regant. Stat enim in priore angulo turmæ ipsius præſectus, in dextro autem & sinistro qui custodes uocantur lateris, statuuntur. In reliquo uero angulo ducem seu ductorem tergi locari solitum est.

Bb 2

Rhombus.

AE LI AN V S

Rhombus.

P

λ

κ κ κ

κ κ κ κ κ

κ κ κ κ κ κ κ

κ κ κ κ κ κ κ κ κ

κ κ κ κ κ κ κ κ κ κ κ κ κ

κ κ κ κ κ κ κ κ κ

κ κ κ κ κ κ κ

κ κ κ κ κ

κ κ κ

λ

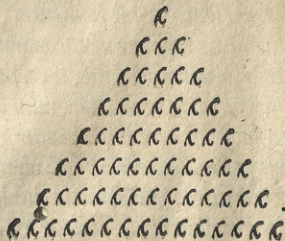
D

CVneatis Scythae utuntur & Thraces. Quin etiam Macedones usi sunt suadente rege Philippo. Efficacius enim genus id arbitratum est, quam quadratum: ob eam scilicet rem, quod suos principes circumpositos habeat, & fronte exigua constet, & equitandi usum per quodlibet intervallum salcilem praebeat regressum & progressum celeriores. Quippe quod minus difficilis illos circuitus habeat, quos quadrata acies sortiuntur: quas ser-

DE INSTRVENDIS ACIEBVVS.

Phalanx

Cuneata.

nare multis in rebus præstantius. Nam et instructio quoniã per uersus ac iuga ordinetur, occurrit facilior, & principes in hoc uno formandi genere hostem uni- uersi aggrediuntur. Optime inter quadratas habetur quæ duplici in longum quàm in altum numero cõstet. Exempli gratia viij. in lōgũ, quatuor in altum, aut x. in longum, v. altum, quæ numero parte altera longiores cõsistunt: figura autem seu forma quadre instituitur. Etenim longitudo equi à capite ad caudam respectu suæ latitudinis plures eas habere debet q̃ p iuga ordinentur, quàm eos qui in uersus se porrigant. Nō nulli triplicem esse longitudinis numerum ad altitudinis probant, scilicet ita arbitantes fore, ut quadra forma efficiatur. Triplicem enim propemodum longitudinẽ habere ad suorum armorum latitudinem uidemus.

Quapropter cum nouem in fronte statuunt, tres in latitudinẽ cõponunt. Haud enim fieri potest, ut equitũ multitudinem

do posteriorum eandem præstet utilitatem, quā in pedestribus copijs, ubi scilicet ponē renitentes, primorē continent altitudinem. Equitum namq; omnium numerus corpus pondusq; unum consistit. Itaq; sit ut si posteriores prioribus iuncti renitantur, nihil suo impulsu proficiant. Immo unā cum alijs labantur, & perturbatis ordinibus grauius suo errore quā uirtute hostiū uersentur, necesse sit. Quamobrem ita eueni, ut quoties equestris longitudinis numerus æque & altitudinis constet, numerus ipse quadratus sit. Forma autem altitudinis parte altera longior. Ast quoties turmæ forma quadrata est, eccontrario euenit, ut equitū numerus parte altera longior existat.

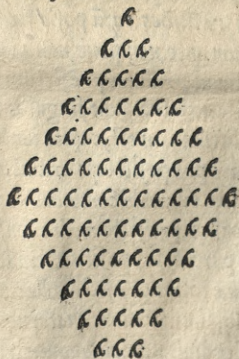
Phalanx Quadrata

CCCCCCCCC
CCCCCCCCC
CCCCCCCCC
CCCCCCCCC
CCCCCCCCC

Rombi formam omnium maxime necessariam uenisse in usum creditur, eo quod præ cæteris omnibus constituto præfecto turmæ, equites q; in lateribus ordinantur, non ex equo suo illi præfecto iugent, sed ita subiiciantur, ut eorū capita iuxta armos equi præfecti apponantur. Interuallisq; inter sese iustis equites tū dextri tū leui tū etiā posteriores discernantur, ne frequentia turbet ordinē, cū equi imitiores in proximis

DE INSTRVENDIS ACIEBVS.

rimos sibi equos conuersi calcitrēt, & militibus uulne-
ra infligant. Autores autem huius generis aut ita di-
sponunt, ut equites, & uersent & iugent: aut ita ut uer-
sent quidē, sed non iugent: aut ita ut iugent sed non uer-
sent. Quae singula quemadmodum se habeant dicam.
Qui Rhombos simul & uersare & iugare uoluerūt,
medium & maximum iugum turmae numero impari
statuūt: ut xi. aut xiiij. aut xv. cui ex parte utraq; prio-
re inquam posterioreq; adiungunt binario primis illis
pauciores: uerbi gratia, si maximum illud iugum equi-
tibus constet xv. addita iuga utriusq; denis & ternis cō-
ponūt, et quae itē post haec utrinq; adiungunt denis sin-
gulisq; cōficiūt, atq; ita binario subide pauciores adij-
ciunt, dum singuli relinquātur, totaq; turma equitibus
consum metur cxiiij.

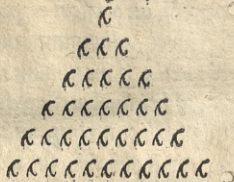
c

Bb

4

AELIANVS

Rombum dimidiatum & iam transformatum in triquetrum, Cuneum seu rostrum uocamus. Quapropter cunei quoque forma perinde explicata iam est: quod aciei genus cum suum medium exies in acutum, et motum facile quorsum uelit sortiatur, expedit admodum uel molem posteriorem sua cum fronte circumagat, & celeriter potest immutari.

Alii ita instruxere, ut equites qui rhombum con-
ficerent, neque uersarent neque iugarent. Ita enim et
conuersiones et transiitioes equum posse facilius fieri exi-
stimarunt, cum non ante, non pone, non a latere quicquam
impediret. Statuunt primum praefectum turmae, mox
ad eius utrumque latus adiungunt singulos loco submis-
sore, ut quod dictum iam est, capita iunctorum equo-
rum iuxta armos praepositi equi ordinetur. Et primus
ordo qui duo latera rhombi contineat numero impari,
xi. equitibus constet, praefecto medio constituto, quin-
que autem in utraque partem suppositis. Deinde iugi princi-
pem post turmae totius praefectum collocant. Tum in e-
ius parte utraque simili ratione quaternos subiiciunt, ut
totius secundi ordinis numerus nouenarius sit binario
minor

DE INSTRVENDIS ACIEBVS.

minor priore: & quasi duo aequedistantia latera duobus illis rhombi lateribus primis cōstituatur. Mox tertium septenario describunt, atq; ita subinde binario dēminuentes, in unum usq; deueniunt. Et hęc turma equitibus constat xxxvi. Hoc genere Polybius utitur: sed numero hoīm lxiiij. et formaliter a deorsum iuerse. y

Sunt quę ex uersantibus quidē, sed nō præterea ex iugātibus cōstēt, quę ad hūc modū cōstituuntur. Versu aliquot equitibus instituto, quorū primus præfectus sit turmę, ultimus autē tergiductor: in eius latus utrūq; uersus alios numero hoīm unitate minores disponēs: quia eques p̄teriecta interualla distat ab egre. Quod si in primo decem sint equites, uterq;

Bb

S

appo=

AE L I A N V S

appositus nouenis constabit, et tertij octonis, atq; ita
numerus subinde decrescet, dum in unam deueniat: sic
enim fieri potest, ut equites inter se uersent quidē, sed
non iugent. Vtile genus quoq; id disponendi est ad de-
clinationes, quas agi in utrumlibet latus solitum est.

Turma ex uersantibus.

AT si turma ex iugantibus quidē, sed nō ex uer-
santibus consistere debeat, in hūc modū dispo-
nes, mediū et maximum iugum numero con-
stitues impari. Cetera autem subinde per media inter-
ualla adiunges, quemadmodū in superiore turma pro-
posui, atque ita efficietur, ut turma ex iugantibus tan-
tum consistat.

DE INSTRVENDIS ACIEBV^S.

Turma

ex iugantibus

Turmas uario modo ut etiā leuē armaturā statuimus: aut enim ante phalangē, aut in latere, aut post leuē armaturā: sed nos describendi exempli gratia post leuem locauimus. Et prima equitibus constet lxiiij. cuius primum iugum equites complcant xv. secundum xiiij. tertium xi. & reliqua subinde binario usque in unum decrescant. Signum is feret qui in secundo iugo a leua principi iugi astat. Omnes turmae numero lxiiij. statuentur, equites iiij. milia cxvi. Due turmae Epilarchiam hoc est turmam duplarem constituunt, equitū cxxviiij. Due duplares Tarentinā reddunt, equitū cclvi. Due Tarentinae magistrū, equitū dxij. Duo magistreria Ephipparchiam duplare

AELIANVS

magisterium, equitum Mxxiiij. Duplicatum duplare
magisterium telos, equitum ij. mil. xlvij. Duplicatum
telos, epitagma, id est summam ordinis siue agminis fa-
cit, equitum iij. mil. xcvi. Explicatae iam sunt uarie
sententiae ueterum quemadmodum turmae instruatur,
sed quoniā in his magnam differentiā cē constat, non
sine delectu uti debemus, sed quotidianis exercitijs se-
pius experiri genera instruendi singula. Itaq; secure in
prælijs qd̄ facili⁹ cōmodiusq; p̄betur, admittere officiū
est. Quid enim stultius quā cum minimis de rebus ho-
mines diligenter inquirant, ambigāt, perscrutentur,
de his tam amplis, tam necessarijs non ante periculum
facere accuratissime uelint, quā certamina subeant.
Quod tamen genus turmae probaueris, id licet et aus-
gere numero hominum et minuere.

DE curruum et elephantorum institutione quā
quā usus eorū rarus est, tamē doctrinae gra-
tia plenioris, exponam nomina quibus auctores
superiores usos compertio. Duos currus zygarthiam,
id est parilē uocant. Duas pariles cōiugationem. Duas
coniugationes episzygarthiam, duplarem coniugatio-
nem. Duas duplares, harmatarthia, curulem: Duplica-
tam curulem, cornu: Duplicatum cornu, phalangē. Plu-
ribus uti phalangibus currū licet uocabulis iisdē quā
mō exposui. Curribus aut̄ ipsis aut expeditis aut falca-
tis usos cōperimus. In ordine elephātorū qui uni prae-
est elephanto, zoarchus ab animalis praefectura uoca-
tus est,

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

tus est, qui duobus imperat, Therarchus à fera, quasi ferarius, & constitutio talis therarchia, feraria. Qui quatuor dominatur, epitherarchus, duplaris ferarius: et hæc constitutio epitherarchia, duplaris feraria. Qui octo præfectus est, ilarcha, hoc est turmæ princeps, et constitutio ista ilarchia, turmæ præfectura. Qui sexdecim præest, elephātarcha, id est elephantorum præfectus: & constitutio elephantarchia, præfectura elephantorum: qui triginta duobus imperat, ceratarcha, id est cornu præfectus, et constitutio ceratarchia, cornu præfectura. Quod autem ex lxiiij. constat, id phalangem uocamus elephantorum, cuius præfectus Elephantarcha uocatus est.

Genera perfectarum copiarum, & nomina constitutionum & ordinum exercitus omnia in hunc modum notata animaduertimus. Vocabula de cetero quæ in præceptis uersantur explicasse utile est: ut iam pridem milites quid quodque significet certiores facile, quæ per aciem imperantur, intelligere possint & facere. Est quod declinatio appeletur, cuius duplex est genus: aut enim in hastam, aut in scutum. Immutationem item dicimus, & conuersionem, & reuersionem, & inflexionem, Ad hæc uersare, iugare, reddere in arrectum, euoluere, duplicare. Ad adductionem, dextram deductionem, leuam deductionem. Phalangem transuersam, phalangem arrectam, phalangem obliquam. Intercalationem, præpositionem, impositionem, suppositionem.

suppositionem, postpositionem, appositionem. Quid quodlibet eorum significet breuiter exponā. Nec ignoro non apud omnes autores præcepta eisdem esse nominibus tradita. Declinatio est motio militū singulorū, cum uel in hastam, hoc est dextrorsum sese conuertit, uel in scutum, hoc est sinistrorsum. Quod commode agitur quoties hostes existunt à latere cornu, utiq; supradicti aut aduersi itineris gratia, aut ob aliquē usum aliū, quemadmodum singulis in rebus ostendam. Duplicata autem declinatio partē uersus eandē, oīa militis in hostilem à tergo conatum transfert. Quæ res immutatio dicitur, & uel in hastam, uel in scutum fieri solita est.

d

d

—

—

p

p

Discrimē duplex notatur immutatiois: aut enim ab hostibus aut in hostes immutantur. Quamobrē immutationē ita definiūt, ut prioris aspectus translatio sit in aspectū posteriōrē, hoc est tergo aut eccontrario. Immutatio igitur ab hoste bis in hastā militē declinante efficitur. In hostem autē bis declinante in scutū fieri aſolet. Conuersio est cū densatis copijs per aſtitem ſubſtitemq; totū phalangis corpus tanquā hominē unū uel in hastā uertimus uel in scutum, ita ut circa primū decurionē uelut centrum omnes circūagatur,

DE INSTRVENDIS ACIEBVSI

tur, atq; in locum priorem immutant, ita aspectum de-
xtrum accipiant singulis substitutibus & astitutibus loca
seruantibus, suo hoc modo.

Discrimen.

d d d d d d d
 d d d d d d d
 d d d d d d d
 o o o
 o o o
 o o o
 o o o

d d d d d d d
 d d d d d d d
 d d d d d d d

Reuersio est conuersionis restitutio in eundē lo-
cum, quem ante copiae densa instructiōe obtine-
bant, quā conuersio fieret. Inflexio est mili-
tum ex duabus conuersionibus mōtio, ita ut locum acci-
piant posteriorem.

AELIANVS

ddddd R R R

R R R ppppppp

ppppppp. R R R

○○○

三三三

○○○

三

三

d d d d d d d d 〇 〇 〇

ddddddddd 〇 〇 〇

ddddd d d d

Deflexio est militum ex tribus conuersionibus morio, ita ut si ad hastam agantur, trāseant in leuū aspectum: si ad scutum, in dextrum.

द द द

ppp

ppp

ddd

d d d

ppp

ppppp pppppp d d d d

p p p p p p T T T d d d d

ppppppp tttt d d d d

111

三

三

Verse

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

Versare, est singulos sua in decuria è directo decurioni & tergiductori cōstare æqua inter sese cōseruātes itervalla. Iugare, est singulos sua in decuria è directo suo astiti stare, seruantes simili modo itervalla. Iugant ergo præfecto primæ decurie omnes decuriarū præfecti. Astiti uero primi præfecti astitis cæterorum omnium principum, ac deinceps ad hunc modum. Reddere in arrectum, est militis ora ad primum aspectū restituere. Verbi gratia, si miles aduersus hostes constitutus imperetur declinare in hastam, deinde præcipiatur in arrectum restitui, rursus in hostem conuerti, aduersumq; stare oportebit. Euolutionū duo sunt genera, alterū per decurias, alterū per iuga. Vtrunq; in tres digeritur species, Macedonicam, Laconicam, Choreum, quæ & persica et Creten sis nominatur. Macedonica est, quæ primorem phalangis locum commutat, & frontem in tergum aspectumq; posteriorem tradit. Laconica est, quæ locum phalangis posteriorem commutat, & pari ratione relicto primo re aspectu sumit posteriorem, tergumq; efficit frontē. Persica illa quam & Cretensem et Choreum diximus nuncupari, locum eundem seruat phalangis, militibus singulis commutantibus sua loca, ita ut præfectus decurie locum tergiductoris accipiat, & tergiductori uicem præstet decurionis, fronsq; ex tergo aspectu posteriori reddatur. Euolutiones p iuga fieri solent quoties cornua transferri ad interci sa siue secturas, & inter-

cisa ad cornua melius est, ut mediæ copiarū partes corroborentur: & aut dextra per leuas, aut leua per dextras reddantur ualidiores. Qui ne per maiores exercitus partes faciant euolutiones, cauent, hoste propinquo. Per minores ordines eas securius faciunt. Quemadmodum autem euolui oporteat, dicam. Euolutio peruersum, quæ nomen à Macedone accipit, fieri solet: cū decurio locum immutat, & postpositi omnes conuersi de hasta sequuntur, interuallisq; iisdem seruatis, consistunt per ordinem. Genus laconicum agitur, cum decurio immutatus de hasta uniuersam decuriam trāsfert: & locum sibi parem alium accipit, & reliqui omnes sectantes recto se constituunt ordine & aptant, aut cū tergiductore immutant. Primus subsistens conuersus de hasta, ante ductorem se collocat: ceteriq; omnes sectantes, alter sese præ altero ponit, donec præfectus decuriæ primus constituatur. Chorus ita fit, ut decurio de hasta mutatus decuriā antecedit, & ceteri omnes sequantur, dum ipse præfectus locum tergiductoris accipiat, & tergiductor præfecti: Ita per decurias euolui solitum est. Quo eodem more per iuga quoq; euoluimus, quoties per ordinem euoluedum sit, ut quilibet ordo aut locum seruans eundem euoluat, aut dextrorsum sinistrorsum ue transeat. Nihil enim secus quam modo retulimus agi oportebit. Duplicandi duo sunt genera: Aut enim per iuga, aut per altum duplicamus. Vtrumque uel numero fit, uel loco. Numero duplicabitur lon-

D
tur lo
xi vi
milit
co. C
cet. A
mus d
nus h
pinqu
nibus
plican
do, qu
nostru
lemus.
dæ pr
cetur:
& ter
ceps a
inserat
mnes n
decuri
parium
mero e
quaten
Cum a
ctosue
mus, a
laxiore

DE INSTRVENDIS ACIEBVVS.

tur longitudo, si quæ Mxxiiij. militibus constant, MM
xl viij. reddatur, insertis & substitutibus altitudinis in
militum interualla eodem quem longitudo occupat lo-
co. Quod facimus quoties densare longitudinem pla-
cet. At ubi restituere placuit, euoluere sua in loca iube-
mus eos quos inseruimus longitudini. Sed sunt qui ge-
nus hoc duplicandi improbent, præsertim hoste pro-
pinquo, expeditasque copias atque etiam equites cor-
nibus iungi. Itaque speciem dari duplicationis sine du-
plicandi accessione censeant. Duplicanda est longitu-
do, quoties aut superare cornu hostium uolumus, aut ne
nostrum superetur, cauemus. Altitudinē duplicare so-
lemus, uel addita secunda decuria primæ, ita ut secun-
dæ præfectus pone primæ præfectum proximus collo-
cetur: secundus secundæ, quartus primæ constituatur,
& tertius secundæ, sextus primæ ordinetur: ac dein-
ceps ad hunc modum, ut tota secunda decuria primæ
inseratur & quartæ simili ratione in tertiam: & o-
mnes numero pares decuriæ in impares, uel his eisdē
decurijs paribus per euolutionem adiunctis tergo im-
parium. Aut igitur ita duplicanda est altitudo, aut nū-
mero eodem seruato, milites sese longius porrigent,
quatenus sui uersum & spacium altitudinis duplicent.
Cum autem restitui oportuerit, aut interiectos adiu-
ctosue tergo milites illos in suas decurias reuocabi-
mus, aut spacia coartabimus, quæ interuallo auximus
laxiore.

TRansuersa est phalanx, quæ longitudine multo productiore constat quàm altitudine. Arrecta est, quæ per cornu progreditur, longe productiore altitudine constans quàm longitudine, omninoq; plus longitudinis quàm altitudinis habeat: oblongum & cōsueuimus nominare. Arrectū uero ē directo, quod plus altitudinis quàm longitudinis habeat: quo circa phalangem quoq; interpretari licet his eisdē nominibus. Obliqua est, quæ alterum cornu quod libuerit propinquum obijciens hostibus, eoq; decertans, alterum semotius tenet manens aggrediendi opportunitatem. Intercalatio est, cū interuallis præpositi militis inserimus per directum aliquos ex his, quos post-poni placuerat. Præpositio est, cum uel ex utraq; parte aciei, uel ex altera tantum, fronti præponimus aliquos ratione auxilij. Impositio est cum leuem armaturam interuallis alternatim phalangis totius inserimus. Postpositio seu subiectio est, cum leuem armaturam phalangi incuruæ postponimus, ita ut forma omnium copiarum portæ triplicis speciem præ se ferat,

Sequitur ut quemadmodum ordines conuersti ex suo loco, suæq; instructioni restitui debent, doceamus. Cum itaq; ordines conuersti in hastam assuescere uolumus, præcipitur decuriam dextri extremi quæscere. Cæteras omnes per singulas declinare in hastam, dextrorsumq; procedere, tum reddere in arrectum: Deinde iuga posteriora colligere, atq; ita densato milite

D
to mili
in loc
est qua
tum re
conuer
in loc
escant
tur ut
curia
tinet l
ceden
tur. It
uerter
leui e
tū, si
Deim
uerter
ere p
stitue
tari p
rione
ga, tu
quies
decli
inter
ita o
hast

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

to milite conuerti in hastam. Quo facto, si restitui suū
in locum placuerit, uidemur immutari ad scutum, hoc
est quęcunq; in locum uergere auer sum, tum ordinē to-
tum reuerti, hoc est quemadmodum milite obdensato
conuersus spectauit dextrorsum, ita totum transferri
in locum unde conuerti inceperat. Mox decuriones q̄
escant, reliqui procedant per iuga. Deinde immuten-
tur ut uergant quorsum principio spectabant: tum de-
curia dextri extremi quiescat: Hęc enim suum iam ob-
tinet locum, Reliquę omnes ad scutum declinent, & p-
cedentes restituantur. Ad postremū sursum praci-
pitur. Itaq; suum quisq; recipit locum & seruat. At si cō-
uertere ordinē ad scutum uelimus, praci-
pitur decuriā leui extremi quiescere, reliquos oēs declinare in scu-
tū, sinistrorsumq; procedere, tū reddere in arrectū:
Deinde iuga posteriora colligere, mox ad scutum con-
uerti, ut iam actum sit quod uoluerimus: hinc si restitu-
ere placet, non secus quā illos in hastam conuersos re-
stituemus. Quippe qui rursus quenq; in hastam immu-
tari praci-
piamus, deinde ordinem reuerti, mox decu-
riones quiescere, & reliquos omnes procedere per iu-
ga, tum immutari: postmodum decuriā leui extremi
quiescere, utpote suum iam locum obtinentem: reliquas
declinantes in hastam procedere, dum iusta recipiant
interualla: ad postremum reddere in arrectum, atq;
ita omnes suum locum recipient. Si autē inflectere ad
hastā placuerit, duas simul conuersiōes ordinis facie-
mus: Ita-

mus: Itaque efficietur, ut decuriones à prospectu aduerso in aduersum per ordines immutationē transcant. At cum restituere uolumus, præcipitur item ad hastā inflectere, hoc est duas item cōuersiones ibidem ordinibus dare. Ita enim fit, ut eodem spectent decuriones, quorum principio constituti spectabant, antequam illa inflexio fieret. Hæc cum fecerintus, decuriones quiescere præcipient, reliquos immutatos iuga relaxare posteriora, tum rursus mutari, et ordinis postremam decuriam dextram quiescere: Iam enim hæc suum in locum restituta est: reliquos declinare in scutum, procedere, et suis interuallis restitui, mox reddere in arrectum. Itaque ordines primum suumque locum recipient. Sed si inflectere ad scutum uelimus, præceptis utimur contrarijs: hoc est, bis inflecti in scutum: quo factō, restitutionem agemus: quod ex his quæ modo exposui apertum iam est. Deflexio agitur, cū ordinem ter partem uersus eandem conuertimus, hoc est, aut in hastam, aut in scutum: facit porro inflexio in hastam, ut militum ora transferantur a parte primore ad posteriorem. Deflexio autem facit, ut à primore uel ad leuā deueniāt, uel ad dextrā: nā si ad hastā deflectitur in leuā transfertur: si ad scutum, in dextram. Si phalangē desari cornu uersus dextrum placuerit, præcipientur decuriam cornu dextri quiescere, reliquas autem declinari in hastam, atque in dextram colligere, tum reddere in arrectum, et iuga posteriora colligere. Cum au-

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

tem restituere libet, quiescere decuriones, reliquos im-
mutari, & iuga relaxare posteriora. Deinde rursus
mutari, mox decuriâ cornū dextri quiescere. Iā enim
restitutū in dextro est: reliq; ad scutū declinare, suosq;
duces sequatur, & primis intervallis receptis reddat
in arrectū. Si aut cornu uersus sinistrū densari phalā-
gē libuerit, præceptis e contrario utemur. Mediā item
phalangē si densari placuerit, præcipimus dextram
duplarē phalāgē declinare ad scutū, leuā ad hastā, tū
procedere mediā uersus phalangē, mox omnes redde-
re in arrectū, iugāq; posteriora colligere. At si phalā-
gē primis instituere locis uelimus, præcipitur immuta-
ri, & per iuga procedere, excepto primo: tum omnes
rursus mutari, & dextrā duplarē phalāgē declinare
in hastā, leuā autē in scutū: mox sectari suos duces,
donec ad prima deueniat intervalla. Deinde reddere in
arrectū. Sed quoties immutatur, si p densationē agitur,
erecta teneri spicula oīa, ne impediāt, cōuenit. Iis eisdē
exercitijs ac præceptis leuis quoq; armatura institueda
crudiēdaq; est. Sūt certe præcepta hæc Immutationū,
Cōuersionū, Inflectionū, Euolutionū, & Restitutionū
utilia ad subitos hostiū supuētus, quos uel à latere uel à
frōte itulerit. Macedonicā euolutionē Macedones iuenis-
se, pditū ē. Laconicā ad Lacedemonios referūt auto-
res, quocirca ita nūcupari meruerūt. Philippū tamē q
Macedonum imperium auxit, & grecis apud Chero-
neam profligatis, grecie imperauit, ac eius filium A-
lexandrum, qui breui Asiam in suam diuionem rede-

AE LI AN V S

git, Macedonicam neglexisse euolutionem legimus, ut
nisi summa utendi necessitas cogeret, nunquam uteren-
tur. Laconica usu utriusque aduersarios deuicisse ferunt.
Datur enim Macedonica uitio, quod hoste repete a ter-
go superueniente, non sine magna turbatione ageretur.
Nam cum posteriores conuerterent sese in locum pri-
orem, & rem haudquaquam fugae dissimile facerent,
hostes audaciores reddebantur: & iam milites qui ita
euoluissent, deterrere ac persequi poterant. Laconica
certe e contrario agit. Vbi enim duces una cum sequen-
te milite uerterunt sese obuios in hostem a tergo super-
uenientem, terrorem inferre nimirum possunt et tur-
bationem. Sed assuefacienda sunt copia, tam pedestres
quam equestres, partim uoce, partim signis, quae uisu per-
cipi ualeant, ut rem apte ac oportune, quam quisque exi-
gat usus, possint expedire. Nonnulla etiam tuba prae-
cipi conuenit. Ita enim plenius omnia ministrabuntur.
Certiora sunt ea quae uoce indicantur, nisi quid sit im-
pedimento. Sed tranquilliora, quae signis mandentur,
uidelicet cum res nulla est quae obstet atque obsuret. Vox
autem percipi interdum non potest, aut propter armorum
sonitum, aut propter equorum transitum & hinnitum,
aut propter impedimentorum tumultum, & totius mul-
titudinis strepitum. Signa quoque multis rationibus ob-
literari possunt ac euanescere, nam et crassitudine aë-
ris, & puluere excito, & huiusmodi, & solis splendore
opposito. Ad haec locorum inaequalitate & frequentia
arborum

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

arborum. Adde quod interdum fieri non potest, ut singnum ad unumquēq; usum præparemus, cū longe plura possint occurrere, q̄ qbus assuefacti sint milites. Nuis aut̄ rebus qd nā cōsueti signi afferatur. Nō tamē cōcidi ita potest, ut præceptū simul et uocis et signi iccerit sit.

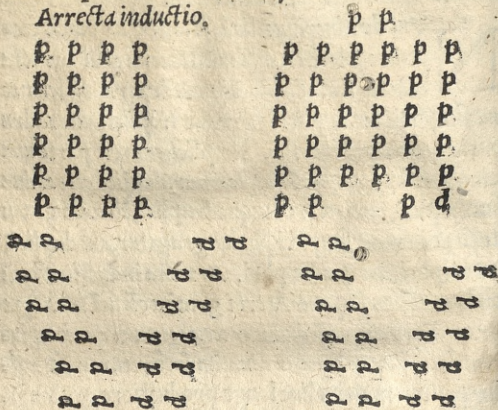
De itineribus.

NVnc de itineribus dicā, si ante quot modis expediti solet iter, diffiniā. Itinerū alid' arrecta inductio ē: alid' deductio, aut dextra, aut leua: et aut simplici, aut duplici latere, aut triplici, aut quadruplici agminis procedetur. Simplici, cum ex parte una aduersariū aggressurū suspicamur: duplici, cū ex duabus: triplici, cum ex tribus: quadruplici, cū undiq;. Vnde fit ut iter aut simplici phalange agatur, aut duplici, aut triplici, aut quadruplici. Arrecta inductio est, cū ordo ordinem sequitur. Verbi gratia: cū uel Xenagia præcedēte reliquæ sequuntur xenagia: uel quadruplarem decuriam reliquæ ordinatim sectantur. Itēq; agitur per cornu altitudine longe productiore quā longitudine: nec pluribus quā duabus decurijs, hoibus denis cōpositis, cōstet ordo. Huic oppōitur genus aciei quod Cœlembolū, quasi rostrū cauum nominamus: quod ita instruitur, ut duplicata phalangis præcedētia cornua inter se distent, sequētia iūgantur, ad formā literæ V. sicut descriptio ostēdit. Quæ ut primos disiectos, ita iūctos iter se habet ultimos. Cū enī arrecta illa inductio medium aduersariorum petat, habet id cauum rostrū

ÆLIANVS

In præptu, ut soluta cōiunctione extremorum impetū
copiarū primarū frustretur, lateraq; inuadat arrectæ
inductionis inimici. Quin etiam triplex phalāx obij-
ci huic eidem generi ita potest, ut una alterius cornu im-
pugnet, secunda reliquū cornu aggrediatur, media &
tertia impetum maneat et conflictum.

Arrecta inductio.

Deductio est, cū phalanx suos duces, hoc est dea-
curiones aut parte dextera habet deducentes,
quæ dextra deductio dicitur: aut leua, quæ de-
ductio leua nuncupatur: non item per decuriam, sed p-
inga ambulans, cornu præposito & latere instructa,
aut duplici, aut triplici, aut etiā quadruplici, prout hos-
tem existimet aggressurum. Sed quasi utraq; phalan-
gis pars suo latere cōfliktum ineat primum, ita descri-
batur

DE INSTRVENDIS ACIEBVS.

batur, ut longitudinem triplicem quàm altitudinem habeat. Frons enim x. altitudo tribus constat hominibus. Quamobrem miles non tantum ex directo, uerum etiam ex latere aggressus, conflictum tum excipere tum inferre, nimirum per exercitationem debet cōdiscere.

Arrecta deductio leua

Arrecta deductio dextra

d d d
d d d
F d d d
r d d d
o d d d
n d d d
s d d d
d d d
d d d
d d d

d d d
d d d
d d d F
d d d r
d d d o
d d d n
d d d s
d d d
d d d
d d d

PHalanz que antistomus, à duplici frontis seu oris obiectu, quasi occeps uocata est, ita instruitur, ut medijs tergis inter sese oppositis constant: extremi autē confligant cū aduersarijs. Perutilis hæc pedestribus copijs est, cū aduersus largā hostiū equestrē copiā dimicant: melius enim resistit circūuēctiōi et multiplici equitū inuasiōi. Valet hoc instruēdi genus potissimū contra barbaros, qui loca histro annu uicina incolunt: quos amphippos cognominant, à mutatio-
ne equo=

AE L I A N V S

ne equorum: ex alijs enim equis in alios transilire con-
sueverunt. Equestres, quæ opponuntur copiae, forma cõ-
stantes quadrata, in ordines duos parte altera longio-
res, pro usus necessitate diuise sunt, ut totidem mēbris
phalangis peditum bipartitæ obijciantur.

Phalanx Occeps.

CCC	d d d o	o p p p	CCC
CCC	d d d o	o p p p	f CCC
CCC	d d d o	o p p p	r CCC
CCC frons	d d d o	o p p p	o CCC
CCC	d d d o	o p p p	n CCC
CCC	d d d o	o p p p	s CCC
CCC	d d d o	o p p p	CCC
CCC	d d d o	o p p p	CCC
CCC	d d d o	o p p p	CCC
CCC	d d d o	o p p p	CCC

Phalanx amphistomus, nomen à duplici fronte si-
ue ore in lateribus instituto acceperat, ita ut late-
riceps quædam et anceps posset nominari. Si-
milis superiori occipiti est, præterquam quod illa suis
extremis decertat, hæc suis lateribus dimicat. Cætera
uero quæ de superiore exposui, huic quoque cõueniūt:
omnia hastis longioribus, tam hæc quam superior illa
pugnat more Alanorum et Sauromatârû. Spectat de
curiarum dimidium in partem priorem, reliqui con-
uerſi sunt in posteriorem, ita ut dimidiati milites oppo-
ſitis inter se tergis præliantur fronte duplici, ad alte-
ra prio-

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

ra priore, quam decuriones conficiant: altera posterior
re, quam tergiductores: cum etiam in duplarem pha-
langem copiae diuidi possunt, ut frons prior altera cõ-
stituatur phalange, posterior altera constet.

Phalanx anceps.

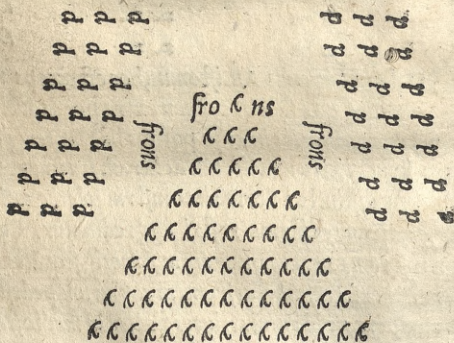
cc		pp		cc
cc	f	pp	p	cc
cc	rons	pp	pp	cc
cc		pp	pp	cc
cc		pp	pp	cc
cc		pp	pp	cc
cc		pp	pp	cc
cc		pp	pp	cc
cc		pp	pp	cc

Phalanx duplaris Antistomus, hoc est occeps nũ
cupatur, quæ suos duces non extra per deductio-
nes, sed intus aduersos inter se positos habeat, tergi au-
tem ductores extra uidelicet in dextram leuamque de-
ductionem distinctos. Forma hæc instrui solet, quoties
aduersarij equites forma rostri aggrediuntur. Cum
enim rostrum exeat in mucronem, ducesq; sequētes de-
latere habeat, tentante sq; frontem copiarum pedestri-
um rumpere, ne id eueniat duces peditũ in medio stāt,
ut impetum aduersariorum uel impediant, uel re in se-
sta faciant præterire. Qui enim rostro instructi ag-
grediuntur, ea spe sunt, ut medios aciei profligāt o-
minesq; turbent copias. Quod cum principes copiarũ
pedestrũ

AE L I A N V S

pedestrium intelligant, utraq; ex parte sese ueluti murum constituent, & paulo inter se distantes, uergentesq; ad locum penitiorem, impetum irritū reddunt ad uersariorū. Genus id instruendi equestre quod rostrū dicimus, Philippum regem Macedonū inuenisse scribitur. Praeponere ille strenuos omnes solebat, ut eorū uirtute miles quoq; deterior contineretur: opusq; unū cū praestantioribus prosequeretur more spiculi aut ensis, cuius acie pro sua soliditate suoq; acuminē facile transigēte, reliquum etiam ferrum quanquam lebes, non sine efficacia penetraret.

Phalanx duplaris occipit.

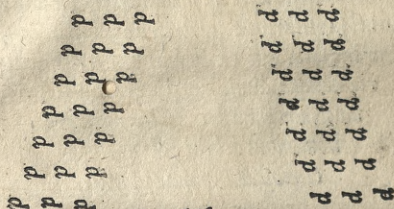
Rostrum equestre.

Phalanx duplaris Peristomus seu Amphistomus, id est latericeps siue anceps illa est, cuius partes per deducit

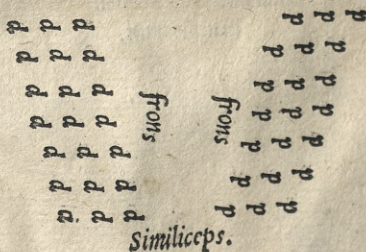
DE INSTRVENDIS ACIEBV.

per deductionē cornu præposito oblique pcedant, & dextra habeat & leua tergiductores intus. Cum enim aduersa acies quadra diuidat se in duo obliqua cornua, dextrum & sinistrū, cupiens acie hostiū similē circū uenire, hac de causa, qui circūuentum sibi uident immi nentē, in duplicē mobile phalangē sese afformant, & partē sui alteram in leuū dirigunt cornu, alteram uer tunt in dextrū. Vnde nomen peristomi, hoc est lateri= cipitis, genus id xcepit. Quippe quod latere suo utro= que frontem spectantem in hostem habeat.

Phalanx duplaris latericeps.

Amphistomus.

Similiceps.

P Halanx homeostomus, à similitudine oris seu frō-
tis nominata, quam similicipitem appellarim, ita
fit, ut decuriam perfectam, hoc est hominū xvi.
mouentem in hostē sequatur alia similis: unde Homeo-
stomus dicta est. Nam & qui sequuntur simili fronte
& forma comitātur. Opponitur huic generi aciei, quod
plinthium à latere uocant: quem si placet Laterulum
dices. Ordinatur id genus tam forma quàm numero &
quilaterum. Forma, inquam cum undig; equalibus con-
stet spacijs. Numero autem quot hominibus longitudo
componatur, totidem etiam altitudo. In hoc eodem or-
dinis genere omni ex latere armatos apponi solitū est;
nullo uel sagittario uel funditore adiuncto. Confi-
citur hic laterulus ex duabus dimcerijs: decu-
riæ nanque dimidiū dimceriam dici-
mus. Cum enim decuria sex constare
hominibus debeat, dimceria o-
cto cōstat. Bipartia id iter-
pretetur si placet, quo-
ad melius uocabulum
in uenerimus.

DE INSTRVENDIS ACIEBV5.

Phalanx similliceps.

p p p p p p p p p p

p p p p p p p p p p

Frons.

p p p p p p p p p p

p p p p p p p p p p

Frons.

d d d d d d d

d d d d d d p

d d d d d p p

d d d d d p p p

d d d d d p p p p

d d d d d p p p p p

d d d d d p p p p p

Laterulus.

Phalanx duplaris Homeostomus est, cum partes
æquali progredientes itinere, aut in dextra de-
ductione ambæ continent suos duces, aut in leua.

Duplaris similliceps.

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

d d d

Dd

Phalanx

Phalanx Heterostomus à frontis diuersitate ap-
pellata, quam Versipicem dixerim, ita instrui-
tur, ut ambulans per inductionē duces ordinis præce-
dentis habeat, ut sit in dextra deductione, sequentes au-
tem in leua, ita ut ordines alternata principū locatio-
ne procedant. Nullus enim eodem latere suos continet
principes quo antecedens.

Phalanx uersiceps.

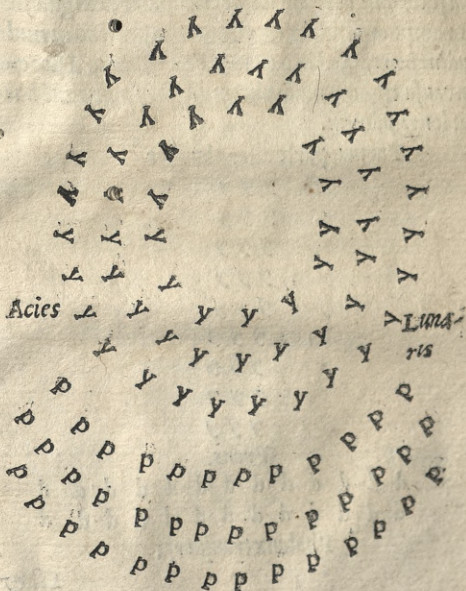
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d
d	d	d	d

Turmā quæ ad speciem ouī instruitur Ileon Theſa-
ſalus excogitat, unde Ilc uocata est: suosque
Theſalos eo ipso genere instruendi exercuit.
Vtile hoc est cum singulis suis augulis singulos habe-
at principes: Primum Ilarcham, hoc est turmæ præ-
fectum, ultimum tergiductorē, utrinque autem lateris
custodes. Opponitur huic acies, quæ forma lunæ corni-
bus in

DE INSTRVENDIS ACIEBV9.

bus in partem ductis priorē formetur, ducesq; suis in cornibus habeat, & suis brachijs circumuenire aduersas equitum copias tentet. Quāobrem ille more Tarentinorū à longe iaculantur, circularē retorquētes accessum & turbantes. Tarentinos iaculatores appello, sicut iter initia operis dictū ē, à Tarento Calabria optēdo, cuius equites paruo quodā iaculo uti consueuerūt.

• Turma ad ouī speciem.

AE LI AN V S

Tertia parte altera longior duplici altitudine
constat quam longitudine. [Vtilis haec multifari
am est, quippe quae possit decipere aduersarios
quasi paucos contineat milites, quoniam non multum la-
titudinis occupet, & rumpere facile pro sua densitate
& impetu aciem aduersam. Aptia etiam est ut sensim
per locorum angustias transeat. Opponitur ei pede-
stris acies quae transuersa phalanx uocata est: porrigit
enim se longius, ut etiam si interrumpatur, exigua sit
quae rumpitur altitudo, & equitum impetibus non in mul-
titudine hereat, sed in uacuum breui offeratur. Haec e-
nim causa est, cum multiplicem ad suam altitudinem ha-
beat longitudinem.

Turma parte altera longior

y y y

y y y

y y y

y y y

y y y

y y y

y y y

y y y

y y y

Frons.

d d d d d d d d d d d d d d

d d d d d d d d d d d d d d

Phalanx transuersa

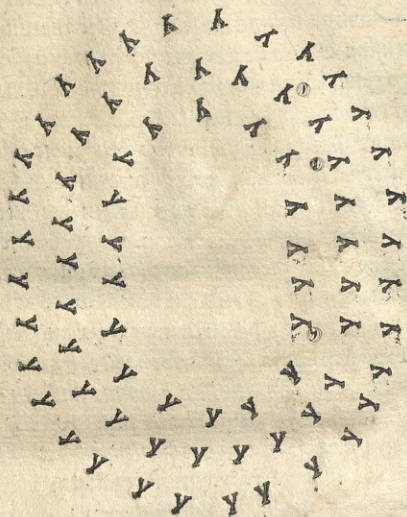
Est &

DE INSTRVENDIS ACIEBVVS.

EST & altera turma ouī similitudinem gerens
de qua nihil amplius dici potest, quā ita esse
compositam, ut uerset quidem sed non iugēt. Nā
eius usum commoditatemque superius exposuimus.
Ergo genus id inuentum ab Ileone Theßalo, mandatiū
post exercitationi ab Iasone Medææ marito. Tutum
etiam & percommodum esse cum undique custodia=
tur decurione, tergiductore, custodibus lateris, apertū
iam est. Cōstat hæc turma ex equitibus sagittarijs mo=
re Armeniorum & Parthorum. Opponitur ei acies
pedestris quæ Epicampius emprosthia dicitur, id est
inflexa antica, ob eā rem, quia ductis cornibus in par=
tem priorē in sinum se circumagit, flexumq; imitatur.
Fraudem hæc in sagittarios equites ita emoli=
tur, ut uel egressos & cominus dimican=
tes suos suo complectatur sinu & circū
ueniat: uel cornibus suis perturbet
illorum robur & frangat: atq;
ita medio milite alacrio
re possit euincere.

AELIANVS

Turma ad ouis speciem.

d d d d		d d d d
d d d d	Frons.	d d d d
d d d d		d d d d
d d d d	d d d d	d d d d
d d d d	d d d d	d d d d
d d d d	d d d d	d d d d
d d d d	d d d d	d d d d

Phalanx inflexa Antica

Cum etia

DE INSTRVENDIS ACIEBV.S.

CVM etiam genus habetur phalāgis quæ Epicā= pius opisthia dicitur, econtrarioquā superi= or informata. Cum enim illa ante se flectat, hæc sua cornua in partem ducens posteriorem, itaque ut illa antica, sic hæc postica nominetur. Vtilis ea quæ ad fraudē est: quippe quæ parte media patens, pau= cos qui præcedant ostendat, multos autē qui ponē sub= sequantur, habeat: ut si conflictū tolerarint superarint quæ, satis sit: sin minus, facile ad utranq; suorum partē recurrere, iungiq; maiori ordini ualeant. Quæ autem cōtra id genus opponitur, incurua ob id appellata est, quoniam in portionem flectitur orbis. Studet hic suas copias paruas esse ostendere frontis incuruæ ratione. Quippe cum omnia quæ in orbem globum ue forman= tur, parua suo quidem ambitu esse uideantur: quanquā si explicentur, in duplum se porrigunt, quod liquidum in columnis est, quæ cum in orbem se colligant, undecunq; aspiciantur, dimidium sui tātum patere patiuntur, reliquum penitus oc= cultant. Est autem optimū instru= endi artificium, ut plus in= fer as aduersarijs copia rū, quā primo a= spectu ostendas.

Dd

4

Inflexa

DE INSTRVENDIS ACIEBVVS.

Equestris phalanx quadrata & si forma seu figura quadrata instruitur, tamen non numero quoque aptatur quadro. Haud enim in quadratis numerum certo modo describimus. Sed licet etiam duplicem ad altitudinem reddere longitudinem, uidelicet pusu imperatoris. Persæ potissimum forma hac usi sunt, & Siculi, & Græcorum complures, cum & facile esse instructum animaduertent, & usum commodiorem. Opponitur ei phalanx pedestris quod rostrum uocamus, ita instructa, ut latera omnia armatis composita habeat. Trāslata hæc forma ab equestribus rostris est. Vtrum in ordine equestri unus in monte primores satis sit. At in pedestri non unus occurssioni hostium sufficit, sed tres propugnare necesse est. Sic Epaminondas Thebanus Imperator cum apud Leuctrā aduersus Lacedæmonios decertaret, constipatis in rostrum copijs, ingentem exercitum profligauit. Effici genus instruendi hoc solet quoties duplicis antistomus, hoc est anceps illa, sua cornua priora coniungit, posteriora seiuungit, ad formam literæ V deorsum inuersæ. Δ.

AELIANVS

Phalanx quadrata equestris.

y y y y y y y y
 y y y y y y y y
 y y y y y y y y
 y y y y y y y y

Frons.

a a a a a a a a
 a a a a a a a a
 a a a a a a a a
 a a a a a a a a
 a a a a a a a a
 a a a a a a a a
 a a a a a a a a
 a a a a a a a a

Rostrum pedestre

Genus quod Plesiu parte altera longius appella-
 mus, multiplici longitudine et altitudine constare,
 et omni ex latere armatis componi sagittarijs ac
 funditoribus constitutis in medio, solitum est. Qui contra
 eiusmodi formam preliatur, genus phalangis quam im-
 plexam uocamus obijciunt, ut suae formae inaequalitate
 prouocent Plesium aduersum impetum facere, in eos
 qui prominent, atque ita resolvere densam Plesij instru-
 ctionem. Et quidem decuriones implexae phalangis du-
 ces aduersos obseruant, ut si densa acie illi agant, ipsi
 duoque densa excipiant, si illi resoluantur, ipsi etiam
 quisi occurrant.

Phalanx

The image shows a close-up of a book's endpaper or cover. It features a repeating pattern of small, dark, stylized letters 'p' and 'd' arranged in a grid-like fashion. The letters are set against a light, textured background. The pattern is dense and covers the entire visible area. The letters are slightly irregular in shape, giving it a hand-printed or stamped appearance. The overall effect is a rhythmic, geometric design.

From.

From.

Plesium.

AE LI ANVS

Phalangis circumuentio est, cum cornu utrunq;
superat aduersarios, hoc est excedit, & quasi
complectitur.

Circumuentio phalangis.

p p p p p p p p p p p p p p p p p
p p p p p p p p p p p p p p p p p
d p d p p p p p p p p p p p p p p p
p d p p p p p p p p p p p p p p p

Alterius cornu circumuentio est, cū altero cor-
nu hostem superamus. Vnde fit ut qui sua pha-
lange superat, idem etiā cornu superet aduer-
sarium: qui autem cornu superat, non præterea idem
phalange superet. Fieri enim potest ut etiam pauciori-
bus copijs hostem superes tuo cornu & cōplectaris.

p p p p p p p p p p p p p p p p p
p p p p p p p p p p p p p p p p p
p p p p p p p p p p p p p p p p p
p d d d d d d d d d d d d d d d d

Circumuentio alterius cornu.

Extenuatio est cum altitudo phalangis contra-
hitur, ut ex xvi. quibus constat hominibus redi-
gatur in pauciores.

Impedi-

DE INSTRVENDIS ACIEBVS.

Impedimenta haberi in primis necessarium est, et ducem ijs constituere probū conuenit. Modis quinque possunt duci impedimenta. Aut enim præcedēt copias omnes, aut sequentur, aut in alterutro latere cōstituentur, aut in medio copiarum claudentur. Ponentur ante phalangem, si hostilem agrum ingredieris. Post phalangem, si latera metuis. Intra phalangem, si planum agmen placuerit ducere.

Postremo præcepta repetamus colligamusque omnia acierum instruendarum, si prius admonuerimus breuiter quicquid præcipi usus exigit, id et breue esse, et omni ambiguitate carere oportere. Non enim solum celeritate est opus, uerum et claritate uocabuli, ne alij hoc, alij illud, et plerumque contrariū faciāt. Verbi gratia, si dixeris, *declina*: uerbo hoc audito possunt alij *declinare* in hastam, alij in scutum: quæ res non parum inferret perturbationis. Cum itaque generis ac totius loco habeatur uocabulum illud, *declina*: adiungere debemus ad hastam, aut ad scutum, prout res exigit: et quidem ante, ut pars toti antepōnatur hoc modo. Ad hastam *declina*, ita enim omnes idem sine errore facient. Item *immuta* aut *euolue*, generis præfert communitem: Quamobrem partem siue speciem præponemus, ut in hastam *immutare*. Sic itaque præcipimus. *Læonicam euolue*. *Macedonicam euolue*. *Chorem euolue*. Nam si *euolue Læonicam* dixeris, aut *euolue Macedonicam*, eueniet ut diuerse euoluen-

ſæ euoluendi agantur ſpecies. Hac igitur ratione cauē-
dū eſt, ne quid ambigue, ne quid obſcure incerteq; præ-
cipiatur: & ut ſpecies ſuis anteponatur generibus, ſer-
uandum omnino eſt. Iuuat porro ad eam rem plurimū
ſilentium militum. Quo circa ſilendum in primis attē-
dēdumque imperabis: quod Homerus quoq; poëta præ-
clare illis carminibus notat.

Sic argua phalanx in prælia denſa moueri
Aſidue, pariterq; ſuos dux quiſq; regebat
Imperitans: alij mox feſtinare ſilentes.
Dixeris haud tantas gentes ſub pectore uocem
Condere, conſpecti metuentes principis ora.

Barbarorū contra tumultū & turbā pecori ita cōpa-
Ac ueluti innumera domini locupletis in aula (rat.
Ad mulctram coguntur oues, balatibus illæ
Percuſæ cara ſobolis, uoce omnia replent,
Sic Troum audiri per campos undiq; clamor.

Et alibi eadem de re ita reſert.

Tum Phryges ingenti ſtrepitu & clamore ferūtur,
More gruū paſis liquido ſuper aëre pennis.
Quæ poſtq̃ gelidas hyemes hymbremq; nivalē
Fugere, oceani repetunt clangoribus undas.
Aſt animos taciti ſpirantes iræ Pelasgi,
Alter in auxilium alterius properare parati.

Age ad

DE INSTRVENDIS ACIEBVS.

Age ad arma. assiste ad arma. impedimenta à
phalange secedant. Miles attēdat præceptis,
suscipe. recipe. dista. erige spiculum. uersa. iu-
ga. respice præcedentem. suam decuriam dirigat
tergiductor. Constituta interualla conserua. ad ha-
stam declina. collige. ita consiste. in arrectum redde.
ad scutum declina. collige. ita consiste. Ad hastam im-
mutare. collige. Ita consiste. Altitudinem duplica. resti-
tue. Laconicam euolue. restitue. Macedonicam euolue.
restituē. Chorem euolue. restituē. ad hastam
conuerte. restituē ad hastam. inflecte. rea-
stituē. Hæc de aciebus instruendis
habui quæ breuiter ad te scri-
berem imperator, tibi ui-
ctoriam, hostibus
pflugationem
allatura.
Vale.

Finis Acliani.

MODESTI LIBELLVS DE

uo cabulis rei militaris, ad Tacitum

Augustum.

RES militaris in tres diuiditur partes: equites, pedites, classes. Equitum alas dicunt, eo quod ad similitudinem alarum ab utraq; parte protegant acies, quæ uexillationes uocantur: a uelo quia uelis hoc est flammulis utantur. Est et aliud genus equitum qui legionarij uocantur, propterea quod conexi sint legioni. Verum ipsi pedites in duas diuisi sunt partes, hoc est in legiones, et in auxilia. Auxilia à socijs uel foederatis gentibus mittebantur. Legio autem ab eligendo appellata est, quod uocabulum eorum desiderat fidem atq; diligentiam, qui milites probant. Producenti uero tyrones sunt semper ad campum, et secundum matricule ordinem in aciem dirigendi, ita ut primo simplex et extensa sit acies, ne quos sinus, ne quas habeat curuationes, sed equali legitimoque spacio miles distet à milite: et præcipiendum, ut subito duplicent aciem, ita ut in ipso impetu is ad quem respondere solet, ordo seruetur. Tertio præcipiendum, ut quadratam aciem repente constituent, quo facto in Tyronium quem cuneum uocant, acies ipsa uertenda est: quæ ordinatio plurimum prodesse consuevit in bello. Auxiliares cum ducuntur ad prælium, ex diuersis locis et ex diuersis moribus uenientes, nec disciplina inter se, nec notitia,
 Et nec affe-

MODESTVS

nec affectione consentiunt: & alia instituta, & alius inter eos est usus armorum. Neceſſe eſt autē tarde ad uictoriam peruenire, qui diſcrepāt antequā dimicet. Legionibus ſemper auxilia tāquā leuis armatura in acie iungebantur, ut in ijs praeliadi magis adminiculū eſſet quā principale ſubſidiū. In omnibus autoribus inuenitur ſingulos conſules aduerſum hoſtes copioſiſſimos nō amplius quā binas duxiſſe legiones, additis auxilijs ſociorū: tanta in illis erat exercitatio, tāta fiducia, ubi cuius bello due legiones crederentur ſufficere poſſe. Sciendū eſt enim, in una legione decē cohortes eſſe debere: ſed prima cohors reliquas & numero militū & dignitate præcedit: nam genere atq; inſtitutiōe literarū uiros electiſſimos querit. Hæc enim ſuſcipit aquilā, quæ præcipuū ſignū in Romano eſt ſemper exercitu, & totius legionis inſigne. Imagines Imperatorū: hæc enim imagines tanq̃ diuina & præſentia ſigna ſinguli uenerantur. Habet pedites mille c v. Equites loricatos cxxij. et appellatur cohors miliaria: hæc caput eſt legiōis. Ab hac enim cū pugnādū eſt, prima acies icipit ordinari. Secūda cohors habet pedites d lx. eqtes lxvi. et appellatur cohors Quingētaria. Tertia cohors ſimiliter habet pedites d lx. eqtes lxvi. ſed in hac cohorte tertia ualidiores & pbatī milites, q̃ in media acie cōſiſtāt. Cohors quarta habet pedites d lv. eqtes lxvi. Cohors quinta habet pedites d lv. eqtes lxvi. Sed quinta cohors ſtrenuos deſiderat milites: q̃a ſicut prima

DE VOCABVLIS REI MILITARIS

prima in dextro, ita quinta in sinistro ponitur cornu. Hæ quinq; cohortes in prima acie ordinantur. Sexta cohors habet pedites d lv. eqtes lxvi. In prima quoq; c= nucleati ascribēdi sunt iuniores: q̄a in secūda acie post aqlā et imagiles cohors sexta cōsistit. Cohors septima habet pedites d lv. equites lxvi. Cohors octaua habet pedites d lv. equites lxvi. sed et ipsa aīosos desiderat uiros: quia in secūda acie cōsistit i medio. Cohors nona habet pedites d lv. equites lxvi. Cohors decima habet pedites d lv. equites lxvi. et ipsa bonos cōsuevit accipere bellatores: quia sicut i secūda acie sexta dextrū, ita decima sinistrū possidet cornu. Iis decē cohortibus legio plena fundatur, quæ habet pedites vi mil. cv. c= quites dcc xxvi. Minor itaq; numerus armatorū in unaquaq; legione esse nō debet. Maior aut cōsuevit esse: et non tantū unā cohortem, sed etiam alias miliarias, si fuerit iussa, suscipere. Tribunus maior per epistolā sacram Imperatoris iudicio destinatur. Minor tribunus prouenit ex labore. Tribunus autem uocatur ex tribu, quia præest militibus, quos ex tribu primus Romulus legit. Ordinarij dicuntur qui in prælio primos ordines ducunt. Aquiliferi, qui aquilam portant. Imaginarij, qui Imperatoris imagines ferunt. Optiones ab optando appellati: quod antecedentibus egritudine præditis, hi tanquā adoptati, cum eorum uicario solent uniuersa curare. Signiferi, qui signa portant, quos nunc draconarios uocant. Tessera-

Et 2 rij, qui

MODESTVS

rij, qui teſeras per contubernia militū nuntiant. Teſe
 ra aut dicitur præceptū ducis, quo uel ad aliquod opus,
 uel ad bellū mouetur exercitus. Torquarij duplares,
 torquarij ſimplares, quibus torquis aureus ſolius uirtutis
 præmiū fuit: quē q meruiſet, præter laudē interdū du
 plam conſequabatur annonam. Item primus haſtatus
 duas centurias id eſt cc. homines ducebat in acie ſecun
 da, quem nunc ducentarium uocant. Princeps autē pri
 mæ cohortis centuriā ſemis, hoc eſt cl. homines guber
 nat. Sic decem centurijs regebatur, quibus magna uti
 litatis grā magnus honor à ueteribus eſt conſtitutus, ut
 ceteri milites ex tota legione omni labore ac deuotio
 ne contenderent ad tanta præmia peruenire. Erant e
 tiam centuriones qui ſingulas centurias curabant, qui
 nunc centenarij nominantur. Erant decani x. militibus
 præpoſiti, qui nunc caput contubernij uocatur. Secun
 da cohors habet centuriōes v. Similiter tertia et quar
 ta, uſq; ad decimam cohortem. In tota autē legione e
 rant centuriones lxvi. Sed legati Imp. ex cōſularibus
 ad exercitus mittebantur, quibus legiones et auxilia
 uniuerſa obtemperabant in ordinatione pacis, uel ne
 ceſſitate bellorum, in quorum locum illuſtres uiros con
 ſtat magiſtros militum ſubſtitutos, à quibus non tantū
 binæ legiones, ſed etiam plures numero gubernantur.
 Proprius autem iudex erat præfeſtus legionis, habēs
 comitiū primæ ordinis dignitatem, qui abſente lega
 to, tanquā uicarius ipſius poteſtatem maximam re
 tinebat

DE VOCABVLIS REI MILITARIS

tinebat: tribuni uel centuriones, ceterique milites, eius
 praecepta seruabāt uigiliarum siue protectionis. Tese-
 ras ab eodem petebant. Si miles crimen aliquod admi-
 sisset autoritate praefecti legionis à tribuno deputatur
 ad poenam. Arma omnium militum, item equi, uestes,
 & annona ad eum ipsius pertinebant. Disciplina, se-
 ueritas, exercitus non solum peditum sed & equitum
 legionariorum, praecepto eius cotidie curabatur. Pri-
 mum signum totius legionis est aquila, quam aquilifer
 portat. Dracones etiam per singulas cohortes à Draco-
 narijs feruntur ad praelium. Sed antiqui qui sciebāt in-
 acie commisso bello celeriter ordines acie sue turbari
 atq; confundi, & ne hoc posset accidere, cohortes in
 centurias diuiserunt, & singulis centurijs singula ue-
 xilla constituerunt: ita ut ex qua cohorte uel quota es-
 set centuria, in illo uexillo literis esset ascriptum: quod
 intuentes uel legentes milites, in quemuis tumultum à
 contubernalibus suis oberrare non possent. Centurio-
 nes insuper qui nunc centurij uocantur, nimirum belli-
 cosas loricas transuersis cassidum cristis, ut à suis faci-
 lius noscerentur, habebant: quicq; singulas gubernare
 iusserunt ceteruas, ut nullus existeret error. Cum cun-
 cti milites sequerentur, non solum uexillum suū, sed etiā
 centurionem, qui signum habebat in galea. Rursus i-
 pse centuriae in contubernia diuise sunt, ut decem mil-
 libus sub uno papilione degentibus, unus quasi praef-
 set decanus, qui caput contubernij nominatur. Cōtuber-

Ec 3 nium

pfos

Aquilifer
Draco

Centurio
Signum

MODESTVS

tribenniu
manipulus

legendus
curu

malus

niū autē manipulus uocabatur, ab eo quod cōiūctis ma-
nibus pariter dimicabant. Quēadmodū inter pedites
cēturia uel manipulus appellatur, ita inter equites tur-
ma dicitur: et habet una turma equites xxxij. Huic qui
præest, decurio nominatur. Pedites qui decē decadibus
cēturiæ præcrāt, ab uno cēturione sub uno uexillo gu-
bernantur. Similiter xxxij. equites ab uno decurione
sub uno uexillo regūtur. Præterea cēturiæ eligēdus ē,
qui sit magnis uiribus et pœra statura, qui hastas uel
missilia perite iaculetur et fortiter. Similiter eligēdus
est decurio, qui turme equitū præpōitur, in primis ha-
bili corpore, ut loricatus, et armis circūdatu omnibus,
cū summa admiratione equū possit ascendere, equitare
fortissime, cōto sciēter uti, sagittas doctissime mittere,
turmales suos, id est sub cura sua equites positos, erudi-
re ad omnia quæ equestris pugna deponit. Nunc quali-
ter instruēda sit acies si pugna immineat, declaratur
unius legionis exēplo: quod si usus exegerit, transfer-
ri possit ad plures. Equites locātur in cornibus. Acies
peditū à prima cohorte incipit ordinari in cornu dex-
tro, huic cohors secunda coniūgitur. Tertia cohors in
media acie collocatur, huic annectitur quarta. Quinta
uero cohors sinistru sūscipit cornu, sed ante signa, et
circa signa, necnō etiā in prima acie dimicātes princi-
pes uocabātur, hæc est ordinarij, ceteriq; principales.
Hæc erat grauis armatura, quæ habebat cassides. Ca-
taphrastas, ocreas in curribus, scuta, gladios maiores
quos

DE VOCABVLIS REI MILITARIS

quos spathas uocāt, & alios minores quos semispathas
 nomināt: plūbatas quas positas in scutis, quas primo im-
 petui iaciūt: Itē bina mīssilia, unū maius, ferro triāgulo
 unciarū nouē, hastili pedū quinq; semis, quod pilū uo-
 cabāt, nūc spicūlū dicitur, ad cuius iactū exercebantur
 prācipue milites, quod arte & uirtute directū, & scu-
 tatos pedites & loricatos equites saepe trāsuerberat.
 Aliud minus, ferro unciarū quinq; hastili triū pedum
 semis, quod tunc uerutum, nunc uerutū dicitur. prima
 acies pricipū, secūda hastatorū armis talibus dicitur
 instructa. Sed in secūda acie dextro cornu cohors sex-
 ta ponebatur, cui iungebatur septima. Octaua cohors
 mediā acie tenebat, nona comitante. Decima cohors in
 secunda acie semper obtinet cornu. Instructionis uero
 lex est, ut in primo ordine exercitati, & ueteres mili-
 tes collocētur, quos antea principes uocabāt: In secūda
 ordine circumdati cataphractis, & optimi milites cū
 spiculis uel lāceis ordinētur, quos phastatos uocabāt. In
 ter ordinē à tergo uallatū sex pedes distare uoluerūt,
 ut haberēt pugnātes spaciū accedēdi atq; recedēdi. ue-
 hemētis enī cū saltu cursuq; tela mittūtur. In his duob;
 ordinibus etate maturi et usu cōfidētes, et muniti graui
 oribus armis collocātur. Hi enī ad uicē muri nec cedere
 nec seq; aliū debēt, ne turbētur ordies, sed aduersarios
 uehemētes excipere, et stādo pugnādoq; repellere uel
 fugare. Tertius ordo dispoītur de armatis uelocissimis,
 de sagittarijs iuuenib; de bonis iaculatoribus, q̄s antea

spata p̄
p̄m

phubata

mīssilia

pilū
spicūlū

Ordo

principes

phastatos

ferētarios

MODESTVS.

ferentarios nominabant. Quartus autē ordo constitu-
tur de scutatis expeditissimis, de sagittarijs iuniorib⁹,
de his qui alacriter se agunt uerutis uel martiobarbu-
lis, quas plumbatas nominant, qui dicebantur leuis ar-
maturæ. Sciendum est ergo stantibus primis ordi-
nibus, tertium & quartum ordinem ad prouocādū cum
missilibus & sagittis primo loco semper exire: q̄ si ho-
stes in fugam uertere poterunt, ip̄si cum equitibus per-
sequuntur. Si uero ab hostibus pulsī fuerint, redeunt ad
primā & secundam aciem, & inter ipsas recipiunt se
ad loca sua. Prima autem & secunda acies cum ad Ma-
cheras id est spatæ & pila ut dicitur uentum fuerit,
totum sustinent bellū. In quinta acie ponebantur bali-
starij, funditores, tragularij, fustibalatores qui fustiba-
lis lapides iaciunt. Fustibalus est lōgus pedes quatuor,
cui per medium ligatur funda de corio, & utraq; ma-
nu impulsus, prope ad instar onagri dirigit saxa. Sex-
tus ordo post omnes à firmisimīs & scutatis & omni
genere armorum munitis bellatores tenebat: quos an-
tiqui Triarios appellabant. Hi ut requieti & integri
acrius inuaderent hostes, post ultimas acies sedere cō-
sueuerāt. Sed si quid in primis ordinibus accidisset, de
eorum uiribus reparatiōis spes tota pendeat. Oēs au-
tem signarij uel signiferi, quāuis pedites sint, loricas
minores accipiebant, & galeas ad terrōre hostiū, ur-
sinis pellibus tectas. Centuriones uero habebant cata-
phractas, & scuta, & galeas ferreas, trasuersis et ar-
gentatis

rebarbulis

rhombus
lunus
balistis

tri

DE VOCABVLIS REI MILITARIS

gentatis cristis, ut facilius agnosceretur à suis. Illud autē sciendū est & modis omnibus retinendū, quod commisso bello prima ac secūda acies stabat imota. Triarij quoq; residebāt. Ferētarij autē armaturā leuī, et sagittarij, ei funditores aduersarios puocabāt, ante acie pcedentes, si hostes fugare poterāt, sequebantur: sed si eorū uirtute ac multitudine premebātur, ad suos, et post eos stabant. Excipiebat autē praelium grauis armatura, & tanquam murus, ut ita dicam, ferreus stabat, et nō solū missilibus, sed etiam gladijs cominus dimicabant. Et si hostes fugassent, nō sequebatur grauis armatura, ne acie suam ordinationēq; turbaret, & dispersos recurrentes hostes incompósitos opprimeret, sed leuis armatura cū funditoribus, sagittarijs, & equitibus fugiētes sequebatur inimicos. Hac dispositiōe ac cautela sine periculo legio uincebat, aut supata seruabatur icolumis: quia legionis uis est facile nec fugere, sequi. Sed ne milites aliquando in tumultu praelij à suis contubernaliibus oberrarent, diuersis cohortibus diuersa in scutis signa pingebant. Præterea in aduerso uniuscuiusq; militis erat nomē literis ascriptū, addito ex qua essentē cohorte, quæ uel centuria. Ex his autē apparet legione bene institutā quā si inuictissimā esse ciuitatē, quæ omnia praelio necessaria secū ubiq; portaret. Nec metueret repentinum hostiū superuentū, quæ etiā in medijs cāpis subito fossa ualloq; muniretur. Habet præterea legio tubicines, cornicines, buccinatores. Tubicines ad

Et S praelium

MODESTVS

præliū uocāt milites, et rursus receptui canūt. Corni-
 nes quoties canūt, nō milites sed signa ad corū obtēpe-
 rāt nutū. Ergo quoties ad aliquod opus exituri sunt so-
 li milites, tubicines canūt: quoties mouēda sunt signa,
 cornicines canūt. Clasiarij autē appellātur buccinato-
 res qui cornu ducunt exercitū, hoc insigae uidetur, im-
 perij: quia clasicū canit imperatore presente, uel cū
 in milite capitaliter animaduertitur. Hoc enim ex im-
 perialibus legibus fieri necesse est. Siue ergo ad uigi-
 lias uel angarias faciendas, siue ad opus aliquod, uel ac-
 cursionē capi exeunt milites, tubicine uocante operan-
 tur, Rursus tubicine admonēte cessant. Cū autē mouen-
 tur signa, aut iā mota fugiēda sunt, cornicines canunt.
 Quod ideo in omnibus exercitijs et processibus custo-
 ditur, ut in ipsa pugna facilius obtemperent milites: si-
 ue eos pugnare, siue stare, siue sequi, uel redire præci-
 piunt duces. Siquidē ratio manifesta est semper in a-
 cie debere fieri, quod necessario faciendum uidetur in
 prælio. De singulis centurijs quaterni equites et qua-
 terni pedites excubitu nocte faciunt. Et quia impossi-
 bile uidebatur in speculis uigilātes singulos permane-
 re, ideo in quatuor partes ad desidē sunt diuise uigi-
 liæ, ut non amplius q̄ tribus horis nocturnis necessariū
 sit uigilare. A tubicine oēs uigiliæ cōmittuntur, et fini-
 tis horis à cornicine reuocātur. Cōstructa acie peditū,
 equites ponūtur in cornibus, ita ut loricati oēs et con-
 tecti iuncti sint peditibus. Sagittarij autē, uel qui lori-
 cas non

DE VOCABVLIS REI MILITARIS

eas non habēt, lōgius euagentur: à fortioribus nāq; equi-
 tibus peditum protegēda sunt latera: & à uelociori-
 bus atq; expeditis hostiū cornua semper fundēda atq;
 turbanda. Scire debet dux contra cuneos, hoc est glo-
 bos hostiū, quot equites oporteat poni. Nā nescio qua
 occultatione in dō penē diuina, alij cōtra alios dimicant
 melius: & qui fortiores uicerant, ab inferioribus sepe
 uincuntur. Quod si equites impares fuerint more ue-
 tcrū, uelocissimi cū scutis leuibus pedites ad hoc ipsum
 exercitati, iisdem miscendi sunt, quos expeditos quasi
 uolitantes, uelites nominabāt. Quo factō, quāuis fortissi-
 mi equites hostiū euenerint, tamen aduersus mixtum
 agmen pares esse non possunt. Vnum hoc remedium
 omnes duces detores inuenerūt, ut asuefacerēt iuuenes
 currentes egregie, & inter binos equites singulos ex
 his pedites collocarent cum leuioribus scutis, gladijs, at
 que missilibus. Elephanti in praelijs magnitudine cor-
 porum, barritus horrore, formæ ipsius nouitate, ho-
 mines equosq; conturbant: Hos contra Romanum exer-
 citum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit, postea
 Hānibal in Aphrica, rex Antiochus in oriēte, Iugur-
 tha in Numidia, copiosos habuerūt, aduersus quos di-
 uersa excogitarunt genera armorum. Nam Centurio
 in Lucania gladio manum, quam promuscidem uo-
 cant, uni abscidit: & bini cataphracti equi iungeban-
 tur ad currum, quibus insidentes clibanarij, sarissas,
 hoc est longissimos cōtos, in elephantos dirigebant.

Alij con-

Velites

El. p. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

prom

MODESTVS.

145 Alij contra elephantos cataphractos milites immise-
 runt, ita ut in brachijs eorū, uel in cassidibus, uel hume-
 ris, aculei ingentes ponerētur ex ferro, ne elephas bel-
 latorem contra se ueniētē posset apprehendere. Præ-
 cipue tamen antiqui uelites aduersos elephantes ordi-
 nauerunt. Velites autem erant iuuenes diuī armatura,
 corpore alacri, qui ex equis optime misilia dirigebāt.
 Hi equis præcurrentibus, ad latiores lanceas, uel maio-
 ra spicula beluis occidebant. Sed crescētē audacia, po-
 stea collecti plures milites, pariter pila, id est misilia
 in elephantes congregabant, eosq; uulneribus elidebant.
 Illud additum est, ut funditores cum sustibalis et fun-
 dis rotundis lapidibus destinatis in illos per quos rege-
 bantur elephantes, cum ipsis turribus affligerent atq;
 mactarent, quo nihil tutius inuenitur: postea uenienti-
 bus beluis, quasi irrupissent aciem, spacium milites da-
 bant: quæ cum in agmen medium peruissent, circum-
 fusis undiq; armatorū globis, à magistris militū absq;
 uulneribus capiebantur illesi. Sed optima ratio est, et
 ad uictoriam plurimū confert, ut lectissimos de pedi-
 tibus equitibusq; cum uicarijs, comitibus, tribunisq; ua-
 cantibus habeat dux post aciem in subsidijs prepara-
 tos, alios circa cornua, alios circa medium: ne sicubi ho-
 stis uehementer insistit, ne rumpatur acies, prouolent
 subito, et suppleant loca, additāq; uirtute, inimicorum
 audaciam frangant. Huius cautelam primi Lacones in-
 uenerūt, imitati Carthagenenses. Alterā post hæc ubi-
 que ser-

DE VOCABVLIS REI MILITARIS

que seruarunt, hac dispositione nulla melior inuenitur. Nam directa acies hoc solū agere debet, petere ut hostē repellat, aut fundat. Si cuneus sit agendus, aut forfex, superfluos habere debet, de quibus cuneum forficemq; faciens discenda sit: gnauius ex abundātib; ducitur. Nam si de loco suo ordinatum militem transferre ceperis, uniuersa turbabis. Quod si bellatorum copia tibi non abundat, melius est habere aciem breuiorē, dummodo in absidijs colles plurimos. Cum explorator hostium latenter oberrat in castris, omnes ad tentorium suum per diem redire iubeantur: statim deprehenditur explorator. Cum consilium tuum cognoueris aduersarijs proditum, dispositionem mutare te conuenit. Raro enim manet absconditum, quod ad notitiam multitudinis iam peruenit. Fieri quid debeat tractato cum multis: Quid uero facturussis, cū paucissimis ac fidelissimis, uel potius ipse tecum. Hac Martij operis praecepta per diuersos autorum libros dispersa, imperator inuicte, mediocritatem meam abbreviare iussisti, ne uel fastidium nasceretur ex plurimis, uel plenitudo fidei decederet in paruis. Neq; enim degenerauit in hominibus Martius calor, nec defectae sunt terrae, quae Lacedaemones, quae Athenienses, quae Marfos, quae Samnites, quae Pelignos, quae ipsos progenuerunt Romanos. Nonne Epyri armis plurimum aliquando ualuerunt? Nonne Macedones ac Thesali superatis Persis, usque ad Indiam bellando penetrarunt? Dacos autem

Explorat
quo jnm
W
Epyri
O Mysos

MODESTVS

& Mysos & Thraces inter bellicosos semper fuisse
manifestum est, ut ipsum Martem fabulae apud eos na-
tum esse confirmet. Longum est si uniuersarum pro-
uinciarum uires enumerare contendam, cum omnes in
Romani imperij ditione consistant. Sed longa securi-
tas pacis homines partim ad delectionem ocij, par-
tim ad ciuilia traduxit officia: ita cura ex-
ercitij militaris primo negligentius a-
gi, postea dissimulari, ad postre-
mum olim in obliuione per-
ducta cognoscitur.

FINIS.

e
a
o
n
ri

ציראמונים למרפא

סודו של המלך המשיח

Ordinum ut sit mens sana in corpore sano.

אחז:הנפנ-ה:ב:ו:ה::

Excusum Coloniae apud Ioannem So-
terem, impensis integerrimi Bi-
bliopolę Godefridi Hittor-
pij ciuis Colonienſis.

Dec. 1866

